

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HİKÂYESİNDE AZINLIKLAR VE YABANCILAR
(1923 - 1950)

Doktora Tezi

Hazırlayan

Ensar KESEBİR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ramazan GÜLENDAM

Çanakkale 2014

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Türk Hikâyesinde Azınlıklar ve Yabancılar (1923-1950)**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

12.03.2014

Ensar KESEBİR

İmza

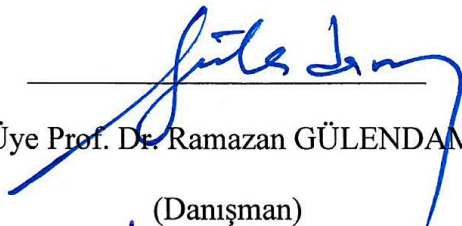
F. Keselir

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

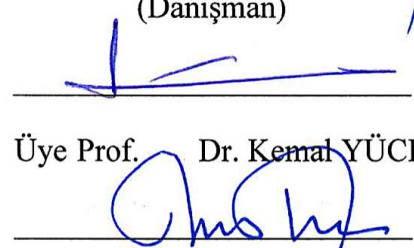
Ensar KESEBİR'e ait "Türk Hikâyesinde Azınlıklar ve Yabancılar (1923-1950)" adlı

çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Ramazan GÜLENDAM

(Danışman)

Üye Prof. Dr. Kemal YÜCE

Üye Yrd. Doç. Dr. Mesut TEKŞAN

Üye Doç. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI

Üye Yrd. Doç. Dr. İrfan KARAKOÇ

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Tez No : 100 302 67

Tez Savunma Tarihi : 11.02.2014

ONAY

Doç. Dr. İbrahim Hakkı Öztürk

Enstitü Müdürü

11.02./2014

ÖZET

Azınlıklar ve yabancılar, hem Türkiye'nin iç kamuoyunda hem de uluslararası alanda daima gündemde olan bir konudur. Toplumsal meseleleri konu edinen hikâyelerin malzemelerinden biri de, çoğunluktan farklı olan “azınlıklar ve yabancılar”dır. Çalışmanın amacı, 1923-1950 yılları arasında kaleme alınan Türk hikâyelerini, azınlıklar ve yabancılar bağlamında ele almaktır. Azınlıklara mensup veya yabancı karakterlerin kimliklerinin hangi imajlar etrafında tasvir edildiğini, “öteki”nin nasıl konumlandırıldığını tespit eden çalışmamız, 1923-1950 arasında tespit ettiğimiz 97 basılı hikâye kitabından toplamda 1669 hikâyenin incelenmesi ile ortaya çıkmıştır. 1923-1950 yılları arasında yazılan hikâyelerde; Rum, Ermeni ve Yahudi algısına, I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı başta olmak üzere tarihî hâdiselerin etki ettiği görülür. Azınlıklar ve yabancılar; bir taraftan hain, zalim ve işbirlikçi bir konumda ele alınırken diğer taraftan millî ve dinî kimlikleri arka plana atılarak insancıl bir yaklaşımla olumlu olarak da tasvir edilirler. Anadolu'yu işgal edenlere destek veren azınlıklar, “işbirlikçi”dir; ancak, işbirlikçi azınlıkların desteklediği İngiliz ve Fransızlar ise, kimi hikâyelerde görüldüğü üzere, âdeta hayranlıkla bakılan “yüce” milletlerdir. Çalışmada, söz konusu dönem içerisinde yazılmış hikâyelerdeki azınlıklara mensup veya yabancı karakterler irdelenirken onların millî kimliklerinin yanı sıra dinî ve cinsel yönleri de rotamızı tayin etmiştir. Hem yazarların hem de azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin İslâmiyet, Hristiyanlık ve Musevîlik gibi dinlerle ve Budizm ve Totemizm gibi inanışlarla ilgili düşünceleri üzerinden azınlıkların ve yabancıların “din” algısı ortaya konmuştur. Çalışmada ayrıca cinsel cazibesıyla tebarüz eden azınlık karakterler ile Batılı asil kadınların cazibelerinin aynı olmadığı da vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Yabancı, Öteki, Milliyetçilik, Türk Hikâyesi.

ABSTRACT

Minorities and foreigners is an issue that always on the agenda both in Turkey's national public opinion and international area. One of the materials of literary texts which mention social issues, different from majority, is 'minorities and foreigners.' The aim of this study is to handle Turkish stories which were written between 1923 and 1950, related to minorities and foreigners. The study that fixes in which images foreign characters or minorities described around and how was "other" placed has emerged by the way of examining ninety seven printed story books that we can fix written between 1923 and 1950. In the stories written between 1923 and 1950, it has seen that; the perception of Greek, Armenian and Hebrew was affected by historical events like The First World War, The Balkan Wars and The Independence War. On the one hand, minorities and foreigners were discussed as a traitor, cruel, and collaborator, on the other hand, they were described positively with a humanist approach by ignoring their national and religious identities. The minorities which occupied Anatolia are collaborators but English and French which was supported by collaborator minorities, seen in some stories, are accepted admiringly "almighty" nations. In the study, while minorities and foreign characters are being researched, we keep an eye on both their religious, national aspects and national identities. The perception of "religion" for minorities and foreigners have been set forth by the way of thoughts of both authors and mentioned characters related to Islam, Christianity, Judaism, Buddhism and Totemism. In the study, it has also emphasized that; The attraction of Western noble ladies isn't as the same as with the minorities characters which are shown up by their sexual attraction.

Keywords: Minorities, Foreigner, Other, Nationalism, Turkish Story.

ÖNSÖZ

Edebî metinlerin toplumu yansıtmaya gibi bir yönü de vardır. Tarihî, dinî, cinsel, ekonomik ve kültürel okumalar; edebî eserler aracılığıyla yapılabilir. Edebî, tarihî ve sosyolojik araştırmalara fayda sağlayacağı düşünülen bu çalışmada, 1923-1950 yılları arasında, “azınlık”lara mensup ya da yabancı karakterlerin hikâyecilerimizce nasıl ele alındığı incelenmektedir. Çalışmada, söz konusu dönemde hikâyeye kaleme alan yazarlarımızın azınlıklara ve yabancılara yaklaşımı, tematik başlıklar altında değerlendirilmektedir. Tarihî, siyasî, sosyal ve kültürel hâdiselerden faydalanılarak oluşturulan çalışmanın amacı, azınlıkları ve yabancuları 1923-1950 yılları arasındaki hikâyeye dünyasından yansıtmaktır.

Türk hikâyesindeki (1923-1950) azınlık ve yabancı algısını ortaya koymayı hedefleyen çalışmada, hikâyeler incelenirken yazarların eğitim hayatından, yetiştikleri muhitte ve ideolojik düşünce dünyalarından da faydalanılmıştır. “Neden, azınlığa mensup ya da yabancı bir karakter, olumlu veya olumsuz çizilmiştir?” sorusu cevaplanırken yukarıda ifade ettiklerimiz, âdeti tekerlek izimizi oluşturmuştur. Dolayısıyla çalışmada, hikâyeler incelenirken sadece devletin “ideolojisi” ve tarihî, sosyal ve kültürel değişimler değil; yazarların aldıkları eğitim ve büyüdüğü muhit ile şekillenen düşünce dünyaları da dikkate alınmıştır.

Çalışmamızın amacı, 1923-1950 yılları arasındaki Türk hikâyesinde azınlıkların ve yabancuların nasıl algılandıklarını tespit etmekle birlikte genellikle roman sahasında kalmış azınlık ve yabancı çalışmalarının, hikâyeye alanında da yapılmasına katkı sunmaktır. Bizim çalışmamızdan önce, azınlıklar ve yabancılar ile ilgili araştırmalar yapılmıştır; ancak bu çalışmaların genellikle roman üzerine yoğunlaştığı görülmüştür.

Türk Hikâyesinde Azınlıklar ve Yabancılar (1923-1950) isimli çalışmamızın Giriş kısmında, 1923’e kadar azınlıkları ilgilendiren tarihî olaylar sıralanmış; Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar azınlıkların ve yabancuların romanlarda ve hikâyelerde nasıl ele alındıkları genel hatlarıyla verilmiştir. Giriş kısmında, ayrıca, “azınlık” olarak kabul edilen Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler ile Türklerin ilişkisi, “Dünden Bugüne Türkler ile Rumların/Yunanlıların İlişkileri”, “Dünden Bugüne Türkler ile Ermenilerin İlişkileri” ve

“Dünden Bugüne Türkler ile Yahudilerin İlişkileri” alt başlıklarıyla ayrıntılı bir tarihî değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Çalışmamızın *Azınlık, Yabancı ve Öteki* başlığını taşıyan Birinci Bölüm’ünde, öncelikle, “azınlık ve yabancı kime denir, azınlık ne değildir, öteki kimdir” gibi soruların cevabı aranmıştır. Azınlık kavramının, hukukî ve sosyolojik anlamda ne ifade ettiği, uluslararası arena da göz önüne alınarak verildikten sonra Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin sayısal verileri, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda Türk toplumundaki algıları, ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Ayrıca, azınlıkların Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde, devlet ve toplum nezdindeki değişimine vurgu yapmak için “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Azınlık” alt başlığı da oluşturulmuştur. Birinci Bölüm’de, “yabancı”nın ne olduğunun yanı sıra Osmanlı Devleti’nde ve Türkiye Cumhuriyeti’nde nasıl algılandığı; “öteki” olarak kimin ya da kimlerin görüldüğü soruları cevaplandıktan sonra sadece Osmanlı Devleti’ndeki ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki “ötekiler” değil; Batı medeniyetindeki ve Doğu medeniyetindeki “ötekiler” de ele alınmıştır.

Çalışmamızın İkinci Bölüm’ü, “Hikâyelerdeki Yaklaşımlar” başlığını taşır. 1923-1950 arasında kaleme alınan hikâyelerde azınlıklara ve yabancılara nasıl yaklaşıp nasıl ele alındıkları irdelenirken beş tür yaklaşım göze çarpmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki, “Milliyetçi Yaklaşım”dır. Yabancılara, Rumlara, Ermenilere ve Yahudilere karşı “milliyetçi” yaklaşımın sergilendiği hikâyeler, ayrı ayrı alt başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Milliyetçi hassasiyetlere sahip yazarların hikâyelerinde, yabancı ya da azınlığa mensup karakterlerin olumsuz olarak çizilmesindeki en büyük nedenin, I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı olduğu görülmüştür. İkinci bölümdeki yaklaşımlardan ikincisi, “İnsancıl Yaklaşım”dır. Yabancı veya azınlık karakterin dininin ve millî kimliğinin arka planda bırakıldığı hikâyelerde, bu karakterlerin olumlu olarak çizildiği tespit edilmiştir. “İnsancıl yaklaşım” altbaşlığında, bu karakterleri olumlu gösteren yazarların eğitim hayatları ve büyüdükleri muhitler üzerinde de durulmuştur. “Batılıyı Yücelten Yaklaşım” adlı üçüncü yaklaşımda ise, hem yazarlar hem de hikâyelerdeki karakterler üzerinden Batı’nın ve Batılının nasıl yüceltildiği incelenmiştir. İkinci bölümdeki dördüncü başlığımız ise, “Dinî Yaklaşım”dır. Hikâyelerdeki azınlığa mensup ya da yabancı karakterlerin İslâmiyet, Hristiyanlık ve Musevîlik gibi semavî dinlerle; Budizm ve Totemizm gibi inanışlarla ilgili ifadelerinin yanı sıra, yazarların gayrimüslimlerin

dinlerine yönelik düşünceleri üzerinde de durulmuştur. “Cinsel Kaynaklı Yaklaşım” adındaki son başlıkta ise, başta Rum ve Rus kadınlar olmak üzere azınlık ve yabancı karakterlerin, “cinsel” cazibeleri irdelenmiştir.

Çalışmamız, incelediğimiz hikâyelerden elde ettiğimiz veri ve tespitleri değerlendiren Sonuç bölümü ve çalışmamızda faydalanılan kaynakları gösteren Kaynakça kısmı ile sona erer.

İdeolojik, kültürel ve sosyal bakış açılarının kullanıldığı bu çalışmamız, sosyolojik bir çalışmadır. Ayrıca çalışmamızda ele aldığımız yıllar arasında Latin harfleriyle Türkiye’de kitaplaşmış hikâyelerin yanında Osmanlıca olarak basılmış ulaşabildiğimiz kimi hikâye kitapları da ele alınıp incelenmiştir.

“Azınlıklar ve Yabancılar” konusu, sadece ülkemizde değil, tüm dünyada da daima güncelliğini kaybetmeyen bir konudur. Çalışmamız, güncelliğini koruyan mühim ve hassas bir konu üzerine yapılmıştır. Ancak, 1923-1950 döneminde, böylesine mühim bir konuda tefrika hâlinde kalıp kitaplaştırılmayan ve bizim de bu yüzden ulaşamadığımız hikâyeler bulunabilir. Ayrıca roman ile uzun hikâyenin sınırlarının net bir şekilde ortaya konamaması da, metinlerin seçiminde karşılaşılan zorluklardandır.

Çalışmanın hazırlık ve yazılma aşamalarında bana dolaylı ya da dolaysız katkıları olanlara teşekkür ederim. Asıl teşekkürüm, tavsiyeleriyle bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Ramazan Gülendâd’adır. Ayrıca, ilgisini daima yanımda hissettiğim eşime ve desteklerini esirgemeyen aileme de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ensar KESEBİR
Çanakkale, Şubat 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

“AZINLIK”, “YABANCI” VE “ÖTEKİ”

1.1. AZINLIK NEDİR?.....	23
1.1.1. Rumlar.....	26
1.1.2. Ermeniler.....	27
1.1.3. Yahudiler.....	29
1.1.4. Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Azınlıklar.....	31
1.2. ÖTEKİ NEDİR?.....	33
1.2.1. Batı Medeniyeti’nde Öteki.....	34
1.2.2. Doğu Medeniyeti’nde Öteki.....	37

1.2.3. Osmanlı Devleti'nde Öteki.....	38
1.2.4. Türkiye Cumhuriyeti'nde Öteki.....	40
1.3. YABANCI NEDİR?.....	43
1.3.1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı.....	44
1.3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yabancı.....	47

BÖLÜM II

HİKÂYELERDEKİ YAKLAŞIMLAR

2.1. MİLLİYETÇİ YAKLAŞIM.....	49
2.1.1. Yabancılara Karşı Milliyetçi Yaklaşım	51
2.1.2. Rumlara/Yunanlılara Karşı Milliyetçi Yaklaşım	84
2.1.3. Ermenilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım.....	101
2.1.4. Yahudilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım.....	107
2.2. İNSANCIL YAKLAŞIM.....	127
2.2.1. Yabancılara Karşı İnsancıl Yaklaşım.....	129
2.2.2. Rumlara/Yunanlılara Karşı İnsancıl Yaklaşım.....	152
2.2.3. Ermenilere Karşı İnsancıl Yaklaşım.....	165
2.2.4. Yahudilere Karşı İnsancıl Yaklaşım.....	169
2.3. BATILİYİ YÜCELTEN YAKLAŞIM.....	175
2.4. DİNÎ YAKLAŞIM.....	189
2.5. CİNSEL KAYNAKLI YAKLAŞIM.....	200
2.5.1. Fizikî Güzelliği İle Ön plana Çıkan Gayrimüslim Kadınlara	

Olumsuz Yaklaşım.....	200
2.5.2. Fizikî Güzelliği İle Ön Plana Çıkan Gayrimüslim Kadınlara	
Olumlu Yaklaşım.....	220
SONUÇ.....	236
KAYNAKÇA.....	243
EK.....	263

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	Aktaran
ASALA	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
C.	Cilt Numarası
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Doç. Dr.	Doçent Doktor
E.K.	Ensar KESEBİR
ÖSS	Öğrenci Seçme Sınavı
Prof. Dr.	Profesör Doktor
s.	Sayfa Numarası
S:	Sayı
SÖPA	Selanik Özel Pedagoji Akademisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
THY	Türk Hava Yolları
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vs.	Vesaire
Yard. Doç. Dr.	Yardımcı Doçent Doktor
WASP	White, Anglo Sakson, Protestan

GİRİŞ

Öteki, azınlık, yabancı, kimlik ve imaj kelimeleri sadece Türkiye’de değil, dünyada da daima gündemde olmuştur. Batılılar, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Türklerin vatanında yaşayan ve din, dil, soy ve tarih açısından yakınlık duydukları azınlıklara karşı ilgi duyagelmişlerdir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Cumhuriyet’in ilânı gibi siyasî ve askerî olaylar, sadece Osmanlı Devleti’ndeki ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki “yabancıları” ve “azınlıkları” değil, aynı zamanda Batılıları da ilgilendirmiştir.

İlber Ortaylı’nın “*Batı’dan ithal*” (2009: 28) dediği “minorité” ya da “azınlık” kavramı, XIX. yüzyılda ilan edilen ve “*Batı’ya göre tanzim ve ıslah manası*” (Okay, 2005: 49) taşıyan Tanzimat Fermanı ile bir dönüşüme uğrar. “Müsâvât” çalışmalarının hızlandığı II. Mahmut döneminde, “*bütün siyasi meselelerin hal merkezinin Londra olduğuna*” (Kaynar, 1991: 83) inanan Mustafa Reşit Paşa, II. Mahmut’a, “*ben tebaanın Müslümanını câmide, Hristiyanını kilisede, Mûsevisini de havrada fark ederim, aralarında başka gûnâ bir fark yoktur. Cümlesi hakkındaki muhabbet ve adaletim kavîdir ve hepsi hakîkî evlâdımdır*” (Kaynar, 1991: 100) dedirtmiş ve Kırım Savaşı öncesi, “*Avrupa’nın takdîrâtını celb*” (Kaynar, 1991: 100) etmiştir. Mezhep ayrılığına göre oluşan “azınlık” gruplar, Tanzimat Fermanı ile Müslümanlarla eşit statü elde ederler. Fakat bu durumdan, “*sadece Müslümanlar değil, gayrimüslimlerin bazıları bile diğerlerine karşı eski imtiyazlarını kaybetmekten doğan bir hoşnutsuzluk içine*” (Ortaylı, 2010b: 68) girer. Tanzimat, getirdiği yeniliklerle kırılma noktası hüviyetindedir; millet tanımının değişmesinden Müslümanlar da hoşnut değillerdir. Millet tanımındaki değişikliği ve ferman ile gelen uygulamaları, İhsan Süreyya Sırma, “*bu hareket sadece azınlıklara yaradığı, onları bağımsızlık hayalleri peşinde isyanlara, terör eylemlerine sürüklediği*” (2012: 21) gerekçesi ile tenkit eder. Sırma’ya göre Tanzimat Fermanı, “*Müslümanlara yutturulan bir ‘Batıya teslim olma’ yaftasıdır. Ve bunu hazırlayanlar; Müslümanları kandırmış, onlara ihanet etmişlerdir*” (2012: 8).

Eşit vatandaşlık bağlamında gayrimüslimlere askerî okullara gitme, memur olma gibi yeni haklar tanıyan Islahat Fermanı'nı, Tanzimat Fermanı'nın mimarı Mustafa Reşit Paşa, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında “mukatele-i azîme”ye yol açar diyerek ilginç bir şekilde eleştirir (Timur, 2010: 16). Islahat Fermanı'ndan sonra, Mithat Paşa'nın ön ayak olduğu ve Batılı devletlerin İmparatorluk bünyesindeki Hristiyan azınlıklara yönelik kurcalamalarını önlemek adına İstanbul Konferansı'ndan önce ilan edilen (Tanör, 1985: 18) I. Meşrutiyet de azınlıklara yeni haklar getirmiştir. “*Osmanlı Devleti uyruğu olan herkesi, din ve mezhebi ne olursa olsun Osmanlı*” sayan ve “*kişi özgürlüğüne ve kişi dokunulmazlığına*” (Tanör, 1985: 20) yer veren I. Meşrutiyet devri, 1878'de II. Abdülhamit tarafından sona erdirilir. Niyazi Berkes (2011: 336), II. Abdülhamit'in 13 Şubat 1878'de dağıttığı mecliste, on farklı milletten mebusun olduğunu ve bu mebusların 69'unun Müslüman, 46'sının ise Hristiyan ve Yahudi olduğunu belirtir. Rusya'nın Osmanlı'ya savaş ilan ettiği bir ortamda, II. Abdülhamit, Vefik Paşa'nın da yardımıyla meclisi dağıtır; orduyu, dinî kurulları ve kurumları kendine bağlar. Berkes (2011: 341-344), asıl gücü elinde toplamak isteyen, ancak iç ve dış baskıların etkisi altında kalan II. Abdülhamit'in Anayasa'yı ve parlamentoyu “teoride kalmış organlar” hüviyetinde tutarak “anayasalı mutlakıyetçiliğin” temellerini attığını vurgular.

Yabancılara ve azınlıklara bakıştaki kırılma noktalarından bir diğeri ise, II. Meşrutiyet devridir. II. Meşrutiyet devri romanlarını “öteki” bağlamında inceleyen Ömer Solak (2008: 9), 1912'de kurulan ve Türk kimliğini öne çıkaran Türk Ocağı gibi teşkilatların, yabancı algısında farklılık oluşturduğu ve Osmanlı fikir hayatını şekillendirdiği kanısındadır. Orhan Okay (2005: 45), Türk Derneği, Türk Ocağı ve Türk Yurdu gibi dernek ve dergilerle teşkilatlanan Türkçülüğün, “*Balkanlarda başlayan Elen ve Slav milliyetçiliği karşısında, Osmanlılık yerine yeni ve bir bakıma daha geniş bir tarih ve coğrafya anlayışı*” getirdiğini ve “*Türk ırkını temel alan bir devlet yapısı teklif*” ettiğini belirtir. Okay, ayrıca “*Cumhuriyet devrinin siyasi, sosyal, hukukî esaslarının II. Meşrutiyet yıllarında hazırlandığı*” (2005: 44) tespitini yaparak Cumhuriyet devrindeki yabancı ve azınlık algısının kaynağına işaret eder. Balkan Savaşları'nda ve I. Dünya Savaşı'nda kimi azınlıkların İtilaf Devletleri'nin yanında yer alması, azınlıklara mesafeli yaklaşılmamasına neden olur. Taner Timur (2007: 44), “*Balkan savaşları ile beraber 'Türk'ün Türk'ten başka dostu olmadığı'*” fikrinin başta İttihatçılar olmak üzere Türk halkı üzerinde egemen olmaya başladığını vurgular.

Türkiye'nin tarihî ve coğrafi yapısı, çok kültürlülük bağlamında onu müstesna bir konuma sahip kılar. Anadolu'da geçmişten günümüze pek çok uygarlık yaşamıştır; Hristiyan ve İslâm medeniyetleri bu topraklarda terakki etmiştir. Anadolu coğrafyası birçok inanın, kültürün ve dilin beşiği olmuştur. Anadolu'nun tarihî birikimi ve Ortadoğu ile Batı arasındaki coğrafi konumu dikkate alınırca, bu topraklarda “yabancı”nın ve “azınlık” grupların varlığından daha doğal bir durum olamaz.

Edebiyatın milletin ruhu olduğuna inanan Namık Kemal'e göre, “*edebiyatsız millet, dilsiz insan kabilindedir*” (1978: 185). Cemiyetin yükseltilmesini gaye edinen edebiyatçıların, Namık Kemal'in ifadesiyle, “mâşûka-ı vicdanları”, siyasettir (Kaplan, 1997: 18). Mâşûka-ı vicdanları siyaset olan edebiyatçılarımız da, hikâyelerinde, toplumun bir parçası olan “azınlıklara” ve “yabancılara”, başkahraman ya da yardımcı kahraman olarak yer vermişlerdir.

Tanzimat dönemindeki eserlere bakıldığında, azınlıkların genel itibari ile Beyoğlu'yla özdeşleştirildiği görülür. Beyoğlu ise alafranga hayatın merkezi olması hasebiyle başta Ahmet Mithat olmak üzere, tenkit edilen bir mekân olarak takdim edilir. Ahmet Mithat, *Para* hikâyesinde, Beyoğlu'na bakışını, “*Beyoğlu'nda murdarlıktan, hastalıktan, bataklıkta başka ciddi eğlence olarak ne vardır sanki?*” (2001: 397) sözleri ile dile getirir. Tanzimat romanında olumsuz özellikleri ile ön plana çıkan azınlıkların yanı sıra; Müslümanlığı kabul etmiş eski gayrimüslimlere ya da Hristiyan olmasına rağmen olumlu bir şekilde anlatılan birçok karaktere rastlamak mümkündür. Fazıl Gökçek, Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerindeki gayrimüslimlerin milliyetlerini ancak adlarından anlayabildiğimizi, dolayısıyla Ahmet Mithat'ın ötekileştirmeyen bir dil kullandığını söyler (2006: 186). *19. Yüzyıl Osmanlı Türk Romanında Gayrimüslim İmgeleri* adlı çalışmada Ahmet Mithat Efendi'nin gayrimüslimlere bakışını değerlendiren Seda Uyanık, Ahmet Mithat'ın ölçütünün dindarlık olduğunu, Hristiyan karakterlerden dinlerine bağlı ve namuslu olanlarının onun romanlarında topluma ideal olarak sunulan Müslüman tipe yaklaştırıldığını vurgular (2007: 87-88).

Sacit Ayhan, *1872-1950 Türk Romanında Azınlıklar* başlıklı çalışmada, azınlıklar bağlamında Tanzimat dönemi ile diğer dönemleri karşılaştırır. Ayhan, “*ilk romanlarda hemen her olayda bir azınlık mensubunun olması yaşanan yılların ve mekânların kozmopolitliğini gösterir. Bu toplumsal yapı doğal olarak romanlara yansır. Sonraki dönem romanlarında azınlıklara daha az*” (2008: 316) rastlandığına dikkat çekerek

Tanzimat dönemindeki romanlarda azınlık karakterlerin yoğunluğuna işaret eder. Tanzimat dönemi eserlerindeki Rumlar, olumlu ve olumsuz olarak yer almalarına rağmen, Ermenilerin bu dönemki romanlarda “*sorun çıkaran kişiler olarak yer almadıkları*” (2008: 317) görülür.

Servet-i Fünûn romanlarını azınlıklar ve yabancılar bağlamında tahlil eden Ömer Solak, bu dönemdeki marazî tiplerin, “*aklın, maddiyatın, teşebbüsün simgesi olan Batılılar karşısında ezik ve pasif*” (2008: 32) kaldıklarını söyler. Yabancılar, bu dönemde hayranlık ile takip edilir. Örneğin sonradan fakir düşmüş soylu bir Fransız ailenin çocuğu olan Matmazel de Courton, *Aşk-ı Memnû*'da, başta Nihal olmak üzere hem konaktakilerin hem de yazarın takdir ettiği bir konumdadır. Yabancılar gibi takdir edilen yerli şahıslar ise “modern” ve “Avrupaî” tiplerdir. Ömer Lekesiz (1997: 50), Halit Ziya'nın büyük hikâyelerinde genellikle “Yeni Osmanlı” olarak nitelendirebileceğimiz Avrupaî kişilerin hayat maceralarının anlatıldığını söyler. Servet-i Fünûn yazarları, genellikle İstanbul'u ve İzmir'i anlattıkları için onların eserlerinde arkadaş veya dost canlısı yabancılarla ve azınlıklara sıkça rastlamak mümkündür.

Millî Mücadele döneminde ise, yabancılarla ve azınlıklara bakış, konjonktürel olarak dönüşüme uğrar. 1860-1923 arası Türk edebiyatındaki kimi hikâyeye metinlerinin orijinallerini İnci Enginün ile yayımlayan Zeynep Kerman, metinlerin asılları ile sadeleştirilmiş halleri arasındaki farkı anlatırlarken dikkat çekici bir noktaya temas ederler: “*Bize çok çarpıcı gelen değişikliklerden biri, Millî Mücadele sırasında yazılan bazı hikâyelerdeki ‘Yunan’ kelimesinin, daha sonra yapılan baskılarda ‘düşman’ kelimesiyle karşılanmış olmasıdır*” (Enginün ve Kerman, 2011a: 28). Azınlıklara bakış açısından değişiklik, siyaset ile doğrudan ilgilidir. Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet öncesindeki 1920’li yılları, gayrimüslimlerin ekonomik hayatı bağlamında mukayese eden Donald Quataert (2010: 40-41), Osmanlı’da fabrika bazlı üretimin gayrimüslimlerin elinde olduğunu, Müslümanların ekonomik hayatta alt seviyelerde bulunduğunu; ancak 1908 ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Hristiyan mallarının boykot edilmesinin ve savaşların ekonomik dengeyi değiştirdiğini ifade eder. Ahmet Rasim (1967: 288), “*Sırpalar, Bulgarlar, Yunanlılar, Karadağlılar düşman değil, hazır konmuş yağmacılardı*” diyerek Balkan Savaşları sonrası Türk halkındaki azınlıklara yönelik algıya işaret eder. Siyasî ve ekonomik alandaki azınlıklara yönelik algı değişmesi, edebiyata da yansır. Örneğin Yakup

Kadri'nin *Bulgar Köyünde Bir Gece* hikâyesinde Bulgarlar, “*yedi kat düşmanına bile*” (2012a: 14) yapmayacağı kötülükleri Türklere reva gören “*pis*” (2012a: 19) bir millettir.

Dünden Bugüne Türkler ile Rumların/Yunanlıların İlişkileri

Yunanlılar/Rumlar, yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti bünyesinde, Türklerle beraber yaşamışlardır. Yunan tarihçi Dimitri Kitsikis (1996: 7), “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunanlılar için '400 yıllık bir kölelik' dönemi değil, tam tersine, Yunan kültürüne kesin surette katkıda bulunduğu ve Yunanlıların övünç duymaları gereken*” bir dönem olduğunu vurgular.

Türk-Rum ilişkilerinin tarihi, 1071'deki Malazgirt Savaşı'na kadar götürülebilir. Nikephoros Bryennios (2008: 38), Malazgirt Savaşı'nın hemen evvelinde Türklerin akın akın doğu illerine girdiğini, buralarda ordugâh kurduklarını söyler. Bryennios (2008: 39), 1071 öncesi Anadolu'ya gelen Türkleri, “*Bunlar Don Irmağı ile Bosporos/Kırım Boğazı ötesinde, Kafkas Dağlarından uzak olmayan kuzey ülkelerinde yerleşik idiler. Önceleri yalnız sütle beslenen bu ulus, bağımsızdı, çok kalabalıktı ve son derece savaşçıydı; hiçbir zaman herhangi bir diğer ulusun egemenliği altına girmemiştir*” sözleri ile tasvir eder. Herkül Milas (2003: 200) da Rumların Türk boyları ile ilişkisinin, İstanbul'un alınmasından çok önce, Türklerin Anadolu'ya girdikleri XI. yüzyıla kadar dayandığını söyleyerek aynı tarihlere işaret eder ve Rumların tarihinin XI. yüzyıldan sonra doğrudan ve hemen hemen kesintisiz bir biçimde Türkler ile ilişkili olduğunu vurgular. Bizans; 1373'ten sonra Osmanlılardan bağımsız hareket edemeyen, Osmanlıların vassalı konumundadır. Bizans'taki taht kavgalarını çok iyi değerlendiren Osmanlılar, Bizans'ın içine iyice nüfuz etmeye başladılar. Örneğin, VI. Ioannis Kantakuzenos, V. Ioannis Palaiologos ile olan taht mücadelesinde Orhan Bey'den yardım ister. Orhan Bey'in yardımı ile tahta geçen Kantakuzenos, kızı Theodora ile Orhan Bey'i evlendirir ve damadına ödül olarak “*Çanakkale'nin Avrupa yakasında, Gelibolu Yarımadası üzerindeki Çimpe Kalesini*” verir (Kitsikis, 1996: 50-51). Osmanlıların İstanbul'un etrafında ve Anadolu coğrafyasındaki nüfuslarının artması ile “*400 yıl içinde (1071- 1453) Anadolu Rumları'nın sayısında büyük düşüş*” olur (Milas, 2003: 201).

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra Rumlara dinî imtiyazlar verir. İlber Ortaylı'ya (2010b: 23) göre, “*Fatih İstanbul'u fethettikten sonra, protokolde Ortodoks patriklerine tarihte görülmeyen bir yer vermiş, iltifat etmiştir.*” Fatih'in Gennadios'u patrik

ataması bütün Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan'daki Ortodoksların dinî lideri olarak Rumları gördüğüne işaret eder. Gregory Jusdanis (1998: 41), Ortodoks patriğinin 1453'ten sonra “*Bizans zamanında olduğundan daha fazla otorite*” sahibi olduğunu; çünkü artık onun dinî görevlerinin yanı sıra sivil yönetimden de (eğitim, evlilik, miras ve boşanma) sorumlu olduğunu söyler. Agapi Molivyatis, 1922'deki “zor günlerin” hâtıralarını kaleme aldığı *On Günün Günlüğü* kitabında (2005: 26), Osmanlı döneminde, “devlet içinde devlet” gibi nasıl özgürce yaşadıklarını, “*yıllardan beri onunla [Türklerle] birlikte yaşamaya alışmışlardı. ‘Devlet içinde devlet’ gibi olan memleketim, Osmanlı sultanlarının verdiği büyük imtiyazlara sahip, neredeyse özgür bir yöreydi (...) kendi yönetimleri, iktidarları, gençlerin askerlik hizmetinden muaf tutulması, hafif vergiler, geçmişteki akademileri, günümüzün gelişen liseleri, eğitim kurumlarıyla, neredeyse hiç azınlık gibi hissetmiyorlardı*” sözleri ile ifade eder.

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, yüzlerce yıllık dostane ilişkilerin aksine Rumlar/Yunanlılar ile Türkler arasındaki ilişki bozulur. İttihat ve Terakki'nin iktidarıyla gerilemeye başlayan ilişkiler, “*Balkan Savaşı ile ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın farklı ittifaklarda yer almaları sonucu*” (Milas, 2003: 222) artık geri dönülmez bir noktaya varır. Artık “*Rumlar yabancı bir devletin yandaşları gibi*” (Milas, 2003: 222) algılanırlar.

1821-1829 tarihleri arasında, Yunanlılar ulus devletlerini kurmak için Türklere savaş açarken 1919-1922 arasında ise, aynı hedef doğrultusunda Türkler, Yunanlılara savaş açar. Herkül Milas (2002: 21), “*tarihte belki de ilk kez iki ulusal devletin kurulması, birinin ‘ötekine’ karşı savaşmasıyla gerçekleşti ve karşı taraf -karşılıklı- ‘ulusun düşmanı’ olarak görüldü*” tespitini yapar. Yunanlıların bazen açıktan bazen de gizli bir şekilde dile getirdikleri “Megali İdea” fikrini Agapi Molivyatis, hâtıralarında açıkça anlatır. Molivyatis (2005: 23), henüz çocukken Megali İdea'nın yüreklerinde bir ateş, kalplerinde bir nefes olduğunu, babası ile beraber Tanrı'nın “boyunduruk” altındaki çocukları kurtarması için kırlarda diz çöküp dua ettiklerini belirtir. Türkler ise, bu “Megali İdea” fikrine şiddetle itiraz ederler. Mustafa Turan (1999: 355), Osmanlı Devleti'nin zayıf düşmesini ve toprak kaybetmesini fırsat bilen Yunanlıların, 1798'de kabul ve ilân ettikleri “Megali İdea” doğrultusunda, İtilaf Devletleri'nin de desteğini alarak Batı Anadolu'yu işgal ettiklerini, İzmir ve Aydın gibi şehirlerde Türk halkına mezalim uyguladıklarını vurgular. Kendisi de bir Yunan olan Milas (2003: 221), Yunanlıların “Megali İdea” fikri çerçevesinde

“ekonomik ve kültürel gelişmelerine güvenerek nüfus güçlerinin üstünde amaçlar peşinde” koştuklarını, “Yunan ulusçuluğunun” tarihsel hak iddiası ile azınlık olarak yaşadıkları Osmanlı topraklarına göz diktiklerini ifade eder.

1922 yılında Yunanlıların Ege’den çıkmasının ardından karşılıklı göç başlar. Türkler ve Yunanlılar doğup büyüdüğü vatanlarından zorla ayrılmak zorunda kalırlar. I. Dünya Savaşı’ndan sonra 1922-1924 yılları arasında da Türkler ve Yunanlılar arasında mübadele devam eder. Ayhan Aktar (2012: 17), bu yıllarda “Anadolu’da yaşayan yaklaşık 1.200.000 Anadolu Rumunun ve Yunanistan’da yaşayan 400.000 civarındaki Rumeli Müslümanlarının yerinden yurdundan” edildiğini ve bu durumun kargaşa ve umutsuzluk doğurduğunu vurgular. Milas’a (2003: 223) göre ise, bu rakam daha fazladır. Milas, Türk-Rum halklarının mücadelesinin 1925’te tamamlanan nüfus mübadelesi ile son bulduğunu ve mübadeleye göre, Anadolu’dan Yunanistan’a yaklaşık bir buçuk milyon Rum’un, Yunanistan’dan Türkiye’ye ise altı yüz bin Müslümanın geldiğini belirtir. Euripides, “dünyada kişi için doğup büyüdüğü yeri kaybetmekten daha büyük bir acı olamaz” der (Aktar, 2012: 17). Yerinden zorla koparılma, ev, bağ ve bahçe gibi taşınmazların yitirilmesi sonucunda meydana gelen ekonomik kayıplar, hem Türk hem de Yunan tarafında derin yaralar açar.

1930’lu yıllarda Türk-Yunan yakınlaşması tekrar gerçekleşir. Türkiye’de Rumlar için bazı kolaylıklar sağlanır: “Anadolu’yu ziyaret etmek için izin almak gereği kalktı. Rumların ‘etablis’¹ statüsünde olmayan çocuklarının ve eşlerinin İstanbul’a gelmelerine izin verildi ve TBMM’de bir Rum milletvekili yer aldı. Rumlar tarafından ‘Atatürk dönemi’ olarak algılanan bu dönemde ‘yurttaş’ kavramı ve Atatürk sevgisi Rumlar arasında çok yaygındı” (Milas, 2003: 224-225). Atatürk döneminden sonra ise, Rumlar ile olan ilişkilerimiz daha mesafelidir. Milas (2003: 224-226), Türkler ile Rumların ilişkilerinin zayıflamasına neden olan olayları şöyle sıralar: II. Dünya Savaşı yıllarında 18-45 yaş aralığındaki Rum erkekler beş bin kişilik gruplar halinde askere alındığı halde Anadolu’daki çalışma kamplarında onlara silah verilmeyip angarya işlerde çalıştırılmaları; 1942’de uygulanan Varlık Vergisi Kanunu ile Rumların servetlerine el konulması; vergilerini ödeyemeyenlerin Aşkale’de bulunan toplama kamplarına sürülmesi; 1955’in 6-7 Eylül gecesinde, İstanbul’da Rumların

¹ Etablis: Fransızca “étaibli” kelimesinden türetilen etablis, “yerleşmiş, sakin ve bulunmuş” anlamlarına gelir. 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul’a yerleşmiş olan bütün Rumlar, İstanbul Rum’u olarak kabul edilir (Değerli, 2006: 244).

evleri ve işyerleriyle birlikte 73 kilisenin tahrip edilmesi ve 1974 Kıbrıs Harekâtı sonucu on beş bin Rum'un İstanbul'dan göç etmek zorunda bırakılması. Milas, yaşanan tüm bu hâdiselerden sonra İstanbul'da XXI. yüzyılda sadece iki-üç bin kadar Rum'un kaldığını vurgular.

Türk-Yunan ilişkileri, Batı Trakya sorunundan bağımsız düşünülemez. Batı Trakya'daki toplam "nüfusun % 84'ünün Müslüman azınlık" olması, Atina'yı rahatsız etmiştir (Oran, 1991: 289). Yunanlılar, Batı Trakya'daki azınlığa; Müslüman olması, coğrafi olarak Türkiye sınırında olması ve Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı'ndaki kanlı hesaplaşmalar nedeniyle her zaman mesafeli yaklaşır. Eğitim, din, sosyal hayat gibi konularda her zaman "azınlık" oldukları kendilerine hatırlatılan bölgedeki Türk azınlığı, günlük hayatta pek çok problemle baş etmek zorunda kalır. Batı Trakyalı Türkler, İstanbul'daki Rumlar gibi "burjuva" değildir. Oradaki Türklerin neredeyse tamamı, köylüdür ve ekonomik durumları da iyi değildir. Türk azınlığın çocukları, devlet memuru olmanın ne kadar zor olduğunu bilse bile, Türkiye'deki ÖSS benzeri bir sınavdan sonra her sene kendilerine küçük oranda tahsis edilen üniversite kontenjanlarına girmek için uğraşmaktadırlar. Batı Trakya'daki azınlığın bugün yaşadığı en büyük mağduriyetlerden biri, eğitim alanındadır². Azınlık çocuklarının başta İstanbul ve Edirne olmak üzere Türkiye'deki pek çok üniversiteye gelmeleri, Yunanistan'daki azınlıkların eğitim alanında yaşadıkları mağduriyetin bir neticesidir. Bugün Türk-Yunan ilişkilerinde gündeme gelen Ruhban Okulu, Atina'ya cami yapımı ve azınlık okullarındaki iyileştirmeler, her zaman iki ülke arasındaki "mütekabiliyet" kavramı çerçevesinde tartışılmaya devam etmektedir.

Dünden Bugüne Türkler ile Ermenilerin İlişkileri

Türkiye topraklarında yaşayan bir diğer "azınlık" grup, Ermenilerdir. Yaklaşık bin yıldır devam eden Türk-Ermeni ilişkileri, son yüzyılın problemleri penceresi bir kenara bırakılırsa genellikle dostane, samimi ve doğal olmuştur. İki toplum arasındaki iş ortaklıkları, komşulukları ve aşk maceraları, Türkler ve Ermeniler arasındaki birlikteliğin zoraki değil, doğal olduğuna işaret eder.

² Batı Trakya'daki azınlık okullarına öğretmen yetiştiren kurum, Selanik Özel Pedagoji Akademisi'dir (SÖPA). Yunan hükümetinin müfredatından ve atadığı öğretmenlerden rahatsız olan Türk azınlık, bu akademinin kapatılmasını yıllarca talep etmiştir. Bugün SÖPA kapatılıp yerine Selanik'te Aristoteles Üniversitesi'nin Pedagoji Fakültesi'nde Türk azınlığa yirmi kişilik kontenjan ayrılmış; fakat azınlığın talebinin aksine Yunan-Türk ortak sınıflar oluşturulmuştur. Müfredatın ne olacağı ve azınlık okullarına atanacak öğretmenlerin kimler olacağı ise henüz netlik kazanmamıştır.

Araştırmacılar, Türk-Ermeni ilişkileri tarihinin çok eskilere dayandığını ifade ederler. Örneğin, Nejat Göyünç (2005: 35) Türkler ile Ermenilerin Anadolu topraklarındaki ilk karşılaşmalarının Abbasi ordusundaki Türk kumandanlarından Boğa el-Kebir et-Turkî'nin Doğu Anadolu'yu kontrolü altına alması ile başladığını söyler. Şenol Kantarcı (2011: 21) ise, Türk kültürü dairesinde gösterdiği Kimmerler ve İskitler'in Ermenilerle olan ilişkilerini milattan önceye götürmektedir. Anadolu'nun doğusunun Türk milletine vatan olmasını sağlayan 1071 Malazgirt zaferi, Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihi açısından oldukça önemlidir. Osmanlı'dan önce Bizans hâkimiyetinde olan Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya egemen olması ile Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Türklerle beraber yaşarlar. Bizans döneminde Ermeniler, pek çok zulme maruz kalır. Çünkü “*Bizanslılar, Gregoryen olan Ermenilere karşı mezhepleri yüzünden bir antipati beslemekteydiler*” (Kantarcı, 2011: 23). Bizans'ın Ermenilerin ana dillerini yasaklaması, dinî liderlerinin cemaatleri üzerindeki haklarını tanımaması (Kantarcı, 2011: 24-25) gibi uygulamalar, Ermenilerin Bizans ile aralarının açılmasına neden olur. Selçuklu ve devamındaki Osmanlı döneminde ise, Türkler ve Ermenilerin ilişkileri daha ılımlı olmuştur. Rahip G. Çarkçıyan'ın (2006: 13) “*Sultan Fatih'in İstanbul'u fethetmesiyle, Ermenilerin istikbali için yeni bir yıldızın parlamaya başladığını söylesem tarihî bir gerçeği ortaya çıkarmış olacağıma inanıyorum. Bu itibarla eğer İstanbul'a Türkler gelmemiş veya gelmeleri gecikmiş olsaydı, o oranda da Ermenilerin İstanbul'a yerleşmeleri ve gelişim göstermeleri şüpheli olur hatta belki de izleri bulunmazdı... Sultan Fatih'in çizdiği yoldan yürüyen sultanlar, her ne maksatla yapmış olurlarsa olsunlar, Ermeni vatandaşlarının ilerlemesini arzu etmişler ve bunun için imkânlar yaratmışlardır*” ifadeleri, Osmanlı'nın Ermenilere bakışını, bir Ermeni'nin ağzından vermesi bakımından dikkat çekicidir. Fatih Sultan Mehmet döneminden önce de Osmanlı'da Ermenilere geniş bir özgürlük alanı sağlanmıştır. Esat Uras (1987: 149), Osman Bey'in Ermenilerin Bizans baskılarından korunmaları için örgütlenmelerine imkân tanıdığını, Batı Anadolu'da Kütahya'da ve daha sonra Bursa'da Ermeni dinî merkezleri kurulmasına izin verdiğini söyler. *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi* kitabının yazarı Saro Dadyan (2011: 39) da, “*on ikinci yüzyılda kiliselerini kaybeden İstanbul Ermenilerinin şehir içinde bir kiliseye sahip olabilmeleri için Osmanlı hâkimiyetini*” beklediklerini söyleyerek Osmanlıların gayrimüslim tebaasına gösterdiği hoşgörüyü vurgu yapar.

Türk-Ermeni ilişkileri, karşılıklı dramların yaşandığı XX. yüzyılın başlarına kadar olumlu bir şekilde seyretmiştir. Türkiye Ermeni Patriği Mesrob Mutafyan, Osmanlı

dönemindeki hoşgörölü ortamdan memnun kaldıklarını belirtip Ermenilerin “*imanlı olan insanlardan herhangi bir şey gelmeyeceğine*” (Başkal vd., 2009: 21) inandıklarını ifade eder. Osmanlı’nın gayrimüslimlere, ehl-i kitap gözü ile bakması ve onları zimmî olarak kabul etmesi, bu güzel ortamın zuhur etmesine vesile olur. “Demokrasi”, “çok kültürlülük”, “insan hakları beyanname” ve “mozaik” gibi kavramlar, bugünkü dünyada devletlerin üzerinde çokça konuşup düşündükleri meselelerdir. Osmanlı, yüzyıllar önce “öteki”yi zimmî anlayışıyla güvence altına almış; bugün bile büyük devletlerin başaramadıkları ortak yaşama kültürünü yüzyıllar boyunca ayakta tutmuştur. Osmanlı, hayat haklarını güvence altına aldığı “öteki”leri devletin üst kademelerine yerleştirmekte de bir beis görmemiştir. “*Osmanlı tarihi, Ermenilerden 29 Paşa, 22 Bakan, 33 Milletvekili, 7 Büyükelçi, 11 Başkonsolos ve Konsolos, 11 Üniversite Öğretim Üyesi ve 41 yüksek rütbeli memur kaydetmektedir*” (Kantarıcı, 2011: 28).

Ermeniler ile olan yüzlerce yıllık ilişkilerimiz, Osmanlı Devleti’nin zayıf düştüğü ve toprak kayıplarının başladığı XIX. yüzyıl ile değişir. Mağlup olduğumuz 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından imzaladığımız Ayastefanos Antlaşması’nın 16. maddesi Ermeniler ile ilgilidir: “*Ermenistan’dan Rusya askerinin istilası altında bulunup Osmanlı Devleti’ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karşılıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder*” (Tekinoğlu, 2007: 77). Bu madde ile tarihte ilk kez “Ermeni Sorunu”, uluslararası bir belgeye yansımış olur (Tekinoğlu, 2007: 77). XIX. yüzyılın ikinci yarısında yara alan Türk-Ermeni ilişkileri, İttihat ve Terakki’nin kuruluş yıllarında ve II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kısa bir süreliğine de olsa iyileşir. Jön Türkler ve Ermeniler, II. Abdülhamit düşmanlığı ortak paydasında bir araya gelir. “*1902 yılında Paris’te Türk, Arap, Arnavut, Kürt, Çerkes, Rum ve Ermeni gruplarının katılımıyla İttihat ve Terakki’nin ilk kongresi*” (Kümbül, 2006: 32) düzenlenir. Kongrede, Taşnaksutyan Komitesi’nin temsilcileri de hazır bulunur. II. Abdülhamit’in tahttan indirilip II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1908 yılında, göreceli bir “hürriyetçi” ortam oluşur. “*Kutlamalara ve politik toplantılara başları fesli her dinden Osmanlı’yla birlikte, ruhanî kisveleriyle hocalar ve papazlar beraber katılıyor, yan yana oturuyor, seçimlerde hepsi Meşrutiyet’in mimarı İttihat ve Terakki’yi desteklemek üzere sandık başında gözetmenlik yapıyordu*” (Akyol, 2009: 46). II. Meşrutiyet’in getirdiği bu “hürriyetçi” ortam, kısa süre sonra bozulur. 31

Mart 1909 tarihindeki 31 Mart Hadisesi ve 14 Nisan 1909 tarihinde Adana’da cereyan eden olaylar, Temmuz 1908’de başlayan hürriyet ve kardeşlik havasını yerle bir eder (Kümbül, 2006: 39-40). Taner Timur (2007: 44), bu havanın dağılmasını sağlayan unsurları şöyle açıklar: “*Hürriyetin ilanıyla beraber Ermeniler de Doğu Anadolu’da silah taşıyabilir hale gelmişler ve Kürtlere karşı bir denge sağlayabilmişlerdi. Daha da ötesi, yer yer kendileri Kürtlere bir baskı unsuru olmaya başlamışlardı... Anayasa’nın kendi eseri olduğunu haykırıyor, çalındığını iddia ettiği topraklarının iadesini*” talep ediyorlardı.

1915 yılındaki tehcir, Türkler ile Ermeniler arasında, bugün bile halledilemeyen meselenin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Uzun süren savaşların ve çöküntülerin sonucu olarak İttihatçılar, tehcire başvurur. “*İttihatçılar, 1916’dan itibaren tehciri, Ermeni-Rus işbirliğini ileri sürerek meşru*” gösterirler ve “*tehcir sırasındaki “aşırılıkları” da, “sabrı tükenmiş kızgın halka” ve “Kürt çetelere” mâl ederler* (Timur, 2007: 90). 1915’teki olayları, Türk tarafı bir iç savaş, karşılıklı kıtal olarak görür; Ermenilere, I. Dünya Savaşı’nı fırsat bilen hainler gözüyle bakar. Van’daki Ermeni isyanı devam ederken Enver Paşa, 2 Mayıs 1915 tarihinde Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa’ya şu satırları yazar: “*Van Gölü etrafında ve Van valiliğince bilinen belirli yerlerdeki Ermeniler, isyanlarını sürdürmek için daima toplu ve hazır haldedirler. Toplu halde bulunan Ermenilerin buralardan çıkarılarak isyan yuvasının dağıtılması düşüncesindeyim. 3. Ordu Komutanlığı’nın verdiği bilgiye göre Ruslar, 20 Nisan 1915’te kendi sınırları içindeki Müslümanları sefil ve perişan bir halde sınırlarımızdan içeriye sokmuşlardır. Hem buna karşılık olmak ve hem yukarıda belirttiğim amacı sağlamak için, ya bu Ermenileri aileleri ile birlikte Rus sınırı içine göndermek, yahut bu Ermenileri ve ailelerini Anadolu içinde çeşitli yerlere dağıtmak gereklidir*” (Kümbül, 2006: 122). Sedat Laçiner (2004: 9) de; “*yirminci yüzyıl boyunca ulusal kimliklerini Türkiye karşıtlığına ve 1915 Efsanesi’ne dayandıran Ermenilerin*” pek de masum sayılmayacağını, bağımsızlık hayaliyle Osmanlı Devleti’ne isyan eden Ermeni militanlarının öldürdüğü Müslüman sayısının yarım milyonun üzerinde olduğunu vurgulayarak sorunun tek taraflı ele alınmasına itiraz eder. Amerikalı tarihçi B. Lewis de, Türk eylemlerinin aşırılıklarına rağmen tehcirin tamamen nedensiz olmadığını, birçok Ermeni’nin Türklerle savaşan Rusları kurtarıcı olarak görmesinin tehcir atmosferini doğurduğunu ifade eder (akt. Timur, 2007: 18).

Türk tarafına karşılık Ermeni tarafı, aynı olayı “soykırım” olarak addeder. Etyen Mahçupyan (2005: 268), soykırımın bireysel olduğunu, bir topluma, millete ya da devlete

külliyen yüklenemeyeceğini ifade ettikten sonra, Türkiye Devleti'ne şu soruyu sorar: “*Acaba Türkiye niçin 1915'te rol almış birkaç suçlu insanı hâlâ devlet politikası olarak savunmaya ve onların yaptıklarına sahip çıkmaya çalışıyor?*” Hollandalı tarihçi Zürcher ise, Jön Türklerin “*yaptıkları mezalim sonucu 600.000 ila 700.000 Ermeni*”nin ölümüne sebep olduklarını söyler (2010: 123). İtalyan tarihçi Hilmar Kaiser (2011: 154) ise, İttihat ve Terakki döneminde Osmanlı Devleti'nin Ermenileri yıldırma politikası izlediğini, bu politikalarını da “tehcir kanunu” ve “emvâl-ı metrûke” kanunlarına dayandırdığını belirtir. Kaiser (2011: 155), bu kanunlar neticesinde “*1915'te ticaretin %80'i Hristiyanların elindeyken, şimdi %95'inin Müslümanların denetimine*” geçtiğini vurgular. Ahmet Yıldız (2007: 285-286) da ticaret ve sanayi hayatına hâkim olan azınlıkların, ekonomik alandaki etkilerinin kırılması için, önce “*yabancı şirketlerin personelinin yüzde 75'inin Müslüman Türklerden oluşturulması*”nın sağlandığını, daha sonra ise, “*iktisadî Türkleştirme*” politikası çerçevesinde, “*bazı zanaat ve mesleklerin icrasının Türk vatandaşlarına*” münhasır kılınmasının amaç edinildiğini ifade eder. Ayrıca 1926'da çıkarılan “*İktisadî Müesseselerde Mecburî Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun*” ile hem yabancı şirketlerin haberleşmede Türkçeden başka dil kullanmaları yasaklanmış hem de muhasebe defterlerinin Türkçe tutulmaları zorunlu kılınmıştır.

Homojen bir ulus-devlet inşa etmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nde, Osmanlı'daki cemaat merkezli kimliğin yerini “millî kimlik” alır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk ve laik kimlik ön plana alındığı için Ermenilere ister istemez mesafeli yaklaşılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Ermenilere mesafeli yaklaşılmasında I. Dünya Savaşı'nın taze hâtıraları da etkili olmuştur. Timur (2007: 54), Ermeni kumandanlarının I. Dünya Savaşı'nın hâtıralarını kitaplarında anlattıklarını ve bu hâtıralarda Ermenilerin savaşta Rusya'dan yana taraf olduklarını gururla ifade ettiklerini belirtir. Savaşın maddî ve manevî etkilerinin devam ettiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermeni algısı bu tarihî gerçekler üzerine kurulur. Ermeni, Rum ya da Yahudi gruplara daha mesafeli yaklaşılmasındaki bir diğer sebep ise, yukarıda da değindiğimiz gibi, sermayenin büyük payının “ecnebinin” elinde olmasıdır. Timur (2007: 227), Atatürk'ün ekonomik açıdan, Türk milletinin içine düştüğü hazin sefaleti, Osmanlı Devleti'nin uygulamalarına, Osmanlı Devleti'nin ecnebi sermayesinin bekçiliğine soyunmasına bağladığını söyler. Mehmet Kaplan (1998: 97) da Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni milliyetçi temeller üzerine inşa ettiğini belirtir ve eğer Atatürk, “*milliyetçi olmasaydı belki bugün Türkiye olmazdı*” diyerek Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki milliyetçi uygulamalara destek verir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkili olan "milliyetçi" hassasiyetler, İsmet İnönü döneminde de devam eder. 1942'de yürürlüğe konan "Varlık Vergisi Kanunu", kimi Ermeni, Rum ve Yahudi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını zor durumda bırakır. Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları* adlı kitabında (2012: 207), Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türkleştirme politikaları çerçevesinde uygulamaya konan Varlık Vergisi Kanunu'nun gayrimüslim mükellefleri ile yüz yüze görüştüğünü ve bu verginin "azınlıkların topluma entegrasyon sürecini olumsuz" etkilediğini vurgular. Çağatay Okutan'a (2004: 270) göre ise, Varlık Vergisi Kanunu, "Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren başlatılan Türkleştirme sürecinde, Tek Parti Dönemi açısından son halka"dır ve bu uygulama "deyim yerindeyse Tek Parti Dönemi'nde azınlıklara vurulan son darbe"dir.

1970'li yıllardaki ASALA terörü nedeniyle Türk-Ermeni ilişkileri bir kez daha bozular. Türk konsolosluklarının, THY ofislerinin ve Türk diplomatların hedef alındığı terör olaylarının ilki, 27 Ocak 1973'te cereyan eder (Tekinoğlu, 2007: 179). Amerikan vatandaşı Ermeni Mıgırdiç Yanıkyan'ın ABD'nin Santa Barbara kentinde iki Türk diplomatını öldürmesi ile başlayan olaylar, Paris, New York, Beyrut, Viyana gibi pek çok şehirde kendilerini "Yanıkyan Komandoları" olarak adlandıran Ermenilerce devam ettirilir (Tekinoğlu, 2007: 179-180). ASALA'nın yaptığı suikastlar, Türk basınında geniş bir şekilde yer alır. Ermenilerin yaptıkları infazlar, doğal olarak Türk kamuoyunda Ermeniler hakkındaki imajı oldukça olumsuz etkiler. Birlikte yaşama kültürüne darbe vuran ASALA hadiseleri nedeniyle iki toplum arasındaki ilişkiler bir kez daha yara alır.

Ermenilerin Türkiye'deki nüfusu, günümüze yaklaştıkça azalmıştır. Lozan Konferansı'na katılan "Ermeni Heyeti Başkanı Bogos Nubar, Türkiye'de 280.000 Ermeni'nin" yaşadığını ifade eder (Memiş, 2005: 9). 1927'de 13 milyonluk Türkiye'de, 52.000'i İstanbul'da olmak üzere yaklaşık 70.000 Ermeni yaşarken 1965'te ise; 55 milyonluk Türkiye'de, Ermeni nüfusu 55.000'e düşer (Dündar, 2000: 91). Bugün, Türkiye topraklarında, yaklaşık 80.000 Ermeni'nin yaşadığı ifade edilmektedir (Kutalmış, 2003: 51). Her sene 24 Nisan'da gündeme gelen sözde "soykırım" iddiaları, iki devlet arasındaki ilişkilerin ilerlemesine engel olmaktadır. 2007'deki Hrant Dink suikastı ile iki millet arasındaki ilişkiler yeniden yara alsa da komşuluk bağları, evlilik, iş ortaklığı gibi unsurlar vesilesi ile ortak kader paylaşılmaya devam etmektedir. 1951 Kayseri doğumlu Ermeni kökenli bir Türk vatandaşı olan İshak Bıçakçı'nın "biz bayramlardan hangisi Ramazandır,

hangisi doğuş bayramıdır, hangisi paskalyadır bilmezdik. Böyle bir ayırım söz konusu değildi. Bütün komşular... birbirinin evindeydi. Biri hastalandığı zaman herkes koşardı... (Siz) benim insan kardeşimsiniz. O zaman hiçbir ayrılık yok” (Başkal vd., 2009: 97) sözleri, ortak yaşama kültürünü vurgulaması bakımından oldukça dikkate değerdir.

Dünden Bugüne Türkler ile Yahudilerin İlişkileri

Türklerin Anadolu topraklarında, yüzyıllarca beraber yaşadığı bir diğer azınlık grup, Yahudilerdir. Avram Galanti (1947: 9), Orhan Gazi'nin 1326'da Bursa'yı fethettiği zaman, Türklerin Musevîler ile karşılaştığını ifade eder. Galanti'ye göre, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Yahudi cemaatler bulunmaktadır; Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa Gelibolu'yu, Sultan Murat da Ankara'yı ve Edirne'yi aldığı zaman, buralarda Yahudi cemaatlerle karşılaşmışlardır. Yahudi araştırmacı Henri Nahum (2000: 31-32), 1376'da Macaristan'dan sürülen, 1394'te Fransa'dan kovulan ve 1391'de İspanya'dan kaçan Yahudilerin, Batı'nın Hristiyan krallıklarından daha hoşgörülü olan İslâm diyarına geldiklerini belirtir.

Fatih Sultan Mehmet dönemi ile Yahudilerin Osmanlı topraklarındaki nüfusu artar. 1492 yılında İspanya Kralı Katolik Ferdinande, Yahudilerin ülkesinden çıkarılması emrini verir; bu karar üzerine Osmanlı'ya sığınan Yahudiler, başta İstanbul ve Selânik olmak üzere muhtelif şehirlere yerleştirilirler (Galanti, 1947: 16). Yahudiler, Osmanlı vatanında her zaman ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu ayrıcalıklı konum, Fatih döneminde daha çok tebarüz eder; Fatih, Rumlarla beraber Yahudileri de “kayırır” (Lewis, 1996: 62). Yahudilere tanınan imtiyazlar, Fatih dönemiyle sınırlı değildir; Lewis'e (1996: 75) göre, XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudileri “*duyarlı makamlara getirmek gibi bariz bir eğilimin varlığından söz edilebilir.*” Türklerin Yahudilere kapılarını açmaları, onlara ayrıcalık tanımaları, Yahudilerde olumlu akisler bırakır. Galanti (1947: 35), Yahudi şair Samuil Usque'nin şiirini Türkçeye şöyle tercüme eder: “*Türkiye'de hürriyetin kapılarını açık, kayıtsız ve şartsız, Yahudi dininin serbestliği için meydan bulacaksın. Bu kapılar asla kapanmaz. Orada imanını yenileştirebilirsin... Vaktiyle bulunduğun yabancı milletler içinde kazanmağa mecbur olduğun, Allah'ın rızasına aykırı olan âdetleri arkada bırakabilirsin, bu imparatorluğun efendisinden (Sultanından) yüksek lütuf görürsün.*”

Osmanlı'nın Yahudilere bakışı, Rumlardan ve Ermenilerden farklıdır. Yahudi azınlık, Rumların ve Ermenilerin aksine devlete daha sadık kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Yahudiler, Osmanlı ordusuna katılmış ve savaş harcamalarına destek olmuşlardır. Bunun sonucu olarak 1915'te Rus ordusu, Doğu cephesinde Türklerle birlikte Yahudilere karşı da savaşmış ve Yunanlılar, 1917'de Selânik'te Yahudi mahallesini yakmışlardır (Yetkin, 1996: 169).

Türk-Yahudi ilişkileri, Osmanlı döneminin aksine Türkiye Cumhuriyeti döneminde geriler. Rifat Bali (2010: 93), Yahudilerin kimliklerini, dinleri merkezinde oluşturduklarını, dolayısıyla Cumhuriyet'in laiklik ilkesine şiddetle karşı çıktıklarını ifade eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ideolojisini tayin eden ilkelerden bir diğeri olan, milliyetçilik ilkesi çerçevesinde hayata geçirilen Vatandaş Türkçe Konuş ve Varlık Vergisi Kanunu gibi uygulamalar da, Yahudi cemaatini rahatsız eder ve Yahudilerin Türkiye'den göç etmelerine sebep olur. Avner Levi (1996: 162), XX. yüzyılın başında Türkiye'de iki yüz bin Yahudi var iken bu rakamın 1950'lerde kırk bine gerilediğini söyler. Levi'ye göre (1996: 163), Türk-Yahudi ilişkileri, Osmanlı döneminden farklıdır; çünkü Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı gibi cemaat yapısını, "iç örgütlü azınlıkları" kabul etmemektedir. Artık Türkiye Cumhuriyeti'nde halk, dinî cemaatlerden oluşmaz; her bir vatandaş aynı haklara sahiptir ve devlete doğrudan bağlıdır.

Ulus-devlet oluşturma gayesinde olan Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik alanda "millî burjuvazi" meydana getirmek ister. Esther Benbassa ve Aron Rodrigue (2003: 246), 1935 yılı itibari ile Türkiye'deki Yahudilerin % 24'ünün ticaret, % 20,5'inin sanayi ve zanaat alanında çalıştığını; hizmet sektöründe memur olarak sadece % 4,4 gibi bir oranın var olduğunu söyler. Türkiye Cumhuriyeti'nin "millî" bir burjuvazi oluşturmak adına, toplumsal alandan ve devletten Yahudi cemaatleri mahrum bıraktığını söyleyen Benbassa ve Rodrigue (2003: 246-247), Yahudilerin, "*neticede, Cumhuriyet'in ilk birkaç on yılında kendilerine atfedilen 'misafir' konumunu*" içlerine sindirdiklerini ifade eder.

Cumhuriyet'in ilânından sonra başta Edirne, Çanakkale ve İstanbul gibi şehirler olmak üzere Türkiye'deki Yahudi nüfusunun azalmasında "millî burjuvazi" çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir. Çanakkale'deki Yahudiler hakkında çalışma yapan Feriha Işıl Demirel (2010: 157), 1928'deki Vatandaş Türkçe Konuş kampanyası, 1934'teki Trakya Olayları ve 1942'deki Varlık Vergisi Kanunu nedeniyle Çanakkale'deki Yahudi nüfusunun binlerden, bir elinin parmaklarını geçmeyecek sayıya düştüğünü, Çanakkale'den

göçenlerin İsrail'e ve İstanbul'a gittiklerini ifade eder. 1927 yılında Türkiye'de yaşayan tüm gayrimüslimlerin toplam nüfusu 378.664 iken, 1935'te 309.140, 1945'te 292.373, 1955'te ise 260.715 olarak tespit edilir (Aktar, 2012: 207).

Vatandaş Türkçe Konuş kampanyasının 1934 yılında İzmir'de hız kazandığını söyleyen Rıfat Bali, o dönemde İzmir sokaklarında gençlerin, üzerinde “‘Yurttaş Türk’sen Türkçe konuş’, ‘Türk’ü seven onu sayar. Türkçe konuşuruz’, ‘Türkçeden başka dille konuşmak Türk’ü incitir’, ‘Türkçe konuş, senin milliyetinden şüphe edilmesin’” gibi ifadelerin yazdığı kartlar dağıttığını söyler (Bali, 2010: 244-245). İstanbul ve İzmir basınının yanı sıra devletin de Yahudilere Türkçe öğretmek için devreye girdiğini ve devletin halkevlerini kullanarak yetmiş seksen yaşındaki ihtiyar Yahudilere bile Türkçe öğretmeye çalıştığını söyleyen Bali, içlerinde İzmir Maarif Müdürü’nün de olduğu İzmir’in ileri gelenlerinin, “Yahudilerin Türkçe konuşmaları için zorlayıcı ve cezalandırıcı önlemler alınmasına taraftar” (Bali, 2010: 290) olduklarını vurgular. Yahudilerin “bozuk” Türkçesi, Yakup Kadri’nin *Yaban* romanında da işlenir:

“Bu koyu Türk köyünde, Anadolu’nun bu hiç alışılmamış kuytu, ıssız köşesinde, birdenbire bu Pire limanı şamataları! Bir tek kelime Türkçe işitilmiyor.

(...)

Derken bir Türkçe ses:

-Bu köyde kimse yok mu, be yahu?

Fakat, bu öyle bir Türkçe ki, bana Galata’yı hatırlattıyor. Doğrudan doğruya Rum şivesiyle söylenmiş bir Türkçe diyemem. Bu bağırın belki bir Ermeni, belki bir Yahudidir. Türkçenin böyle söylenmesinde, böyle büzülüp didiklenmesinde ne hazin bir şey var! Sanki, haşin ve patavatsız bir el vücudumuzu hırpalıyor; vücudumuzun en hassas, en nazık yerlerine kadar sokulup oraya tırnaklarını geçiriyor zannedilir” (Karaosmanoğlu, 1972: 141).

Türk-Yahudi ilişkilerindeki önemli hâdiselerden biri de, Trakya Olayları’dır. Corry Guttstadt (2012: 140), “Trakya Olayları” ismine itiraz eder; çünkü Guttstadt’a göre, olaylar sadece Trakya ile sınırlı kalmamış; Çanakkale’nin Asya yakasında da gerçekleşmiştir. 21 Haziran 1934’te Çanakkale’de başlayan ve Trakya’ya yayılan olaylar sonucu, bölgedeki Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı, ya Türkiye’yi terk etmiş ya da İstanbul’a yerleşmiştir. Örneğin; Edirne’de 7.000 olan Yahudi nüfusu, bu olaylar sonrasında, 2.500 kişiye geriler (Guttstadt, 2012: 150). Guttstadt, baskılara maruz kalan Yahudilerin “*sahip oldukları malları gülünç fiyatlara satmak zorunda*” (2012: 150) kaldıklarını söyler. Rıfat Bali (2010: 246), Yahudilere karşı gerçekleştirilen bu olayların altyapısı, kamuoyunda oluşturulan

“olumsuz” Yahudi algısıyla irtibatlandırır. Cevat Rifat Atilhan’ın *Millî İnkılâp* dergisinde ve Edirne’de öğretmenlik yapan Nihal Atsız’ın *Orhun* dergisinde yayımlanan yazıları, Bali’ye göre (2010: 246), Trakya halkını Yahudilere karşı “kışkırtmıştır.” Bali, Yahudileri mağdur eden Trakya Olayları’nın hem nüfus açısından hem de iktisadî açıdan Trakya’nın Türkleştirilmesi amacıyla yapıldığını ve bunun öncülüğünü, “öz Türk” kavramının peşinden koşan Rifat Atilhan ve Nihal Atsız gibi yazarların yaptığını vurgular (Bali, 2010: 244-254).

1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu, Yahudi cemaatini zor durumda bırakır. Kanun çıkmadan önce basında gayrimüslimlerin ekonomik hayattaki etkinliğini kırmak üzere yayınlar yapılır. Karikatürlerde çizilen Yahudi tipleri hırslı, karaborsacı, vurguncu vs. gibi gösterilir (Aktar, 2012: 143). Varlık Vergisi Kanunu’nun şartları ağırdır; vergisini vermeyenler, bunun bedelini çalışma yerlerine sürülerek öder. Nitekim 1943’te hepsi İstanbullu gayrimüslimlerden oluşan 32 kişilik ilk kabile, Aşkale’ye gönderilir (Aktar, 2012: 143-149). Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti dönemindeki Türkleştirme politikaları çerçevesinde ortaya çıkar. Başbakan Saraçoğlu’nun Varlık Vergisi Kanunu’ndan önce, 5 Ağustos 1942’de, Meclis’te yaptığı konuşma, hükümetin azınlıklara yönelik politikalarını ortaya koyar: “Arkadaşlar biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lââkal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir... İktisadî ve siyasî sahalarda Devletçilik, fertçilik ve kooperatifçiliğe bırakılan sahalarda o kadar geniştir ki bunlar arasında bir menfaat çarpışması asla olmayacak ve ileride de olmaması için de daima dikkatli ve hesaplı yürüyeceğiz” (Aktar, 2012: 142-143). Varlık Vergisi Kanunu, 1934 Trakya Olayları’ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Yahudi cemaatinin etkilendiği ikinci büyük olaydır. Trakya Olayları’nda başlayan göç hareketleri, Varlık Vergisi Kanunu ile devam eder. 1948’de İsrail Devleti’nin kurulması ile Yahudilerin anavatanlarına göç dalgası hızlanır. Levi (1996: 162), 1996 yılında Türkiye’de sadece yirmi bin Yahudi’nin kaldığını belirtir. Neticede Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yahudilerin nüfusu, Trakya Olayları, Varlık Vergisi Kanunu ve 6-7 Eylül Olayları gibi hadiseler sonucu azalsa da, bu topraklarda Yahudiler, Rumlara ve Ermenilere göre daha olumlu bir imaja sahip olagelmişlerdir. Ermeni ve Rumlara olan kanlı geçmişimiz henüz zihinlerde tazeliğini korurken Yahudiler, devlete isyan etmemiş; tam tersine, uyum içinde yaşamayı tercih etmişlerdir.

Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve yabancılar ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle roman üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Rumlar/Yunanlılar üzerine yapılan çalışmaların en kapsamlılarından biri, Herkül Milas'ın *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik* adlı kitabıdır. Bu kitap, *Türk Edebiyatında Yunanlı'nın İmajı-Karşılaştırmalı Bir Yöntemle Ulusçuluk ve Kimlik Sorunları* başlığı altında, 1998 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda savunulmuş bir doktora teze dayanır. Milas'ın bu teze bazı eklemeler yaparak *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik* adıyla kitaplaştırdığı çalışma, Türk edebiyatındaki “öteki”yi ortaya koymasının yanı sıra, kendisi de bir Yunanlı olan Milas'ın Yunan edebiyatındaki “Türk” algısını yansıtması bakımından da dikkate değerdir. Milas, kitapta Rumların yanı sıra Ermeni, Yahudi ve yabancı karakterlerden de söz eder. Kitapta, her ne kadar azınlıklar ve yabancılar bağlamında, “Türk ve Yunan Romanları” üzerine yoğunlaşmışsa da, kimi yazarların hikâye kitaplarından da bahsedilmiştir. Milas (2005: 27), 1870 ile 1998 yılları arasında yayımlanan kitapları ele alan çalışmasında, 346 romanın yanı sıra 71 hikâye kitabını da incelediğini belirtir. Ancak, 1923-1950 yılları arasında, roman da yazmış olan bazı hikâyecilerin, azınlıkları ya da yabancıları konu edinen kimi kitaplarından ya hiç söz edilmemiş ya da hikâye kitapları eksik verilmiştir. Örneğin Halit Ziya'nın *İhtiyar Dost*, *Hepsinden Acı* ve *İzmir Hikâyeleri* (Bu kitaplardaki azınlıklar ve yabancılarla ilgili bazı hikâyelerden de söz edilmez. Toplamda sekiz hikâye barındıran *İzmir Hikâyeleri* adlı kitaptaki yedi hikâyede, azınlıklara mensup ya da yabancı karakterler vardır) başlıklı hikâyelerinden söz edilirken *Onu Beklerken*, *Aşka Dair* ve *Kadın Peçesi* gibi azınlıklara mensup ya da yabancı karakterleri konu edinen bazı hikâyelerin yer aldığı kitaplar, inceleme kapsamına alınmaz. Ayrıca, Halit Ziya'nın “sınırlı sayıda yazdığı hikâyeleri(ni)” (Milas, 2005: 45) tahlil eden Milas, onda “ulusçu” söyleme “rastlanmadığını” söyler. Her ne kadar Halit Ziya, azınlıklara mensup veya yabancı karakterleri, hikâyelerinde genellikle “insancıl” bir gözle anlatmışsa da, bu çalışmamızda ispatlayacağımız gibi, onun “ulusçu” söyleme sahip hikâyesine de “rastlanır.”

Azınlıklar üzerine yapılan bir diğer çalışma, Murat Belge'nin *Edebiyatta Ermeniler* adlı kitabıdır. Kitapta, Ermenilerin Türk edebiyatındaki algısı, Tanzimat döneminden günümüze kadar incelenmiştir. 2013 yılında, İletişim Yayınları'ndan çıkan kitapta, herhangi bir tür sınırlaması yoktur. Pergelin çok geniş tutulduğu çalışmada; romanlarda, hikâyelerde ve şiirlerde Ermenilerin nasıl ele alındıkları, “Edebiyatta Ermeni Sorunu” ve “Şiirde Ermeni Sorunu” gibi başlıklar hâlinde dile getirilmiştir. Kitap, Ermeniler üzerine

yapılan nitelikli ve kapsamlı bir çalışmadır. Ayrıca, roman ve hikâyenin yanı sıra, şiir türünün de çalışmaya dâhil edilmesi çalışmayı farklı kılmaktadır. Ancak kitaptaki kimi genellemeler, açıklanmaya muhtaçtır. Örneğin, Murat Belge'ye göre, Sait Faik, “*insanlara düşman olmadığı gibi, hayvanların da dostu*” olan “hümanist” biridir (2013: 150-151). Ancak aynı Sait Faik, bizim bu çalışmamızda tespit ettiğimiz kadarıyla, “Ermeni Balıkçı ile Topal Martı” hikâyesindeki bir martıya bile gösterdiği “sevgisini”, “Marsilya Limanı” hikâyesindeki “Cezayirliden” esirger; Cezayirli karakteri, tiksindirici bir şekilde tasvir eder (1965b: 140). Elbette, Sait Faik'in birçok hikâyesinde, azınlıklara mensup ya da yabancı karakterler, “insancıl” bir gözle tasvir edilmiştir. Ancak, Belge'nin belirttiği, Sait Faik, “*insanlar arasında ayırım yapacaksa bunu din veya etnisite gibi alanlarda değil de 'gelir düzeyi', 'sınıf' gibi alanlarda dikkate almayı tercih eder*” (2013: 148) gibi genellemeler, Sait Faik'in en azından kimi hikâyeleriyle örtüşmemektedir. Nitekim, “hümanist” Sait Faik'in “Marsilya Limanı” hikâyesinde, etnisiteye dayalı bir ayırım yaptığı da görülür (1965b: 140).

Azınlıklar üzerine çalışma yapan bir diğer isim, *Osmanlı Kapısında Büyümek Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar* kitabının yazarı Fazıl Gökçek'tir. Kitap, Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında geçen üç azınlık grubun tahlili üzerine kuruludur: Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler. Ayrıca kitabın sonuna, Ahmet Mithat Efendi'nin *İttihat ve Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde, azınlıkları konu edinen yazıları da eklenmiştir. Çalışmanın tüm Tanzimat dönemini kapsamaması, sadece Ahmet Mithat Efendi üzerinde yoğunlaşması, Ahmet Mithat üzerine ayrıntılı bir tablonun ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Gökçek, çalışmada sadece Ahmet Mithat'ın azınlık karakterlerini nasıl ele aldığından söz etmemiş; aynı zamanda Ahmet Mithat'ı çağdaşı yazarlar ve Cumhuriyet dönemi yazarları ile azınlıkları ele alış bağlamında, karşılaştırmıştır.

Ali Şükrü Çoruk'un *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu* adlı kitabı, doğrudan azınlıklar veya yabancılar üzerine yapılan bir çalışma olmasa da ele alınan mekânın Beyoğlu olması, azınlıklara mensup ya da yabancı birçok karakterin irdelenmesine zemin hazırlamıştır. Kitap, aslında Doç. Dr. Kazım Yetiş danışmanlığında hazırlanmış olan *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu (1924-1980)* adlı bir yüksek lisans tezidir. Çoruk (1995: 354-357), Beyoğlu'nda ikâmet eden roman kahramanlarını incelediği çalışmasında, ekseriyeti Rumlardan ve Ermenilerden oluşan Beyoğlu'nda,

sağlam ve normal bir aile yapısının olmadığını vurgular. Rumlar ve Ermeniler, pansiyon adı altında randevuhane işleten gruplar iken bazı İngiliz subaylar, sapık zevkler peşinde koşmakta; Beyaz Ruslar ise, şehirdeki fuhşu arttırmaktadırlar.

Murat Kacıroğlu'nun *Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri* adlı kolektif kitaptaki *Türk Romanında (1923-1980) Ermeni İmgesi ve Türk-Ermeni İlişkileri* başlıklı kitap bölümünde, Türk romanındaki Ermeni kimliği irdelenmiştir. Kacıroğlu, söz konusu dönemde kaleme alınan romanları, “Romanlarda Ermeni Meseleleriyle İlgili Görüş ve Düşünceler”, “Ermeni Meselesini Temel Alan Romanlardaki Ermeni Karakterler” ve “Romanlarda Ermeni Tehciri” gibi başlıklarla inceler. 1923-1980 yılları arasında yazılan romanlardan sadece dört tanesinin (Hikmet Ilgaz-*Şark Yıldızı*, Ömer Polat-*Saragöl*, Barbaros Baykara-*Nefret Köprüsü Şirzi* ve Ahmet Günbay *Yıldız-Figan*) doğrudan Ermenilerin neden oldukları trajik olaylar üzerine kurulduğunu söyleyen Kacıroğlu, romanlardaki kötü Ermeni imajının I. Dünya Savaşı ile ilgili olduğunu vurgular.

Türk edebiyatındaki azınlıklara mensup ya da yabancı karakterle ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde de çalışmalar yapılmıştır. Ömer Solak'ın *1896-1914 Yılları Arasındaki Türk Romanında Yabancılar ve Azınlıklar* adlı çalışmasında, söz konusu dönem arasında kaleme alınan kırk sekiz roman, azınlıklar ve yabancılar bağlamında incelenmiştir. Yard. Doç. Dr. Musa Aksoy'un danışmanlığında hazırlanan doktora tezinde, Servet-i Fünûn döneminden I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadarki süreçte, azınlıkların ve yabancıların Türk romanında nasıl algılandıkları irdelenmiştir. Solak, çalışmasına, İmparatorluk bünyesindeki gayrimüslimlerin yanı sıra Araplar ve İranlılar gibi Doğulu milletleri de dâhil etmiştir.

Muhammed Jalal Shams'ın *Servet-i Fünûn'dan Önce Türk Romanında Yabancılar ve Azınlıklar* adlı doktora tezi de azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin Türk romanındaki imajları üzerine kuruludur. Shams'ın çalışmasının, Ömer Solak'ın 1896 sonrası Türk romanlarındaki azınlık ve yabancı algısını ele alan çalışması düşünüldüğünde, Türk romanındaki azınlık ve yabancı algısının ortaya çıkarılmasına dönemsel bir katkı da sunduğu söylenebilir.

Seda Uyanık, *19. Yüzyıl Türk Romanında Gayrimüslim İmgeleri* adlı yüksek lisans tezinde, beş adet roman (*Karabibik*, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, *Araba Sevdası*, *Mesâil-i Muğlâka* ve *A'mâk-ı Hayal*) üzerinden Tanzimat dönemi romanındaki gayrimüslim algılarını ortaya koyar (2007: 87). Uyanık'a göre (2007: 87-88), gayrimüslimler söz

konusu romanlarda, yazarlarca farklı ideolojik bakış açıları etrafında ele alınır. Örneğin, *A'mâk-ı Hayal*, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* ve *Mesâil-i Muğlâka* adlı romanlarda, gayrimüslimlerin imajı, dinî ideoloji etrafında dinlerin karşılaştırılmasıyla ortaya konur. Ahmet Mithat'ın *Mesâil-i Muğlâka*'daki olumlu karakterleri, dindar olanlardır. Gayrimüslim karakterler, eğer dinlerine bağlı ve ahlâklı ise, romandaki idealize edilmiş Müslüman tipe yaklaştırılmaktadırlar. Ancak Rezaizade Mahmut Ekrem, gayrimüslimlerin ele alınışı bağlamında Ahmet Mithat'tan ayrılır. Çünkü Rezaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat gibi dinî bir bakış açısı üzerinden gayrimüslimleri değerlendirmez; o, “Batılılaşma sorunsalı” çerçevesinde bir ironi geliştirir (2007: 91).

Özgür Kurt, *Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Ömer Seyfettin'in Romanlarında, Öykülerinde ve Tiyatro Eserlerinde Azınlıklar ve Yabancılar* başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde, roman türünün yanı sıra, hikâye ve tiyatro türlerinde de söz konusu iki yazarın azınlık ve yabancı algılarını tahlil eder. Kurt'un çalışması, Gürpınar'ın ve Ömer Seyfettin'in roman, hikâye ve tiyatrolarındaki Türk olmayan unsurlarla ilgili sosyolojik bir değerlendirmedir. Bu sosyolojik değerlendirme doğrultusunda, azınlıklar ve yabancılar, milliyetlerine, toplumsal kimliklerine, rollerine ve yazarların onlara bakış açılarına göre incelenirler.

Ayşe Dalakkaya'nın *Dido Sotiriyu'nun “Benden Selam Söyle Anadolu'ya” ve Ahmet Yorulmaz'ın “Savaşın Çocukları” Romanlarında Türk-Yunan İmgelerinin Karşılaştırılması* adlı yüksek lisans tezi, yine roman türü üzerine hazırlanmış mukayeseli bir çalışmadır. Türk-Yunan ilişkilerinin imgesel boyutta irdelendiği çalışmada, söz konusu yazarların “öteki” hakkındaki ortak algıları ya da farklılıkları ortaya konmuştur.

Sacit Ayhan'ın *Türk Romanında Azınlıklar (1872-1950)* adlı doktora tezi, iki yüz on yedi romanın incelenmesi sonucu oluşur. Ayhan, çalışmasında azınlık olarak üç büyük grubu ele alır: Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler. Ancak, Hristiyanlığı kabul etmiş olan Bulgarlar ve bazı Araplar da Rum olarak değerlendirilir. Ayhan'a göre, söz konusu gruplar, Osmanlı millet sisteminde, Ortodoks kilisesine bağlı oldukları için Rum olarak görülebilirler. Ayrıca, Ayhan (2008: 316), Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Türk romanındaki azınlık karakterlerin sayısının azaldığını vurgular. Halit Ziya'nın ve Yakup Kadri'nin romanlarındaki azınlık karakterlerin sınırlı sayıda kaldığına ve özellikle Halit Ziya'nın romanlarında azınlıkların yok denecek kadar az olduğuna işaret eder. Ancak, biz, çalışmamızda tam tersi bir sonuç tespit ettik. 1923-1950 yılları arasında

hikâye yazan isimlerden, hikâye kitaplarında en çok azınlık karaktere yer veren hikâyecilerden birisi Halit Ziya, diğeri de Yakup Kadri'dir. Halit Ziya'nın diğeri hikâye kitapları bir yana, sadece *İzmir Hikâyeleri*'ndeki ve Yakup Kadri'nin *Millî Savaş Hikâyeleri*'ndeki neredeyse bütün hikâyeler, azınlıklara mensup karakterlere yer verir. *Türk Hikâyesinde Azınlıklar ve Yabancılar (1923-1950)* adlı çalışmamızın, azınlıklar ve yabancılar hakkında yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını ümit ettiğimiz gibi, bu konunun (azınlıklar ve yabancılar) ele alınışı anlamında, Türk edebiyatında bir bütünlük sağlanmasına da katkı sunacağı düşüncesindeyiz.

BÖLÜM I

“AZINLIK”, “YABANCI” VE “ÖTEKİ”

1.1. Azınlık Nedir?

Azınlık, Türk Dil Kurumu'nun *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde (2005: 167), “*bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı*”, “*bir oylama sırasında az olma durumu*” ve “*bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk, ekalliyet*” şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyolog Louis Wirth, azınlığı, “*fiziksel veya kültürel karakteristikleri nedeniyle toplumdaki başka kişilerden farklı ve eşit olmayan muamele altında yaşamakla ayırt edilmiş ve bu nedenle de kendilerini kolektif ayrımcılığın nesnesi olarak gören bir insan grubu*” (akt. Türkoğan, 2006: 22) olarak tanımlar. Birleşmiş Milletler eski raportörü Francesco Capotorti ise, bir toplumda azınlığın kabul edilmesi için gerekli olan nesnel nitelikleri şöyle sıralar (akt. Oran, 2010: 26–27):

- 1- Etnik, dinsel ve dilsel yönden çoğunluktan farklı olmak.
- 2- Sayıca ülke genelinde az nüfusa sahip olmak.
- 3- Dominant yani başat olmamak. (Örneğin, Apartheid döneminde Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki beyazlar, azınlık statüsüne örnek değildir; çünkü Güney Afrika'daki beyazlar çoğunluğu ezen başat azınlık konumundadır.)
- 4- Vatandaşlık bağı ile bağlı olmak. (Vatandaş olmadığı zaman farklı bir kategori olan “yabancı” statüsüne girer.)
- 5- Kendini azınlık olarak görmek. (Nasıl sınıf bilinci olmadan sınıf olmaz ise, farklı olduğunun bilincine varmayan ve bu farklı olmayı kimliğinin vazgeçilmez şartı saymayan kişi veya grup da azınlık sayılmaz. Çoğunluğun içine karışmak ve asimile olmak isteyen birey veya grup, azınlık kabul edilmez.)

Wirth ve Capotorti'den hareketle azınlığın, sadece sayı bağlamında ele alınmadığını, kendini azınlık olarak görülenlerin kültürel, tarihî, dilsel ve dinî açılarından da kendilerini içtimaî dairenin dışında hissettikleri söylenebilir. Ancak, azınlıkların da kendi içerisinde topluma entegre olma, asimile olma ya da isyan etme bağlamında farklı reflexler gösterdikleri görülür. Azınlıkları tasnif eden Orhan Türkdoğan'a göre (Türkdoğan, 2006: 34) azınlıklar, dört gruba ayrılır:

- 1- **Çoğulcu:** Bu gruptaki azınlıklar, farklılıkları için hoşgörü arayanlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Yahudiliğini korumak isteyen Yahudiler buna örnektir.
- 2- **Asimilasyoncu:** Buradakiler, azınlık kimliğini kaybetmeyi ve tamamen kabul edilmeyi arzular. Amerikan zencilerinin isteği, buna örnek olarak gösterilebilir.
- 3- **Ayrılmacı:** Bu konumdaki azınlıklar kendi kimliğini korumak ve hâlihazırdaki hâkim yöneticilerden tamamen özgürleşmek ister. I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan devletler (İrlanda, Polonya) ve Avrupa'daki birçok milliyetçilik hareketi, ayrılmacı azınlıklara örnektir.
- 4- **Militan:** Egemenliği diğer amaçların önüne koyan azınlıklardır. Südetler Almanlarının, Nazilerin hâkimiyete eriştikleri sıradaki faaliyetleri bu gruba örnektir.

“Azınlık” kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi, hem Batı'da hem de Doğu'da “din” kaynaklıdır. Baskın Oran (2010: 18-19), azınlık kavramı tarihinin, burjuvazinin kiliseye açmış olduğu mücadeleye, yani XVI. yüzyıldaki reform hareketlerine kadar dayandığını söyler. Kilisenin mutlak hâkimiyetine karşı çıkan burjuvazi, kilisenin dayandığı Katolikliğe karşı, özerklik kazanma adına Protestanlığı seçer. Dolayısıyla ilk azınlıklar, “dinsel azınlık”lardır. Katolik ve Protestan devletler, savaşlarla sonuç alamayacaklarını anlayınca karşı taraftaki azınlıkları koruma adına antlaşmalar (hususiyile 1648'deki Vestfalya Antlaşması) imzalarlar. “Azınlık” kavramının dünya literatürüne girmesi bu antlaşmalar ile olmuştur.

Semavî dinlerin hepsine kaynaklık eden Doğu'nun “azınlık” anlayışının kökeninde de din vardır. İslâmiyet'in neşet ettiği VII. yüzyılda Doğu'da Hristiyanlar ve Yahudiler yaşamaktadır. Hz. Peygamber'in doğum yeri olan Mekke'de Müslümanlar; Hristiyan,

Yahudi ve Putperestlere göre önceleri “azınlık” idi. M. Tayyip Okiç (1960: 15), Hz. Muhammet’in Medine’ye göç ettiği 622 yılında, Medine’de 1500 Müslüman’ın bulunduğunu ifade eder. Müslümanların haricinde ise, 4000 Yahudi ile 4500 müşrik ve putperest olduğu rivayet edilir. Hz. Peygamber’in “*Ey insanlar Rabb’iniz birdir, babanız birdir. Arabın Acem’e (Arap olmayana), Acemin Arab’a, beyazın siyaha, siyahın beyaza veya kızıl deriliye üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir*” (<http://www.diyaret.gov.tr./yayin/basiliyayin/yweboku.asp?sayfa=26&yid=1>) ifadesi, bölgedeki çok uluslu yapıya işaret etmekle birlikte, üstünlüğün ırk üzerine değil “inanç” üzerine kurulduğunu da gösterir. 1648’de Katolikler ile Protestanlar arasında imzalanan Vestfalya Antlaşması’na benzer şekilde Hudeybiye Antlaşması da can ve mal güvenliğini sağlamak için imzalanır ve azınlıkların haklarını korumak için yapılan bu antlaşma da çoğunluk-azınlık kavramının ön plana çıkması bağlamında İslâm dünyasındaki ilk örneklerdendir.

İslâmî kimliği kabul etmiş olan Osmanlı Devleti’nde de pek çok “azınlık” vardır. Osmanlı Devleti pratiğinde, amelî davranış olarak Türklük “*bir ırk meselesi değil*”dir (Ortaylı, 2010a: 114). Celâl Nuri (İleri, 1331: 127), “milliyet fikri ve nazariyesine iltifat etmemiş” Türklerin, “her şeyden evvel dine ehemmiyet” verdiklerini, dolayısıyla Arnavutları ve Boşnakları da temsil ettiklerini söyler.

Azınlık kavramının sınırlarını, dinî çerçeve çizer. Hem Osmanlı Devleti’nde hem de Türkiye Cumhuriyeti’nde, devletin kabul ettiği azınlık gruplar, dinî aidiyetler bağlamında değerlendirilir. Nasıl ki Osmanlı’da “millet-i hâkime” statüsünde olan Müslümanlar ile diğer dinlerden olanlar (gayrimüslim tebaa) varsa, Türkiye Cumhuriyeti’nde de Müslüman Türk çoğunluğun yanı sıra, farklı dine mensup olan Rum, Ermeni ve Yahudi azınlığı vardır.

“Azınlık nedir?” sorusu kadar öneme sahip bir diğer soru, “Azınlık ne değildir?” sorusudur. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu’nun vârisi olan Türkiye Cumhuriyeti’ndeki azınlıklar, “din” üzerinden tanımlandı. Azınlıklar kimlerdir? Sayıca az olan hangi topluluklar azınlık sayılır? Çoğunluğu onlardan ayıran nitelik veya nitelikler nelerdir? gibi sorular cevaplanırken çoğunluk-azınlık ikilemi, “din” üzerine kuruldu. Din üzerinden bir ayırım yapıldığı için 1923–1950 arası Türk hikâyelerinde geçen Arap, Kürt ve Çerkez gibi İslâmiyet’i kabul eden topluluklar, “azınlık” olarak görülmedi. Nitekim Lozan’dan bu yana Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî olarak kabul ettiği azınlıklar; Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler gibi gayrimüslim gruplardır. Lozan’ın pek çok maddesinde geçen

“*Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları*” ifadesi ile konferansta azınlık anlamında sadece “gayrimüslim” ifadesinin kullanılması (Oran, 2010: 71), başta konferansa başkanlık eden İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin de azınlık terimini din üzerine kurguladıklarına, azınlık olarak Ermeni, Rum ve Yahudileri gördüklerine delâlet eder.

Lozan’da “din” ifadesinin yerine “gayrimüslim” teriminin kullanılması çeşitli yorumlara neden olur. Baskın Oran (2010: 64–65), “farklı bir din” olarak kabul ettiği Aleviliğin engellenmesi ve Alevilerin azınlık statüsünden mahrum bırakılması adına, “gayrimüslim” teriminin kullanıldığını savunur. Oran’ın fikirlerini bazı gruplar da paylaşmakta ve Aleviliği farklı bir din olarak görmektedir. Ancak bu çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Aleviliği, “*İslâm içi oluşum ve İslâm’ın tarihî süreçte ortaya çıkmış zenginlik*” (<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-Duyuru128.aspx>) olarak tanımlamasından ve “*Aleviliğin, İslâm ile bağını kurmak için özel bir çabaya gerek yoktur. Alevilik, İslâm’dan ayrı düşünülemez. Aleviliğin tarihi şunu göstermiştir ki İslâm’ın egemen olmadığı hiçbir coğrafyada Alevilik yoktur. Alevilik, İslâm’ın tam içinden gelişmiş bir yoldur. Tabii ki kendine özgü, farklı kültürel ve itikadî yönleri vardır; ama Alevilik, İslâm’ın bir ‘yolu’dur*” (Çamuroğlu, 2009: 40) diyen Alevi kimliği ile ön plana çıkan Reha Çamuroğlu’ndan hareketle, Alevilik İslâm’ın bir yorumu olarak kabul edilmiş ve Alevi vatandaşlar, “azınlık” içerisinde değerlendirilmemiştir.

1.1.1. Rumlar

Millî kimlikleri oluşturan en önemli parametrelerden biri de tarihtir. Rumların, Ermenilerin ya da Yahudilerin kimlikleri hakkındaki mütalaalar, tarihî illiyet bağına göre yapılır. Osmanlı, 1699’dan sonra toprak kaybetmeye başlar; Yunan ayaklanması ise, 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması ile sona erer. Yunanlıların/Rumların ayaklanması, imparatorluk içindeki diğer milletlerin isyanına öncülük etmesi açısından dönüm noktasıdır. İlber Ortaylı (2010b: 119), Yunan ayaklanmasının başladığı XVIII. yüzyıla kadar Yunanca eğitimin Bulgarlar arasında yaygın olduğunu, aydın grupların Yunanca kullandığını, Aynaroz Manastırları’nda Bulgar rahiplerin eğitim gördüğünü, dolayısıyla Bulgarların Yunan unsurlar arasında eridiğini söyler. Osmanlı, “Rum cemaati”ne üye olarak gördüğü Romen, Bulgar, Sırp gibi pek çok Hristiyan’ı Rumlara teslim eder. Fatih’in Roma Katoliklerinin amansız düşmanı Gennadios’u patrik olarak ataması; Bulgar ve Sırp kiliselerinin bağımsızlığını kaldırarak İstanbul Patriği’ni Balkan Ortodokslarının ruhanî,

malî ve adlî lideri hâline getirmesi; yerine göre Babiâli'nin Rumca fermanlar yayımlaması ile Rumcanın yarı resmî dil hâline gelmesine müsaade etmesi ve bürokrasi ile kitâbet hizmetlerinde gayrimüslimlerden yalnız Rumların olması, Rumlara gösterilen ayrıcalıklara birkaç örnektir (Ortaylı, 2011: 72-73). Tüm bu ayrıcalıklara rağmen 1821'deki Rum isyanı ile Rumlara bakış değişir. Rumların, dil ve din (Ortodoksluk) merkezinde “Helenleştirme” politikası, 1820'lerden sonra Hristiyan dünyasında da olumsuz etki yapar. 1830'da Arap Hristiyanların yaklaşık %90'ı Rum-Ortodoks Kilisesi'ne bağlı iken XIX. yüzyılın sonunda bu oran, % 30'a kadar geriler (Ortaylı, 2010b: 30).

Türklerden sonra imparatorluk içinde en fazla nüfusa sahip olan Rumlardır. Fazıl Gökçek (2006: 15) de, Ahmet Mithat Efendi'nin hikâye ve romanlarında en fazla yer alan gayrimüslimlerin Rumlar olduğuna işaret eder. Kültürlerin benzeştiği, hatta evliliklerin yapıldığı ortamı I. Dünya Savaşı bozar. Rumlar, Yunanistan'dan Anadolu'ya savaş için gelen soydaşları yanında savaşa dâhil olur. Azınlıklara ılımlı bir şekilde yaklaşan ve onları insancıl bağlamda değerlendiren Halit Ziya ve Sait Faik gibi hikâyecilerden farklı olarak, bir de Balkan Savaşları'nın ve Millî Mücadele'nin Anadolu topraklarında bıraktığı dramı ve Yunan mezâlimini anlatan hikâyecilerimiz zuhur eder. İnci Enginün'ün (2010: 300) de belirttiği gibi; Halide Edip ve Yakup Kadri, Türkiye'den çekilirken sistemli bir şekilde, “bir daha üzerinde ot bitmesin” diyerek Anadolu'yu yakıp yıkan, bereketli toprakları mahveden Yunanlıları eserlerine konu ederler. Netice itibariyle, tarihî yönden yoğun bir münasebetimiz olan Rumların, hikâyelerimizde en fazla yer verilen gayrimüslim grup olması doğaldır.

1.1.2. Ermeniler

Azınlık konumunda olan bir diğer gayrimüslim grup Ermenilerdir. Osmanlı Devleti'nde, Türklerle yüzlerce yıl beraber yaşayan ve “millet-i sâdika” sıfatını alan Ermeniler, İstanbul Ermeni Patrikhanesi'yle, “*Osmanlı Devleti içinde dağınık, birbirinden kopuk ve diğer kültürlerin tesirine terk edilmiş alt gruplar olarak*” (İskefiyeli, 2007: 239) kalmaktan kurtulmuşlardır. Hovannisian, Ermeniler'in kiliseleri ile “*millî inançlarına olan sadakatlerini korumak suretiyle kimliklerini himaye*” ettikleri tespitini yapar (akt. İskefiyeli, 2007: 241). Ancak aynı kiliseler³, XIX. yüzyıl ile ayrılıkçılık hareketlerinin

³ Örneğin, Ermeni Patrikhanesi'nde, “Muhtar bir Ermenistan” fikrinin alt yapısını oluşturmak üzere 1857, 1859 ve 1860 tarihlerinde toplantılar yapılır (İskefiyeli, 2007: 241-242).

merkezi olur. Kendi mahkemeleri yerine şeriat mahkemelerini tercih eden ve devletin en üst kademelerinde görev alan Ermeniler, “*devleti Müslümanlar gibi*” (Karpat, 2011: 8) benimsemezler. Örneğin, 1872’de Erzurum’da doğan Karekin Pastırmacıyan, 1908’de Erzurum mebusluğuna kadar yükselmiştir. Ancak aynı Pastırmacıyan, Osmanlı Bankası baskınına gerçekleştirmesi ve Doğu’da pek çok katliam yapan Ermeni Gönüllü Birlikleri’nin komutanı olması sebebiyle Ermeniler tarafından “millî kahraman” olarak ilan edilen Rus pasaportlu biridir (Akyol, 2009: 54). Bir başka örnek ise, Muşeg’dir. Ermenilerin Adana’daki militan ve etnik milliyetçi başpiskoposu Muşeg, kiliseyi âdeta bir tahrik yuvası yapar; Müslümanlar ile Hristiyanların arasının açılması için bölgeyi adım adım dolaşan papaz, “*bir ceketi olan onu satıp silah almalıdır*” (Akyol, 2009: 53) diyerek dinî kimliğini ırkçılık yapmak için kullanır.

Ermeniler de bağımsızlıkları için, Rumlar gibi dini vasıta olarak kullanmışlardır; fakat Ermeniler, Rumlardan farklı olarak buldukları yerlerde çoğunluk olamamışlardır. Ermenilerin, Yunanlılardan/Rumlardan ve Bulgarlardan farkını, İlber Ortaylı şöyle dile getirir:

“Bulgarlar Tuna vilayetinde, Yunanlılar, Helenler Pelopones’te çoğunluk durumdadılar ve orada bağımsız olmak istiyorlardı. Oysa Ermeniler, çoğunluk olmadıkları topraklarda ‘bu bizim tarihî hakkımızdır, burada vaktiyle Büyük Ermenistan Devleti vardı’ diyerek bu ayaklanmaya girişiyorlar ve bu durumda da ilkin nüfusu temizlemek akla geliyor. Peki, o nüfus kimdir? Bir kısmı Müslüman Kürtlerdir; bunun yanı sıra Kırım Savaşı’ndan beri Kafkasya’dan Çerkez, Osetyalı, Abhaz birtakım unsurlar oraya yerleştirilmiş ve bir de bölgedeki yerleşik Türkmenler var. Ermeniler bu unsurları yok etmeye çalışıyorlar ki onlar da, hele de Kafkasyalılar buna seyirci kalacak değiller” (2010a: 42).

Yunan ayaklanmasını örnek alan Ermeniler, Doğu Anadolu’da Rusların desteği ile başlattıkları isyanda sadece Türk kökenli gruplar ile savaşmazlar. Doğu Anadolu’da âdeta bir Ermeni-Müslüman savaşı başlar. Ortaylı’nın belirttiği gibi Ermeniler, burada Türklerle birlikte Çerkez, Kürt, Osetyalı ve Abhazlar ile savaşır. Bu savaş, içinde tehcirin de bulunduğu karşılıklı trajedilere neden olur.

Osmanlı’nın son dönemlerinin aksine Ermeniler, II. Abdülhamit devrine kadar Türklerle huzur ve emniyet içinde yaşarlar. Enver Ziya Karal (1988: 127), Türk âdetlerini ve folklorünü benimseyen Ermenilerin, çoğunluğu itibari ile Türkçe konuştuklarını, iç ticaret, dış ticaret, sarraflık, bankerlik, müteahhitlik, mültezimlik gibi malî işlerle uğraştıklarını ve sarayla aralarının iyi olduğunu ifade eder. Taha Akyol (2009: 40), II.

Abdülhamit zamanında, Osmanlı merkez devlet teşkilatında üç bin Ermeni'nin çalıştığından, taşradaki devlet teşkilatı ve belediyeler de hesaba katıldığında, Osmanlı Devleti'nde toplam dokuz bin Ermeni'nin görev yapmakta olduğundan bahseder. Yunan ayaklanmasına kadar hem Ermeni halkında hem de aydınlarında Osmanlılık fikrine eleştiri ile bakan olmaz. Ortaylı (2010a: 141), 1821'e kadar hiçbir Ermeni aydınında "Ermenistan" sözüne rastlanmadığını söyler. Neticede, tüm bu huzur ortamının bozulmasına I. Dünya Savaşı neden olur. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz hâtıraları, Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki Türk-Ermeni ilişkilerine de tesir eder.

1.1.3. Yahudiler

Çoğunluktan dinî yönden farklı olan, "dinleri" sebebiyle "azınlık" konumunda olan bir diğer topluluk ise, Yahudilerdir. Süleyman Sayar (2000: 314), Yahudilerin Ortaçağ'da Avrupa'dan sürgün edildikleri ülkeleri sıralar: İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya. Sürgünler ve hususiyile Nazi Almanyasında maruz kaldıkları Holokost (Yahudi Soykırımı), Yahudilerin dinî yönden "azınlık" olmalarının sonucudur. Yahudiler, binlerce yıl başka devletlerin himayesinde olmalarına rağmen, "asimilasyoncu" tutumu kabul etmedikleri için göçe zorlanmışlardır. Osmanlı topraklarına ilk defa gelen Yahudi grup, 1470 yılında Almanya ve Polonya'dan gelen Eskenazi Cemaati'dir (Vahapoğlu, 1992: 22–23). Ortaylı (2010a: 56), XV. yüzyılın sonlarında Avrupa'dan gelen Yahudilerin, II. Beyazıt tarafından hem "düşmanımın düşmanı dostumdur" politikası hem de Yahudilerin sağlık, diplomasi, dış ticaret gibi alanlarda tecrübelerinden istifade etmek için ülkeye kabul edildiğini söyler. "Osmanlı ülkesine sığınan bir yer bulur, mekân bulur" anlayışıyla hareket edilmesinin ardından, bu göçten sonra İstanbul'da elliden fazla Sinagog cemaati oluşmuş; daha evvel hiç Yahudi cemaati olmayan Selânik, bugünkü New York gibi devrin en büyük Yahudi şehri haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti bünyesinde asimilasyona karşı çıkıp "çoğulcu" yapıda varlığını yüzlerce yıl sürdüren Yahudiler, II. Abdülhamit dönemi ile birlikte, "militan" ve "ayrılıkçı" politikalar güderler. Antony D. Smith (2010: 66–67), "kutsal millet" Yahudiler için can alıcı noktanın Eski Ahit'teki, "*demek ki sesime itaat eder akdime uyarsan benim gözümde bütün halklardan daha değerli olacaksın. Çünkü bütün dünya benimdir ve sen benim için rahiplerden bir krallık kutsal bir millet olacaksın*" ifadeleri olduğunu ve bu sözlerin onları, "*kendini potansiyel bir "kutsal millet" olarak görmek, seçilmişliği, ayrılmaz bir şekilde kolektif kutsamaya*" bağladıklarını söyler. "Kutsal millet" Yahudilerin,

II. Abdülhamit dönemindeki toprak talepleri ve ekonomik hayatta sahip oldukları sağlam ağ, Türk kamuoyundaki olumsuz Yahudi imajının zuhur etmesine sebep olur. Avner Levi (1998: 42), başta *İkdam* olmak üzere gazetelerde, Yahudilerin vatana fayda verip vermediği, Hristiyan azınlıkların gidişi ile Hristiyanların mirasına Yahudilerin kondukları ve savaş sırasında vergi ödemediği gibi ifadelerle, Yahudiler hakkında olumsuz bir kamuoyu oluşturulduğunu vurgular. Büyük şehirlerde zenginleşen Yahudilerin varlığı, bu algının oluşmasında etkili olmuştur. Mültezimlerin, satın alımlarında kullanmak üzere genellikle büyük şehirlerdeki Musevîlerden borç aldıkları da bir gerçektir (Zürcher, 2012: 37). Yahudilere yönelik bu bakış açısı, romanlara da yansır. Sözelimi; Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında “çoğunlukla para canlısı, aç gözlü ve pis olarak” (Gökçek, 2006: 151) tanıtilen Yahudiler, bu bakış açısının bir ürünüdür.

“Para canlısı Yahudi” imajına rağmen Yahudiler, Osmanlı’da ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Örneğin Osmanlı, ülkeye giriş ve çıkışlarda Yahudilere ayrıcalık tanır ve “yetkililer somut sorunlarda, Yahudileri, Rum ve Ermenilerle değil, Müslümanlarla bir” (Levi, 1998: 54) tutar. II. Abdülhamit döneminde, “ayrılıkçı” politikalar güden Siyonist Yahudilerin aksine, bir de ulusçuluk anlayışına mesafe ile yaklaşan Musevîler mevcuttur. “İmparatorluk bünyesinde ulusçulukla en geç temasa geçen milletlerden birisi Türklerse, diğeri de Musevîlerdir” diyen Ortaylı, laik bir ulusçuluk olan Siyonizm’e iltifat etmeyen Yahudilerin, II. Meşrutiyet’te bile Bulgarlar, Rumlar ve Ermenilerin aksine millî program hazırlamadıklarını ifade eder (2010b: 49–53). Siyonist Yahudiler dışarıda bırakılırsa Türkler ile Yahudilerin uyumlu bir ilişkisinin var olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti’ni benimseyen pek çok Yahudi’den söz edilebilir⁴. Osmanlı, Müslüman olan gayrimüslimleri ötekileştirmede gibi, dinlerini muhafaza edenlere de hoşgörü ile bakmıştır. Gayrimüslimleri soyları üzerinden tasnif etmemiştir. “Ermeni azınlığı”, “Rum azınlığı”, “Yahudi azınlığı” gibi ifadeler, Osmanlı literatürüne son yüzyıllarda girmiş kavramlardır. Azınlık, ekalliyet ya da minorité kavramının bizâtihi kendisi “*Batı’dan ithaldir*” (Ortaylı, 2009: 28). Kimliğini İslâm ile donatan Osmanlı’nın, bünyesinde barındırdığı diğer milletleri de “din” üzerinden yorumlaması doğaldır.

⁴ Örneğin İlber Ortaylı (2010a: 143), İzmir’de Yunanlılara ilk kurşunu atan Hasan Tahsin’in dönme olduğunu söyler.

1.1.4. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Azınlıklar

Osmanlı Devleti, İslâm şeriatına uygun olarak şemsiyesi altında bulunan gayrimüslimlere “zimmî” statüsünde baktı. Hıfz edilen gayrimüslimler, bu statü ile İslâm egemenliği altında güvenli yaşama hakkını elde etmiş oldular. Bu statü gereği dinlerini değiştirmeleri hususunda baskıya maruz kalmadılar ve ibadethanelerinde rahatça dinî vecibelerini yerine getirebildiler. Bu teminatların karşılığında cizye ve haraç vergilerine tâbi olan gayrimüslimler, içtimaî yapıdaki diğer kanunlarda Müslümanlarla eşit durumda idiler. Medine Antlaşması'nın “zimmî” (korunan) kavramının kaynağını oluşturduğunu söyleyen Gül Akyılmaz (2001: 671), Hz. Muhammet'in Necran ahalisine eman verdiği mektubun, zimmî statüsünün ilk metni olduğunu ifade eder. Mektupta Hz. Peygamber, Necran ahalisine şöyle seslenir:

“Necran ahalisi ile onlara tâbi olanların canları, malları, arazileri, aşiretleri, hazır bulunanlar ve bulunmayanları, ibadetleri, ibadet haneleri, gerek az olsun, gerek çok olsun ellerinde bulunan her türlü eşyaları Allah u Azimü'ş-Şan'ın yanında ve Peygamberi Muhammed Resullullah'ın zimmetindedir. Ayin ve mezhepleri her ne olursa olsun, metropolit ve rahipleri tarafından icra olunur. Hiçbir kimse tarafından değiştirilmez ve engel olunamaz... Bu ahidnamede yazılmış bulunan şartlar İslâm'a ihanet etmedikçe zulmederek üzerlerine vacip olan ıslahtan ayrılmadıkları müddetçe, Allah'ın takdiri gelinceye kadar bu ahidname mer'idir. Allah ve Resülü'nün zimmet ve riayetindedir.” (Akyılmaz, 2001: 671).

İslâmî referanslarla hareket eden ve Hz. Peygamber'in düsturlarını şiar edinen Osmanlı Devleti de, gayrimüslimleri ihanet etmedikçe “zimmî” statüsüyle topluma dâhil etmiştir. Zürcher (2007: 27), gayrimüslimlerin özel bir vergi karşılığında “*Müslüman devletinin içinde dinlerini değiştirmeye zorlanmaksızın, ama ikinci sınıf tebaa olarak yaşamlarını sürdürmelerine izin*” verildiğini ve onların kendilerini ilgilendiren iç meselelerini yönetmede özerk iken, devlet ile olan münasebetlerinde dinî önderleri tarafından temsil edildiklerini belirtir. Patrikhanelerin yetkilerinin kısıtlandığı, ruhban dışı laik unsurların idare ile fikir hayatında rolünün arttığı, ulusçuluk ve ayrılıkçılık fikrine zemin hazırlayan Tanzimat Fermanı'na (Ortaylı, 2009: 36) kadar, Osmanlı'da gayrimüslimlere birey olarak bakılmaz. Rum, Bulgar, Sırp eğer Ortodoks dinine tâbi ise, Rum milletinden sayılır. Osmanlı Devleti'nin hem kendisinin hem de gayrimüslim tebaasının refahını, “din” üzerinden kurduğu bu içtimaî yapı ile asırlar boyunca devam ettirdiği söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte millet kavramına bakış değişir. Cumhuriyet'in fikrî altyapısını oluşturan aydınların başında gelen Ziya Gökalp (1980: 34), Türk halkının milliyeti “dili dilime uyan, dini dinime uyan” şeklinde tanımladığını, “Türk” kelimesinin “Türkçe konuşan Müslüman” olarak algılandığını söyledikten sonra, “yeni Türkiye” ile “Osmanlı zihniyetini” şöyle mukayese eder:

“Bundan sonra, yeni Türkiye, eski Osmanlı zihniyetine göre değil, Türk halkının doğru duygularına göre idare olunacak. O halde temessül hakkında da muayyen, vâzih, aleni bir programımız olmalıdır. Türk halkı, bu eski dostları, dili diline uymak, dini dinine uymak şartıyla kendisine müsavi kardeş tanır. Yani bunları da Türk sayar. Yalnız şu şartla ki, artık onlar da millî mahalle, millî köy, millî nahiye ve kaza yapmak gibi, eski lisanlarını, âdetlerini, elbiselerini muhafaza etmek gibi anel merkez emellere, dileklere düşmekten sakınmalıdırlar. Yeni Türkiye artık Anadolu’da yeni hiçbir milliyetin muhacerat tarîkiyle tesisine müsaade edemez. Yeni Türkiye’ye gelecek gayr-i Türkler ancak Türkleşmek ve Türklüğe temessül etmek arzusu ile gelebilirler. Binaenaleyh bu hususta yapılacak kanunlara, nizamnamelere, talimatnamelere samimî bir surette itaat etmelidirler. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Türk hükûmeti ve Türk matbuatı bu hususta son derece dikkatli ve basiretli bulunmalıdır” (1980: 34).

Hem Cumhuriyet devrinde hem de Osmanlı’da millet için, “kan ve soy birliği” (Gökalp, 1980: 34) aranmaz. Gayrimüslimlere, Fransızların “Batılılaştırma” adına ulusal köklerini silmeye çalıştıkları Malililere ve Senegallilere dediği gibi, “atalarınız Golvalılar uzun boylu, sarışın, sarkık bıyıklı adamlardı” (İlhan, 2010: 88) gibi yalanlar söylenmez ve ırkçılık yapılmaz. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerinin Osmanlı Devleti’nden farkı, dini esas alan millet sisteminden, ulus devletine geçilmesidir. Bu çerçevede devletin Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi müesseselerle, İslâmiyet öncesi Türk tarihine atıfta bulunduğu ve yeni bir Türk kimliği inşa etmek istediği, bir realitedir. Yeni bir Türkiye inşa edilirken “dışarıda kalan” azınlıkların da kimler olduğu, haklarının neler olduğu gibi sorular Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir.

Azınlıklar meselesi, Osmanlı gibi çok milletli bir yapıyı miras olarak almış Türkiye Cumhuriyeti için daima gündemde olmuştur. Baskın Oran’a (2010: 90) göre, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında Atatürk, Türk etnik kimliğini, “kan temelli yöntem” yerine, “teritoryal yöntem” veya “toprak temelli yöntem” üzerine yoğunlaştırmasına rağmen, tartışmalar devam etmiştir. Azınlıkların, Türkler ile eşit haklara sahip olmadığını belirten Oran, Amerika’daki üstün insanları simgeleyen WASP (White, Anglo Sakson, Protestan) gibi Türkiye’de de LÂHASÜMÜT (Laik olmak şartıyla Hanefi, Sünni, Müslüman Türk) olduğunu ifade eder (2010: 92–93). Varlık Vergisi Kanunu, vakıf

mallarına el konulması, nüfus kayıtlarında gayrimüslimler için “ecânip” (yabancılar) denilmesi gibi uygulamalara rağmen, Oran’ın “*Türkiye’de azınlıkların ve hatta farklı olan herkesin ‘zararlı’ olarak*” (Oran, 2010: 165) görüldüğü yaklaşımı, tam ve doğru bir yaklaşım değildir. İstanbul, İzmir ve Bursa gibi şehirlerde yaşayanların, gayrimüslimler ile olan komşuluk ilişkileri; Hanefi ve Sünni olmayan kimi vatandaşların devletin üst kademelerinde yer alması; Dışişleri Bakanlığı’nın gayrimüslimler için açtığı devlet kadroları, “azınlıkların” ya da “farklı” olanların zararlı olmadığına işaret eder. Dolayısıyla, Türkiye’nin özellikle son yıllardaki uygulamalarıyla “azınlıklara” yaklaşım bağlamında daha hoşgörülü olduğu söylenebilir.

1.2. Öteki Nedir?

*“Hepimiz musikî notaları gibi
birbirimizden farklı olsak bile
yine birbirimiz için değil miyiz?”*

J.J. Rousseau (akt. Türkdoğan, 2006: 1)

Ötekini anlatmak, aslında kendini tanıtmak, kendinin ne olmadığını söylemektir. Eski Yunan’dan günümüze toplumlar; üstün ırklarını, inançlarını ve kültürlerini hep öteki üzerinden ifade etmişlerdir. “*Çok asil ve güçlü olan saf Helenler, kendileri gibi konuşmayanlara barbar demişler ve onlarla aynı şehirde yaşamaktan nefret etmişlerdir*” (Sağır ve Akıllı, 2004: 2).

Ötekileştirmenin kökeninde şüphesiz ki “biz bilinci” vardır. Kendini, ötekilerden soyutlayıp kimliğe dayalı “biz bilincini” oluşturan, etnik ve ulusal toplumlaşmayı sağlayan, “*kişilerde varsayılan kan akrabalığı*” ve kültürel kimliktir (Habermas, 2012: 38). Köken özlemine merak etmek, kökeninin üstün olduğunu ispatlamaya çalışmak her topluluk için mevzubahistir. Millî tarihini yazmak isteyen devletlerin tarih kitapları, alt ettikleri “ötekiler” ile doludur. Kendini seçilmiş millet olarak gören Yahudilerin, diğer ırklardan üstün olduğunu iddia eden Emevîlerin, asil ve onurlu Arî ırkına mensup olduğunu zanneden Nazi Almanyasının ortak bir hedefi vardır: Ötekinden farklı olduğunu ispatlamak.

1.2.1. Batı Medeniyeti'nde Öteki

Taner Timur (2010: 225-226), kendisini diğer medeniyetlerden üstün gören Batı'nın antropoloji, filoloji ve arkeoloji gibi disiplinlerle tarihine yöneldiğini belirtir. Belirli bir ırk temeli sağlayamayan ve son derece karışık bir etnik tabana sahip olduğunu anlayan Batı, “*kendi uygarlığını ‘kültür’ temelinde savunmaya başlamış ve diğer uygarlıklarla farkını orada görmüştür*” (Timur, 2010: 225). Halk egemenliği, kuvvetler ayrılığı, fikir özgürlüğü ve insan hakları gibi disiplinler geliştiren Batı, Doğu’yu aşağı bir ırk olarak gördüğü için değil, halk egemenliğine dayanmadığı, düşünce özgürlüğünden yoksun olduğu gibi argümanlarla “despotik” ve “skolastik” olarak yaftalamış ve ötekileştirmiştir.

Batı'nın ötekileştirdiklerinin başında İslâmiyet'in son kalesi Osmanlı Devleti gelir. Kendine göre bir medeniyet algısı geliştiren Batı, Cemil Meriç'in (2006: 99) deyimiyle, “*şuuru felce uğratan bir zehir*” icat etmiştir: Çağ-dışılık. Meriç, haklı olarak sorar: “*Aynı çağda muhtelif çağlar vardır. Çağdaşlaşmak neden Hristiyan Batı'nın putlarına perestiş olsun?*” (2006: 99). Tüm üstün değerleri üzerinde toplandığını zanneden Batı'nın ötekileştirme tutkusunu, Eski Yunan'dan beri kılcal damarlarına kadar işlemiş bir hastalıktır. Hristiyan Batı'nın haricinde olan toplumlar, “*çağdaştırılmalıdır(!)*” 1822–24 yılları arasında Fransa'nın Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten François-René de Chateaubriand'ın söyledikleri, Batı'nın “ötekine” tahammülsüzlüğünü göstermesi bakımından önemlidir: “*Toplumsal yapısı kölelik ve çok eşlilik üzerine kurulmuş bir halk, Moğol bozkırlarına geri gönderilmelidir... Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması, insanlık soyu için olsa olsa bir kazançtır... Siyasal toplumun ahlâkî değerlerinin tüm unsurları Hristiyanlığın köklerindenidir; toplumsal yıkımın tüm tohumları ise İslâm dininde.*” (akt. Servantie, 2005: 61). Chateaubriand'ın bu açıklamaları “bakan” sıfatıyla yapması önemlidir. Elbette tek bir Doğu olmadığı gibi tek bir Batı da yoktur. Müslüman dünyasının misafirperverliğine, eşitlikçiliğine hayran kalan Voltaire, Türk dostu olan Lamertine ve Thackeray gibi aydınlar vardır. Fakat Batı'da, bakanın söylediklerini paylaşan küçümsenmeyecek bir kitle de mevcuttur. Yunanistan'ın Anadolu'yu işgalini eleştiren Toynbee'nin Oxford'daki kürsüsünden olması (akt. Servantie, 2005: 69), Batı'nın kendi içinde bile farklı düşüneni “ötekileştirdiğinin”, ona hoşgörü göstermediğinin işaretidir.

Ötekileştirmek, aynı zamanda “kendi” gibi olmayana saygı duymamayı, hatta aşağılamayı beraberinde getirir. Batı'nın öteki olarak gördüğü Doğu'nun kutsallarını hedef alması yeni değildir. Danimarka'daki karikatür krizi, Amerika'da Kur'an'ı hedef alan

Papaz Terry Jones hâdisesi, Batı'nın kronikleşmiş ötekileştirme hastalığının son örnekleridir. “Din” kaynaklı olan bu kronik patolojik tutumu, XIV. yüzyılda Papa II. Mikhail Paleologos'ta da görürüz. Papaza göre Hz. Muhammet, dini kılıç ile yayma emri türünden kötü ve insanlık dışı şeylerden başka bir şey getirmeyen biridir (Yavuz, 2009: 183). Oryantalistlerin asıl hedefinin İslâm ve onun peygamberi olduğunu söyleyen Hilmi Yavuz, birçok Batılı tarihçi ve araştırmacı gibi Weber'in de İslâm'a tek yanlı baktığını, İslâm'ı ve Uzak Doğu dinlerini hakikaten tanımak için değil, Batı'yı daha iyi tanıtmak için araç olarak gördüğünü ifade eder (Yavuz, 2009: 193). Mısır'ı işgal için yola çıkan Napoelon'un “*Mısır'ı barbarların elinden kurtarmak*” istediğini söylemesi (Yavuz, 2009: 195), Batı'nın İslâm'a bakış açısını vermesi bakımından önemlidir.

Batı, Müslümanlar kadar olmasa da Yahudileri de ötekileştirmiştir. Hristiyanların bilinçaltında, Hz. İsa'nın Yahudilerin komplosuna kurban gittiği fikri hâlâ hâkimdir. Haçlı Seferleri'nde katledilen Yahudiler, Nazi Almanya'sında “holokost”a maruz kalırlar. Batı'daki birçok mütefekkir, Yahudileri “öteki” olarak görmektedir. Wagner gibi büyük bir bestecinin hâkim vasfının antisemitizm olması, Katolik baskısına karşı çıkan Luther'in Yahudilerin Avrupa'da olmaması gerektiğini söylemesi, hatta Yahudilerin kitaplarının yırtılmasını ve evlerinin tahrip edilmesini istemesi ve Ernest Renan gibi laik ve liberal birinin bile Roma'daki yangından sonra Yahudilerin kökünün kazındığına inanması (<http://video.ntvmsnbc.com/#her-zaman-3-aralik-2012.html>), Müslümanlar gibi Yahudilerin de, James Duncan'ın ifadesiyle “aydınlanmamış öteki” (akt. Sözen, 1995: 113) olduklarına delâlet eder. Medeniyeti sadece Anglo-Saksonlar'a has bir unsur olarak gören Bernard Lewis'in, “*Demokrasi, İngilizce konuşan milletlere has bir rejimdir*” (Ortaylı, 2010a: 123) demesi, Batı'nın kendi içinde bile İngilizce konuşmayanları “ötekileştirdiğini” göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Ötekileştirmenin toplumun bilinçaltına işleminde edebî metinlerin rolü büyüktür. Batı'daki sınıfsal kompartımanlar, Doğulu toplumlara göre çok daha keskindir. Batı'daki ilk romanlar, şatoda yaşayan ve hayatları merak edilen asillerin hayatlarını konu edinir; roman, sınıf kavgaları ile sahneye çıkar (Meriç, 2006: 121). Mithat Baydur (2005: 170), Batı'nın dünya edebiyatına reformist, aydın, Rönesans'ın simgesi olarak sunduğu Shakespeare'in “Venedik Taciri”ndeki kötü adamının, Yahudi tefeci Shylock olduğunu ve yine William Shakespeare'in Othello'nun ağzından Türkleri başı sarıklı, zarar veren bir millet olarak tanıttığını vurgular. Aleksandros Papadiamantés, Panagiotés Soutsos,

Stephanos Ksenos gibi Yunan roman ve hikâye yazarları tarihî düşmanları olan Türkleri öteki olarak görürler (Milas, 2005: 343–358). XVI. ve XVII. yüzyıllarda Yunan yazarlarının günlüklerinde Türkler ile alakalı 17 olumlu ibare varken 69 olumsuz (barbar, cahil vb.) ifade vardır (Milas, 2005: 340). Milas, Yunanistan’daki Türk imajının kaynağının Batı kökenli olduğunu, oryantalizmin dile getirdiği olumsuz, geri ve saldırgan Doğulu imajının Yunanistan’daki aydınları etkilediğini savunur (2005: 341). Voltaire, Hz. Muhammet ile ilgili yazdığı bir oyununda, Hz. Muhammet’i her türlü özgürlük, akıl ve adalet girişimlerini engelleyen, boş inançlı zalim bir canavar olarak anlatır (Yavuz, 2009: 178). Dante, *İlahî Komedyâ*’nın “yirmi sekizinci kanto”unda, “*onu görmek için olanca dikkatimi verince, bana baktı, göğsünü açtı elleriyle, ‘Bak Muhammed de nasıl sakat edildi! Önümde ağlayarak giden de Ali, çenesinden tepesine yüzü kesildi’*” (2008: 232) diyerek Hz. Muhammet’e önyargılı bakışını ortaya koyar. Bilge Ercilasun (2001: 42), Abdülhak Hamit’in Dante’ye karşı şiddetli eleştirisinin ve hücumunun nedeninin, Dante’nin Hz. Muhammet’i Cehennem’in sekizinci katında göstermesi olduğunu söyler.

Batı’nın öteki olarak gördüğü “kötü Türk” imajından da söz edilebilir. XVI. yüzyıl İspanyasının en kapsamlı sözlüğü Orozco Covarrubias (akt. Kumrular, 2005: 115) “Türk” kelimesini şöyle açıklar: “*Alçak ve pis alışkanlıkları olan, çalarak ve başkalarına kötü davranarak yaşayan bir halk.*” Mithat Baydur, (2005: 170–171) XVII. yüzyılda İngiliz Papaz Knolles’in 1603’te dünyayı mahveden, dehşet saçan Türklerin tarihini *General of the Turks*’te anlattığını vurgular. William Luther ise, Deccal’ın iki açılımı olduğunu söyler: Papa ve Türkler. Türkler, Luther’e göre Tanrı’nın gazabıdır. Martin Luther’in *Exhortacion a Orar Contra los Turcos* (Türlere Karşı Dua Etme Uyarısı) adlı metninde Türkler, Hristiyan âleminin işlediği günahları cezalandırmak amacıyla Allah tarafından gönderilmiş bir musîbet olarak görülür (akt. Toledo, 2005: 269). Nevide Akpınar Dellal (2002: 111), İstanbul’un fethinden itibaren Batı’nın Türkleri daha yakından tanımak istediğini ve bu isteğin sonucu olarak muazzam sayıda yazılar kaleme aldıklarını; bu yazıların “Türlere İlişkin Yazın” (“Türkenpublizistik”) kavramını ortaya çıkaracak kadar çok olduğunu ifade eder. Almanya’daki “Türk imgesini” mercek altına alan Dellal, Alman gazetesi *Newe Zeitungen* (Yeni Haberler)’de yayımlanan mektuplarda, Türklerin “Konstantinopel’in Fethi’nden (1453) sonra” Hristiyan düşmanı olarak gösterildiğini söyler (2002: 118-119). Türklerin Rodos’u fethetmesinden sonra, gazetede bir resim yayımlanır. Bu resme göre Türk savaşçıları; kadınları, çocukları ve hayvanları bile yerlerinden etmektedir. Dellal,

düşman olarak resmedilen ve “acımasız ve zorlu” saldırılar gerçekleştiren Türkler için, gazetede “Türk köpekleri” ifadesinin kullanıldığını da vurgular (2002: 157).

Kendini kültürel açıdan tanımlarken yaşam tarzı ve değerler açısından ötekiden farklı olduğunu (Larrain, 1995: 197) vurgulamak isteyen Ernest Renan, *Islamisme et la Science*'de (İslâmcılık ve Bilim) varlık sebebini Türklerin yokluğu üzerine inşa eder:

“Türk ırkı, felsefe ve bilim hevesinden tamamen yoksundur (...) Türkler, Avrupa uygarlığına yetişmeyi asla başaramayacaklar. Dinleri onlar için daima aşılma bir engel olacak (...) Bu yabanî ırk, inanılmaz bir acımasızlıkla savaştı. Yunan halkının zihnindeki tiksindirici hatırasını buna borçludur... Bu halk, günümüze dek acımasızlığını kaybetmemiştir. Uygarlık ona göre değildir. Bana sık sık üstlerini kirletip annelerini üzen çocukları anımsatmışlardır... Böyle insanlara ancak Asya'nın kuzeyindeki uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşamak yakışır” (akt. Servantie: 2005: 62).

1.2.2. Doğu Medeniyeti'nde Öteki

İzlanda ve Portekiz gibi neredeyse tüm toplumun ortak etnik kimlikten oluştuğu devletler bir kenara bırakılırsa, birden fazla ulusu barındıran devletlerin karşılaştığı problemlerin başında “ötekileştirme” gelir. Belçika'daki Felemenkler, Valonlar, Kanada'daki Fransız dili ve kültürünü benimseyen ayrılıkçı Quebec'li (Kalaycı, 2006-2007: 9-27) ya da İspanya'daki Katalanlar, ötekileştirildiğini ifade eden gruplardır. Batı'da olduğu gibi İslâm coğrafyasındaki ülkelerde de benzer sorunlar yaşanmaktadır. Fakat Doğu'da ötekileştirme dinden ziyade millî reflekslerden kaynaklanmaktadır; Haçlı Seferleri gibi din temelli bir araya gelme ve “ötekini” yok etme anlayışı yoktur Doğu'da. Emevilerin, Arap olmayan Müslümanları ötekileştirip “mevali” demeleri, Pakistan'ın 1951'de bünyesindeki Bengaller⁵ rağmen Urduca'yı tek dil olarak ilan etmesi (Murshid, 2010: 114), İttihat ve Terakki'nin başta Arap coğrafyası olmak üzere Osmanlı'da Türkçenin haricinde başka bir dili kabul etmemeleri, “ötekileştirmenin” etnik kökenli olduğuna işaret eder.

Doğulu pek çok toplumda milliyetçi yaklaşımlara rastlamak mümkündür. Recep Boztemur (2006-2007: 73), kökü Emevilerin ve Abbasilerin parlak dönemlerinde bulunan ve Arap sembollerine dayanan Irak'taki Arap milliyetçiliğinin temellerinin 5 ilkeyi kıstas aldığını söyler: Arap ruhu, Arap tarihi, Arap ulusçuluğu, Arap mesajı ve Arap nesli.

⁵ 1951'de devletin resmî dilinin Urduca olmasına muhalefet ettiği için üzerlerine ateş edilen Bengaller, 1971 yılında Doğu Pakistan'da bağımsızlığını ilan etmişlerdir (Murshid, 2010: 114).

Araplardaki “asabiyet” düşkünlüğü, ister istemez “öteki” üretmektedir. Hâlbuki Hz. Muhammet, Veda Hutbesi’nde, “Üstünlük ancak takvadır” (http://www.diyabet.gov.tr/turkish/hutbe/veda_hutbesi.asp) diyerek “asabiyet” (ırkçılık) fikrini açıkça tenkit eder.

Doğulu toplumlardaki asabiyet fikri ve ötekileştirme, “haçlı zihniyeti” şeklinde tezahür etmez. Bugün bile Avrupa’nın Müslümanları “ötekileştirme” politikaları devam ederken Müslümanların ibadethanelerine geçit verilmezken Doğu’nun en büyük temsilcilerinden olan Osmanlı Devleti’nin yüzyıllar boyunca üç ibadethaneyi bir arada yaşatmış olması dikkate değerdir. İslâm, düsturları gereği zaten “ötekileştirmeyi” padişahın iradesine bırakmaz. İnananları kardeş olarak ilan eden İslâm, gayrimüslimlere “zimmî” statüsünde bakar. Bu statüye göre devlet gayrimüslimi korumak zorundadır. Kemal Karpat (2011: 95), “*Batı’da ise Hristiyan olmayana yer yoktu. İncil’de böyle bir şey (azınlıkların hakkını koruma) yoktu*” diyerek aradaki farka işaret eder.

Doğu toplumlarındaki uluslaşma süreçlerine bakıldığında, başta İngiltere olmak üzere Batı’nın, Doğulu devletlerin uluslaşma süreçlerine müdahil olduğu görülür. Tazen M. Murshid (2010: 113), hem 1940 hem de 1970’te Hintli, Pakistanlı ve Bengalli (Birleşik Bengal) Müslümanların uluslaşma sürecinde İngilizlerin rolüne işaret eder. II. Abdülhamit (1876–1909), etnik kavmiyetçiliği İslâm’a ve Osmanlı Devleti’ne yöneltilmiş en büyük tehlike olarak görmesine rağmen İngilizler, Müslümanların inancını zayıflatmak adına, bilinçli bir şekilde Halife’nin (II. Abdülhamit’in) kavmiyet fikri ve ülkesel vatan anlayışı güttüğü propagandasını yayarlar (Karpat, 2009: 27). Türkiye Devleti’nin hukukî temellerinin atıldığı Lozan Konferansı’ndaki temsil heyetinde (İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye), en belirleyici kişinin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon (Zürcher, 2012: 239) olması, yine İngilizlerin rolüne işaret eder.

1.2.3. Osmanlı Devleti’nde Öteki

Türk ve Yunan romanlarını, “öteki” kavramı açısından mukayeseli olarak inceleyen Herkül Milas (2005: 410), Osmanlı’nın Yunanlılara Türklere baktığı gibi kötü bakmadığını, Osmanlı’daki “kötü Yunan imajının” sonradan bazı öyküler ile oluşturulduğunu ifade eder. “Öteki”nin inşası için “biz”in sınırları çizilmelidir; fakat Osmanlı devlet idaresinde ve toplumunda, Türk milleti ve ötekiler diye daireler çizilmemiştir. Osmanlı’nın, Müslüman ve gayrimüslim diye tasnif ettiği tebaada ötekileştirilen bir millet yoktur. İlber Ortaylı (2010a: 39), Makedonya bölgesinde İşkodra’da, Yanya’da Süryani bir yargıç, Ermeni bir memur bulunabileceğinden söz eder.

Tebaa, milleti ne olursa olsun dinini ve dilini serbestçe kullanmıştır. Fuat Köprülü (1999: 257), Osmanlı'nın Rumlara ve Ermenilere dinlerini değiştirmeleri hususunda baskı yapmadıklarını, hatta Bulgaristan ve Romanya'da Türk olduklarına şüphe olmayan ve asırlarca hâkimiyeti altında kalan Gagavuzların Ortodoks olarak kalmalarına bile müdahale etmediklerini ifade eder. Rumların isyan ettikleri 1821'e kadar, Osmanlı'da "ulusal" söylemler daima arka planda kalmıştır. Avrupa'nın bugün bile birçok şehrinde yan yana gelemeyen üç dinin ibadethanesi, Osmanlı'da beş yüz sene önce asırlarca birlikteydi.

1789'daki Fransız İhtilali'nden beri Avrupa'daki ulusal hareketlenmeler, Batı ile içli dışlı olan gayrimüslim burjuva, kiliselerin faaliyetleri, Batılı güçlü devletlerin yönlendirmeleri ve Osmanlı'daki azınlık okulları; azınlıklardaki milliyetçilik fikrini uyandırmıştır. Batılı ülkelerin desteği ile Osmanlı coğrafyasında açılan azınlık okulları, toplum içindeki ayrışmayı ve ötekileştirmeyi körüklemiş, "ulusalcılık" fikrini kitlelere zerk etmiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları teşvik hatta organize eden yabancı okullar vardır. Örneğin, Beyrut Amerikan Koleji, Araplarda milliyetçilik fikrini geliştiren, Arap milliyetçisi liderler yetiştiren bir okul iken Harput Amerikan Koleji ise, Ermeni komitacıların yetişmesine, Ermenilerin organize olup Doğu Anadolu'da isyan etmelerine ve Kürt aşiretlerinin Hristiyanlaştırılmasına çalışan misyoner okullardır (Çiççi, 2011: 313). Yabancı okulların açılmasına izin veren Osmanlı, "din" üzerinden kurduğu milletler düzeni ile yüzyıllar boyunca bünyesinde bulundurduğu milletlere, ırk temelli bir "ötekileştirme" yapmamıştır. "Konstantiniye"de Latin tiyatrosu görmektense Türk sarığı görmeyi tercih eden Rumlar, Fatih'in kendilerini ötekileştirmediklerini gördükleri için Türk sarığını tercih ederler.

Robert S. Schermerhorn; fizyonomi, dil, örf ve âdetler yönüyle hâkim gruba ait olmayan azınlıkların, kültürel yaşamdan bilinçli veya bilinçsiz olarak dışlandığını söyler (akt. Türkdoğan, 2006: 22). Osmanlı'da ise, kültürel faaliyetlerle kültürel kopukluk ya da dışlanmışlık değil; aksine kaynaşma sağlanır. İstanbul'da Ramazan ayında iftardan sonra düzenlenen eğlencelerde, Müslümanlar ile birlikte Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve yabancılar da bulunmaktadır. Müslüman ve gayrimüslim komşular, Ramazan ayı münasebetiyle birbirlerine ikramlarda bulunurlar; Ramazan geceleri, Direklerarası'nda, "yerli ve ecnebî" insanlar beraber eğlenirler. "*Zurnadan viyolonsele ve uddan harpaya kadar her âlet teravihten sahura kadar ihtizaz*" eder; bir taraftan "lezîz ve serbâz İtalyan mûsikisi" diğer taraftan ise, Fransız mûsikisi duyulur (Cenap Şahabeddin, 2012: 119).

Kutsal günler ve düğün geceleri gibi kaynaşmaya vesile olan özel günlerden hareketle Osmanlı'da “öteki”nin benimsendiği, komşuluk şemsiyesi altında birlikteliğin yaşandığı söylenebilir.

Osmanlı'da “öteki” ile iç içe geçme edebî metinlerde de hissedilir. Fuat Köprülü (1999: 245), Çobanyan'ın Ermeni aşugları hakkında söylediklerinden yola çıkarak, Ermeni aşuglarının Türk âşıklarına hayat tarzı, sanatları ve içtimaî topluluktaki yerleri bakımından çok benzediklerini, “taşlama ve muamma asma meseleleri” gibi âşik edebiyatımızın en yaygın türlerinin Ermeni aşuglar tarafından da kullanıldığını söyler. İç içe geçme öylesine bir hal almıştır ki Alman Generali Molkte, Doğu Anadolu'ya gittiğinde Ermenileri, Müslüman Türkler zannettiğini söyler (Akyol, 2009: 21). Mehmet Âkif'in ırkçılığı tel'in eden mısraları da, Osmanlı'da ırkçı bir ötekileştirmenin tasvip edilmediğine delâlet eder:

“Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!/ Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine./ “Arnavutluk” ne demek? Var mı Şerîat'te yeri?/ Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri./ Arabın Türke; Lâzın Çerkese, yahûd Kürde; Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!/ Müslümanlıkta “anâsır” mı olurmuş? Ne gezer!/ Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber./ En büyük düşmanıdır ruh-i Nebî tefrikanın;/ Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!/ Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,/ Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?

Artık ey millet-i merhûme, sabah oldu uyan!/ Sana az geldi ezanlar, diye ötsün bu çan?/ Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!/ Dinle Peygamber-i Zîşân'ın ilahî sözünü” (2009: 183-184).

“Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize/ Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize?/ Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı/ Aynı milliyetin altında tutan İslâm'ı/ Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir. Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir./ Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez” (2009: 161-162).

“Fikr-i kavmiyetin” Osmanlı'da olmadığı, II. Abdülhamit dönemindeki meclise bakılarak da anlaşılabilir. II. Abdülhamit dönemindeki o mecliste, pek çok gayrimüslim bulunmaktadır. Niyazi Berkes (2011: 336), o dönemde mecliste, on farklı milletten mebusun olduğunu söyler. Bu durum, 19. yüzyılın penceresinden bakıldığında, demokratik bir tablodur. Netice itibari ile Osmanlı, dinleri barış içinde yaşatan ve “ötekine” Batı'dan farklı olarak yaklaşan bir devlet olarak tarihte yerini almıştır.

1.2.4. Türkiye Cumhuriyeti'nde Öteki

Osmanlı Devleti'nden farklı refleksler geliştiren Türkiye Cumhuriyeti'nin “öteki”ne bakışı da şüphesiz farklıdır. İsmet İnönü, Türk milliyetçiliğini Osmanlı

İmparatorluğu'ndan kurtuluş hareketi olarak görmektedir (Güngör, 2006: 13). Osmanlı döneminde arka plana itilen etnik sorular, artık sorulmaya başlanır: “Biz kimiz, nereden geldik?”. “Türklüğün Başına Gelenler”i (Gökalp, 1329: 753–760) anlatan Ziya Gökalp, yaratılış olarak soylu, erdemli bir kişiliğe sahip Türklerin, içtimaî açıdan yozlaşmalarının “öz benliğini tanımamak” ve “millî sorumluluklarını bilmemekten” kaynaklandığını söyler (2010: 149). Taner Timur ise, etnik saflığını kaybeden “Türk” terimine, özellikle göçebe Türkler hakkında, Osmanlı'nın yüklediği anlamdan şöyle bahseder:

“Yönetici zümre hem çeşitli karışımlarla etnik saflığını kaybettiği, hem de – daha önemlisi – kendini dinî terimlerle tanımladığı için Osmanlılarda “Türk” terimi giderek küçültücü bir anlam kazanmaya başlamıştır. Gerçekten de 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı vakayinameleri Türkleri aşağılayıcı sıfatlarla doludur ve “kaba Türk”, “cahil Türk”, “idraksiz Türk” vb. gibi nitelermeler Osmanlı kroniklerinde bol bol rastlanan ifadelerdir. Ancak tekrarlayalım ki bu sıfatlar, göçebe ve yarı göçebe hayat tarzından yerleşik uygarlıklara geçiş sürecinde ortaya çıkmış ve geçişe uyum sağlayamamış unsurlar için kullanılıyordu” (2010: 167-168).

“Ulus devlet” inşa etmek isteyen Cumhuriyet'in “öteki”si, Anadolu’yu vatan edinmek isteyen Rumlar ve Ermenilerdi. Yaklaşık on yıl, sürekli savaş halinde olan Türklerin “modern tarihte benzeri olmayan ölçüde nüfusu seyrekleşmiş, yoksullaşmış ve harap olmuştu” (Zürcher, 2012: 242). 2,5 milyon Müslüman’ın şehit olduğu bir dönemde Namık Kemal’in ifadesiyle “siyasî sadakat bağına” (akt. Türköne, 1992: 260) isyan eden milletlere sıcak bakılmaması normaldi. Demiryolları, köprüleri, evleri vs. yanan bir toplumdan küllerinin üzerinde “insancıl” hayaller kurması beklenemezdi. Mehmet Kaplan (2012: 21), Türklerin hürriyeti, istiklâli sevmekle birlikte, imparatorluk sistemine alıştıkları için kavmî anlamda milliyetçilik fikrine diğer kavimlerin ihaneti sonucu zorla sürüklendiklerini söyler. Kaplan’a (2012: 22) göre, 72 milletle binlerce yıl birlikte yaşayan Türklerin diğer kavimleri hakir görmediği, Yunus’un ve Mevlânâ’nın şiirlerinden veya Ermeni kız Aslı’ya kavuşmak için pek çok acı çeken Kerem’in durumundan anlaşılabilir.

İttihat ve Terakki döneminden günümüze, “ötekilere” karşı bazı hatalar yapılmış olabilir; fakat Osmanlı'nın ve Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkış noktası art niyetli değildir. Türkiye’de Rum, Ermeni ve Yahudi milletine mensup “yurttaşlar” vardır; fakat yüzlerce yıllık bir tarihin sonucu olarak bu yurttaşlar, kendilerine ait kompartımanlar oluşturmuşlardır. Kompartımanlar, sadece yönetim ile gayrimüslim tebaa arasında değil; halklar arasında da mevcuttur. Örneğin bir Ermeni'nin, Rum ile evlenmesi söz konusu

olamaz. Rumların, kendileri gibi Latinceyi kullanmayan ve ayrı bir kiliseleri olan Ermenileri ötekileştirdikleri, Bizans döneminde onların İstanbul'a girmelerine bile izin vermedikleri bilinmektedir (Akyol, 2009: 22). Dolayısıyla her devletin kendi içerisinde pek çok "öteki" vardır. Bugün, ulus devletlerin hüküm sürdüğü pek çok ülkede de bu kompartımanlara rastlamak mümkündür. İnsan haklarının geliştiği XXI. yüzyılda, Erivan'da, değil Türk memurundan, Türklerin varlığından bile söz etmek zordur.

Ermeniler ve Rumlar gibi "'biz'in dışında kalan" bir diğer millet, Yahudilerdir. Fakat toprak beklentisinde olmayan Yahudilerin durumu diğer gayrimüslimlerden farklıdır. Ermeni ve Rumların aksine, "*hiçbir zaman açıkça ifade edilmese de 'en fazla güvene mazhar cemaat'*" (Bali, 2004: 22) unvanındaki Yahudiler, din üzerinden bir ötekileşme yaşarlar. Yahudilere mesafeli olarak yaklaşılmasında, şüphesiz ki asr-ı saadetten günümüze uzanan bir kolektif bilinçaltının etkisi de vardır. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde Yahudiler'in olumsuzluklarına dikkat çeken âyetler vardır:

"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkar edenlere de acı bir azap hazırladık" (Nisa Suresi, 160-161. ayet, <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#4:160>).

"Bir de Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Hayır, onun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur'an) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin sandık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah bozguncuları sevmez" (Maide Suresi, 64. ayet, <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#5:64>).

Yahudiler hakkındaki kolektif bilinçaltının oluşmasında, dinin yanı sıra ekonomik algının da önemli bir yeri vardır. Yahudilerin ticaret hayatındaki ağırlığı, dikkatlerin onların üzerine yoğunlaşmasına neden olur. Avner Levi (1998: 142), "tüccar" sözcüğünün bir taraftan "Yahudi", diğer taraftan "istifçi, vurguncu, karaborsacı" kelimeleriyle neredeyse eş anlamda kullanıldığını söyler. Levi, özellikle *Tercüman-ı Ahvâl*'in, Ebuzziya Tevfik'in *Tasvir-i Efkâr*'ının ve Edirne'de çıkan *Paşaeli Gazetesi*'nin, Yahudiler hakkında olumsuz yayınlar yaptığını belirtir. Levi (1998: 43), *Tercüman-ı Ahvâl*'de, Yahudilerin savaş sırasında vergi ödemeksizin kolayca zenginleştikleri ve Hristiyanların mirasına konarak halkı sömürdükleri iddialarının işlendiğini vurgular. Neticede, XX. yüzyılın

başında, Türkiye’de iki yüz bin Yahudi olmasına rağmen, bu sayının 1950’lerde kırk bine inmesinde (Levi, 1998: 162), ulus devlet inşası fikrinin yanı sıra Yahudiler hakkındaki “ticaret hayatına hâkimler” algısının da etkili olduğu söylenebilir.

1.3. Yabancı Nedir?

“Yabancı” kelimesini, TDK’nin hazırlamış olduğu *Büyük Türkçe Sözlük* (2005: 2102), “*başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi, aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey), özge, tanınmayan ve bilinmeyen*” şeklinde açıklar. *Sosyoloji Sözlüğü*’nde ise, bir toplumun dışında bulunan, toplumun dilini ve kültürünü bilmeyen kimseye yabancı denildiği ifade edilir (Ülken, 1969: 319). Toplumun diline ve kültürüne âşına olan ve tebaa konumunda bulunan azınlıkların aksine, “yabancılar” başta ticaret olmak üzere devlet içerisinde çeşitli sebeplerle bulunan yabancı uyruklu insanlardır. Tanzimat sonrasında devlet içerisinde yoğunlaşan Levantenler yani “*Avrupalı gibi görünen Hristiyan*”lar (Büyük Türkçe Sözlük, 2005: 1305) da “yabancı” grubunda yer alırlar.

Her toplumun bireyleri, kendisine şu soruları sorar: Bizi bir araya getiren, bizi oluşturan nedir? Toplumsal harcı sağlayan din mi, soy mu, devlet mi, coğrafya mı, tarih mi, menfaatler mi? Örneğin Yahya Kemal, coğrafyaya bağlı bir “millet” anlayışı geliştirir. “Biz neyiz, Türklük nedir” sorularına cevap bulmak isteyen Yahya Kemal’in imdadına, Camile Julian’ın “Fransız toprağı bin yıl içinde Fransız milletini yarattı” sözü yetişir (Kabaklı, 2008: 495). Ahmet Kabaklı (2008: 495), Yahya Kemal’in, Türklüğün millî coğrafyanın ve millî tarihin sonucu olduğunu ve millî tarihin 1071 Malazgirt Zaferi ile başladığına inandığını söyler. Daha önceki Türk tarihi bir nevi, tarih öncesiydi; Türk boyları henüz bir vatana daimi olarak yerleşmemişlerdi. Ziya Gökalp’in “millet” tanımı ise, daha çok dil, din, âdet vs. birliğine bağlıdır. Gökalp’e göre (2010: 173), “millet”, “*aynı dili konuşan insanların toplamına*” denir. Ümmet ile millet arasındaki ilişki, genel ile özel arasındaki ilişki gibidir. Ümmet, bir dinden olan bütün milletleri ihtiva ederken millet, hem bugün hem de gelecekte o dili konuşacak olanları kapsar. Gökalp (2010: 174), bir milletin fertlerinin ortaya çıkmasında dinin de etkili olduğunu vurgular. Örneğin, Bulgarca konuşan Pomaklar ve Rumca konuşan Giritliler, Müslümanların etkisiyle Türkçe öğrenirler. Dolayısıyla, onlar da din aracılığıyla Türk milletinin içine dâhil olurlar. Gökalp’e göre (1990: 89); din, dil, millet, toprak, meclis, asker, ticaret, sanat, bilim ve sanayi millî olursa orasına “vatan” ya da “millî devlet” denilebilir. Gökalp’in “Vatan” şiirini tahlil eden

Ramazan Güleendam (2009: 137), onun Vatan şiirinde inşâ ettiği “yeni hayatın” “*ne eskinin bir tekrarı ne de Batı’nın*” bir taklidi olduğunu, yeni hayatın millî esasa dayalı “Türklükten” doğacağına inandığını söyler. Ahmet Kabaklı (2008: 427), “millet” ve “İslâmlık” ülküleri ışığında *Safahât*’ını oluşturan Arnavut kökenli Mehmet Âkif’in, Türk milletinin “İslâmlığın” öncüsü ve kurtarıcısı olduğuna; Türklük yıkılırsa İslâmlığın da söneceğine inandığını söyler. Nitekim Âkif, “*Müslümanlıkta “anâsır” mı olurmuş? Ne gezer! Fikr-i kavmiyeti tel’in ediyor Peygamber*” (2009: 183-184) diyerek “kavmiyet” fikrine itiraz ettiğini ortaya koyar. İslamî referanslara önem veren Osmanlı Devleti, “Biz kimiz?” sorusunun cevabını, “*bütün müminler ancak kardeşirler*” (Yazır, 2007: 219–220) âyeti ile cevaplandırmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nde Müslüman olan devşirmelere, artık “yabancı” gözü ile bakılmaz. Namık Kemal (Kaplan vd., 1978: 214), “*Mülkümüzde hizmet-i kazâ ve hizmet-i icrâsından hangi şubeye müraacat olursa, içinde her -ve hiç olmazsa ekser- cins ve mezhepten adamlar mevcuttur*” der. Osmanlı Devleti’nde, aynı kibleye yönelen müminlerin soyu, arka plana bırakılır. Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçildiğinde ise ümmet şemsiyesinden ulus şemsiyesine geçilir. Ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti’nde “yabancı olmamak, Türk olmak”, his ile ilgilidir; kendini Türk hissedenden herkes, “Türk” sayılabilir. “*İki devlet, tek millet’ nidaları(ndan)*” hareket eden Murat Ergin’e (2009: 404) göre ise, Türklük; din, devlet ya da coğrafyanın ötesinde soy ile alakalı bir kavramdır.

Yabancı kavramını tanımlamak, “azınlık” terimine göre çok daha kolaydır. Yurttaş kimliği olmayan insanlar, “yabancı” kategorisinde değerlendirilir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan İngilizler, Fransızlar, Yunanlılar, Ermeniler, İsraililer vb. “yabancı”dırlar; çünkü anayasamızın 66. maddesi “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür*” (http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf) diyerek Türk-yabancı ayrımını “vatandaşlık bağı” üzerinden açıkça ortaya koyar. Fakat Anadolu topraklarında yaşayan ve vatandaşlık bağı olmayan yabancıların statüsü, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti’nde aynı değildir.

1.3.1. Osmanlı Devleti’nde Yabancı

Osmanlı Devleti’nde herkesin ortak bir kimlik altında toplanması söz konusu değildi. Devletin idaresinde Müslümanlar vardı; gayrimüslimler ise, kendilerine çizilen dairede, can ve mal güvenliği sağlanmış bir şekilde yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti’nde “*büyük ticaret gayrimüslimlerin elinde toplanırken ziraî üretim geniş çapta Müslümanların elinde*

kalmıştır” (Karpat, 2009: 66). Ticaret hayatında etkin olan gayrimüslimlerin, Avrupa’daki soydaşları, dostları ve arkadaşları ile sıkı bir ilişkisi vardı. Osmanlı Devleti’nde yetişen ürünlerin esas pazarları, Fransa ve Avusturya idi ve XVIII. yüzyıl sonundaki uluslararası siyasî karışıklık, Osmanlı tüccarlarına -ki bu Osmanlı tüccarları genellikle Ege kıyılarında ve adalarında bulunan Rumlardır- yeni fırsatlar sunmuştu (Zürcher, 2012: 39). Dolayısıyla İstanbul gibi ticaret merkezlerinden birinde pek çok “yabancı”nın olması doğaldı.

Osmanlı Devleti’nde birçok “yabancı”nın olması, ekonominin yanı sıra tarihî sebeplerle de ilgilidir. Tarihî pencereden bakıldığında, Avrupa’nın iki önemli şehri vardır: Roma ve İstanbul. Avrupa’nın Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları bu iki şehir üzerinde kurulmuştur. İstanbul’un yanı sıra geçmişten günümüze İzmir, Bursa, Çanakkale, Antalya vs. gibi şehirlerimizde de tarihî, ticarî ve coğrafi özelliklerinden dolayı pek çok “yabancı” yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Nesiller boyu Anadolu’yu yurt edinmiş “ecnebilere” de söz edilebilir.

Ecnebilerin günlük hayattaki varlıkları, doğal olarak, sokağı yansıtan edebiyatın ilgi alanına da girmiştir. Ecnebiler, Sait Faik, Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi’de görüldüğü üzere insancıl bir bakış açısıyla ele alınabildiği gibi, Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Aka Gündüz gibi hikâyecilerimizde de Anadolu’yu sömürmek isteyen işgalciler bağlamında ele alınmıştır. Namık Kemal’in *Vatan Mersiyesi*’nde her dördülüğün sonunda tekrar ettiği, “*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini / Yoğmuş kurtaracak bahtı kara mâderini*” (Kaplan vd. 1978: 169) mısraları ecnebilere karşı gösterilen menfî reflekslerin sebebini açıklar mahiyettedir.

Hilmi Ziya Ülken (1969: 319), ilkel kavimlerde yabancılara kötü gözle bakıldığını, onlar için büyü yapıldığını, onlarla uzlaşma sağlanmazsa düşman olarak ilan edildiklerini söyler. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları’na kadar, hususiyle Tanzimat’tan sonra, ülkesindeki Batılı yabancılara tedbirli yaklaşmakla beraber onları düşman olarak görmez. Ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile bu bakış değişir. Batı ise, geçmişten beri yabancıyı öcü gibi algıladığını hiç saklamaz. Taner Timur (2010: 216); Hunların, Türklerin, Moğolların ince ve uzun Avrupalılara korkunç ve şekilsiz görüldüğünü söyler. Namık Kemal (Kaplan vd., 1978: 323), Ernest Renan’ın “İslâmiyet ve Maârif” adlı “hutbesine” karşılık yazdığı “*Renan Müdâfaa-nâmesi*”nde, “*Şark’a müteallik mesâil ile uğraşanların çoğu, diyânet-i İslâmiyye’yi de, bazı akvâm-ı vahşiyenin mezâhibi gibi, eğlence kabîlinden olarak tahkik ederler*” diyerek Batı’nın önyargılı tutumundan söz eder.

Osmanlı ise, yabancılara tedbirli yaklaşmakla birlikte “aşağılama” yapmaz. Şüphesiz ki tebaa ile yabancılar bir değildir; fakat Ziya Paşa’nın *Mes’ele-i Müsâvât*’ta ifade ettiği gibi “*rûy-ı zemin hükûmât-ı beşeriyye mevki’-i temkîn olalıdan beri hiçbir teba’a ve hiçbir kavim arasında müsâvât fi’ş-şeref muteber olmamıştır*” (Kaplan vd., 1978: 83). Buna karşın Osmanlı, yüzünü Batı’ya döndüğü Tanzimat Fermanı’ndan önce de Batı’sındaki yabancıları, “akvâm-ı vahşiyenin mezâhibi” gibi görmez. Örneğin, Fransızlara tanınan kapitülasyonlar, siyasî ve ekonomik mecburiyetler bir yana, yabancıya öcü gibi bakılmadığına işaret eder. Kapitülasyonlar ile “*yabancıların Osmanlı ülkesinde diledikleri yerlerde okul, kilise, postane, hastane, manastır gibi tesisler kurmaları, bunların en geniş ölçüde vergi muafiyetinden yararlanmaları, Türk vatandaşı azınlıkların, yabancıların himayelerine alınması*” (Türkmen, 1995: 336) gibi imtiyazlar elde ettikleri görülür.

Tanzimat Fermanı ile ise, Batılı “yabancılara” bakış, hayranlık derecesine varır. Osmanlı Devleti, artık harbiye ve tıbbiye başta olmak üzere, eğitim sistemini “yabancıya” göre şekillendirir. Mehmet Âkif, öğrenim yıllarını anlatırken “*Fransızcaya ta rüştiye mekteplerinin ikinci senesinde başlanır; sonra idadî, daha sonra yüksek okullarda bu dilin öğretilmesine devam olunur giderdi*” (Akbaş, 2011: 183) diyerek eğitim sistemimizdeki “yabancı dilin” etkisine vurgu yapar. Yabancı diline bu kadar perestiş edilmesine, Fransızcanın eğitim hayatımızda bu kadar yoğun olmasına Namık Kemal, *Tasvir-i Efkâr*’da âdetâ feveran eder: “*Fakat böyle bir mekteb te’sisinde fünûnun millet lisânıyla tadrîs olunmaması pek münasip bir hâl midir? Sâir milel-i mütemeddineden hangisi vardır ki mekteplerinde başka lisân üzere ta’lim-i fünûn olsun*” (Yetiş, 1996: 75). Namık Kemal’in feveranı, resmen 1839’da başlayan ve yıllardır devam eden Batılı yabancı düşkünlüğüne bir itirazdır. Rahatsız edici noktaya ulaşan yabancıya meftunluk, Robert Mantran’ın (2007: 54) “*Avrupa giysisinden alabildiğine esinlenmiş*” diye tanıttığı Sultan Abdülmecit ile daha görünür hâle gelir. İlber Ortaylı (2010d: 119), Avrupa müziğine ve operaya hayran olan Abdülmecit’in “*eğitimini gördüğünden değil, görmeden, özlediği dünyanın atmosferine müzikle*” girmek istediğinden Batı’ya yöneldiğini vurgular. Neticede, Osmanlı yüzlerce yıl kendisinden aşağıda gördüğü Batılı “yabancılara”, Tanzimat Fermanı’na kadar hayranlık ile bakmaz. Balkan harplerinin başladığı XX. yüzyılın başlarına kadar, hayranlık devam eder; ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile “maske yırtıl”mış (Ersoy, 2009: 385), yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde konjonktürel yapı ile de ilgili olarak ulusal söylemler ön plana çıkmaya başlamıştır.

1.3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Yabancı

Her birey doğumundan itibaren bir kimliğe sahiptir ve bu kimlik genellikle bireyin ebeveyninin kimliğidir. “Vatanın yeryüzü, milletin ise nev-i beşer olması”, söz konusu olamaz. Çünkü Ortaylı'nın (2010c: 62) da ifade ettiği gibi, siz ne kadar beynelmilel olmak isterseniz bile, muhatabınız sizi “Türklük” kompartımanına yerleştirmiştir; kimlik sahibi olmadan hayatınıza devam edemezsiniz. Dünya savaşlarından ve katliamlardan sonra anlaşıldı ki, devleti olmayan toplumların zulme maruz kalmaları mukadderdir. Bosna'da ve Kafkasya'da yaşanan hadiseler devletsizliğin sonucudur. Devletsiz yaşamamayı şiar edinen Türkler, Osmanlı Devleti'nden sonra 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurarlar. Yeni kurulan devlet “millî” bir devlettir; Atatürk (2011: 16), “*hâkimiyet-i millîyeye müstenid, bilâkayd ü şart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek*” niyetindedir. Bu niyetin temelleri ise, İttihat ve Terakki döneminde atılmaya başlanır. Ulus devletin sosyolojik altyapısını hazırlayan Ziya Gökalp, “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” fikrini öne sürer. Hilmi Ziya Ülken (2008: 174), Gökalp'in bu üç cereyanı birleştirmesi ile Namık Kemal'in Osmanlıcılığından kurtularak millete yeni bir muhteva verdiğini söyler. Ancak Ülken, millî devletin kurulması ile bu sentezin de başarılı olmadığı kanaatindedir. Ülken'e (2008: 158) göre Gökalp, ilmin ve tekniğin medeniyetten geldiğine inandığı için Garpcı, Müslüman olduğumuz ve dinî terimleri İslâm'dan aldığımız için İslâmcı, Turan ideali nedeniyle de Türkçüdür. Ülken (2008: 158), Gökalp'in sentez fikrinin, İttihat ve Terakki devrinde kısmen başarıya ulaştıysa da İmparatorluğun parçalanması ve millî devletin ortaya çıkması ile çöktüğünü belirtir.

Sentez fikrinin çökmesi ve “ulusal” söylemlerin ivme kazanması, yeni kurulan ulusal devletin yabancıya bakış açısını da şüphesiz tayin eder. I. Dünya Savaşı'ndan önce medeniyetin beşiği olarak görülen ve sempati ile bakılan Batılı yabancılar, artık, Türklere karşı asıl gayelerini gizlemeyen ve hayâsızca Anadolu'yu işgal eden düşman konumundadır. Âkif'in, “*Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asîl / Ne kadar gövdesi mevcûd ise, hakkıyla sefil / Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına / Döktü karnındaki esrarı hayâsızcasına / Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz / Medeniyyet denilen kahbe, hakikat, yüzüstü*” (2009: 385) mısraları, yeni kurulan ulus devlette, yabancıya karşı olumsuz bakış açısının sinyallerini vermesi bakımından önemlidir. Cumhuriyet dönemi hikâyecilerimizden olan Halide Edip de, hâtıralarında “yabancıya” karşı algının, I. Dünya Savaşı ile değiştiğinden söz eder. Halide Edip'in Amerikan Koleji'nde hayranlıkla takip

ettiği yabancı hocalar, Noel gecesinde Hz. İsa'nın doğumunu anlatırken Halide Edip dâhil tüm öğrencilerini ağlatan Miss Fensham (Adıvar, 2010: 134), kendisine derinden tesir eden “*mantık, sanat ve imanın zaferi*” (Adıvar, 2010: 138) Fransız papaz Péré Hyacinthe ve “İtalyan musikîsinin dramatik ruhunu” sevdiren İtalyan Madam Livardali'dir (Adıvar, 2010: 126). Anadolu'nun işgal edilmesi ile hayran olunan bu yabancı hocalar gitmiş; yerine işgalci “yabancı” algısı gelmiştir. Bosna-Hersek'i işgal eden Avusturya'ya tepki olarak başta fesler olmak üzere “*Avusturya malları boykot edilmiş*” (Adıvar, 2010: 184), Trablus'un istilâ edilmesiyle de makarnaya ve İtalyancaya savaş açılmıştır (Adıvar, 2010: 184). Anadolu halkının işgalci “yabancı”ya karşı gösterdiği tepki, Türklere has bir durum değildir. Her milletin sevinçleri veya kızgınlıkları, yaşadıkları hadiselerin sonucudur. Ortaylı (2010c: 190), Avusturyalıların tarihî kimliklerini ve sınırlarını Türklerle yaptıkları savaşlara göre tayin ettiklerini ifade eder. Benzer durum Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar gibi “yabancılar” ile yapılan savaşlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını ve özel günlerini belirlemiştir. Bağımsızlık günümüz ve zafer bayramımız, “yabancı”nın Anadolu'dan çıkışıyla ilgilidir.

Yabancıya bakış açısı, konjonktürel olarak değişmektedir. Ortaylı (2010c: 190), asırlarca müttefikimiz olan hatta XVI. asırda Kırım'da beraber savaşa girdiğimiz Fransa ile 1914'te savaştığımızdan söz eder. Slavlaştırma politikaları sonucu Balkanları kaybetmemize neden olan Rusya'yla, Batılı emperyalistlere karşı “*16 Mart 1921 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması*” (Şamsutdinov, 1999: 191) imzalanır. Şamsutdinov (1999: 191), bu antlaşma sonucu Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye silah, cephane ve altın yardımı yapmayı kabul ettiğini ifade eder. Sovyet delege kurulu başkanı G.V. Çiçerin, Türk halkı gibi Sovyet halkının da özgürlükleri uğruna emperyalizm ile savaştığını ve bu bağlamda Türkiye ile Sovyet Rusya'nın doğal müttefik olduğunu vurgular. Amerika ile olan ilişkilerimizde de benzer durum söz konusudur. I. Dünya Savaşı'nda İtilâf Devletleri tarafında olan ve Mustafa Kemal Atatürk'ün, “*mevcudiyetimize tasallut eden bütün Garp âlemi, Amerika da dâhil olduğu halde*” (1997: 80) diye tanımladığı ABD, Menderes döneminden beri müttefikimizdir. Neticede, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki “yabancılara” bakış, diğer devletlerde de görüldüğü gibi siyasî, idarî ve ekonomik hâdiseler çerçevesinde gelişim göstermiştir.

BÖLÜM II

HİKÂYELERDEKİ YAKLAŞIMLAR

2.1. Milliyetçi Yaklaşım

Kur'an'da on beş kez zikredilen “millet (kavim)” kavramı, İslâmiyet'ten önce Tevrat'ta ve İncil'de de yer almıştır (Karpata, 2011: 12). Kur'an, millet (kavim) kavramıyla dinî kimliğe vurgu yaparken bugün, millet kelimesinden türeyen “milliyetçilik” kavramı ile Batı felsefesine dayalı bir ideoloji akla gelir. Anthony Smith (2010: 122), milliyetçiliğin, “bir milletin ‘özerklik, birlik, kimlik’ kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir hareket” olduğunu ve milliyetçiliğin özünü oluşturan “özerklik, birlik ve kimlik” gibi kavramların, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'daki felsefî, tarihî ve antropolojik çalışmaların sonucu olarak ortaya çıktığını belirtir. Kedourie da, milliyetçiliğin XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'da icat edilmiş bir doktrin olduğunu söyler (akt. Smith, 2010: 117). Batı'nın milliyetçilik fikri “silahı”nı kullandığını söyleyen Ziya Gökalp, Hristiyan milletlerin, millîleşerek ilerlediklerini belirtir (2010: 183). Gökalp, bir kavmin kurtuluş reçetesini şöyle açıklar: “Bir kavim, millî dilini sevmekle ve millî edebiyatını bir dil üzerine kurmaya başlamakla, kurtuluş sözünü almış demektir” (2010: 184). Kemal Karpata da (2011: 27), XIX. yüzyıl ile Osmanlı'daki gayrimüslimler arasında milliyetçilik hareketlerinin görülmeye başlandığını; çünkü Batı'nın teknolojisini, sanayisini ve liberal ekonomisini Osmanlı'ya taşıyan gayrimüslim orta sınıfın Batı'daki milliyetçilik ideolojisinden etkilendiğini ifade eder.

Millî kimlik inşa edilirken “birlik, kültür, ayniyet ve öteki” gibi kavramlara vurgu yapılır. Bu kavramların toplumun şuuraltına işlenmesinde ise, edebî metinlerin mühim bir rolü vardır. Toplumsal yapıyı doğrudan ilgilendiren inkılâplar, ıslahatlar, devrimler vs. edebî metinler vasıtasıyla kitlelerin nazarına sunulur. Roland Barthes (1998: 158), ahlâkî ve ideolojik arka planı olan işaretlerin (nesnelerin) topluma mesaj verdiklerini ifade eder. Edebî metinler de, “imajlarla” ve “masum olmayan işaretler” ile toplumları yönlendirir; “aynîleştirme” ya da “ötekileştirme” yapar. Kendilerini, oluşturdukları metinlerin babaları

olarak gören (Parla, 2008: 52) Ahmet Mithat ve Namık Kemal, “Kur’an’ın ve İslâm’ın” rehberliğinde sürdürülmesi gereken bir hayatın (Parla, 2008: 74) önemine dikkat çekerken Reşat Nuri, Hüseyin Rahmi ve Yakup Kadri gibi hikâyecilerimiz, “milliyetçi” hassasiyetlere vurgu yaparlar. Milliyetçi hassasiyetlere sahip hikâyecilerimiz içinde Yakup Kadri’ye ayrı bir parantez açmak gerekir. Yakup Kadri, “millî” hassasiyetler konusunda diğer milliyetçi hikâyecilerden bir adım daha ileri gitmiş ve kimi hikâyelerinde milliyetçiliğin ötesinde “ırkçı” sayılabilecek ifadeler kullanmıştır. Örneğin Rumlar, onun nazarında “soysuz, köpek” (1981: 44) ve “vahşidir” (Karaosmanoğlu, 1981: 29). Yakup Kadri, topluma edebiyat aracılığı ile mesaj vermek gayesini, *Ergenekon* adlı kitabında, “on sekiz yaşında iken asi bir anarşist idim. Yüksek bir makam sahibini veya herhangi bir kudretli adamı yere sermek en büyük emelimdi. Sonradan bir ihtilâlin başına geçmek ve halk yığınlarını harekete geçirmek istedim” (2010a: 254) sözleri ile dile getirir. Tanpınar (2005: 124), “bu muharrirde esas olan mücadeledir. Ve bu mücadele sayesinde ki, Yakup Kadri hep aynı realist zemin ve Flaubert’den gelen bir taraf esas olmak üzere teknik itibariyle birbirinden değişik romanlarla Türkiye’nin âdeta sosyal kroniğini yapmıştır” diyerek Yakup Kadri’nin hikâyelerindeki “milliyetçi” yaklaşımının sebebini açıklar. Halkı harekete geçirmek, devlet yöneticileri tarafından da teşvik edilir. Yakup Kadri (2010a: 139), İsmet İnönü’nün Anadolu’da Yunan mezalimini şiirleri ile anlatan genç bir şairin defterine, “düşman mezalimini millî facialar gibi terennüm etmeye çalışanları takdir ve teşvik etmeyi bir vazife addederim” şeklinde not düşüğünü söyler. İnönü’nün genç şairin defterine yazdıkları, Anthony Smith’in (2010:118), “milliyetçiliği, siyasî ideolojiden ve toplumsal hareketlerden bağımsız düşünemeyiz” fikrini örnekler niteliktedir.

Cumhuriyet’in erken dönemlerinde görülen “milliyetçilik” hareketlerinin başlangıç noktası Tanzimat Dönemi’ne kadar götürülebilirse de, milliyetçiliğin asıl tohumlarının II. Meşrutiyet’ten sonraki İttihat ve Terakki döneminde atıldığı söylenebilir. Taner Timur (2010: 19), İttihat ve Terakki cemiyetinin, II. Abdülhamit’in İslâmcılığının yerine, “bağnaz ve dışlayıcı bir Türkçülük” anlayışını koyduğunu ifade eder. İttihat ve Terakki döneminden Cumhuriyet’in ilk yıllarına tevarüs eden bu “milliyetçi” söylem, Türk edebiyatında geniş bir kullanım alanı bulur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında da “İttihatçı Türkçülüğü” devam eder. Timur (2010: 229), Cumhuriyet’in ilk yıllarında, “*Ergenekon* destanları”nın söylendiğini, “bozkurt resimleri taşıyan pullar, banknotlar” basıldığını ve “1930’da 257 şubesi olan Türk Ocakları”nın “milliyetçi” ideolojiyi canlı tuttuğunu belirtir. Atatürk, Cumhuriyet’i “biz” temelli kurar; Atatürk’ün, “biz ne demokratlara ne de sosyalistlere

benzemeyiz. Tarz-ı idaremiz ne demokrat hükümetlerin ne de sosyalistlerinkine muâdildir. Biz kendi kendimize benzemekle müftehîriz” (akt. Karaosmanoğlu, 2010a: 107) ifadeleri, yeni kurulan devletin şifrelerini vermesi bakımından önemlidir.

Ernest Gellner (2012: 49), milliyetçiliğin toplumda neşv ü nema bulması ve toplumsal örgütlenmesini gerçekleştirebilmesi için devlet ile millî kültürün evlenmesi gerektiğine işaret eder. Hüseyin Rahmi, Ragıp Şevki ve Reşat Nuri gibi “millî” hassasiyetlere sahip hikâyecilerimiz, bu hassasiyetlerini hikâyelerinde dile getirirler. Hikâyecilerin bireysel hassasiyetlerinin yanı sıra devletin de “milliyetçiliği” temel ilkelerinden biri olarak kabul etmesi, “milliyetçi yaklaşım” bağlamında değerlendirebileceğimiz birçok hikâyenin yazılmasına vesile olur. Neticede, “Milliyetçi Yaklaşım”, millî hassasiyetleri ön plana alan yaklaşımdır ve ele alınan hikâyelerdeki “milliyetçi” söylemler, dinî bir aidiyetten çok, ulus mensubiyetine vurgu yapar.

2.1.1. Yabancılara Karşı Milliyetçi Yaklaşım

Kimi yabancıları, hikâyelerinde “milliyetçi” bir bakış açısıyla olumsuz olarak çizen hikâyecilerimizden biri, Fahri Celâl Göktulga’dır. Göktulga’nın *Talâk-ı Selâse* (1923) adlı eserindeki “Kadın Sesi” hikâyesinde, ismi zikredilmeyen bir Arap kadını olumsuz bir şekilde tasvir ettiği görülür. Hikâyenin başkahramanı Feridun, Betül’e âşıktır. Nişantaşı’ndaki bir konakta oturan Feridun, bir gün konağında otururken “*sıcak, muhteris ve pürüzsüz*” bir kadın sesi duyar (1973: 67). Betül’ün sesine âşık olan Feridun, ona ulaşmanın çarelerini arar. Feridun, Betül’e ulaşmak için, Betül’ün evinden çıkan “Arap karısını” kullanır. Feridun’un Arap kadını, âdeta “tikindirici” bir şekilde tasvir eder. Feridun, Betül’e yazdığı çılgınca mektubu, Betül’ün evinden çıkan “*simsiyah Arap karısına*” verir (1973: 70). Simsiyah ve korkutucu olan Arap karısının, “sert bir suratı” vardır. Hikâyede, “Arap karısı” birinci dereceden öneme sahip bir karakter değildir. Anlatıcı, Feridun’un Betül’e ulaşmak için araç olarak kullandığı Arap karısını anlatırken simsiyah, korkutucu ve sert gibi olumsuz kelimeler kullanmayı tercih eder.

Mehmet Rauf’un *Gözlerin Aşkı* (1924) adlı kitabındaki “Halil Hoca” hikâyesinde ise, “işgalci” Ruslar anlatılır. “*Memlekete tecavüz eden*” (1924a: 70) Rus askerleri, bir gün Halil Hoca’nın köyünü işgal ederler. İşgal gerçekleşmeden önce, Rusların köylerine geleceklerini haber alan Halil Hoca, kahvede köylülere, Ruslara karşı direnmeleri gerektiğini söyler. Ancak köyün imamı, Rus ordusuna karşı direnç gösterilemeyeceğini

ifade eder. İmam, Rusların “fena maksatlarının” olmadığını, köylüye dokunmayacaklarını da ekler. Fakat Halil Hoca, gerçeklerin farkındadır ve “*memlekete tecavüz eden düşmanın fena maksadda olmadığını düşünmenin pek tuhaf*” olduğunu ve “*gasp edilmedik mal, tecavüz edilmedik can, mahvedilmedik namus kalmayacağını sen benden âla bilirsin*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1924a: 70) diyerek imama tepki gösterir. Halil Hoca, düşmanın köyü yakıp yıkacağını ve köylüyü öldüreceğini o zaman müdafaaya geçmenin imkânsız olacağını söyleyerek köylüden yardım ister. Ancak imam, köylüyü Rusların kendilerine fenalık yapmayacağı konusunda inandırmıştır. Bir müddet sonra Ruslar, köyü işgal ederler ve minareye “*Moskof bandırası*” çekerler (1924a: 72). Otuz kırk kişilik Rus askerlerine kumandanlık eden Rus çavuş, köydeki işlerini emirler yağdırdığı imama gördürür. Rus askerleri köydeyken karşıdaki tepede bulunan bir eve Osmanlı sancağı dikilir. Bu Halil Hoca’dan başkası değildir. Osmanlı sancağını gören Rus çavuş, deliye döner ve imama “*hepinizin birden derisini yüzdürtmek mi istiyorsunuz be herifler?*” diye bağırır. İmam, korka korka Rus çavuşa bu işten haberinin olmadığını söyler. Halil Hoca, önce Osmanlı sancağını almaya gelen üç Rus askerini silahıyla öldürür. Askerlerinin öldüğünü gören çavuş, imama tekme atmaya başlar; onu kanlar içinde bırakır (1924a: 74). İmam, “*hepinizin derinizi yüzeceğim, bütün köyü yakacağım, yıkacağım köpoğlu köpekler*” (1924a: 74) diye bağırarak çavuşun ayaklarına kapanıp yalvarır. Halil Hoca, üç Rus askerinden sonra on üç “herifi” daha “indirir”. İyice sinirlenen çavuş, “çakal suratlı” imama, Halil Hoca’nın gerçekte kim olduğunu, yanında kimlerin olduğunu sorar. İmam ise, tek başına yaşayan bir köylü olduğunu söyler. Rus çavuş, takviye olarak gelen askerleriyle birlikte Halil Hoca’nın evine baskın yapar. Halil Hoca, Rus askerlerinden on beşini eve yaklaşmadan öldürür. Düşmanın evini sardığını görünce de evi infilak ettirir. Saldırından on ikisi ağır olmak üzere toplam otuz iki Rus askeri yaralı olarak kurtulur. “Vatan ve milleti için” savaşan “kahraman” Halil Hoca, şehit olduğu zaman gerisinde elli beş kişilik düşman cesedi bırakmıştır (1924a: 79).

Fahri Celâl Göktulga’nın *Kına Gecesi* (1927) adlı eserindeki “Mustafa’nın Hikâyesi”nde konu, Çanakkale Savaşı’dır. Kitaba giriş bölümü yazan Mustafa Baydur, tıp doktoru olan Göktulga’nın vatanî hizmetini Çanakkale’de yaptığını ve Çanakkale Savaşı’na tanık olduğunu belirtir. Baydur’a göre, “Mustafa’nın Hilesi” hikâyesi de o günlerin hâtırasıdır (Göktulga, 1973: 12). Hikâyede, Çanakkale Savaşı’nda düşmanla savaşan Mustafa’nın başından geçen bir hâdise anlatılır. Binbaşı, hikâyenin başında “domuz İngilizler”den şöyle şikâyet eder: “*Ah bu domuz İngilizler... Bilir misiniz*

çocuklar, artık benim burada canım sıkılmaya başladı. Çanakkale’de, ölümle, toplarla, torpillerle beraber gülen bu herifler, bakın burada nasıl köpeklaşıyorlar, sanki dillerini yuttular, hâlbuki işte bekliyoruz, şimdi karşı karşıyayız, ya niçin çıkmıyorlar?” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1973: 133). Mustafa, Çanakkale’de tüm dünyaya meydan okuduklarını ifade eder. *“Avusturyalılara, Yeni Zelandalılara, zencilere, gambililere, tayyarelere, torpillere, zırhlılara, velhasıl bütün dünyaya”* güldüklerini söyleyen Mustafa, “Kral Corc” bütün tebaasıyla üzerlerine gelse bile Türk askerinin galip geleceğini söyler. Mustafa, katırıyla su almaya çıktığı bir gün kendini İngiliz askerlerinin içinde bulur. İngilizler, silahsız Mustafa’yı iyice döverler. *“İte kaka beni sürdüler, bağladılar, tekme, tokat, yumruk...”* (1973: 135). İngilizlerin arasından sağ çıkamayacağını düşünen Mustafa’nın aklına bir “dalavere” gelir. İngilizlerin komutanına, *“sizin yanınıza su fişularıyla bilerek”* geldim; komutanımız *“düşman susuzluktan ölüyor, biz karşımızda süngümüzden **geberecek düşman** isteriz, susuzluktan değil... Benden yüzbaşıya selam eyle, seni geriye bırakmak onun erliğine kalmış bir şey”* (Vurgulama bana ait, E.K.) (1973: 136) diyerek yalan söyler. Mustafa’nın “dalaveresine” kanan İngiliz kumandan, askerlerine Mustafa’nın salıverilmesi için emir verir. Hatta biraz önce onu *“tokatlayıp tekmeleyen herifler”* (1973: 136), Mustafa’ya rakı dolu bir maşraba bile sunarlar. Mustafa’nın *“haramdır, içmem”* demesi üzerine, İngiliz askerleri, *“güllelerimizden, tüfeğimizden, gemilerimizden yılmazsın da zehrimizden korkuyorsun öyle mi? İşte İngilizler insan oğlunu mutlaka bir şeyle korkuturlar”* (Vurgulama bana ait, E.K.) (1973: 136-137) demek suretiyle Mustafa’yı tahrik ederler. Bunun üzerine Mustafa, *“korkak köpekler”* diye bağırır ve rakıyı “bir yudumda çeker” (1973: 137).

Ercüment Ekrem Talu, *Güldüren Kitap* (1927) adlı eserindeki “Biri Birinden Yaman” hikâyesinde, Nesimaçı karakterinin Arabistan’da gördüğü Arap’la ilgili söyledikleri çarpıcıdır. Azeri Meşhedi ile Yahudi Nesimaçı sohbet etmektedirler. Nesimaçı, Meşhedi’ye Arabistan’da gördüğü Arap’ı şöyle anlatır: *“Öyle siyah, öyle siyah idi ki yüzünü yörmek için yündüzlem lamba yakmak iktiza olurdu”* (1927: 107). Meşhedi ise, İran’da çok uzun bir adam gördüğünü söyler. Bu adamı görmek için iki defa bakmak gerektiğini; birinci bakışta ancak beline kadar görülebilen İranlı adamın ancak ikinci bakışta belinden yukarısının görülebileceğini söyler. Ercüment Ekrem, hikâyede, okuyucuyu tebessüm ettirmeyi amaç edinir. Ancak, mizah yapmak için bir araç olarak kullandığı Arap adama ötekileştirici bir dille “siyah” demesi ve bunu bir alay konusu yapması, çarpıcı bir husustur.

“Daire-i Umûr-î Sıhhiye üçüncü şubesi”ndeki tabib binbaşı İbrahim Nuri Bey’in oğlu olan (Kanter, 2006: 14) ve yazı hayatına I. Dünya Savaşı yıllarında başlayan (Emil, 1989: 2) Reşat Nuri, *Leylâ ile Mecnun* (1928) adlı kitabındaki “Eski Bir Yara” hikâyesinde, muharebe esnasında ismini zikretmediği bir çocuğun mağduriyetini anlatır. Anlatıcının sözcüsü konumunda olan çocuk, hududa yakın olan bu kasabada oturur. Savaş çıkınca seferberlik ilân edilir. Çocuğun asker olan babası, eski bir onbaşdır. Ağır bir sakatlık geçiren baba, sakatlanınca Guraba Hastanesi’ne geçer; orada çalışmaya başlar. Kasabada huzurlu bir şekilde günler geçerken “*bir gün en beklenilmez bir kıyamet kopar: ‘Muharebe’*” (1981: 164). “*Düşmanın*” (1981: 164) kasabaya girmesiyle, evler düşman askerlerince işgal edilir. Çoluk çocuk kaçmaya başlar (1981: 164). Çocuğun babası, diğer kasabalı erkekler gibi Türk ordusuna yardıma gider. Oğluna “*bizim doktorlar muharebe yerine daha yakın bir yerde hastane kurmaya gidiyorlar... Vazifeden kaçılmaz*” (1981: 165) diyerek kasabadan ayrılacağını söyler. Baba, hastanede çalışırken şehit olan birçok Türk askerine şahit olur. Çocuğun babasının, bu askerler içinde en çok üzüldüğü “*birçok kafir öldür*”dükten (1981: 166) sonra şehit olan gencecik bir delikanlıdır. Düşman askerlerinin işgali sebebiyle kasaba zor durumdadır. Kasabada kıtlık baş göstermiştir. Kasabada, “ne mektepler açıktır ne de arayıp soran” vardır. Kasabadaki “*Hıristiyan*”, “*gavurlar*” (1981: 168), halka zulmetmeye başlar. Çocuğun kolundan tutan bir “gavur”, çocuğa babasının yerini sorar. Bir müddet sonra düşman askerleri, çocuğun babasını bulur. Elleri kelepçelenen ve “süngü ile dürtüklenen” babayı, akşamleyin “*birkaç sivil Müslümanla beraber kurşuna diz(erler)*” (1981: 169). Hikâyede, başkahraman olan çocuk ile Reşat Nuri’nin hayatı arasında benzerlik kurulabilir. Asker olan babanın Guraba Hastanesi’nde çalışması, babası askerî doktor olan Reşat Nuri’nin kendi hayatını akla getirir.

Kenan Hulusi’nin *Bir Yudum Su* (1929) adlı kitabındaki “700,000 Dolarlık İncil” hikâyesinde, Amerikalı muhabir, “sahtekâr” biridir. “*Nev York Post*” gazetesinde Yakın Doğu muhabiri olarak çalışan Con Ceymis, “küçük Asya’daki din işleriyle” yakından ilgilenir. Con Ceymis, Vatikan’ın 700,000 dolar takdir ettiği İncil’in Vank köyü kilisesinde olduğunu duyar (1944: 42). İncil’in hakiki değeri, “gizlidir”; ancak bu bilgiye ulaşan Con Ceymis, hızlı davranıp hemen Vank köyüne gider. Mevcut dört İncil’den biri olan bu incil, çok değerlidir. “İki gün at sırtında yaptığı yolculuktan sonra” kiliseye ulaşan muhabire, kaymakam eşlik etmektedir. Muhabir, kaymakamın meseleyi anlamaması için önce şöyle bir yalan söyler: “*Şu İncil meselesi o kadar mühim değil gerçi, dedi, fakat Amerikan din*

adamlarında ismi geçer diye alakadar oldum” (1944: 42). Kaymakam, muhabirden İncil için bir fiyat takdir etmesini söyler. Amerikalı muhabir ise, meselenin anlaşılmasında için “*Bir fiyat mı? Belki yüz, iki yüz dolar!*” diye cevap verir. Muhabirin bu kurnazlığı üzerine anlatıcı, Amerikalı muhabir için şöyle der: “*Muhabirin garip sahtekârlığı!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1944: 43). Muhabirin ne maksatla geldiğini sezen kaymakam, muhabire bir oyun oynar. Kaymakam, muhabire, size merak ettiğiniz İncil’den daha kıymetli bir şey göstereceğim, diyerek bir vesika gösterir. Kaymakam, vesikanın üzerinde görünen deliğin, “*Hazreti İsa’nın parmağı*” olduğunu belirtir. Vesika’yı 200,000 dolara muhabire satan kaymakam, muhabirin ardından şöyle söylenir: “*(Vank köy papazları) Kutudaki delik için Kürtleri kandırmak lâzım geldiği zaman Hazreti Ali’nin parmağı, Hıristiyanları kandırmak lâzım geldiği zaman Hazreti İsa’nın parmağı derlerdi. Fakat Nevyork Post muhabiri için ne diyeceğiz*” (1944: 44). Vesikayla birlikte Amerika’ya dönen muhabir ise, kandırıldığını hiç düşünmeden bu alışverişi kısa günün kârı olarak görür ve en az 50,000 dolar kârla vesikayı V.J. şirketine satmanın hesabını yapar. Fakat muhabirin asıl düşündüğü, 700,000 dolarlık İncil’in nerede olduğudur.

Ragıp Şevki Yeşim’in *Beni Yakan Bir Ateş Var* (1932) adlı eserinin son hikâyesi, “Beni Bir Ölü Sevdi”dir. Hikâye, Bulgaristan’ın Manastır şehrinde geçer. Hikâyede, hem Bulgarların Türklere hem de Türklerin Bulgarlara karşı kullandıkları “milliyetçi” ifadeler vardır. Esasında hikâye, bir hastanedeki Türk doktorların kendi aralarındaki bir sohbete dayanmaktadır. Türk doktorlar, kendi aralarında melânkolik ve romantik aşkların hastalıkları üzerine konuşmaktadırlar. İhtiyar Doktor Zeki Bey, doktor arkadaşlarına kendi başından geçen bir olayı hikâyeye eder. Doktor Zeki Bey ile Bulgar Şenka’nın aşk hikâyesinin anlatıldığı hikâye şöyle başlar: Doktor Zeki Bey, İstanbul’da tıp tahsilini bitirdikten sonra, ailesinin ısrarı üzerine, göreve başlamadan Bulgaristan’ın Manastır şehrindeki ailesini ziyarete gider. Zeki Bey’in babası, emekli olmuş; şehre dört saat mesafede olan bir çiftliğe çekilmiş ve yanında yirmi-otuz Bulgar amelesine iş vermiştir (1932: 167-168). Manastır’da Türkler, kızlarını, Bulgar erkeklerine göstermemek hususunda hassastırlar. “*Namahreme görünmek, bahusus bu namahrem gavur olursa, büsbütün müthiş bir şeydi*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1932: 170). Bulgarları “benim kadar bilmezsiniz” diyen Zeki Bey, Bulgar milletini şöyle tasvir eder: “*Üstlerinde çuval gibi elbiseler, kir, pas ve toz içinde gezerler, yıkanmağı hatırlarından bile geçirmezlerdi. Dünyadan bihaber birer vahşi insan gibiydiler.. Müşterek bir yatakhaneleri vardı: Otuz kişilik bir yatak odası! Şaşmayın.. Buna oda da, sofa da, dehliz de denilemez*”

(Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1932: 170-171). Hayvanlar ile beraber yatan Bulgarlar, “*tamamile iptidaî bir insan enmuzeci idiler... Yaşayışlarında, giyiniş ve kuşanışlarında hiçbir tabiat yoktur*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1932: 171). Zeki Bey’in bu bakış açısına mukabil, Bulgarlar da Türklere mesafeli yaklaşmaktadırlar. Zeki Bey’in çiftliğe gelmesi münasebetiyle bir eğlence düzenlenir. Burada Türkler ve Bulgarlar bir arada eğlenmektedir. Şenko adlı genç ve güzel bir kız, burada Zeki Bey’i görür ve ona âşık olur. Şenko’nun aşkı çiftlikte yayılınca Bulgar erkekleri, Zeki Bey’in yüzüne tuhaf tuhaf bakmaya başlarlar. Çünkü Bulgarlar, “*kadınlarının Türklerle evlenmesinden müthiş nefret ederler*” (1932: 174). Şenka’nın bir Türk’ü sevmesi, Bulgarlar için büyük bir sorun olur. Bulgar komitacılarından biri onu, bu yüzden “*zorla dağa kaldırırken tabancası ile kendini kurtarmış*”tır (1932: 175). Şenko’nun babası Yoşe, Zeki Bey’in aşkından yataklara düşen kızına çok kızar ve “*zavallı kızı o hasta haliyle epeyce hurpalar*” (1932: 176). Yoşe, bu konuda o kadar katı bir tutum takınır ki, çiftlikte doktor olarak sadece Zeki Bey bulunmasına rağmen kızını ona göstermez. Kızının artık ölmek üzere olduğunu anlayan baba, Zeki Bey’in evine gelmesine, sadece tedavi etmek kaydıyla izin verir. Hikâyenin sonunda Şenka, ölmeden önce, “*ben seni seviyorum Zeko! Beni öp Zeki Bego*” der (1932: 180). Onun son isteğini yerine getiren Zeki Bey, bu vakadan sonra, iki sene boyunca sinir hastalığıyla uğraşır. Hikâyede, Bulgarlar için kullanılan sıfatlar şunlardır: “*Vahşi, iptidaî, kirli ve gavur.*” Fakat hikâyede hususiyle üzerinde durulan, Bulgarların millet ya da ırk konusunda ne kadar katı olduklarıdır. İrkî hassasiyetler ve toplumsal baskı, sağlığın önüne geçmiştir. Yoşe ölmek üzere olan kızını Zeki Bey’e göstermeye zorla razı olduğunda bile kızını muayene eden Zeki Bey’e, “*Şenka bir domuz için ölecek*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1932: 179) diyerek Zeki Bey’e hakaret eder.

Gayrimüslimlerin yoğun olduğu mekânlarda bulunan Gürpınar, hayatının büyük bölümünü geçirdiği “*Heybeliada’daki köşkünü*” kaleminden kazandığı para ile yaptırır (Göçgün, 1990: 21). Önder Göçgün (1990: 22), eserlerinde “içinde yaşanılan hayatı” anlatan, İstanbul’un elli yıllık hayatını en ince ayrıntısına kadar canlandıran Hüseyin Rahmi’nin bir “folklor tarihçisi” olarak görülebileceğini söyler. Hüseyin Rahmi’nin en ince ayrıntısına kadar anlattığı İstanbul, I. Dünya Savaşı’na da şahitlik eder. I. Dünya Savaşı’nın Türk milletinde açmış olduğu derin yaraları hikâyelerine taşıyan Gürpınar, başta Ruslar olmak üzere İtilaf Devletleri’nin Türklere yaptığı zulümleri, “milliyetçi” perspektiften hikâyeleştirir.

Hüseyin Rahmi'nin *Katil Bûse* (1933) adlı kitabındaki “İstanbul’un Esirliği Günlerinden Bir Anı” hikâyesi, şu cümlelerle başlar: “*O çok çok acı zamanların hatırlanması hâlâ vücudumu derin derin ürpertir. Türk, kendi memleketinde zavallı bir diyar garibi, hakir, her tarafta horlanır, her davada haksız, uygar ve insanca bütün haklarından düşürülmüş...*” (1971: 66). Hikâyede, vatani işgal eden yabancılar, doğal olarak, olumsuz olarak anlatılır. İstanbul sokaklarındaki İngilizler ve İtalyanlar, “*sokaklarda surat asıklığını ağırbaşlılık sanan soğuk, hain bakışlı, gülmez suratlı İngiliz zabıta memurları, ‘pilişinel’⁶ şapkalı İtalyan polisleri...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1971: 66) gibi ifadelerle betimlenir. Savaş ile birlikte müttefik donanmalarının tâlim yeri olan Marmara, uğursuz gümbürtüler saçan top sesleriyle inim inim inlemekte; Boğaz’daki Yunan zırhlıları ateşkes olduğu için savunmasız kalan kıyıları yakmaktadır. “*Cennet havuzu olan bu deniz*”, yabancıların Türkiye’ye gelmesi sonucu, şimdi yas yerine dönmüştür. Düşmanın yakıp yıktığı Yalova’nın köylerinden çıkan dumanlar, “*Allah’tan intikam dileyen bir tütsü*” gibi göğe yükselmektedir. “Yabancı”ların yaptıkları bu zulümler üzerine anlatıcı, yüreğinin yangınına şu sözlerle ifade eder: “*Türkün yurdu, bağı sessiz, çaresiz yanıyor. Heybeli tepelerinde bu manzaraya karşı yüreğimin sızılarını ellerimle bastırarak ağlardım, ağlardım*” (1971: 66). İtilaf Devletleri, işgal altındaki İstanbul’a Rusları yerleştirmektedir. Gelen Ruslar öylesine çoktur ki, “*vapurlar İstanbul’a hayvan ıskarçası⁷ kalabalığında taşıdıkları Beyaz Rusları kaldırımlara döküp döküp gidiyorlar, yine dolu dönüyorlar*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1971: 66). Fransız komutanlar önderliğinde her evin kapısı zorlanır; evlere, “*kadın, erkek beş altı kirlî Beyaz Rus tikiştirip*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1971: 67) gidilir. Müslüman Türk ahalisi, kendi arasında konuşurken “*-A, duymadınız mı? Hacı Muhittin’in yedi odalı evine yirmi sekiz erkek Rus koymuşlar. Dizlerine kadar meşin çizmeli dört metre uzaktan kızgın teke gibi kokan murdar herifler...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1971: 67) diyerek evlerini istila eden yabancılarla duydukları nefreti dile getirir. Ruslar, temizlik âdâbından o denli uzaktırlar ki dışkılarını gaz tenekelerine yaparlar ve bu tenekeleri pencereden dışarıya atarlar. Bir gün dışarıya attıkları tenekelerden biri Yaşar Hanım’a isabet eder; kadın bu durum üzerine “gâvur pisliği” saçan Rusları şöyle tasvir eder: “*Ah, keşke yaşamaz olaydım. Talihsiz başıma bu da geldi. Ruslar başıma sıçtılar. Bir gaz tenekesi pisliği başımdan aşağı giydim. Ah, ne terbiyesiz, ne patavatsız insanlar, murdarlıklarını gülsuyu serper gibi*

⁶ Soyтары.

⁷ Iskarça: Bir şeyi tika basa doldurma.

âlemin üzerine döküveriyorlar. Evin içinde su yok, sabun yok, ne yapayım şimdi? Gidip kendimi Değirmenburnu'ndan denize mi atayım? Gâvur pisliği bu, yedi deryanın suyu temizlemez..." (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1971: 67). Ruslar, o kadar çoktur ki, Ada'da Rus oteline dönmeyen ev neredeyse kalmamıştır.

Fransız subaylarının önderlik ettiği zulüm güruhuna tercümanlık faaliyetleri ile yardım eden insanlar ise, Rumlardır (1971: 68). Ada'da "Kare" adında bir Fransız teğmen vardır. Bütün emirler onun iki dudağı arasından çıkar. "*Teğmen Kare'den bütün Ada halkı Allah'a*" (1971: 69) sığınır. Teğmenin bir de metresi vardır. Teğmen, metresi için el koyacağı piyanolu lüks bir ev aramaktadır. Bu insafsız teğmen tarafından "*eviniz beğenildi mi bir cigara tablasını bile kımlıdatmadan bütün eşyayı olduğu gibi bırakıp bir aile halkı, çoluk çocuk elleriniz böğrünüzde, hemen evinizi bırakacaksınız*" (1971: 69). Kare'nin erleri de insafsızlıkta Kare'den geri kalmazlar. Kare'den alınan emirler, "*hayvanlardan daha vahşi yaratık*" (1971: 69) olan erler tarafından acımasızca uygulanır.

Teğmen Kare, iki kara derili er ve Ruslar, adadaki bir Türk deniz subayının evine baskın düzenler. Deniz subayı evde yoktur; evde sadece subayın eşi ve annesi vardır. Hamile olan kadın, kapısına dayanan yabancılara, "evimde erkeğim yok" diyerek kapıyı açmaz. Fakat baskını düzenleyen Ruslardan biri, "*mutlaka açacaksınız... Bugün eski kanunlardan hiçbirinin hükmü geçmez. Bu evin sahibi olarak sizin bize kapıyı kapamanız gülünçtür. Bugün sahiplik hakkı yoktur*" (1971: 70) diyerek işgal altındaki İstanbul'un artık kendi kontrollerinde olduğunu söyler ve yanındaki askerlerle beraber eve zorla girer.

Ev basma, istediği eve el koyma, yasaları tanımadan yeni yasalar koyma, hamile bir kadına bile zulmetme... Bunlar, hikâyede, Fransızların ve Rusların Türklere yaptıkları eziyetlerdir. Normalde askerlerin dışında kalan masum sivil halka, hele hamile kadınlara, savaşta bile dokunulmaz. Âkif, özellikle Balkan Savaşları'ndaki yabancılardan bu tür zulümlerini, "*Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan/ Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?/ (...) Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar: / Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!/ Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!/ Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!/ 'Medeniyet' denilen vahşete lâ'netler eder, Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!/ Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!/ Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden! Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;/ Sonra namusuna kurban edilen bunca hayat!/ Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!/ Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!/ Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler/ Saç, kulak, el, çene,*

parmak... *Bütün enkâz-ı beşer! / Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından, / Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!*” (2009: 179-180) mısraları ile dile getirir. Hüseyin Rahmi de, yabancının I. Dünya Savaşı’ndaki zulmünü *Katil Bûse*’de topladığı “İstanbul’un Esirliği Günlerinden Bir Anı”, “Kanlı Eldiven” ve “Halkın Saflığı” adlı hikâyelerinde eleştirir.

Katil Bûse kitabında, I. Dünya Savaşı hakkında yazdığı, “Kanlı Eldiven” başlıklı hikâyeye Gürpınar, şöyle başlar: “*Bütün memleket savaş haberiyle her saat kahramanlık titremeleri geçirirken, Rasime Hanım’ın yüreği yurtsever duygulara katılmış bir de şiddetli sevdâ ile inliyor, çırpınıyordu*” (1971: 44). Rasime’nin yavuklusu Hüsni, savaş için cepheye gider. Bir gün, eve Hüsni’nün şehit olduğunu bildiren bir mektup gelir. Mektubun yanında ise Rasime’nin Hüsni için ördüğü kanlı eldiven vardır. Hüsni’nün şehit olmasının ardından, her ocağa ateş düşüren Rusya’ya şöyle beddua edilir: “*Moskof zalimini pırasa gibi doğrasınlar. Ah, o ne haindir. Kardeş, düşününüz içimizde ecdadından Moskof muharebesinde hiç şehit düşmemiş olanımız var mı? İki gözüm, Allah’ım kimseciğın ahını kimsede bırakmaz...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1971: 47). Süleyman Nazif de, neredeyse bütün ocaklara ateş düşüren Moskof zalimini, “Rus Kimdir, Moskof Nedir” adlı yazısında, bu hikâyedekine benzer ifadelerle tasvir eder: “*Tam iki buçuk asır... Evet, tam iki yüz elli sene oldu, ırk ve dinimizin bu en büyük ve en bî-aman düşmanına ölüm meydanlarında sık sık tesâdüf ediyoruz. Bugün hiçbir Türk ve Müslüman âile gösterilemez ki bir veya müteaddid evlâdını Moskof muharebelerinin birinde şehîd vermemiş olsun!*” (akt. Hüseyin Tuncer, 1998: 314). Süleyman Nazif’e göre, iki yüz elli yıldır Türk milletini inleyen, kinleri tutuşturan, ülkenin doğusunda ve kuzeyinde içilmedik mübârek Türk kanı bırakmayan Moskof zaliminin, “sulhü” bile aldatıcıdır: “*Moskof’un sulhü muğfil, sükûtu akur, müdârâsı hâin, yardımı mühyindir*” (akt. Hüseyin Tuncer, 1998: 314).

Katil Bûse adlı kitaptaki “Halkın Saflığı” hikâyesi de, I. Dünya Savaşı’yla ilgilidir. Gürpınar, hikâyenin girişinde, hikâyeyi “Birinci Cihan Harbi” esnasında kaleme aldığını belirtir (1971: 55). Hikâyede, halkın çok çabuk kandırılabilceği teması üzerinde duran yazar, savını kanıtlamak için iki örnek verir. Örneklerden biri, Porkiyon’un hikâyesi; diğeri ise, Pilefer’inkidir.

Hikâyede milliyeti zikredilmeyen Porkiyon, usta bir doktorun yanında yıllarca hizmet etmiş akıllı bir hizmetçidir. Doktorluk mesleğinin inceliklerini yıllardır yanında kaldığı doktordan öğrenen Porkiyon, bir gün aniden gözden kaybolur. Doktor, eski

hizmetçisini tam on yıl sonra sokakta, etrafını saran halkın içinde görür. Doktorun, eski hizmetçisine “*Porkiyon bu ne hal?*” (1971: 57) diye sorması üzerine Porkiyon, “*cahil bir doktor olmayı uşaklığın üstünde*” (1971: 57) buluyorum cevabını verir. İnsanlara, kendini doktor diye takdim eden Porkiyon, “*çarçabuk cahil halk arasında büyük ün kazandığını, baktıklarından arada bir ölenler olsa da bu acı hâlin diplomaları sekiz fakülteden tasdikli en usta doktorların bile önleyemeyecekleri zorunlu bir iş olduğunu*” (1971: 57) belirterek halkı nasıl kandırdığını ifade eder. Nasıl yalan söylediğini eski ustasına gururla anlatan Porkiyon, bir de, “*efendim, sizin otuz yılda toplayamadığınızı ben on yılda kazandım*” (1971: 57) diyerek pişkinlik yapar. Gürpınar, Porkiyon’u hem yalancı hem de kurnaz bir tip olarak çizer. Porkiyon’un kurnazlığı ve akıllılığı (!) her ne kadar okuyucunun ilgisini çekse de, insanları aldatan sahtekâr Porkiyon’un “gayr-i Türk” olması dikkat çekicidir.

Gürpınar’ın aynı hikâyede anlattığı bir başka yalancı, Pilefer’dir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Gürpınar’ın eserlerinde göze çarpanın, “*işsiz yahut işin terbiyesini layıkıyla alamamış bir cemiyetin herc ü mercî*” (Tanpınar, 2005: 122) olduğunu vurgular. Hikâyede, milliyeti zikredilmeyen Pilefer’in “işin terbiyesini layıkıyla almamış cemiyeti”, nasıl aldattığı anlatılır. Günün birinde, “*Pilefer adında hokkabazın biri pek garip ve akıl almaz bir iddia*” (1971: 58) ortaya atar. Pilefer, sahnede binlerce seyircinin önünde bir litrelik şişenin içine girebileceğini söyler. Bu ilginç iddia üzerine Pilefer’in gösterisinin bütün biletleri halk tarafından tüketilir. Gösteri günü, Pilefer halkı selamlamasının ardından iddiasını büyütür: Bir litrelik değil, yarım litrelik şişeye gireceğini iddia eder. Seyirciden sahnenin arkasına geçmek için izin isteyen Pilefer, sahnenin arkasına geçer geçmez tüm eşyasını toplayarak kaçır. “*İlkin trene, sonra vapura atlar, sınırı geçer. Ecnebî bir memlekete kapağı atar. Pek dar şişeye girecek olan bu kurnaz hokkabaz gayet süslü bir otelin geniş, iç açıcı bir odasında büyük bir nefes alır*” (1971: 59). Gürpınar, hikâyenin sonuna şöyle bir not düşer: “*Hilecilerin ataklıkları, karşısındakilerin saflığı ile orantılıdır*” (1971: 60). Görüldüğü gibi hikâyedeki Pilefer ve Porkiyon’un “olumsuz” ortak özellikleri vardır. İki de “cahil” halkı kandırmış, yalancılıkları sayesinde zengin olmuşlardır. Okuyucuya yalancı ve sahtekâr olarak takdim edilen Porkiyon ve Pilefer ikilisinin diğer bir ortak yanı da, “yabancı” olmalarıdır.

Sadri Ertem, *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (1933) kitabındaki “150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı” hikâyesinde, “sömürgeci” İngilizleri milliyetçi bir yaklaşımla ele alır. İngiliz *Mister Vels Henderson*, Büyük Britanya adına

misyonerlik faaliyetleri yürüten “Entellicens Servisi”nin Kalepatya sorumlusudur (1933a: 87). Hikâye, Henderson’un “Entellicens Servisi”nde Kalepatya ülkesini ele geçirmek için yaptığı faaliyetleri anlattığı sahne ile başlar. Henderson, anlatmaya başlar: Kalepatya denilen yerin “*İngiltere’nin müstemlekesi haritasına*” (1933a: 88) sokmanın pek zor olduğunu söyleyen Henderson, önce ülkeye “150 teşkilatçının” gönderildiğini söyler. Gönderilenler, Entellicens Servisi’nin en iyi teşkilatçıları olmasına rağmen, “zeki Kalepatyalıları” kandıramadıkları için geri çekilirler. Entellicens Servisi, teşkilatçıların ardından bölgeye “150 misyoner” gönderir. Fakat “inatçı Kalepatyalılar” bu misyonerleri de ülkelerinden kovarlar. “*Sonra teşkilatçıların ve misyonerlerin yapamadığı işi belki para yapar düşüncesi ile burada birtakım erkâna, prenslere, saltanat adamlarına avuç dolusu para sarf ettik, bu iş için 150 milyon İngiliz lirası sarfettik... Lâkin bu da hiçbir netice vermedi*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1933a: 88). Kalepatya, “*gerek petrolleri ve gerek bol kömürleri ile (...) İngiltere için muhakkak lâzım bir yerdir*” (1933a: 89). Henderson, bütün bunlardan sonra Entellicens Servisi’ne Kalepatya’nın ele geçirilmesinin zor olduğu söyler. Tam bu sırada Entellicens Servisi’nin “en az ciddî bir azası” teşkilata şu teklifi sunar: “*Buraya şimdi 150 züppe gönderelim de bakın 150 gün içinde Kalepatya’yı haşmetlû İngiltere İmparatoru’nun idaresine alır mıyız almaz mıyız?*” (1933a: 89). Londra’dan yetmiş züppe bulunur. Sayı eksik kalınca Fransa’dan yetmiş dokuz züppelik takviye alınır. Toplam yüz kırk dokuz züppe olur. Eksik kalan bir züppe için İstanbul’a müracaat edilir; fakat İstanbul’a gerek kalmadan teşkilat bir tane daha züppe bulur. Hemen “beyaz ve şık” bir vapur tutulur. “*Vazife-i vataniyelerini yapmağa giden bu 150 genç sabahtan akşama kadar dudaklarını boyamak, tırnaklarını manikür etmek, kaşlarını yolmakla vakit geçiriyorlardı*” (1933a: 90-91). Yüz elli züppe, Kalepatya’da, gencinden ihtiyarına kadar herkesin ilgi odağı olur. Şehrin en iyi oteline yerleşen züppeleri, Kalepatya Sultanı’ndan en alt kademedeki insanlara kadar herkes ziyaret etmektedir. Şehrin bütün erkekleri, bu züppeleri kıskanmaktadır. Çünkü Kalepatyalı kızlar, “bu nazik Garp çocuklarına” âşık olmuşlardır. Bir müddet sonra, Kalepatyalı erkekler de züppeler gibi giyinmeye, onlar gibi kaşlarını aldirmaya başlarlar. “Koca sultan bile” etekleri yerde sürünen entarisini atmış, Garplılar gibi “zarif” elbiseler giymeye başlamıştır. Memleketteki bütün bu işlerin hepsi “Tanzimat-ı Hayriye” olarak adlandırılır (1933a: 92). Sokaklarda “I Love You” sesleri işitilir; İngilizce şarkılar söylenir (1933a: 92). “*150 genç 150 günde Kalepatya’ya İngiliz lisanını, İngiliz harsını*” (1933a: 92) sokarlar. Züppelerin Kalepatya’ya geldikleri yüz elli birinci gün, bütün dünya ajansları şu haberi

vermektedirler: “*Kalepatya idaresi İngiliz mandasını kabul etmiştir*” (1933a: 92). Sadri Ertem’in Kalepatya üzerinden Türkiye’deki Batılılaşma hareketlerini tenkit ettiği söylenebilir. Eksik kalan züppenin İstanbul’dan tedarik edilmek istenmesi, kıyafetini değiştiren koca sultan ve Batılılaşma hareketlerine “Tanzimat-ı Hayriye” denmesi akla Türk “modernleşmesini” getirmektedir. Tahir Alangu (1959: 67), Sadri Ertem’in hikâyelerinde “*köylüyü sömüren yabancı sermayeyi*” tenkit ettiğini, *Bacayı İndir Bacayı Kaldır*’da da, “*yabancı sermayenin koloni metotlarıyla halkı sömürüşü(nü)*” (Alangu, 1959: 68) işlediğini belirtir. İngilizlerle 1838 yılında yapılan Ticaret Anlaşması sonucu, Türkiye’deki yabancı sermayesinin sömürüsüne dikkat çeken Berna Moran (2008: 259), Ahmet Mithat ve Rezaizade Ekrem’in alafranga züppesi ile Yakup Kadri ve Peyami Safa’nın alafranga hainini mukayese eder. 1933 yılında yazılan ve İngiliz sömürüsünün işlendiği hikâyede, eski elbiselerini atarak zarif elbiseler giyen Kalepatya Sultanı’nın “alafrangalığı” Yakup Kadri’nin Servet Bey’ine benzer. Servet Bey’in “hainliği” sonucu çöken konak gibi, Kalepatya’nın İngiliz düşkünü Sultanı nedeniyle de Kalepatya çöker; “alafranga hain” Sultan, İngiliz mandası olmayı kabul eder. Hikâyede dikkat çeken bir diğer husus, Sadri Ertem’in İngilizlere hakaret etmeden onları, “milliyetçi” bir yaklaşımla tenkit etmesidir (Sadri Ertem’den farklı olarak Sabahattin Ali, “*pinti herifler*” (1975: 29); Fahir Celâl, “*domuz, köpek*” (1973: 133) gibi ifadeler kullanır).

Sadri Ertem’in yine *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* kitabındaki “Dümdar Muharebeleri” hikâyesinde, yabancıya karşı milliyetçi bir yaklaşım söz konusudur. Anlatıcı, 1916’da Galiçya’daki Türk-Rus savaşını hikâyesine konu edinir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, yüzbaşından ileri mevzilere gitmesi hususunda emir alır. Piyadeleri ile “Dümdar alayından” ayrılan anlatıcı, bir müddet sonra korkunç bir sahne ile karşılaşır: Anlatıcının alayı, yani “Dümdar alayı” bütün fertleriyle öldürülmüştür. Müttefik Avusturya ordusu ortalarda gözükmemektedir. Avrupa’nın ortasında yapayalnız kalan anlatıcıya ve birkaç Türk askerine, “*düşman*” Moskof ordusu ani bir saldırı daha düzenler (Vurgulama bana ait E.K.) (1933a: 130). Sabah olunca meydandaki “adım başı ölü” fark edilir. Ölenlerden biri de anlatıcının en yakın arkadaşı Rüstem’dir (1933a: 132). Sadri Ertem, hikâyede savaşı çok ayrıntılı bir şekilde anlatır. Siperlerden, taarruz vaktine, Avusturya ordusuna kadar savaş ayrıntılı olarak tasvir edilir. Tahir Alangu, *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* kitabında, Sadri Ertem’in “*yedek subay olarak katıldığı Birinci Dünya Savaşı’na ait anılar(dan)*” (Alangu, 1959: 68) yararlandığını vurgular. Hikâyedeki ayrıntılı savaş tasvirlerinden ve Alangu’nun

vurgusundan hareketle, Sadri Ertem'in milliyetçi bir yaklaşımla "düşman" olarak tasvir ettiği Ruslarla Birinci Dünya Savaşı'nda bizzat savaştığı düşünülebilir.

Sadri Ertem, *Silindir Şapka Giyen Köylü* (1933) adlı kitabındaki "Halis Bir Züppe Olmak İçin Neler Bilmeli" hikâyesinde de, İngiliz züppeleri mevzubahis eder. Anlatıcı, hikâyede İngiliz Profesör Tom'un züppelik üzerine verdiği bir konferanstan söz eder. Anlatıcı, Tom'dan dinlediği bu konferansı, "*aynen nakledeceğini*" söyleyerek sözü ona verir ve Tom'un anlattıklarını hikâyeye etmeye başlar. Züppeliğin artık bir doktorluk gibi meslek haline geldiğini söyleyen Profesör Tom, profesyonel bir züppe tanıdığını söyler. Tanıdığı züppenin İngiliz olduğunu söyleyen Tom, onun yerine ve durumuna göre hareket ettiğini belirtir. Örneğin "*millet denilince gözleri yaşaran*", "*dehşetli bir muhafazakâr*" kesilen bu adam, kendi evinde çocuklarıyla Fransızca konuşmaktadır. Bu züppe adam, cesur olmamasına rağmen "cesur görünmesini" de bilen sahtekâr biridir. Tom, bu adamın iki milyon sterlin servetinin olduğunu söyler. "*Bu adam bunları ne ilimle, ne fikirle, ne şununla ne bununla kazandı. O tam bir profesyonel bir züppe idi...*" (1933b: 126). Hikâyede, hem Tom hem de Tom'un hikâyesini anlattığı profesyonel züppe adam, İngilizdir. Sadri Ertem, "150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı" hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyede de "züppeliği" İngiliz karakterler üzerinden anlatır. Cevdet Kudret, onun hikâyelerinde, "*yanlış Batılılaşmanın gülünçlükleri(nin)*" (Kudret, 1999: 24) konu edildiğini söyler. Sadri Ertem'in iki hikâyesinde de ("Halis Bir Züppe Olmak İçin Neler Yapmalı" ve "150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı"), "züppe" İngilizler aracılığıyla okuyucuya nasıl "Batılılaşılması" gerektiği örneklendirilir.

Bekir Sıtkı Kunt'un *Memleket Hikâyeleri* (1933) adlı kitabındaki "Arap Hoca" hikâyesinde, "öteki" olarak görülen Arap hocanın adı, Zülfikar'dır. "Büyük harp" devam ederken talebe olan anlatıcının, çok sevdiği "Halim Ef." adlı bir hocaları vardır. "Halim Ef." Hoca, bir gün ansızın savaşa gider ve şehit olduğu haberi okula ulaşır. Halim Ef. Hoca'nın yerine Arap Zülfikar Hoca gelir. Zülfikar Hoca'nın anlatıcıda bıraktığı ilk intiba şöyledir: "*Adam mı, adam değil mi, o da pek belli değil!.. Yüzü, boynu, elleri, hasılı elbiseyle örtülmeyen bütün yerleri kapkara bir mahlûk... Bir Arap. Hani masallarda dinlediğimiz bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Araplar yok mu, işte onlardan biri. A... bütün çocukların korkudan alt dudakları çatladı. Hepimiz zangır zangır titriyorduk...*" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1933: 68-69). Müdür Bey'in Zülfikar Hoca'yı

tanıtmasından sonra, anlatıcı “*Neee... Aman yarabbi... Aklımız sana emanet. Bu kara alâmet mi bizim yeni muallimimiz!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1933: 69) diye söylenir. Zülfikar Hoca, “korkunç” dış görünüşüyle uzun bir müddet çocukların rüyalarına bile girer. Hatta bazı veliler, bizzat okula gelip Zülfikar Hoca’yı müdüre şikâyet ederler. Müdür ise, “*adam kıtlığından*” (1933: 69) dolayı Zülfikar Hoca’yı okuldan “atamaz.” Zaman geçtikçe çocuklar, Zülfikar Hoca’dan ürkmemeye başlarlar. Ancak bu sefer muziplikler başlar. Arap Hoca’nın siyah olması ile dalga geçmek isteyen “marangozun oğlu Ahmet”in aklına, “Arap Hocayı zıvanadan çıkaracak kadar müthiş” bir fikir gelir. Ahmet, teneffüste kömürlüğe gidip yüzünü gözünü kömür tozu ile boyar. Zülfikar Hoca, Ahmet’in bu hareketinden sonra Ahmet’in yüzüne bakar ve sadece sırttır. Fakat bu sırtıma, gülme ile ağlama arasında bir sırtımadır. Hikâyede, Arap Hoca için kullanılan ifadeler çarpıcıdır: “Kapkara bir mahlûk”, “masallardaki gibi bir dudağı yerde bir dudağı gökte Arap”, “kara alâmet”. Hatay’ın asil ailelerinden birine mensup olan ve Fransızların idaresindeki Antakya Lisesi’nde okuyan Bekir Sıtkı, soyadı kanunu çıktıktan sonra, Arapça bir kelime olan “Miski” soyadını değiştirir (Odacı, 2001: 8-11). Nuray Odacı (2001: 11), Bekir Sıtkı’nın soyadını değiştirmek için İsmet İnönü’ye danıştığını belirtir. Bekir Sıtkı, “miski”nin Türkçe karşılığı olan “güçlü, sağlam” anlamındaki “kunt” kelimesini soyadı olarak şöyle alır: İnönü’ye soyadı için, “Ne alayım” diye soran Bekir Sıtkı, İnönü’den, “Sana Kunt yakışır, Kunt olsun” cevabını alır. Bekir Sıtkı’nın Arap Hocasına mesafeli yaklaşmasında, Batılı bir eğitim kurumunda yetişmesinin ve Araplardan ve Arapçadan nefret eden bir milliyetçi olmasının yanı sıra bir başka sebep daha gösterilebilir. Talebelik yıllarını anlatan Bekir Sıtkı, mektepten çok ürktüğünü, mektebe gideceği zaman ödü koptuğunu söyler. “*Hattâ bir defasında sıkıya gelip mektepten kaçtım. Eve gelince annem, benzimin sapsarı oluşundan endişe etti*” (Varlık, 1951: 374). Bekir Sıtkı, mektepten öylesine korkmuştur ki ailesi, onu zorla mektebe göndermeye kalktığında, hastalanıp yatağa düşer. Arap Hoca’dan korkup “*zangır zangır*” (Kunt, 1933: 68-69) titreyen talebeler ile Bekir Sıtkı’nın talebelik hayatının örtüştüğü söylenebilir.

Sadri Ertem, *Bay Virgöl* (1935) adlı kitabındaki “Zamba” hikâyesinde, Hero’nun intiharla biten trajedisini anlatır. Zamba, “Havayi” adalarındaki hemen hemen herkesi dansıyla kendine mest eden bir kadındır. Adadaki bir barda dans eden Zamba’ya, adaya gelen “ecnebî bahriyeliler” de hayrandır (1935: 108). Zamba’nın gözlerine baktığı tek erkek, “Hero”dur. “*Hero yerlidir. Gençtir, sırf avcılık yapar. Sonra dehşetli cesurdur. Denizin dibinde sedef toplarken kaç kere köpek balığına rastgelmiş bu müthiş deniz*

canavarları ile alt alta üst üste uğraşmıştır... Hero'yu köpekbalığının sivri dişlerinden ziyade Zamba'nın iri siyah gözleri titretir..." (1935: 108). Hero ile Zamba, geceleri kayıkta baş başa kalırlar. Hero, Zamba'ya "kitara" çalar. Ancak, Hero ile Zamba aşkı, adaya gelen büyük bir kruvazörle biter. Zamba, kruvazördeki "ince yüzlü, uzun sarı saçlı" Amerikalı zabite âşık olur. Zamba, artık Hero ile değil, Amerikalı zabıt Harvey ile kayık gezintilerine çıkmaktadır. Zamba'nın Harvey için ne kadar kıymetli olduğunu anlayan Hero, içi kan ağlasa da, Harvey'e bir şey yapmaz. "*Evvelce güzel sevgilisine nasıl inciler hediye ettiyse şimdi de Zamba'ya bu güzel Amerikan zabitinin hayatını hediye*" (1935: 110) eder. Zamba'nın Amerikalı bir zabite âşık olmasına dayanamayan Hero, intihar etmeyi düşünür. Yine bir gün, Zamba ile Harvey'i kayıkta beraber görünce kendini köpekbalığının dişlerinin arasına atar. Anlatıcı, onun intiharını şöyle yorumlar: "*Bir inci avcısı için bundan daha orijinal bir intihar olamazdı*" (1935: 112). Yerliler, Hero'nun intiharından Harvey'i sorumlu tutarlar; Harvey'i tam öldürecekleri sırada, Zamba araya girer. Kendini güç bela "Nevyork"a atan Harvey, "çılğın macerasını", sabahlara kadar çıplak danslar edilen "Nevyork'taki" bir barda, "kokain çeken" kırmızı boyalı dudaklı kadına keyifle anlatır (1935: 112). Masum ve saf aşkıyla okuyucuda olumlu etki bırakan ve sevdiği için intihar edecek kadar "cesur" olan karakterin adı, "Hero"dur. Hero, zaten "kahraman" anlamına gelir. "Cesur kahraman"ın karşısında ise, iki kötü "yabancı" vardır: Birincisi, aşkına sadık kalmayan Zamba; diğeri, "savaş gemisi" anlamına gelen kruvazör ile adaya gelen Amerikalı Harvey. Harvey'in "Havayi'de" yaşadıklarını, çırılçıplak dans eden ve kokain çeken kadına kahkahalar eşliğinde alaycı bir üslupla ifade etmesi, anlatıcının "savaş gemisi" ile "Havayi'ye" giden Amerikalı zabite bakış açısını ortaya koyar.

Bay Virgül kitabındaki "Büyük Ayaklı Kadın" hikâyesinde ise, Avrupalılaşmak amacıyla olan ama hikâyenin sonunda intihar eden Çinli kadının trajedisi anlatılır. Madam Lâöçenk, çekik gözlü güzel bir kadındır (1935: 136). Çinli madamın en büyük kusuru, ayaklarının büyük olmasıdır. Çinli erkekler onun ayaklarını gördükleri vakit, yüzlerini buruştururlar. Ayakları büyük olmasına rağmen, "vücudu mütenasip" olan madam, bir gün Sydney'den gelen bir gemiciye âşık olur. Endamlı ve beyaz olan bu gemici, aslında "*büyük bir hırsızdır*" (1935: 137). Gemici, madam ile evlendikten sonra "namuskârane bir hayat" sürmeye başlar. Evlilik, madamın hayatını da değiştirir. Madam, inanılmaz bir şekilde "Avrupalılaşır." Örneğin, saatin "*bir kibarlık, bir zarafet, bir Avrupakârlık olduğunu*" bilen madam, evine birçok saat asar (1935: 138). Avrupalılar da, Çin'i kendilerine benzetmek için misyonerlik yapan birçok güzel kadını, Çin'e gönderirler. Madam, "*Çin'e,*

Avrupalıların yerleşmesi için canla başla” çalışır; “*Avrupalıdan fazla Avrupalı*” olur (1935: 138). Madam, her akşam Avrupalı kumandanlarla yemek yer; balolara ve diplomat müsâmerelerine katılır. Ancak “*bir gün bir ihtilâl her şeyi altüst*” eder. Madamın kocası, “*bir kalın satırla ikiye*” bölünür. Bu acı durum üzerine madam, senelerce sürünür ve dilenmeye başlar. Hikâyenin sonunda, madam “*Şanghay köylerinden birinde bir Avrupalı karakol kumandanının*” yanında hizmetçi olarak çalışmaya başlar. Kumandan, madamı “*Avrupalılara yaptığı hizmete mukâbil*” yanına almıştır. Kocası öldükten sonra yıllarca sürünen madam, hizmetçi olarak göreve başlamasından kısa bir müddet sonra da hastalanır ve bir gün tabanca ile intihar eder. Hikâye, “*150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı*” ve “*Zamba*” hikâyeleriyle benzer özellikler taşır. Sadri Ertem, her üç hikâyede de, Batılıları “*sömürgeci*” bir konumda çizer. Batılılar, züppelerini veya güzel kadınlarını kullanarak kendisi gibi olmayanları sömürmektedir. Bu hikâyedeki “*yabancı*”, “*büyük bir hırsızdır.*” “*Zamba*” hikâyesindeki Batılı, aşka inanmayan, esrarkeş kadınlarla kahkahalar eşliğinde eğlenen bir zabittir. “*150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı*” hikâyesinde ise, Kalepatya’yı manda yapan “*İngiliz züppeler*” başrolde dir. Her üç hikâyede de, Batı, kendisi gibi olmayanları sömürür. Sadri Ertem’in Türkiye’deki yanlış Batılılaşmayı, Çinliler, Kalepatyalılar ve “*Havayi’deki*” yerliler üzerinden tenkit ettiği söylenebilir. Ertem’in “*150 Züppe = 150 Misyoner + 150 Milyon Sterlin + 150 Teşkilatçı*” hikâyesinde, Kalepatya’daki Batılılaşma hareketleri için “*Tanzimat-ı Hayriye*” demesi, bu duruma işaret eder.

İzmir’de gayrimüslim komşuları ile beraber büyüyen, “*İzmir’e her yaz gelen İtalyan ve Fransız operet kumpanyalarının oyunlarının hemen hemen hiçbirisini kaçırmadan*” (Huyugüzel, 2010: 17) izleyen ve hatta bahçesindeki çiçeklere Latince isimler (Huyugüzel, 2010: 43) verecek kadar “*yabancılara*” yakın olan Halit Ziya, birçok hikâyesinde yabancıları ve azınlıkları, insancıl bir yaklaşımla anlatır. Fakat onun hikâyelerinde az da olsa, milliyetçi yaklaşıma rastlamak mümkündür. Halit Ziya’nın *Aşka Dair* (1935) kitabındaki “*Küçük Hamal*” hikâyesi, milliyetçi yaklaşıma bir örnektir. Halit Ziya, bu hikâyede, on yaşlarındaki bir Türk çocuğunun ekmek kazanma derdini anlatır. “*İngiliz yahut Slav, haşin ve vakur bir kadının*” (2007: 70), eşyalarını bin bir zorlukla taşıyan küçük hamal, ağır yükü ile merdivenlerden çıkamaz. Bunun üzerine “*tehditkâr*” bir şekilde çocuğa bakan kadın, çocuğu yağmur altında, “*istihkâr hatvelerinin altında güya ezilmiş bir izmihlal içinde*” (2007: 73) bırakır ve çocuğun hakkını vermeden evine girer. Maddî sıkıntısı olan küçük çocuk, sokakta gördüğü “*yabancılara*” ve “*azınlıklara*” derdini ve

uğradığı haksızlığı anlatmaktadır. Bunlar arasında kimler yoktur ki? Bulgar manav, Acem fıstıkçı, Rum leblebici, Musevî tellal ve Ermeni aşçı... Hiçbiri çocuğa yardım etmez. Hikâyenin sonunda, “*İstanbul’un bu garip avaresi, Anadolu’nun fakir çocuğu*”, (2007: 73) “nasıl peyda olduğu” anlaşılmayan bir Türk askeri sayesinde mutlu olur. Asker, “*ağlayan bu Türk çocuğunun elinden tutup*” (2007: 74) kaldırır ve cebinden çıkardığı “bir şeyi” çocuğa verir. Askerin yardımı ile neşelenen çocuk, güzergâhındaki “*leblebici Ruma, kebabçı Ermeniyeye, manav Bulgara, tellal Musevîye*” (2007: 74) gülümseyerek selam verir.

Halit Ziya, *İhtiyar Dost* (1937) adlı kitabındaki “Bir Bahçe Dersi” hikâyesinde, çiçek metaforu üzerinden Rusların Türkiye’ye müdahale etmesini tenkit eder. Halit Ziya, hikâyeye başlamadan önce şöyle der: “*Bir vakitler, hatta meşrutiyet senelerinde bile, Türklüğün iç hayatına dışarıdan, ezcümlle Çarlık Rusya’sından müdahale elleri uzanır ve yeniden hayat bulmaya hizmet edecek ne tasavvur olsa o henüz teşebbüs haline gelmeden akamete uğratılırdı. Bundan için için kuduran ihtiyar dost, muttat olan teşbih ve hayal usulüne müraacat ederek dert anlatıyor. Sözlerinin asıl manası o zamanın yabancı müdahaleleri tahattur edilirse izah edilmiş olur*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (2008: 107). İhtiyar dost, bir mayıs günü, anlatıcılığı bahçesinde gezdirmektedir. İhtiyar dost, bahçesini nasıl yaptığını anlatırken siyasî mesajlar verir; “*bahçeyi yaparken en az masrafla en ziyada lezâiz yekûnu temin etmek maksadını takip*” ettiğini söylerken aklına bir teşbih gelir: “*En fakirane vesaitle memlekete en müsmir menafî teminine çalışan bir hükümet nasıl yaparsa...*” (2008: 109-110). İhtiyar dost, bu teşbihinin ardından yazara bahçesindeki güzel çiçek ile ayrık otunu anlatır. “*Görüyor musunuz? Bu güzel çiçeği ta buraya ayrık otlarının içine diktim. İkisinin arasında, tahtelarz hafî bir cihan içinde kökleriyle bir mücadele var. Kim kime galebe edecek? Hiç zannetmiyorum ki stare, ayrığı tamamıyla öldürebilsin; fakat beraber yaşayacaklar mı?*” (2008: 113). Güzel çiçek ile ayrık otunun mücadelesi, Türkler ile Rusların mücadelesidir. Güzel çiçeğin hayat bulmasına engel olan ayrık otu, “Türklüğün iç hayatına el uzatan” Çarlık Rusya’sıdır. Halit Ziya’nın Rusları tenkit tarzı dikkat çekicidir. “Yabancılara Karşı Milliyetçi” yaklaşım başlığı altında değerlendirdiğimiz diğer hikâyecilerimizde yabancılar; “aptal” (Kısakürek, 2012: 57), “vahşî, gavur” (Yeşim, 1932: 170-171), “hain” (Gürpınar, 1971: 66) gibi sıfatlarla ifade edilirken Halit Ziya, kötü bir sıfat kullanmadan sadece bir metaforla Rusları tenkit eder.

Sabahattin Ali’nin yabancıları eleştirdiği, onları milliyetçi bir yaklaşımla olumsuz olarak anlattığı hikâyelerden biri, *Kağrı* (1937) kitabındaki “Duvar” hikâyesidir.

Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, deniz kenarındaki bir hapisanede mahpustur. Anlatıcının hapisanede “kır saçlı” bir arkadaşı vardır. Hikâye, bu kır saçlı adamın bir hâtırası üzerine kurulur. Kır saçlı adam, yıllar önce hapisaneden kaçmaya teşebbüs etmiş; ama kaçamamıştır. Kır saçlı adam hâtıralarını anlatırken Arap bir gardiyandan söz eder. Kır saçlı adam, Arap gardiyanı, eline sıkıştırdıkları “*yirmi beş kuruşluk bir tutam esrar*” (Sabahattin Ali, 2011a: 42) ile susturur. “*Kâfir Arap her sefer esrarı çekince bir köşede uyur kalır*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (Sabahattin Ali, 2011a: 43). Kimi hikâyelerde yabancıyı istihkâr etmek için genellikle “gavur” kelimesi kullanılır; fakat bu hikâyede, gardiyan Arap olmasına rağmen “kâfir” ifadesi kullanılır. Esrar çekmek, İslâm dinine göre günahdır; anlatıcının hikâyede, rüşvet alan Arap gardiyan için “kâfir” sıfatını kullanması ilgi çekicidir.

İlhan Tarus, *Doktor Monro'nun Mektubu* (1938) adlı kitabındaki “Ekspre” hikâyesinde, İspanyolların “faşistliklerini ve merhametsizliklerini” anlatır. Hikâyede, “*İspanya’da faşizm ordusundan kaçarak Paris’e gelen bir İspanyol*” (1938: 63) mülazımın yaşadıkları anlatılır. İsmi zikredilmeyen İspanyol teğmen, gazeteciye faşist İspanyol ordusunun yaptıkları mezalimi anlatmaya başlar: “*Bizim orduda usul, zapt ettiğimiz yerlerden toplanan insanları, sürü ile öldürmektir. Biz bunların da bizim gibi (İspanyol) olduklarını düşünmeyiz. Madem ki yabancı bir fikre esir olmuşlardır ve madem ki yabancı memleketlerin güttükleri bir takım zararlı siyaset oyunlarına girmişlerdir, ölmelidirler...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 63). İspanyol Teğmen, esirlerin sürü ile karargâha getirildiğini ve “*kadınların işe yarıyanları gizlice tefrik*” (1938: 63) olunduktan sonra imha müfrezesine şöyle emir verildiğini söyler: “*Bunları eksprese yetiştiriniz*” (1938: 64). “Eksprese yetiştirmek”, bir paroladır. Eksprese yetiştirmek, esirleri birbirine bağlayarak iki dik kayanın arasındaki nehre “*toptan atılmaları demektir*” (1938: 64). İspanyol Teğmen, esirleri nehirden atmadan önce, seçtikleri kadınlarla “bir iki gün vakit” geçirdiklerini de itiraf eder. İspanyol teğmen Madrit’te baskın yaptıkları bir gün, üniversiteli bir kızı yakaladıklarını belirtir. “Ceylan gibi” olan kızın adı, “Gracia’dır.” İspanyol Teğmen, bütün komutanların yaptığı gibi beğendiği kızı kendi çadırına alır. Kadına sahip olmak isteyen teğmen, genç kızın tırnaklarının hücumuna uğrar. Kız, teğmene “*siz sadece şu veya bu şahıs için çalışan hiçbir maksat peşinde koşmayan budala cengâverlersiniz!*” (1938: 65) diye bağırır. Fakat gün geçtikçe Gracia ile teğmen yakınlaşmaya, birbirlerini sevmeye başlarlar. İspanyol askerler, bir akşam eğlence tertip ederler. Teğmenin kumandanı, teğmene, “*herkes ‘kadınını’ ‘yarı çıplak dans’ edilen eğlenceye getirirken sen neden*

kadınını getirmedin” diye sorar. Teğmen, kadınının hasta olduğunu söyler. Teğmenin yalan söylediğini anlayan kumandan, “*burada senin, benim yoktur. Hepsi bizimdir. İnhisarcılık istemez*” (1938: 67) diyerek teğmene “kadınını” getirmesini emreder. Gracia’nın eğlence mekânının metâsı olmasını istemeyen teğmen, Gracia’ya, seni Madrit’e göndereceğim, der. Çadırın dışındaki neferi Polo’ya seslenen teğmen, neferine şöyle söyler: “*Haydi Polo, dedim, bayanı ekspirese yetiştir!*” (1938: 68). Hikâyede, her ne kadar Gracia-İspanyol Teğmen aşkı konu edilse de, İspanyollar için kullanılan “olumsuz” ifadeler şöyledir: Faşist, merhametsiz, ırz düşmanı ve budala.

Yine *Doktor Monro’nun Mektubu* adlı kitaptaki “İki Yüzlü Adam” hikâyesinde ise, Habeşli Şassa adlı karakterin “ikiyüzlülüğü” anlatılır. Habeş-İtalya savaşı devam ettiği esnada, Somali’nin sınır boyunu bekleyen Fransız askerleri, bir Habeşliyi yakalarlar. Şassa, savaştan kaçmak için hududa sığınan pek çok Habeşliden biridir. Yirmili yaşlardaki Şassa’nın birkaç gün emniyet kampında tutulduktan sonra bırakılması gerekir. Fakat Şassa’nın casus olduğu anlaşılınca uzun bir müddet tutuklu kalır (1938: 189). Şassa, mahkemede casus olduğunu itiraf eder. Önce kendi memleketi olan Habeşistan için casusluk yapar. Habeş kralının Habeş halkının paralarını İngiltere’ye kaçırdığını duyunca da Habeşistan’a gelip İtalyanlar adına casusluk yaptığını söyler. Her iki taraftan da ölüm emri verilen Şassa’nın medet umduğu kişi ise, sığındığı Somali’de davasına bakan Fransız hâkimidir (1938: 197).

İlhan Tarus, *Doktor Monro’nun Mektubu* adlı kitabındaki “Pirinç” hikâyesinde, Japonların yaptıkları zulmü dile getirir. Çin-Japon savaşının anlatıldığı hikâyede, Sun-Li, Yang-Çe nehrinde balıkçılık yaparak ekmeğini kazanan ve mutlu bir aileye sahip olan kendi halinde bir adamdır. Sun-Li ve ailesinin huzuru, Japonların Çin’e savaş açmasıyla bozular. Japonlar, “*çiftçileri bağlayıp*” götürürler, binaları “*ateşe*” verirler (1938: 201). **Taksim ettikleri kadınlara ise tecavüz ederler** (1938: 201). Sun-Li, seneler önce babasının Japonlar hakkında söylediklerini düşünür. Babası, Japonlar için Sun-Li’ye şöyle söylemiştir: “*Bunlar Sarı denizin öbür tarafında, bir arada oturan, tıpkı Çinliler gibi küçük gözlü, küçük boylu, fakat iri dişli olan adamlardı. Daima Çin’e girmek, Çin’in topraklarını yağma etmek maksadını güderlerdi*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 201). Çok kalabalık oldukları için adaya sığamayan Japonlar, Çin’den toprak almak istemektedirler. Bir sabah Sun-Li gözlerini açtığı anda Japon askerlerinin evlerine kadar girdiğini görür. Bu olay üzerine, Sun-Li’nin aklına ilk gelen “*babasının sözleridir*” (1938: 204).

Yine *Doktor Monro'nun Mektubu* kitabındaki “Kara Kalabalık” hikâyesinde, Amerikalı beyazların, zencilere yaptıkları “linçler” tenkit edilir. *İllin-News* adlı gazeteyi okuyan anlatıcı, orada okuduklarını “*bakın size anlatayım*” diyerek anlatmaya başlar (1938: 167). Amerika’daki Illinois şehrinde şimdiye kadar tam 1732 linç hâdisesi yaşanmıştır. “*Hepsinde maznunlar Zenci ve katiller beyaz(dır)*” (1938: 167). Olaylar farklı ama mağdur olan “zenciler” muayyendir. Bir gün, Illinois’nin kuzey kesimlerinde bir zenci, beyaz bir çocuğu öldürür. Hapse atılan zenciye, hapishanenin önünde toplanan beş yüz kişi hapishaneden zorla alarak kırlara götürür. Zenci, beyaz bir çocuğun kızına tecavüz ettiğini söyleyerek kendini savunur. Ama gözleri dönmüş kalabalık onu dinlemez ve zenciye orada linç etmek suretiyle öldürür. Bir başka olayda ise, yine bir zenci linç edilir. Bu Zenci ise, Japon casusu olmakla itham edilir. Zenci, casusluk yapmak zorunda kaldığını itiraf eder. Amerikalıların bütün varını yoğunu talan ettiklerini, evinde yılların emeği olarak biriktirdiği paralarını çaldıklarını söyler. “*Bir kızım açlıktan öldü, diğeri orospu oldu.*” “*Milletiniz beni zorla kendisine düşman etti*” (1938: 169). Ben de ona “*düşmanca muamele etmeye karar verdim!*” der. Amerikalılar, Zenci’yi **taş yağmuruna tutarak** öldürür. “Asama” adındaki ihtiyar zencinin de durumu diğer zencilerden farksızdır. Asama, kendi oğlunun yuvasını yıkan düşmüş bir kadını öldürür. Amerikalı bir beyaz olan düşmüş kadın, kasabadaki bütün erkekleri baştan çıkarır; beyaz erkek zenci erkek ayrımı da yapmaz. Bu kadının ölmesine kasaba halkı çok sevinir; fakat yine de bir beyazı öldüren zenci Asama’yı linç ederler (1938: 170). Amerikalıların linç ettiği diğer bir isim ise, Leonara adlı beyaz kızın sevgilisi olan Zenci Tabor’dur. Tabor, yakışıklı ve parlak bir delikanlıdır. Tabor ile Leonara’nın birlikte olduğunu duyan kasaba halkı, onların beraber oldukları mekânı basarlar. Tabor’u “*kadının gerdanından koparırlar*” ve onu linç ederler. Tabor’un ölümüne kimse üzülmez; “*çünkü bir beyaz kadını kirleten bir kara derili adama kimse ağlayamaz, kimse acıyamaz ve kimse ondan yana çıkmazdı*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 172). Hikâyede, Amerikalı bir karakterin “suçlu” gösterilmesinden ziyade, Amerikalı beyazların hepsine yönelik olumsuz bir genellenmenin yapılması, ayrı ayrı olaylar sıralanarak Amerikalı beyazların hukuksuz davranışlarının eleştirilmesi dikkat çekicidir. İlhan Tarus’un hata yapan “yabancı” bireyi tenkit etmek yerine, genelleme yaparak hatayı bütün bir millete yüklemesi, sadece bu hikâyede görülmez. *Doktor Monro'nun Mektubu* adlı kitabındaki “Ekspres” hikâyesinde İspanyollar (Tarus, 1938: 63), yine *Doktor Monro'nun Mektubu* adlı kitaptaki “Pirinç” hikâyesinde Japonlar (Tarus, 1938: 201) ve *Doktor Monro'nun Mektubu* kitabındaki “Bay Wolfgang Fingestein’i İdam

Ettiler” hikâyesinde, “Ültiyana Devleti’ndekiler” (Tarus, 1938: 163) bu genellemeye örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, hikâyede Amerikalıların “zencilere” yönelik olumsuz ifadelerinde milliyetçi hassasiyetlerden çok ırkçı bakış açısının etkili olduğu söylenebilir. Benedict Anderson (2011: 167), milliyetçilik ile ırkçılığın farklı olduğunu, milliyetçiliğin “*tarihsel mukadderatın terimleriyle düşündüğü*” ifade ederken ırkçılığın zamanın başlangıcından bu yana iğrenç bir şey olduğunu söyler. Örneğin, “*Zenciler, o görünmez katran fırçası sayesinde sonsuza kadar zenci kalacaklardır*” veya Hz. İbrahim’in “*tohumu Yahudiler, ne pasaport taşırlarsa taşınsınlar, hangi dilde konuşur, okur, yazarlarsa yazsınlar sonsuza kadar Yahudi’dirler*” (2011: 167).

Osman Cemal Kaygılı, *Sandalım Geliyor Varda* (1938) adlı eserindeki aynı adlı hikâyesinde, ismini zikretmediği Alman karakteri olumsuz olarak çizer. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, sandalıyla Yahudi bir aileyi karşıya geçirmek üzere yola çıkacağı sırada, “*damdan sapsız balta düşer gibi bir metrelik yerden paat! diye sandalın içine*” (1938: 11) bir Alman “**herif**” atlar. Alman’ın sandala atlaması ile sandal batma tehlikesi geçirir. Bu durum karşısında sinirlenen anlatıcı, “*kilise direği enseli, pırasa bıyıklı, pancar yüzlü herife*”, “*küfür etmenin*” tam sırasının geldiğini düşünür (1938: 11). Sandal batmaktan son anda kurtulur; fakat bu durum, Alman’ın hoşuna gitmiştir. “*Sandalın içinde piposunu tüttürerek ayakta kahkaha*” (1938: 11) atmaktadır. Sandal karşı kıyıya yanaştığında ise, kahkaha atma sırası anlatıcıya gelir. “*Yüz kiloluk herifin*” kıyıya çıkarken ayağı kayar ve denize düşer. Anlatıcı, Alman’ı artık “*vinçle*” bile çıkarmanın zor olduğunu düşünür (1938: 12). Sahilde bulunan gazinodakilerin yardımı ile Alman sudan çıkarılır; fakat sırlıslık olan adam, yine ilginç bir şekilde “*kahkaha*” atmaktadır (1938: 13).

Necip Fazıl Kısakürek’in kimi hikâyelerinde, Batılılar tenkit edilir. Necip Fazıl’a göre, “*Doğu, ruha, Batı da maddeye, dürbünün doğru taraftıyla bakmış; Doğu maddeye, Batı da ruha, aynı dürbünün tersini çevirmiştir*” (Kısakürek, 2010: 39). Necip Fazıl’ın *Hikâyelerim* kitabındaki “Rehinlik Maymun” (1939) hikâyesinde, maddeye yönelen Batı, tenkit edilir: “*Her vesile ile iddia ediyorum ki, Avrupalı bir aptaldır. Ve siz bana inanmıyorsunuz. Avrupalının ruhunda, dört çizgili basit bir hendese mizanından başka bir şey bulamazsınız! Ruhun girintili çıkıntılı esrar âlemi, ustura ile traşlı bir kafa gibi onda, Arap sabunu ile yıkanmış ve kökünden kırılmıştır*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (Kısakürek, 2012: 57). Anlatıcı, “*hasta kumarbaz*” karakteri üzerinden Avrupalıların “*idrâksizliğini*” dile getirir: “*Heyecan, aşk, fedakârlık, kendi kendisiyle ihtilâf, kendi*

kendisine hakaret gibi ruhî cevherler, biraz büyüyünce Avrupalının idrakini taşırır” (Vurgulama bana ait, E.K.) (Kısakürek, 2012: 57). Anlatıcı, Avrupalıları, kumar hayranlığı vesilesiyle de istihkâr eder. Avrupalı burjuva, yıllarca Puşkin’i ve Dostoyevski’yi “*hayranlıktan hayranlığa sürüklenecek*” derecede sevmiştir. Puşkin’e ve Dostoyevski’ye hayranlığın sebebi ise, “*kumarda gösterdikleri müthiş cesaret*”tir (Vurgulama bana ait, E.K.) (Kısakürek, 2012: 58).

Kenan Hulusi Koray’ın *Bahar Hikâyeleri* (1939) adlı kitabındaki “Dörthanların Kulaksız” hikâyesinde “gavurlardan” söz edilir. Sivas’ın Dörthanlar köyünde yaşayan Kulaksız Ali, Rusların “kasabaya” bir fabrika kuracağını duyar. Kulaksız, kasabaya fabrika kurmaya gelen Rus mühendisleri görür görmez “*kasabaya fabrika kuracak Moskof gavurları bunlar mı? Ulen bunlar adama değil, tilkiye benziyor!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 35) der. Kulaksız, Rus mühendislerin yaptığı fabrikanın inşaatında çalışmaya başlar. Kulaksız, sık sık gelen Rus müfettişlerin denetimlerinden korkmaktadır. Kulaksız, “*Moskof gavurundan tir tir titriyor*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 46) yapabileceği bir hata üzerine “*başına yiyeceği demirleri daha şimdiden düşünerek âdetâ dizlerinin bağları çözüliyordu*” (1939: 46). Kulaksız, hikâyenin sonunda çalışkanlığı ile hem Rus ustabaşının hem de Rus “komiserin” güvenini kazanır. Fabrikadaki “dizel motorunu işletmek” ile de ödüllendirilir. Kulaksızın artık tek derdi, “muhtarın Fadime’sinin” yanında olmamasıdır (1939: 51-52).

Kenan Hulusi, *Bir Otelde 7 Kişi* (1940) adlı kitabındaki “İki Defa Ölüm” hikâyesinde, “düşman” İngiliz askerlerinden bahseder. Olay, “Büyük Harp” zamanında “Şarkî Makedonya’da” cereyan eder. Türk-Alman ittifakının karşısında İngilizler vardır. Makedonya milis kumandanı Alman komutan Von Hörbider, “cesaretine güvenen bir adam” olmasına rağmen “akılsız” biridir. Kendisine fazla güvenerek İngiliz askerlerinin bulunduğu muhite giden Alman komutan, orada İngilizler tarafından vurulur. Von Hörbider’i vuran İngiliz askerleri, hikâyenin başkahramanı olan anlatıcıyı da esir alırlar. “Makedonya’nın Türk ahalisinden çekinen” İngiliz komutan, anlatıcıyı Alman komutan gibi öldürmez. İngiliz komutan, “*gizli bir işkence usulü*” (1940: 37) düşünmektedir. İngilizlerin kendisini kurşuna dizerek öldüreceğine inanan anlatıcı, Türk ahalisine de bu durumu kaza olarak göstereceklerini düşünür. Hikâyenin sonunda anlatıcı öldürülmez; ancak ölüm korkusunu iliklerine kadar hisseder. Bir kamyonun arkasına konan anlatıcı ve arkadaşları yolda işkenceye maruz kalır. Anlatıcı, içinde çuval olan taşlar arasında

ezilenlerin iniltisinin yanı sıra uçurumdan yuvarlananların acı seslerini de duymaktadır (1940: 40-41).

Yine *Bir Otelde 7 Kişi* kitabındaki “Kamçı” hikâyesinde ise, Amerikalıların “yağmacılığı” anlatılır. Bay ve Bayan Conson’un da içinde bulunduğu, iki erkek üç kadından oluşan antikacı heyet, bir paşa kızı olan Şükriye Hanım’ın evindeki değerli antikaları duyunca İstanbul’a gelirler. Bayan Conson, Şükriye Hanım’ın evine girince ilgisini Şükriye Hanım’ın paşa babasının “*Şam’da tertip ettiği âlemlerde yakılmış buhurdanları*” çeker. Buhurdanları dikkatlice inceleyen Bayan Conson, oryantalist bir bakış açısıyla şöyle der: “*Demek ki Şark paşalarının kadınlara çok düşkün olduğu bir hakikat!...*” (1940: 62) “Conson ve şerikleri” evde dolaştıkça antika eşyalara zarar vermeye başlarlar. Şükriye Hanım’ın hiç dokunmadığı antikalara dokunurlar, paşanın “*sedef ve inci kakmalı kitaplarına el uzatırlar.*” Şükriye Hanım, odasının “*birdenbire yağmaya uğra(masına)*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 62) artık tahammül edemez ve tercümana Amerikalıları alıp evinden gitmesini söyler. Amerikalıların evinden gitmesini bekleyen Şükriye Hanım, Bay Conson tarafından “para düşkünü” olarak nitelendirilince çok sinirlenir. Antikalarını misafirlerine sadece göstermek fikrinde olan Şükriye Hanım’a, Cek Conson “*Biz Amerikalılar iş adamlarıyız Madam! Eğer malınızı satmak fikriniz varsa aramıza bir komisyoncu girmeden hemen talip oluyoruz Madam!*” (1940: 65) der. Bu sözleri duyan Şükriye Hanım, paşa babasından kalan kamçısını aldığı gibi Amerikalılara sallamaya başlar. Amerikalılar kendilerini güç bela dışarı atarlar (1940: 65).

Bir Otelde 7 Kişi kitabının “Bir Hudut Oyunu” hikâyesinde, Bulgar askerlerinin yaptıkları tenkit edilir. Hikâyenin başkahramanı olan Ömer, Yakorit’teki Türk-Bulgar hududunda bir hudut muhafızıdır. Bulgar-Türk Harbi’nin başlamadığı ve dostane ilişkilerin devam ettiği bir dönemde, Türk ve Bulgar tarafları birbirlerine ziyafet vermektedirler. Bulgar tarafı yine bir gün Ömer’i ziyafete davet eder. Ancak, Bulgar askerleri bu ziyafette onur kırıcı bir iş yaparlar. Ziyafet devam ederken bir gayda müziğinin eşliğinde, “*Türk kadını kıyafetinde peçeli ve çarşafly bir çingene*” (1940: 110) karısı oynamaya başlar. Bulgarların işret meclisinde, Türk kadını kıyafetindeki bir çingeneyi oynatmaları üzerine “*Ömer birdenbire burulduğunu*” (1940: 110) hisseder. Ertesi hafta ziyafet verme sırası Ömer’e geçer. Ömer, kendisine yapılan bu onur kırıcı işin intikamını almak istemektedir. Ömer de bir içki meclisi kurar. Dimiko adlı bir Bulgar gencine bütün gece boyunca hizmet ettirir. Gecenin sonunda Ömer, kadehini yudumlarken Bulgarlara şöyle der: “*Geçen hafta*

bana verdiğiniz ziyafetin şerefine. Yalnız geçen haftaki çingene idi. Bu halis Bulgar. Hem de erkektir ha..." (1940: 112).

Refik Halit Karay'ın *Gurbet Hikâyeleri* (1940) kitabındaki "Antikacı" hikâyesinde; hilekâr, yalancı, dürüst olmayan ve antipatik bir İngiliz karakter vardır. Antikacı Şeyh Efganî, Suriye'de İngiltere adına istihbarat toplayan ve kılık değiştiren bir İngiliz zabitidir. Anlatıcı ve ibrik koleksiyonu yapan Fransız arkadaşı, Şeyh Efganî'nin şöhretini duyup onun antika dükkânına giderler (1940: 16). Anlatıcı, "*saçı sakalına karışmış, başında türbe çuhası renginde, koyu yeşil bir kumaş sarılmış acayip bir külah*" olan adamı görür görmez şüphelenir. Şimal insanlarını hatırlatan yüzü ile anlatıcının dikkatini çeken "Şeyh Efganî", sürekli Efganlı olduğunu vurgulamaktadır. Şeyhin, "*antipatik*" ve "*dürüst olmadığını*" düşünen anlatıcı, onu "*sevimsiz*" bulmaktadır (1940: 18-20). Anlatıcı, Şeyh Efganî'nin kılık değiştirmiş bir İngiliz olduğunu Filistin vakası başladığı yıllarda, Kudüs'te ikâmet ettiği King David Otelinde öğrenir. İngiliz zabitelerinin bulunduğu otelde kalan anlatıcı, oteldeki İngiliz zabitanı hemen tanır. Bu İngiliz, Suriye'de başında türbe çuhası renginden yeşil bir külah bulunan Şeyh Efganî'dir. Arapların Osmanlı'dan koparılması sürecinde İngilizlerin rolü olduğu, bilinen bir realitedir. Kemal Karpat (2011: 250), ilk Arap milliyetçilerinin Lübnan ve Suriye'de gayrimüslim küçük bir grubun çabalarıyla neşv ü nema bulduğunu ve Arap ayaklanmalarının "*İngilizler tarafından örgütlendiğini*" (Karpat, 2011: 254) söyler. Refik Halit'in 1922 yılında önce Beyrut'taki ardından da Cünye'deki ve Halep'teki (Aktaş, 1986: 34-35) sürgün yılları göz önüne alınırsa, bu coğrafyadaki İngilizleri yakından tanıdığı söylenebilir. Tarihî gerçekler göz önüne alındığında hikâyedeki İngiliz zabitanın hilekâr, dürüst olmayan, antipatik, sevimsiz ve yalancı bir karakterde olması normaldir.

Yine *Gurbet Hikâyeleri*'ndeki "Dişçi" hikâyesinde ise, Suriye'deki bedevîlerin yaptığı acımasızlıklar anlatılır. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, "*ceylan avı dönüşü, üç devletin hudut kavşağında, bir çiftlik*" (1940: 81) binasında, "dişçi"den dinlediği bir olayı hikâye eder. Kendisine "dişçi" lakabı takılan adam, eski bir başçavuştur. Başçavuş, "Harp sonu", Suriye'den Anadolu'ya dönerken bedevî askerlerince yakalanır ve üç arkadaşı ile beraber kendisine işkence yapılır. "*Kulakları küpeli, saçları örgülü, sırum gibi ince, şeytan yüzlü ve maymun elli çapulcu*"lar (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 82), başçavuş ile üç arkadaşını çıplak kalıncaya kadar soyarlar. Bedevînin biri, esir aldığı askerlerin ağzını açıp tek tek dişlerine bakar. Bedevî, "altın kuronlu diş" aramaktadır.

Başçavuştaki altın kuronlu dişi fark eden bedevî, tırnaklarını başçavuşun etine batırır ve ağzını yırtar; ancak diş yerinden çıkmaz. Sivri bir taş alan bedevî, başçavuşun dişlerini kırmaya başlar. Başçavuş, dudacağının, ağzının ve dişinin acısından daha fazla acıyı göğsündeki savaştan kalma yarasında hissetmektedir. Başçavuşu kanlar içinde bırakan bedevî, başçavuşun altın kuronlu dişini aldıktan sonra, esir aldıkları Türk askerlerini de öldürür. Başçavuşu ise, öldü sanarak öylece bırakır. Hikâyede ismi zikredilmeyen “ecnebîlerden” de bahsedilir. “Dişçi” lakaplı başçavuş, başından geçen olayı anlatırken “*bedevî müfrezelerini üzerimize ecnebîler*” (1940: 84) salıyordu diyerek Suriyeli bedevîlerin harpte “ecnebîlerin” maşası konumunda olduklarını da vurgulanır.

Refik Halit Karay’ın *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserindeki “Gülcemali Hatırlıyorum” hikâyesinde, Avrupalılar, “düşman” olarak görülür. Anlatıcı, hikâyeye, “1914 büyük harbinden” zihninde kalan manzarayı anlatacağını ifade ederek başlar. Almanya’nın Rusya’ya ve Fransa’ya harp ilan ettiğini öğrenen anlatıcı, “derhal bir oh” çeker (1940: 87). Çünkü “*Avrupa’ya ve büyük devletler diplomatlığına düşmandım. Kendimi bildim bileli bu Avrupa ve bu diplomatlık bizi didikliyor, parçalıyor, vücudumuzu liyme liyme edip etlerimizi ürüyenlere, uluyanlara dağıtıyordu... Bosna-Hersek, Şarkî Rumeli, Garp Trablus’u, Rumeli’nin tamamı doğranıp bitmiş, gitmişti*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1940: 87). Anlatıcıya göre, harp eden, tazminat veren ve fedakârlık yapan biz idik; fakat “*bizim kanımız tükeniyor, yurdumuz yıkılıyor, benliğimiz eziliyordu. Büyük devletler, yüksekte bir bakışla (...) üstümüze eğilmişler, cigaralarını tüttürerek, pipolarının dumanını suratımıza püfleyerek, fan fin, aralarında hain mütalaalar yürüterek vakit geçirmişler, eğlenmişlerdi (...) Emin Bülend, ‘Türküm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi!’ vecizesini o devirde yaratmıştı ve bütüün bir millete tercüman olmuştu*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1940: 87). Refik Halit, kendisine, “*Mevzuları nasıl seçiyorsunuz?*” diye soran Hikmet Münir’e, *Yeni Mecmua*’da, şu cevabı verir: “*Meselâ Harb-i Umumî esnasında bu memleket, geçinme sıkıntısı çekiyordu, yoksulluk vardı. Ben, bunu yazarım. Halk, kendi derdini anlatan bu yazıyı benimser. Kendine dert ortağı telâkki eder*” (Parlatır vd. 1997: 77-78). Halkın derdini anlatmayı şiar edinen Refik Halit, hikâyede Sinop’ta gördüğü Gülcemal vapuru üzerinden “büyük harbin” halktaki tesirlerini yansıtmaya çalışır. Halkın “kanını tüketen, yurdunu yıkan ve benliğini ezen” Avrupalılar, “milliyetçi” bir bakış açısıyla “düşman” olarak çizilir. Refik Halit’in, hikâyede, Emin Bülend’den yaptığı ve milletin hissiyatına tercüman olduğunu iddia ettiği “Türküm ve düşmanın sana” alıntısı, anlatıcının “milliyetçi” perspektifini ortaya koymaktadır.

Yine aynı kitaptaki “Ahrette Bekleşenler” hikâyesi, “Gülcemali Hatırlıyorum” hikâyesinin devamı niteliğindedir. İşgal altındaki Sinop’u anlatmaya devam eden anlatıcı, “Ahrette Bekleşenler” hikâyesinde, “düşmanın” sınırlarını biraz daraltır. Hikâyede, düşman olarak sadece Ruslar görülür. Halk arasında, Rus donanmasının şehri bombalama ihtimali konuşulmaktadır. “*Düşman filosu liman önünde, toplarını çevirmiş, ateşe hazır*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1940: 92) beklemektedir. Rus donanmasının şehri ateşe vermesi için “*deli ve haşin bir kumandanın votkayı atıp ‘ateş’ emrini*” (1940: 92) vermesinin yeterli olduğunu söyler. Anlatıcı, Rusların acımasızlığını okuyucuya daha iyi anlatmak için çocukluğunda Esat Ağa’dan dinlediği bir olayı da nakleder. Moskof ilinde esir düşen Esat Ağa, savaşta yaralanır ve can çekişmeye başlar. Esat Ağa’nın can çekiştiğini gören düşman askeri, onun “*gırtlığına ucu zincirli bir çengel geçirmiş*” ve “*Esat Ağa’yı kan revan içinde sürüklemiş*”tir (1940: 92). Hikâyenin sonunda, Rus donanmasının işgaline geri dönen anlatıcı, çocukken dinlediği bu olayı hatırlar ve gırtlığını korumak için elini gayri ihtiyarî bir şekilde boynuna götürür.

Refik Halit, *Gurbet Hikâyeleri*’nde Sinop’u anlatmaya devam eder. “Ahrette Bekleşenler”den sonraki hikâyenin adı, “Bir Müslüman, Bir Protestan ve Bir Katolik Teslisi”dir. “Düşman” işgalci Ruslardır. Refik Halit, savaş gibi trajik bir olayı anlatırken bile mizahtan yararlanır. Örneğin, Rusların Sinop limanına yanaştırdıkları gemiler, “*çirkin, korkunç hayvanların zarif ve sevimli, insana okşama ihtiyacı*” (1940: 94) veren yavrularına benzer. Gemiler, körfezde âdeta “*birer süs ve birer oyuncak*” gibi durmaktadırlar. “*İnsanın içinden gemilere binmek, gezmek, düdüğünü çekmek, projektörünü çevirmek, topunu torpilini kurcalamak, hülâsa çocukçasına eğlenmek arzusu*” (1940: 94) gelmektedir. Hikâyede bir yandan düşmanın Türklerin bütün takalarını batırdığı, Türklerin ekonomik hayatının can damarını nasıl kestiği söylenirken diğer taraftan mizah yapılır: Savaş devam ederken, Sinop’taki Rum ahalisinin de “*ödü kopmaktadır*” (1940: 97). Rumlar korkularından evlerinin misafir odalarına, Çar ve Çarıçenin resimlerini asmışlardır. Refik Halit, salondaki bu zoraki tablodan yola çıkarak Meşrutiyet döneminde, Mehmet Reşat’ın başlattığı resim astırma âdetini tenkit eder. Refik Halit, rejimin bütün baskılarına rağmen milletin bu resimlere iltifat etmediğini söyler. Refik Halit, hikâyenin sonunda, Mehmet Reşat’ın resmini mizahî bir şekilde konuşturur. Alman İmparatoru Kayzer ve Avusturya İmparatoru Fransua Jozef arasında kendi resmini gören “*cihadi ekber padişah*”, “*iki müteassıp imparator arasında, birinin dik bıyıklarına, öbürünün düşük favorilerine şaşmış, ‘lâhavle’ çekiyor*” gibi görünerek şöyle mırıldanır: “*Bu bıçkın Protestan ile*

süngüsü düşük Katolik krallar arasında benim isim ne? Hâşâ sümme hâşâ, bu münasebetsiz ‘teslis’e beni niye soktular?’ ” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1940: 98). Refik Halit’in hikâyedeki üslubu Hüseyin Rahmi’yi çağrıştırmaktadır. Hüseyin Rahmi’nin *Kâtil Bûse* kitabındaki “Halkın Saflığı” hikâyesi de “büyük harp” sırasında yazılmıştır (1971: 55). “Halkın Saflığı”nda da, tıpkı Refik Halit’in “Bir Müslüman, Bir Protestan ve Bir Katolik Teslisi”nde olduğu gibi “düşman” ile mücadele devam ederken, okuyucunun nazarı savaş esnasında cereyan eden “mizahî” olaylara yöneltilir. Hüseyin Rahmi, Porkiyon ve Pilefer karakterleri ile okuyucuyu tebessüm ettirirken Refik Halit, ödleri kopan “Rum ahali” ve kendisini Alman ve Avusturya İmparatorları’nın resimleri arasında bulan Sultan Mehmet Reşat portresiyle güldürür.

Yine *Gurbet Hikâyeleri* adlı kitaptaki “Yerinde Olmayan Bir Dua” hikâyesinde de, savaş ve mizah birlikte yer almıştır. Refik Halit, hikâyenin başında, Rus donanması ile Türk filusunun “deniz muharebesini, heyecanla” seyrettiğini söyler (1940:109). Rus donanmasından kaçan gemi, “denizi yara yara” ilerlerken anlatıcının aklına bir türkü gelir: “*Yavuz geliyor, Yavuz / Denizi yara yara! Kız seni alacağım, Başına vura vura!*” (1940: 109). Refik Halit, savaşı burada bırakır ve Anadolu’daki gelin-damat hikâyelerini anlatır, başına vurulan kızların faydalı mı faydasız mı olacağını düşünür. Türk filosu, başına vurulan kızın eşinden kaçması gibi Rus donanmasından kaçmaktadır (1940: 110). Savaşın trajik yönüne geri dönen anlatıcı, Rus donanmasının “**köpek**” (1940: 110) gibi saldırgan bir şekilde Türk filosuna saldırdığını söyler (1940: 110). Hikâyenin en mizahî yönü ise, metnin sonuna saklanır. Rus donanması ile Türk filosu arasındaki deniz muharebesini heyecanla sahilden izleyen Türk ahali, Türk filosuna ait Hamidiye’yi düşman zırlı; Hamidiye’yi yakalamak için saldıran Rus donanmasını ise, Türk gemileri sanmaktadırlar. Türk ahali, “*millî hissin verdiği bir kuvvetlik iştihası ve zevkile (...) Yetiş, batır! Ha aslanlar ha! Ha babayiğitler ha! Görelim sizi, aman kaçırmayın!*” (1940: 111) diye sahilden bağırılmaktadır. Refik Halit, “bereket versin ki” Türk ahalesinin “bu ters, münasebetsiz temennilerini ve dualarını” Allah, ahalinin cehâletine verdi ve Türk Hamidiye’sini bağışladı diyerek hikâyesini bitirir.

Kemal Bilbaşar’ın *Cevizli Bahçe* (1941) adlı kitabındaki “Kelimam’ın Fesleri” hikâyesinde, öteki olarak görülen “gavurun” milliyeti zikredilmez. Gavur olmak kötü, “kurtulunması” gereken bir durumdur. Hikâyede, “gavur olmak” köylüyü korkutmak için kullanılan bir ifadedir. Muhtar Osman’ın köyünde, ismi zikredilmeyen hancı ve Kelimam,

köylünün artık şapka kullanmaması gerektiğini söyler. “Gayfeci Ali’nin gavfesinde” (1941: 46), Kelimam’ın da desteğini alan hancı, şapkanın faydalarını anlatır. Ancak muhtar ve köylü, hancıya tepki gösterir. Hatta hancıya, “gavur oğlu gavur” diye söverler. Köylü arasında “itibarı olan Kelimam” ise, şapkayı köylüye taktırmak için “şer’i hükümlerinden” yararlanır. “*Türklüğün alâmeti kırmızı bayrak, Müslümanlığın alâmeti kırmızı festi. Gavur olmaktan kurtulmak için şapkaların altına kırmızı fes giymek lazımdır*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1941: 51).

Aka Gündüz, *Demirel* (1945) adlı eserindeki “Demirel’in Çifte Avı” hikâyesinde, “Anadolu çocuğu” olan Demirel’in İngilizlere karşı mücadelesini anlatır. Çanakkale’de savaş başlayınca “her Türk köylüsü” gibi Demirel de Çanakkale’ye gönderildiği için “çok sevinir” (1953: 3). Yaralıların ve şehitlerin çoğaldığı, ortalığa ateş yağdırılan bir hengâmede Türk askerinin su ihtiyacı ortaya çıkar. Yüzbaşı, Demirel’i düşman ile kendi cepheleri arasında yer alan çeşmeye su almaya gönderir. Demirel, çeşmenin başında suyunu doldururken iki İngiliz askeri gelir. İngiliz askerleri, Demirel’den önce su doldurmak isteyince “*arada silahsız bir kavga*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1953: 5) çıkar. Demirel, “*İngilizlerin ne tarafı rastgelirse hart ısırmağa, koparmağa*” başlar. Kavgayı, Demirel kazanır. Yere yığılan İngilizlerin kollarını bağlayıp “*Ulen Coniler düşün önüme bakayım*” (1953: 5) diyerek onları Türk cephesinin olduğu yere getirir. Kumandan Mustafa Kemal, İngiliz askerlerini esir alan Demirel’i görünce emir verir: “*Demirel, onbaşı olsun!*” (1953: 6). Türkçülük hareketi içinde görülen ve okuyucuya “*Türklük ve vatan şuuru telkin etmek, Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsetmek*” gayesinde olan Aka Gündüz, Selânik’te haftalık olarak “*Kadın*” dergisini çıkarır (Sınar, 2007: 7). Alev Sınar, bu dergiden hareketle onun “*bağlı olduğu Türkçülük hareketinin diriltici taraflarını ön plana*” çıkardığını vurgular (Sınar, 2007: 8). Hikâyenin iskeleti, “bizler” ve “ötekiler” üzerine inşâ edilir. Bir tarafta Çanakkale Savaşı’na gitmek için can atan “*vatan şuuruna sahip Türk köylüsü*” varken diğer tarafta, anlatıcının “Ulen Coniler” dediği İngilizler vardır.

Yine *Demirel* kitabındaki “Yüzden Bir Eksik” hikâyesinde de yabancılar, “milliyetçi” bir yaklaşımla olumsuz olarak tasvir edilir. Hikâyenin başkahramanı, “Demirel’in Çifte Avı” hikâyesinde olduğu gibi yine Demirel’dir. Türk ordusu ile “düşman” Moskof ordusu Galiciya’da çarpışmaktadır. Moskof ordusunun “*dehşetli hücumları karşısında sıkışan*” Avusturya ordusu, müttefiki olan Türklerden acilen yardım talep eder (1953: 7). Moskof ordusu, karşılarındaki askerlerin Avusturya ordusu olduğunu

düşünerek ikinci bir saldırıya geçer; ancak Türk ordusu Galiçya'ya varmıştır. “*Karşılarında yine Avusturyalılar var zannıyla büyük bir hücumla kalktılar, baktılar ki, bu sefer papaz pilav yemiyor, şaşırıyorlar, bir hücum daha ettiler (...) hücumları kayaya dökülen bir testi su gibi eridi, gitti*” (1953: 7). Savaş devam ederken “tek kolu sarılı” olan Demirel, yüzbaşısına ileri keşif işlerine katılmak istediğini söyler. İsteği kabul edilen Demirel, keşif yaparken “yüz kişilik” düşman ordusuna rastgelir ve “*Ülen, şunlara bir Alicengiz oyunu oynuyayım da akılları başlarından gitsin*” (1953: 9) diye düşünür. Demirel, “*düşman*” (1953: 9) askerlerinden birini öldürür. Ardından tek başına olmasına rağmen, düşman askerlerine etraflarının Türk askerleri tarafından sarıldığını söyler. Demirel, etrafında Türk askerleri varmış gibi bağırır: “*Birinci bölük sağdan! Üçüncü takım soldan! Sakın bir tanesini kaçırmayınız. Haydi marş*” (1953: 9). Demirel’in oyununa kanan düşman askerleri silahlarını bırakırlar. Demirel, esir aldığı doksan dokuz askeri, Türk yüzbaşısına teslim eder. Bu olayı duyan müttefik Avusturya ordusunun kumandanları Demirel’e “*en büyük muharebe nişanı*” verilmesine karar verirler (1953: 10). Türk kumandanı ise, Demirel’e tek başına doksan dokuz düşmanı nasıl esir aldığını sorar. Demirel, kendinden emin bir şekilde askerlerin doksan dokuz kişi değil yüz kişi olduklarını, birinin “kazaya” uğradığını ifade eder (1953: 10). “Yüzden Bir Eksik” hikâyesindeki kurgu ile “Demirel’in Çifte Avı” hikâyesindeki kurgu benzerdir. Türk köylüsü Demirel’in kahramanlığının anlatıldığı bu iki hikâyenin birbirinden farkı, birinde “öteki” İngiliz iken diğesinde “Rus” olmasıdır. “Yüzden Bir Eksik”te, “öteki” ya da “düşman”, Moskof’tur. Demirel’in tek başına yüz Moskof askerine “Alicengiz” oyunu oynaması, hem de bir kolu yaralı olduğu için tek kolla bunu yapması, hikâyede verilmek istenen “milliyetçi” mesajla ilgilidir: “Bir Türk askeri, kolu yaralı bile olsa, yüz Moskof askerine bedeldir. Avusturya ordusunun yenemediği Moskof ordusunu, Türk ordusu yener.” “*Milliyetçi bir muharir*” (Yücebaş, 1959: 18) olup “millî” hassasiyetlere önem veren Aka Gündüz’ün Türk askerini güçlü, düşmanı ise bu denli zayıf göstermeye çalışması doğal bir durumdur.

Aka Gündüz, *Demirel* kitabında, “Yüzden Bir Eksik” hikâyesinin ardına “Vistül’e Doğru” hikâyesini koyar. Yine başkahraman Demirel’dir. Düşman, “Yüzden Bir Eksik” hikâyesinde olduğu gibi Moskof’lardır. Osmanlı Devleti’nin zayıf düştüğünü gören Moskof Çarı, “*zaman bu zamandır, deyip koca güzelim Lehistan’ı zaptetmiş(tir)*” (1953: 11). Anlatıcı, senelerce Osmanlı himayesinde olan Lehlilerin, Türklerin “*mertliklerini*”, “*kendilerine yapılan iyilikleri*” unutmadığını belirtir (1953: 11). Demirel’in yeni görevi

Lehistan'daki Vistül Nehri yakınlarındaki büyükçe bir Leh köyünü, Moskof'lardan geri almaktır. Yüzbaşından emri alan Demirel, "*düşman*" (1953: 12) askerine doğru yola çıkar. Demirel ve arkadaşları Moskof'larla çetin bir savaşa girerler; sabah olduğunda "*otuzdan fazla düşman ölüsü, bir o kadar esir*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1953: 14) meydana çıkar. Demirel ise, yaralanmıştır. Yaralı Demirel'e köydeki Lehliler yardım eder. Köylüler, evlerinde onu misafir ederler. "Evin güzel kızı, şaraplardan çıkarıp" Demirel'e ikram eder. Lehli kız, şarap ikram ettiği Demirel'e minnetle bakar ve şöyle der: "*Bizim vatan kurtuldu, Türk kurtardı*" (1953: 15).

Aka Gündüz'ün *Demirel* adlı kitabındaki "Makedonya Sucuğu" hikâyesinde ise, "düşman" Fransızlardır. Hikâyenin başkahramanı Demirel, kıtasıyla Makedonya cephesine naklonulur (1953: 16). Yüzbaşı, Fransız ordusundan birkaç esir alınması gerektiğini söyler. Bu göreve talip olan Demirel, yanına Ilgazlı'yı da alarak keşfe çıkar. Demirel elindeki "Makedonya Sucuğu" ile Fransız askerini bayıltır ve onu Türk cephesine getirir. Demirel, "Makedonya Sucuğu" isimli âleti yüzbaşına şöyle tasvir eder: "*Makedonya sucuğu efendim. Kama kını gibi çuvaldan bir torba diktim, içine tıka basa çakıl doldurdum. Sonra ondan daha geniş bir torba diktim. Çakıllıyı içine koydum ve etrafına ince kum doldurdum. Bununla vurunca adamın ne canı çıkar, ne vurduğunun sesi*" (1953: 19). Fransız askerini getiren Demirel, on altın ve "Demirhilâl" madalyası ile ödüllendirilir. Aka Gündüz'ün arka arkaya sıraladığı üç hikâyede de ("Demirel'in Çifte Avı", "Yüzden Bir Eksik" ve "Makedonya Sucuğu") "ötekiden" esir alınan "yabancı" askerlere mukabil Demirel ödüllendirilir. Bir tarafta cesur, maharetli ve uyanık Demirel, diğer tarafta "korkak düşman" askerleri vardır.

Yine *Demirel* adlı kitaptaki "İstanbul'un İşgali" hikâyesinde, "düşman" askerleri Fransızdır. Düşman askerleri, İstanbul'u işgal etmişlerdir. Almanlar teslim olmuş, Yunanlılar da İzmir'e girmişlerdir. İstanbul'da ve Anadolu'da "kuş uçurtulmamaktadır." Mütareke imzalandıktan sonra "*Düşmanlar resmen İstanbul'u zaptetmişlerdir*" (1953: 21). Fransız Kumandanı'nın İstanbul'da aradıklarından biri de, Demirel'dir. Demirel, Eminönü'nde bir gün yüzbaşını görür. Yüzbaşı, düşman askerlerinin kendisini bir zindana kapattıklarını söyler. Fransızlar, yüzbaşına, Demirel'in yerini sorarlar; ancak yüzbaşı, "Bilmiyorum" der. Hikâyenin sonunda, yüzbaşı ve Demirel "düşman" askerlerini atlatarak Anadolu'ya Mustafa Kemal'in yanına kaçarlar. Kenan Akyüz (1995: 185-186), İstanbul'un işgali ile bizzat mağdur olan ve Malta'ya sürülen Aka Gündüz'ün tasvirlerinde "kuvvetli

bir realizmin” olduğunu söyler. Aka Gündüz’ün İstanbul’u işgal eden “yabancıları”, milliyetçi bir yaklaşımla “düşman” olarak görmesinde Akyüz’ün ifade ettiği realitenin payı olduğu düşünülebilir. Ancak hikâyelerdeki olağanüstü olayların ne kadar gerçekçi olduğu tartışılır.

Aka Gündüz’ün *Meçhul Asker* (1945) adlı kitabındaki “İsyan” hikâyesinde, anlatıcı İstiklâl Savaşı’nı yürüten bir cephe kumandanının ağzından olayları hikâye eder. Kumandan, millî mücadeleye isyan eden “Millî mücahitlerden” birini karşısına alır. Komutan, askerlerine mücahidin kollarındaki bağı ve ayaklarındaki zinciri çözmeleri emrini verir. Mücahide hiçbir şey yapmayacağını söyleyen komutan, ona sadece “düşmanların” yaptıkları mezâlimi göstereceğini söyler. Komutan, “*yere serilmiş, düşman kasaturasıyla iki memesi doğranmış genç bir kadın ölüsünü*” (1953: 38) gösterip mücahide sorar: “*Buna mı isyan ettin?*” (1953: 38). “*Boğazından kapısının üst pervazına asılmış, düşman süngüsü ile gözleri oyulmuş, kundaklı bir bebek ölüsü*” (1953: 39) gösterip “*Yoksa buna mı isyan ettin?*” (1953: 38) diye sorar. Kumandan en son olarak “*düşman kundaklarıyla temellerine kadar yakılmış, yıkılmış evleri*” (1953: 39) göstererek tekrar sorar: “*Yoksa bunları mı isyan ettin?*” (1953: 39). Düşmanın vahşetini gören mücahid, İstiklâl Savaşı’na isyan etmesinin hata olduğunu anlar ve “*Ben meğer kendi gafletime isyan etmişim!*” (1953: 39) der. Abide Doğan (1989: 14), Türk olma gururu ve Türk’ün kuvvetli olduğu inancı üzerine hikâyeler yazan Aka Gündüz’ün hikâyelerinin estetik endişeden uzak olduğunu vurgular. Didaktik bir tarzda kaleme alınan “İsyan” hikâyesinin son cümlesi, Aka Gündüz’ün vermek istediği mesajı iletir: “*Türk, hakka isyan etmez*” (1953: 39).

Sabahattin Ali, *Sırça Köşk* (1947) kitabındaki “Beyaz Bir Gemi” hikâyesinde, başkahraman Ressam Tevfik’in Haliç’te gördüğü beyaz bir gemiyi anlatır. Tevfik, gemiyi görür görmez, “*kim bilir hangi gavurun yatıdır?’ Yaşamasını biliyor hergeleler... elbette dünyada her şey para ile olur, para da onlarda...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1975: 29) diye söylenir. Tevfik’in İngilizlere ve Amerikalılara bakışı, çarpıcıdır: Geminin sahipleri “*ya İngiliz, ya Amerikalıdır. İngiliz ise boş ver, pinti oluyor herifler... Ama, Amerikalı ise yaşadık*” (1975: 29). Tevfik, gemiye biraz yaklaşınca, gemideki İngiliz bayrağını görür ve üzülür. Çünkü “*deli gibi para yiyenlerin asıl Amerikalılar olduğu*” (1975: 30) hâlde, gemide “pinti” İngilizler vardır.

“Bir takım tecavüzlerin, tasallutların, ihanetlerin, felâketlerin, gözyaşlarının içinde” doğan “*Türkün milliyet*” (akt. Enginün ve Kerman, 2011b: 928) duygusunun mazlum şehitlerimize dayandığını söyleyen Yakup Kadri, hikâyelerinin “mücadele ruhu” taşıdığını söyler (Karaosmanoğlu, 2010b: 56). Mücadele ruhu taşıyan *Millî Savaş Hikâyeleri* (1947) kitabındaki “Ses Duyan Kız” hikâyesi, Emine’nin şehit olan nişanlısını anlatır. Savaşın acı hâtıralarının anlatıldığı hikâyede, Garipler köyündeki Emine’nin nişanlısı savaşa gider. Köyün en zengini olan Emine’nin nişanlısı, savaşa katılmasının ardından, ilk olarak düşman eline esir düşer. Sonra Manastır’da, “*Sırlara karşı döğüşürken şehit düştü haberi*” (1981: 7) gelir. Sırlar, bütün Garipler köyünü yasa boğmuştur; çünkü bu haber, yedi yaşındaki çocuktan yetmiş yaşındaki ihtiyara kadar kadın, erkek herkesin ağlamasına, Emine’nin ise vefat etmesine neden olur.

Fahri Celâl Göktulga’nın Çanakkale Savaşı’nı anlattığı bir hikâyelerinden biri, *Avur Zavur Kahvesi* (1948) adlı eserindeki “Düşmana İpucu Veren Eşekler” hikâyesidir. Burada da, “düşman” İngilizlerdir. Göktulga, Çanakkale Savaşı’na tanık olmuş biridir (Göktulga, 1973: 12). Hikâye, Conkbayırı muharebelerini anlatır. Arıburnu’nu döven İngilizler, “denizden gemilerle” “adam boyu güllerini savurur”, “aşağıdan feryad ve figan eflâke çıkarken karadan da çalgıncasına veriştirirler” (1973: 313). Her tarafı bombaladıktan sonra ise, “orada artık şeytan bile barınamaz” derler (1973: 313). Ancak tüm bunlara rağmen Türk ordusu, İngilizlere geçit vermez. Hamilton’un “Ne çare, oraya Türk yapışmıştı” (1973: 313) sözünü hatırlatan anlatıcı, Türk’ü, “oradan çıkartacak dünyada bir kuvvetin” olmadığını söyler.

Fahri Celâl Göktulga’nın *Avur Zavur Kahvesi* adlı eserindeki “Soygun” hikâyesinde ise, İranlı Mehmet, “kaba”, “herif”, “eşkîya” gibi sıfatlarla âdeta tiksindirici bir şekilde tasvir edilir. Necati, bir sabah kalktığında, karşıdaki arsaya kulübe yapmakla meşgul olan İranlı Mehmet’i görür. Bu “esnaf kılıklı, dazlak kafalı” (1973: 250) adam, kulübeyi yaparken sık sık dönüp Necati’nin evine bakmaktadır. Mahallede, zengin diye adı çıkan Necati, İranlı adamın “eşkîya” ve “haydut” (1973: 250) olabileceğini düşünür. Necati, İranlı Mehmet’ten o kadar ürkmüştür ki İranlı Mehmet’in göreceği bir şekilde kahveciye silahını gösterir. Necati ve hikâyede bir kahraman konumunda olan anlatıcı, mahalleye iyice yerleşen İranlı Mehmet’e, “sineklerden rahatsız olmuyor musun?” (1973: 251-252) diye sorarlar. İranlı Mehmet’in cevabı tiksindiricidir: “Beni sivrisinek de, tahtakurusu da yemez”, çünkü “ısıtır ısırmaz ölürler” (1973: 252). Anlatıcı sonradan anlamıştır ki “meğer

körolası esrarkeşmiş de...” (1973: 252). Bir gün İranlı Mehmet’in çadırından bir inilti işitilir. Necati ve anlatıcı, hemen İranlı Mehmet’in çadırına giderler. İranlı Mehmet birkaç dakika içinde ölür. Çadırın içinde ise, “yedi bin kâğıtla, altınlar” durmaktadır. İranlı Mehmet’in çıkardığı defineyi paylaşmak ise, anlatıcı ile Necati’ye kalır. Hikâyede iki husus dikkat çekicidir: Birincisi ele alınan hikâyelerde, iki İranlı karakter vardır. Bu hikâyenin haricinde bir de Ercüment Ekrem’in *Güldüren Kitabı*’ndaki “Birbirinden Yaman” hikâyesinde bir İranlı vardır. İncelenen kimi hikâyelerde Batı yüceltmeye lâayık bir medeniyet olarak görülürken Doğu birçok hikâyede olumsuz olarak tasvir edilir. Nahit Sırrı’nın *Eski Resimler* adlı kitabındaki “Eri Cenge Gitti, Cenkten Döndü” hikâyesinde görüldüğü gibi, İranlılar sadece “halıları” ile yüceltmeye lâayıktır. Dikkat çekici olan ikinci husus ise, İranlı Mehmet’in âdeta “tikindirici” olan sıfatlarıdır. “Körolası”, “esrarkeş”, “eşkıya” ve “haydut” gibi sıfatlar, birinci maddede işaret edilen durumu örnekler niteliktedir.

Naim Tiralı, *Yirmi Beş Kuruşa Amerika* (1948) adlı kitabındaki “Atlanta Barı” hikâyesinde, bir Amerikalı gemiciden söz eder. Amerikalı genç gemiciler, eğlenmek için Atlanta Barı’na giderler. Anlatıcı, Amerikalıların “**cazırtılı**” İngilizce seslerinin yanı sıra onların bardaki “karıları daha saygın bir görünüş altında sıkıştırmak için” “güya dans etmelerinden” de rahatsız olur (1983: 19). Barın diğer tarafında ise, başka Amerikalı gemiciler, “yanlarındaki kadınlarla hem içmekte, hem açıktan açığa öpüşmekteydiler” (1983: 20). Hikâyenin başkahramanı da, bu barda eğlenmekte ve gözüne kestirdiği bir kızla “bütün gecesini” beraber geçirmek istemektedir. Ancak kız, kahramana karşı hiç oralı olmaz. Kız “bir Amerikalı gemici yakalamış, durmadan” içmekte “ve soluk almadan” onu öpüp koklayıp durmaktadır. Kahraman “kızın Amerikalıyı tutkuyla öptüğünü gördükçe” Amerikalıyı kıskanır. Kahramanın İzmirli bir arkadaşı, dostunun Amerikalıya bozulduğunu fark edince “Kavga çıkaralım be! O herifler centilmendir. **Hayalarına vurup** alırsız kız ellerinden” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1983: 21) der. Kahraman ise, “bırak canım orospuyu” diyerek Amerikalılarla kavga etmekten son anda vazgeçer. Buranın bir “*casus yatağı*” (1983: 21) olduğunu öğrenen kahraman, üç “sarhoş” arkadaşıyla barı terk eder.

Naim Tiralı’nın *Yirmi Beş Kuruşa Amerika* adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde de, Amerikalılar olumsuz karakterlerdir. Boğaziçi’ne Amerikan gemisi gelmiştir. Yirmi beş kuruş vererek bu gemiyi gezmek mümkündür. Geminin geldiğini duyanlardan biri de hikâyenin başkahramanı olan anlatıcının sevgilisidir. Sevgilisinin isteği üzerine geminin

yanına giden anlatıcı, Amerikalı askerlerin “itici” tavırlarından rahatsız olur. Durmadan kıyıya çıkan Amerikalı denizciler, Beyoğlu’ndaki kolejli genç kızlarla gezip tozmaya başlarlar. Beyoğlu’ndaki mektepli kızlar, onlarla gezmek için âdeta can atmaktadırlar. Anlatıcıya göre, Amerikalı denizcilerin ne yapacakları bellidir: “*Beyoğlu’ndaki meyhane ve barları doldurarak gece yarısına kadar ne bulurlarsa içecek ve sokaklarda şarkılar söyleyecekler; takım takım genelevlere girip çıkacaklardı*” (1983: 26). Amerikalı denizcilere tutulan kızlardan biri de, anlatıcının sevgilisidir. Anlatıcı, sevgilisinin Amerikalı bir denizciye âşık olduğunu öğrenince mutluluklarının “yirmi beş kuruşluk” olduğunu anlar. Eski sevgilisinin Amerikalı denizciyle beraber gemi gezdiklerini duyan anlatıcı, “*herhalde durumdan hoşnut olmalısın (...) Senin adına kıvanç duydum demezsem, içim rahat etmez. Amerikan gemilerini görüp gezmek, az şey midir canım...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1983: 30) diyerek eski sevgilisine sitemde bulunur. Kadının, anlatıcıyı bir Amerikalı ile aldatması ve hikâyenin son cümlesindeki “*Amerikan gemilerini gezmek az şey midir canım*” ifadesi, hikâyede siyasî bir mesaj verildiğine işaret eder. Naim Tiralı, “Yirmi Beş Kuruşa Amerika” adlı hikâyesi hakkında fikirleri sorulduğunda şöyle cevap verir: “*O günlerde, hikâyesini yazdığım biçimde, Amerika’yı yirmi beş kuruşa görebiliyorduk. Ben de, yirmi beş kuruşa gördüğüm Amerikan gemilerini, sokaktaki adamın ağzından anlatmaya çalışıyordum (...) Yaşadığımız olayları belgeliyorum*” (1983: 94). Hikâyede, “öteki” olarak görülen ve işleri güçleri Beyoğlu’ndaki eğlence mekânlarında, kolejli kızlarla eğlenmek olan Amerikalı denizciler, sadece hikâye kahramanının nazarında değil, röportajda da söylendiği gibi “sokaktaki adamın” gözünde de olumsuzdur. Bu bağlamda, hem “Yirmi Beş Kuruşa Amerika” hikâyesinde hem de “Atlanta Barı” hikâyesinde, Tiralı’nın şehvet düşkününü Amerikalı denizcileri “olumsuz” bir karakterde çizmesinin “sokaktaki adamın” bakış açısıyla ilgili olduğu söylenebilir.

2.1.2. Rumlara/Yunanlılara Karşı Milliyetçi Yaklaşım

Peyami Safa, *Tasvir-i Efkâr*’da “harp” için şu ifadeleri kullanır: “*Harp hali veya harp tehdidi milletlerin ruhunu çalkalar; bir ilaç şişesinin dibine çöken tortuların havalanması gibi millî ruhun altına sinen içtimaî alakalar da harekete gelir*” (Safa, 1999: 131). Peyami Safa’ya göre, “*büyük harpten sonra fikirlerde doğan köpürüşlerin*”, fikrî “*şiddet kırbaçlarının*” sebebi, “*tarihî hadiselerdir*” (Safa, 1999: 131). Peyami Safa’nın *Siyah Beyaz Hikâyeler* (Hicri 1339-1342, Miladi 1921-1924) adlı hikâye kitabındaki “Hınc” hikâyesi de, Türk-Yunan harbi üzerine inşa edilmiştir. Türk ordusu, Yunan

askerlerini esir almıştır ve Yunan askerlerinin sevkıyatını gören Türk ahali, “*Yunan sözüünün hatıralarda uyandırdığı tabii bir hınçla, geriye çekilmek şöyle dursun, Jandarmaların üstüne abanarak (...) bu ırz, din ve iman düşmanlarına bakıyorlar, bunların hala şurada gözlerinin önünde nasıl ve niçin sağ kalabildiklerine şaşıyorlardı*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (Safa, 1339-1342: 40). Hikâyenin başkahramanı olan ve ismi zikredilmeyen kadın, esir alınan Yunan askerlerine bakarken birdenbire “*yılan derisi gibi mavi*” gözlere sahip “*herifi*” görür (Safa, 1339-1342: 41). Yunan askerini görür görmez bayılan kadın, gözlerin açtığında, “*nerede o kâfir?*” diye sorar. Türk komutan, kadına kimi aradığını sorması üzerine kadın, üzüntüsünden ve utanmasından “*hıçkırıklarla ağlamaya başlar*” ve yaşadıklarını anlatamaz. Komutan, kadının kötü olduğunu anlayınca bu sefer aynı soruyu kadının küçük yaştaki kızına sorar. Kız, anlatmaya başlar: “*O herif Yunan. Karahisar’da bizim evi bastı. Yanında iki arkadaşı da vardı. Bahçede...*” Kız, hıçkırıklarını tutamaz; titre ve ince sesi ile devam eder: “*Babamı süngüledi, öldürdü. Kardeşimi de kuyuya attı*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (Safa, 1339-1342: 42). Türk komutanı, kızı dinledikten sonra kadın ile Yunan askerini yüzleştirmeye karar verir. Kadın ve kızı, Yunan askerini gördükten sonra, kadın “*kocasının ve çocuğunun katilinin*” o adam olduğuna dair yemin eder (Safa, 1339-1342: 43). Ayrıca Yunan askeri de, yaptığı katliamı, “*emir verdiler, vazifemiz katliamdı*” (Safa, 1339-1342: 45) diyerek kabul eder. Komutan, kadına Yunan askerinin mahkemeye çıkarılıp devlet tarafından cezalandırılacağını söylemesi üzerine kadın, dayanamaz ve “*elinde sımsıkı tuttuğu demir parçasını*” Yunan askerinin kafasına atar. Demir parçası, Yunan askerinin tam kafasına isabet eder ve Yunan askeri birkaç dakika içinde can verir. Bunun üzerine kadın, Türk komutana dönerek şöyle der: “*Kısasa kısas. Bunu bana Allah yaptırdı. Hiç olmazsa bu gece rahat uyku uyuyacağım. İsterseniz yarın beni asınız*” (Safa, 1339-1342: 46). Varlığı sorguladığı “*şüpheli zamanlar da dâhil daima milliyetçi (...) oldum*” (Baydur, 1960: 173) diyen Peyami Safa, 2 Ağustos 1957 tarihinde Milliyet Gazetesi’nde “Türk İdealciliği” başlığı altında, Yunanlılardan şöyle söz eder: “*Bugünkü Yunanistan’ın başında, büyük Helenizm fikrini (megalo-idea) sünger gibi iliklerine içirmiş bir idealci devlet vardır. Geceleri uyutmayan bir yayılma hayâli ve humması içinde, Kıbrıs, İzmir ve İstanbul da dahil bütün eski Bizans ve Helen topraklarını Yunanistan’a ilhak etmek için, olanca kuvvetini bu hedefe dikmiş, paralanırcasına çalışmaktadır*” (Safa, 1970: 120). “Hınç” hikâyesinin iskeletini, “herif, katil, yılan derili” Yunan askerlerinin Karahisar’da yaptığı katliam oluşturur. “Daima milliyetçi oldum” diyen, Yunanlıların “paralanırcasına” Türk topraklarını geri almak fikrinde olduğunu

düşünen ve fikrî “şiddet kırbaçlarının” sebebinin “tarihî hadiseler” olduğuna inanan Peyami Safa’nın Yunanlıları “milliyetçi” bir yaklaşımla “öteki” olarak göstermesi tabiidir. Ayrıca anlatıcı, hikâyede Yunanlıları “ırz, din ve iman düşmanı” olmakla itham eder. Gregory Jusdanis (1998: 39), Türk-Yunan savaşının Avrupalılar tarafından da böyle algılandığı ifade eder. Avrupalıların Yunanlıların “bağımsızlık savaşını” sadece bir baskıdan kurtulma olarak görmediklerini, bu savaşın binlerce yıldır devam eden Avrupa ile Asya’nın mücadelesi olduğunu; savaşın Hristiyan Yunanlılar ile Müslüman “despotlar” arasında cereyan ettiğine inandıklarını söyler.

Hüseyin Rahmi, *Meyhanede Hanımlar* (1924) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, meyhaneci Apostol karakterini, “milliyetçi” bir perspektifle çizer. Bahriye Hanım ve eşi, Rum Apostol’un meyhanesine giderler. Meyhanede, Bahriye Hanım ile Meliha Hanım arasında, kavga çıkar. Bahriye Hanım, “kaltak” Meliha’yı, kocasını elinden almak istemekle itham eder. Kavga esnasında, cam şişeleri havada uçuşur. Meyhanesi darmadağın olan Apostol, çıkan kavga sonucu meyhaneye gelen polise derdini, kendi şivesiyle anlatmaya başlar: “*Davacı ben... Camları kirilmiş... Siseler, kadehler beraber... Ben bu paralara kimden alazayım?*” (1947: 40). Polis, Apostol’un sözünü, “*Sus fazla lâkırdı karıştırma... Ziyânını söyle o kadar...*” diyerek keser. Apostol, “*ağlar bir sesle*”, “*Deka ki ikosi tiryanda...*” diye, Rumca zayiâtını hesaplarken polis tekrar sözünü keser: “**Rumca lisanda dâva memnûdur. Türkçe söyle...**” Ayrıca, polis Rum’un hesabına da güvenmez. “*Yalnız senin söylemenle olmaz. Namuslu bir muhammin bulup ziyânını tahmin ettireceğiz*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1947: 40). Meyhanedeki bir başka vaka ise, ismi zikredilmeyen Türk sarhoş ile Apostol arasında geçer. Sarhoş, önce Apostol’un çırağı Niko’dan, rakı ister. Niko, rakının hükümet tarafından yasaklandığını söyleyince sarhoş, Niko’ya “**getir ulan**” diye bağırır. Hükümetten ceza yemekten korkan Niko, rakıyı getirmez. Sarhoş, Niko’ya hakaret etmeye başlar: “*Şimdi açarım ağzımı ha... Şişe ile getirmediğin bâri fincanlara devam et.. İştmiyor musun be domuz?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1947: 17). Niko, ustasının rakı ikram etmeyi yasakladığını söylemesi üzerine, sarhoş, Niko’yu ve ustasını para sevdalısı olmak ile itham eder: “*Rakının okkasını bin beş yüze satmak istiyorsunuz maksat bu... Çağır bana ustanı...*” (1947: 17). Niko, işin vahametini anlayınca durumu ustası Apostol’e bildirir. Hüseyin Rahmi’nin, Apostol’u tasviri çarpıcıdır: “**Şişko karnından dunbay kıçına doğru kirli bir prostelâ dolamış, katmerli çenesinde bir parmak kırçıl sakal sürmüş fıçı gibi bir herif gelir**” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1947: 17) Sarhoşa, hükümetin rakı satışını yasakladığını söyleyen Apostol,

sarhoşun küfürlerine maruz kalır: “*Şimdi bana kızından, kısrağından başlatma...*” (1947: 17). Apostol’un rakı vermemekteki ısrarı üzerine, sarhoş, Apostol’e bir de hakaret eder: “*Sendan âlâ rakı fıçısı mı olur? Beş dakika yanında oturan kokudan yirmi beş dirhem atmış kadar sarhoş olur be herif...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1947: 18). Herkül Milas (2005: 58-63), Hüseyin Rahmi’nin 1912 yılına kadar “Osmanlıcı” bir yol izlediğini; ancak bu tarihten sonra “ulusçu” söyleme yöneldiğini, 1925’te yayımladığı *Ben Deli Miyim?*’de, gayrimüslimleri kastederek “*Mal sahibi malının başına geçecek. Siz onun uşaklığını edeceksiniz*” dediğini belirtir. “Meyhanede Hanımlar”da, bir sarhoşun, Niko’ya “domuz”, ustası Apostol’e ise, “fıçı” demesi; meyhaneye gelen ve devleti temsil eden polisin, Apostol’un sözüne güvenmeyip “namuslu bir muhammin” bulacağını söylemesi, gayrimüslimlerin “uşaklığına” ve ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüklerine işaret eder.

Selâhaddin Enis, *Bataklık Çiçeği* (Hicri 1342-1345, Miladi 1924-1927) adlı kitabındaki “Lambo Usta” hikâyesinde, Karamanlı Lambo Usta’yı anlatır. Milliyeti zikredilmeyen, ancak farklı bir dine sahip olan Lambo, muhtemelen bir Rumdur. Lambo, “paranın pek bol olduğu” İstanbul’a gitmek için Karaman’daki köyünden ayrılır. İstanbul’a gelirken karısını yanına almaz; çünkü karısı “*her gün bir parça daha fazla ekmek yiyen ve buna rağmen, akşama kadar evin köşesinde pinekleyip ağzında sakızı, öküz gibi geniş getiren bir mâhluktan başka bir şey miydi?*” (1342-1345: 33) Ayrıca, Lambo İstanbul’un “*yalnız paranın değil, karının da bol olduğu bir memleket*” (1342-1345: 33) olduğunu düşünür. Lambo Usta, İstanbul’a gelince “içerlek” mahallelerin birinde, bir bakkal dükkânı açar. Bütün mahalle ondan alış veriş yapar; ancak paraya düşkün olan Lambo Usta, yan mahallenin sâkinlerine de göz dikmiştir. Komşu mahallenin bakkalı Mihal’i iflas ettirmeyi amaç edinir (1342-1345: 34). Mihal’in sattıklarını daha ucuza satmaya başlayan Lambo, onu iflas ettirdikten sonra, mahalleliye tek başına haraç kesmek niyetindedir. Bir gün Lambo’nun aklına “kurnazca” bir fikir gelir; “*Çapkın çehresiyle güzel bir kabak çiçeği gibi açılan ve daha geldiği gün mahallelice ‘Kaymak Yuvan’ tesmiye edilen*” (1342-1345: 36) bir delikanlıyı, bakkalına çırak olarak alır. Yuvan, mahalleli ile “ince işler” çeviren biridir. Lambo için bu önemli değildir; “*o ancak kasasına giren paraları bilir*” (1342-1345: 36). Yuvan, mahalleli üzerinde, “iyi bir tesir” yapar. “Kaymak Yuvan” mahallenin “*tavuklarını birer birer çek(er)*”. Mahalleli kızlar, iğne iplik almak bahanesiyle Yuvan’ın peşine takılıp Lambo’nun bakkalına gelirler. Kendi müşterilerini kaybeden Mihal de, müşterilerini geri kazanmak için “gelinini tezgâh başına” oturtur. Mihal’in bu hamlesini öğrenen Lambo, “*Galiba, Mihal Baba mesleğini de değiştirdi (...) Yetmişinden sonra... Hay koca*

pezevenk!...” (1342-1345: 37) diyerek dikkat çekici bir tepki verir. Esas dikkat çekici olan ise, yazarın Lambo ile Mihal’in “bakkalları” hakkında söylediğidir: “*Artık Bakkal Mihal’le Lambo Usta birer bakkaldan ziyâde camekânında butlar ve bacaklar teşhir eden birer kasaba benziyorlardı*” (1342-1345: 37). Mihal’in çabası fayda vermez ve Mihal batar. Her iki mahallenin de müşterilerini kazanan ve kasası “gebe bir kadın gibi” şişen Lambo, artık bir “şeyin” eksikliğini hisseder: “*Kadın*” (1342-1345: 38). Lambo, “Hâriciye Kalemî kâtiplerinden Necip Fehmi Bey’in hizmetçisi Anika”ya tutulur. Lambo, Anika’nın “hararetine” kendisini öylesine kaptırır ki artık “kurnazlıklarını” bile unuttur. Sadece, ona sahip olmak ister. Anika ise, onu “çıldırtacak”, baştan çıkaracak hamleler yapmasına rağmen kendini ona teslim etmez. “Batakılık” içine düştüğünü anlayan Lambo Usta, çareyi köyüne geri dönmekte bulur (1342-1345: 41-42). Hikâyedeki “azınlığa mensup” karakterlerin hepsi, “kötüdür.” Hikâyede, âdetâ kötünün iyisi diye niteleyebileceğimiz Mihal bile, müşteri çekmek için gelinini dükkânına koyar. İki bakkalın (Lambo ve Mihal) yanı sıra hizmetçi kız Anika da “kötüdür.” Anika, kendini “dirhem dirhem satan” bir karakterdir. “Tüysüz” “Kaymak Yuvan”, mahallelinin “tavuklarını” dış güzelliğiyle tesiri altına alır (tıpkı Naim Tiralî-“Yirmi Beş Kuruşa Amerika”, Sait Faik-“Marsilya Limanı” adlı hikâyelerde olduğu gibi). Bakkalından hizmetçisine ve çırağına kadar, “azınlığa mensup” karakterlerin hepsinin olumsuz olarak çizilmesi dikkat çekici bir husustur.

Selâhaddin Enis, *Batakılık Çiçeği* (1924) adlı kitabındaki “Bir Gece Fâciası” hikâyesinde, Yunanlıları, “milliyetçi” bir perspektifle olumsuz olarak anlatır. Bursa’nın Akçaköy karyesini, Yunan zabıtları işgal etmiştir. Köydeki Türk ahali, Koço ve Kıryako adlı kardeşlerden çok korkmaktadırlar. Çünkü “*bu iki hûn-rîz canavar Türk köylüleri için azîm bir bela idi*” (2012: 145). Koço ile Kıryako’nun kızkardeşleri Eleni ise, “Yunan zâbitleri ile cümbüş” yapan düşmüş bir kızdır. Koço ile Kıryako, Eleni sayesinde ekmek yerler. Bir gece, köyde şiddetli bir fırtına kopar. Tipiden neredeyse boğulacak hale gelen ve yolunu şaşırarak bir Türk kadını, Koço ile Kıryako’nun evinin kapısını çalar. Koço ile Kıryako’yu tanımayan kadın, evdekilere “*Evin kadını nerede?*” diye sorar. Kıryako, “yukarıda” diyerek yalan söyler. Evdeki kirli masaları ve şarap şişelerini gören kadın, “*ben gideyim artık*” der. Ancak, “*enfes kumruyu*” kaçırmak istemeyen “*iki canavar*”, kız kardeşleri Eleni’nin birazdan geleceğini söyleyerek kadını, Eleni’nin odasına alırlar. Kadın, çaresizlikten bu teklifi kabul eder. Koço ile Kıryako, kadına önce kimin sahip olacağını belirlemek için kura çekerler (2012: 148). Kurayı, Koço kazanır. Ancak Koço, kadına sahip olmak için kapının yanına gittiğinde, anahtar deliğinden kadının elmaslarını

ve altınlarını görür. “Öbür işten” vazgeçen “iki canavar”, kadının gece yarısı elmaslarını almaya karar verirler. Koço, gece yarısı olduğunda, elinde bıçakla kadının bulunduğu karanlık odaya girer. Koço, kadını “gık” bile demeden öldürür. Daha doğrusu öldürdüğünü zanneder; sabah olduğunda hakikat ortaya çıkar. Kadın, sapasağlamdır. Koço’nun gece karanlığında öldürdüğü kadın ise, gece geç saatlerde eve gelen kız kardeşi Eleni’dir. Selâhaddin Enis, I. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine askere alınmış ve bütün savaş süresini yedek subay olarak İstanbul’da geçirmiştir (Alangu, 1959: 39). Tahir Alangu (1959: 41), Selâhaddin Enis’in “gerçekçi-natüralist” gözlem gücü ile hikâyelerini oluşturduğunu söyler. Selâhaddin Enis’in I. Dünya Savaşı’na katılmış olmasının, “Bir Gece Faciâ” hikâyesinde, Yunanlıları olumsuz olarak çizmesine etki ettiği söylenebilir.

Ele alınan kimi hikâyelerde, Rumlara/Yunanlılara karşı olumsuz bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısının oluşmasında, şüphesiz ki Yunanlıların Balkan Savaşları’ndaki konumu ve Anadolu’yu işgal etmesi, etkin bir rol oynar. Savaşın kötü hâtıralarından hareketle Yunan/Rum karakterler, hikâyelerde genellikle işgalci, hain, zalim ve işbirlikçi gibi olumsuz imajlarla çizilirler. Örneğin, Reşat Nuri’nin *Sönmüş Yıldızlar* (1927) adlı kitabındaki “Tehdit” hikâyesinde, Bursa’yı işgal eden Yunanlılar, Remziye’nin ve ailesinin hayatını mahveden “zalim bir millet” olarak anlatılır. Remziye, Bursa’nın Yunanlılarca işgal edilmesinin, yıllarca vatanın muhtelif cephelerinde savaşan kardeşlerine çok ağır geldiğini söyler (1980: 109): “Çanakkale’de, Bağdat’ta, Kafkasya’da gençliğinin en güzel senelerini çürüt... Sonra bu hali gör... Yunan askeri şehre girdiği gün kardeşlerimin üçü birden deli gibi oldular, ellerinde âdi av tüfekleriyle sokaklara dökülmeğe kalktılar” (1980: 109). Şehri işgal eden Yunan askerleri, her türlü zorbalığı yapmaktadır: “Yunan askerleri aşağıda bir çiftlik basmışlar... O esnada sokakta bulunan kardeşlerim dayanamamışlar, kendileri gibi ateşli sekiz, on gençle beraber yardıma gitmişler, iki saat süngüye, makineli tüfeğe karşı küçük cep tabancalarıyla muharebe etmişler... Neticede bu biçarelerden bir kısmı şehit düşmüş, bir kısmı firar etmiş... (...) Yunanlılar, firarileri her tarafta arıyor, âsi diye kurşuna dizmek istiyorlarmış...” (1980: 110). Yunanlılar, Türk esnafının dükkânlarını basmakta, kasalarını boşaltmakta ve onları tevkif etmektedir (1980: 115). Remziye’yi ve ailesini üzen bir diğer nokta ise, yıllarca aynı topraklarda beraber yaşadıkları Rumların “hainliği”dir. Remziye’nin ailesi, fakir bir Rum genci olan Hristo’yu kendi konaklarına alır ve ona sahip çıkar. Fakat Hristo, savaş zamanı Remziye’nin ailesine sırt çevirir. Hristo, savaş devam ederken Remziye’nin yanına gelir ve ona firarî olan kardeşlerinin yerini bildiğini, Yunanlıların yakaladıklarını kurşuna dizdiklerini söyler. Remziye, bu haber

üzerine çok sevinir; ama Hristo, getirdiği bu haber karşılığında, “*ekmeğinizi yedim, mektepte okudum: Şimdi sayenizde bir bahçe sahibi olacağım... Üç kardeşin için beş yüz lira çok değil...*” (1980: 112) diyerek Remziye’den para ister. Kardeşlerinin can güvenliği derdine düşen Remziye, paranın bir kısmını verdikten sonra, geri kalanını bulacağını söyler; ancak Hristo, paranın tamamının bu gece elinde olması gerektiğini ifade eder. Hristo, kendisine sahip çıkan aileyi, “*Hanımefendi... İş iştir... Ahbablık başka... Şimdi bunu alıyorum... Yarın sabah erkenden tekrar geleceğim... Para mutlaka hazır olacak. Eğer değilse, ne yapalım hiç hatırlınız kalmayın...*” (1980: 112) sözleri ile tehdit ederek paraya ne kadar değer veren bir “hain” olduğunu ortaya koyar.

Reşat Nuri, *Sönmüş Yıldızlar* adlı kitabındaki “Sevda ve Mantık” hikâyesinde de Yunanlıların zorbalıklarından söz eder. Saniha’nın “*şu Yunanlıların âlimlerinden bile insana zarar geliyor... Fakat Feridun Bey, Yunanlıların bir hassası daha var ki, unutuyorsunuz...*” ifadeleri üzerine Feridun Bey, “*Nedir?*” diye sorar. Saniha ise, “*yalancı olurlar... Bu istidlâl gibi en doğru görünen şeylerine bile mutlaka hile, yalan karıştırırlar*” (1980: 155) cevabını vererek Yunanlılara bakış açısını ortaya koyar. Olcay Öner toy (1979: 147-148), Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile Osmanlı’nın uçuruma sürüklendiğini gören Güntekin’in, tıpkı Halide Edip ve Yakup Kadri gibi hikâyeleri vesilesi ile gençleri uyandırmayı amaç edindiğini vurgular. Güntekin’in Yakup Kadri ve Halide Edip ile olan diğer bir ortak noktası ise, “öteki” olarak genellikle Yunanlıları görmesidir. Ülkesine sahip çıkması gereken gençlere, vatan bilinci oluşturmak için “öteki” olarak Kurtuluş Savaşı’nda savaştığımız Yunanlıların gösterilmesi doğal bir hâdisedir.

Yunanlıların “düşman” olarak görüldüğü bir diğer hikâye, Mehmet Rauf’un *Eski Aşk Geceleri* (1927) adlı kitabındaki “Ana, Evlât” hikâyesidir. Hikâyedeki olaylar, Büyük Harp esnasında cereyan eder. Yunanlılar şehre girer. “*Düşman askeri*” şehirde rastgele silah açmaya başlar (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 113). Kurşunların hedefi olmaktan kaçanlardan biri de Sâniye Hanım’dır. Büyük Harp, Sâniye Hanım’dan eşini aldığı gibi çocuğundan da ayrılmasına sebep olur. Büyük Harp’te kocasını kaybeden Sâniye Hanım, çamaşır yıkayarak emzikte olan oğluna bakmaya çalışır. Ancak gün geçtikte tâkatten düşen kadın, çocuğunu hâli vakti yerinde olan bir aileye vermek zorunda kalır. Çocuğu alan aile, Sâniye Hanım’a para teklif eder; ancak Sâniye Hanım, ben çocuğumu para için değil yaşaması için size veriyorum, diyerek parayı almaz (1927: 126-127).

Aka Gündüz, *Hayattan Hikâyeler* (1928) adlı kitabındaki “Katmerli Ahmet Efendi’nin Hikâyesi” başlıklı hikâyesinde, sokaklarda avare avare dolaşan iki serseri eşkiya kılıklı Rum’dan bahseder: Yanaki ve Mimi. Hikâyenin başkahramanı olan Ahmet Efendi, İzmir’de Basmene taraflarında gece vakti yürürken Yanaki ve Mimi onu rahatsız eder. Ahmet Efendi’nin onlara “*Ne istiyorsunuz?*” demesi üzerine, Yanaki önce Ahmet Efendi’ye kendisini ve arkadaşını tanıtır. Yanaki, kendisini “*usturacı Yanaki*” diye, arkadaşı “*Mimi’yi*” ise, “*Giritli Mimi*” diye tanıtmalarının ardından, “*burada polisden önce biz varız*” (1928: 30) diyerek Basmene sokaklarının kendilerinden sorulacağını söyler. Ahmet Efendi ise, bu iki Rum’a ilişmemek için yanlarından uzaklaşır. Fakat Ahmet Efendi’nin bu hareketi, Yanaki ve Mimi’nin “*izzet-i nefislerine dokunur*” ve Ahmet Efendi’ye “*bıçak*” çekerler. Bunun üzerine Ahmet Efendi, bastonuyla ikisini de alaşağı eder (1928: 31). Kavga mahâline gelen zabıtlar, Rumlar ile beraber Ahmet Efendi’yi de karakola götürür. Rumlar, karakolda Ahmet Efendi’ye **iftira** atarlar. Rumlar, Ahmet Efendi’nin kendilerine, “*İzmir’e polisle sizi temizlemeğe geldim*” dediklerini iddia ederler. Rumların sözlerine itimat etmeyen “*ser komiser*”, zabıtları çağırarak iki Rum’u da bodrum katına tıkar (1928: 32).

Reşat Nuri’nin *Olağan İşler* (1930) kitabındaki “Bahçeli Lokanta” hikâyesinde, Rum Haralambo, olumsuz sıfatlarla anlatılır. Kurnaz ve yalancı olan Haralambo, Haydar Efendi’yi kandırır. Haydar Efendi, zarar eden kır lokantasını satmak istemektedir. Bu durumu öğrenen Haralambo’nun aklına bir kurnazlık gelir. Haydar Efendi’ye giden Haralambo, komisyon almak şartıyla ona müşteri bulduğunu söyler. Lokanta, neredeyse hiç iş yapmamaktadır. Bunu bilen Haralambo, Haydar Efendi’den cuma günü ücretsiz olarak yetmiş-seksen kişilik yemek vermesini söyler. Müşteri yemek yerken Haralambo da lokantayı satın alma fikrindeki adamla lokantaya gelecektir. Hâdiseler, Haralambo’nun kurguladığı gibi gelişir; ancak lokantayı alacak adam, lokantayı almaktan vazgeçer. İşin gerçeği ise sonra anlaşılır. Esasında, lokantayı alacak kişi Haralambo’nun arkadaşıdır; arkadaşlarına ücretsiz yemek yedirmek gayesinde olan Haralambo, Haydar Efendi’ye oyun oynamış, ona yalan söylemiştir (Güntekin, 1990: 30-33).

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *İki Hödüğün Seyahati* (1933) adlı eserindeki aynı adlı hikâyesinde de olumsuz olarak anlatılan bir Rum vardır: Yanko. “İki Hödüğün Seyahati” hikâyesinde olay, Heybeliada’da cereyan eder. Hikâyenin başkahramanları, İrfan ile Mahir’dir. Bu ikili, İstanbul’da odacı olan amcalarının yanına gitmek için köyden ayrılan,

avare avare gezmeyi pek seven ve vakitlerini mahalle kahvesinde tüketen “zihni evvel”lerdir (1960: 3). Bu iki zihni evvel, kahvede Büyükada’yı överek anlatan yorgancının sözlerinden etkilenir. Büyükada’ya gitmek için yola çıkarlar; fakat yanlışlıkla Kınalıada’ya giderler. Kınalıada’daki biletçi, İrfan ile Mahir’i mirasyedi sanarak Rum sandalcı Panayut’a emanet eder ve sandalcıya bunların Büyükada’ya gitmek istediklerini söyler. Sandalcı ise, bunların zengin olmadığını anlayınca daha fazla kürek çekmemek için İrfan ile Mahir’i Büyükada yerine Heybeliada’ya götürür. Heybeliada’da sandalcı, bunları Rum Tellal Yanko’ya “mirasyedi” diye takdim eder (1960: 14). Para düşkünü olan ve ağzı iyi laf yapan Yanko, “yakaladığı iki avı diğer tellallara kaptırmamak telaşı ile: *Buyurunuz efendim... Zannederim ki bugün kulunuzdan çok memnun kalacaksınız...*” (1960: 14) diyerek İrfan ile Mahir’i soymak üzere gazinoya götürür. İki hödüğün paralarını cebine indirmek niyetinde olan Yanko, gazinodakilere İrfan ile Mahir anlamasın diye, Rumca, “–*Haydi bire haydi... Bugün bir av yakaladım. Bunları bana Kınalıada sandalcısı Panayut tavsiye etti. Mirasyedi imişler. Para çok akıl yok... Haydi içiniz bizim hesabımıza siz de içiniz*” (1960: 20) der ve ardından hem kendisi hem de Rum arkadaşlarına “iki hödüğün” hesabına içki söyler. Durumun vahameti, Gazino’nun Rum sahibinin İrfan ile Mahir’in kıyafetlerinden şüphelenmesiyle ortaya çıkar. Mahir ile İrfan’ın üzerlerinde sadece birer lira vardır. Gazinonun sahibi, yeni içkileri getirmeden önce, yediklerinin parasını İrfan ile Mahir’den ister. İrfan ile Mahir paralarının olmadığını söyleyince gazinonun sahibi, Yanko, İrfan ve Mahir arasında bir tartışma başlar. Hikâyenin sonunda, gazinoya komiser gelir ve tartışma biter. Hikâyede yer alan Rumlar; paragöz, fırsattan istifade eden, kurnaz ve sahtekâr kişiler olarak resmedilir. Gürpınar, Mahir ile İrfan’ın safdilliklerini vurgulamasının yanı sıra hususiyle Rum Yanko merkezinde gayrimüslimlerin fırsatçılığına işaret eder.

Gürpınar, *İki Hödüğün Seyahati* kitabındaki “Nasıl Öldürdüler” hikâyesinde ise, eşekler üzerinden Rum çocuklarının acımasızlığından dert yanar. Anlatıcı, hikâyede önce Heybeliada’da eşeğin önemini anlatır. “*Arabistan’da devenin ehemmiyeti ne ise eşeğin ceziremizdeki kıymeti odur. Devesiz çöl geçilmeyeceği gibi adamızda da eşeksiz hayat kabil değil gibidir*” (1960: 32). Eşekler, adada öyle önemlidir ki onlara insan isimleri verilir: “*Eleni, Katina, Fotini, Marika, Koço, Niko, Yorgo*” (1960: 33). Adada eşeğe sahip olan Rumlar, eşeklerden gelen kiralari meyhanede yan gelip yatarak harcarlar (1960: 33). Eşeği ölen Rum kadın, ölen eşeğine değil de, giden parasına ağlar (1960: 33). Adadaki Rum çocukları ise, eşeklere eziyet etmekten zevk alırlar. Çocuklar, ellerindeki değneklerle

eşekleri çayırın bir başından öbürüne zorla götürürler. Hikâyenin sonunda, çocukların işkence yaptıkları eşeklerden biri, artık dayanamaz ve yere yığılır. “*Bu feci sukut o dört Rum çocuğu için*” en büyük eğlence sebeplerinden biridir; çocuklar, eşeğin öldüğünü görünce âdeta gülmekten bayılırlar (1960: 37). Hikâyede dikkati çeken iki nokta vardır: Birincisi, Rumların paraya ne kadar düşkün olduğu, ikincisi ise, hayvanlara eziyet eden çocukların Rum olmasıdır.

Sadri Ertem, *Bir Şehrin Ruhü* (1938) adlı kitabındaki “Bir Şehrin Ruhü” hikâyesinde, Meyhaneci Filkidos’tan bahseder. Garsonlarına emirler yağdıran ve onlarla bağırarak konuşan Filkidos, müşterilerine karşı ise, “*yaltaklanır*” (1938: 1) Filkidos, müşterileriyle konuşurken “bir elini göbeğinin üstünde öbür eliyle kenetler.” Sadri Ertem’in hal diliyle ve yumuşak sesiyle “yaltaklanan” Filkidos’u, “*tekir bir Van kedisine*” (1938: 1) benzetmesi dikkat çekicidir.

Samet Ağaoğlu’nun *Strazburg Hatıraları* (1944) adlı kitabındaki “Stamarof” hikâyesinde, Rum karakter “Stamarof” için kullanılan olumsuz ifadeler vardır. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, Stamarof’la “*tam bir buçuk sene hemen hemen her gece gündüz beraber(dir).*” Anlatıcının, oldukça yakından tanıdığı Stamarof, insanlara daima yüksekten bakan, kibirli biridir. Anlatıcı ile Stamarof, Bulgar Lokantası’nda tanışırlar. Tanıştıkları akşam, aralarında şöyle bir diyalog geçer:

“(Stamarof)-Hayatımın sonuna kadar siz Türklere düşman kalacağım.

-Neden Stamarof?

-Çünkü siz benim büyük babama zulmettiniz. Onu yerinden ve evinden kovdunuz.

-Demek ki, senin büyük baban fena bir adamdı, Stamarof. Biz Türklere fena olmayanlara fenalık etmeyiz. Hem sana şunu söylüyeyim. Eğer burada benimle dost olmak istiyorsan, bütün bu eski Rumluk hikâyesini bir tarafa bırakacaksın. Yoksa...”

-Yoksa?

-Yoksa seni döverim” (1945: 65).

Anlatıcının, “seni döverim” demesi kadar dikkat çekici olan, Stamarof’un bu tehditten sonra, “*Ben de senin gibi düşünüyorum. Kabahat büyük babamda!*” (1945: 65) diyerek birden yüz seksen derece farklı bir konumda yer almasıdır. Stamarof’un olumsuz sıfatları, bu kadarla da sınırlı değildir. Bedavaya bira içmeyi seven, fırsatçı, kendisini çok fazla beğenen kibirli, “*hain gözlü*”, “*Allah belasını versin*” denilecek kadar “yüzsüz” ve “ahmak” biridir Stamarof (1945: 67-69). Stamarof, dört seneden beri, birinci sınıfı

geçemeyen tembel biridir. Eğer, bir sene daha sınıfta kalırsa intihar edeceğini iddia eder. Ancak Stamarof, sınıfta tekrar kalmasına rağmen çalgılı kahvelerde kızlarla dans etmeye devam eder. Anlatıcı, “yalancı” diye nitelediği Stamarof’u, bir gün gazetede görür. Gazete, onun sahtekârlığını şöyle yazmaktadır: “*Strazburg Üniversitesi kimya talebelerinden aslen Rum, Odessa’lı ve Romanya tebaasından Stamarof, kendi yaptığı sahte gümüş on franklıkları sürmeye çalışırken yakalanmıştır (...) Alzas Bankası’nda 50.000 frangı geçen bir parası olduğu söylenmektedir...*” (1945: 62). “Stamarof” hikâyesi, “Naoma” hikâyesiyle beraber düşünüldüğünde, her iki hikâyede de “kötü” olarak azınlıklara mensup karakterlerin gösterildiği gözlenir. “Naoma” hikâyesindeki “kötü” karakter Ermeni Serkiz, “Ermenilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım” altında değerlendirildi. Serkiz’in de kötü hasletleri vardır. Ancak “Stamarof”, incelenen hikâyeler içinde en çok kötü sığata sahip “Rum” karakter olma özelliğine sahiptir. Anlatıcı, Stamarof hakkında söylediği onca kötü sığattan sonra, onun hapse girmesine de “müteessir” olur. Çünkü anlatıcının içinde Stamarof’a karşı “*hem acımak hem de kızgınlık hisleri*” (1945: 66) vardır. Bunca olumsuz sığattan sonra, anlatıcının ona acıdığını söylemesi ilginçtir. Ayrıca, hikâyedeki Rum karakterler ile Ağaoğlu’nun gerçek hayatta gördüğü Rumlar arasında bağlantı kurulabilir. Hikâyede anlattığı Strazburg’a, hukuk eğitimi için giden Ağaoğlu’nun (Alangu, 1965: 38), “*hikâyelerimin hepsi gerçek hayattan, bir kısmı da kendi yaşantımdan ilhamla yazılmıştır*” (akt. Lekesiz, 1998: 191) demesi, hikâyelerindeki karakterlerin gerçek olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Sabahattin Ali’nin *Yeni Dünya* (1945) kitabındaki “Selam” hikâyesinde, işgalci ve zalim Rumlar, “gavur” diye nitelenir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, bir müddet edebiyattan başka mevzularla ilgilenmek ve eski bir ahababını görmek için Bursa’ya doğru yola çıkar. Bursa’ya geze geze giden anlatıcı, Yalova’da bir berbere tıraş olur. Berber, tıraş ettiği anlatıcıya, hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Berber, Yalova’da berber dükkânı açtığını, her şeyin güzel gittiğini; ancak bir gün memleketi, gavurun aldığı söyler. “*Memleketi gâvur aldı, kasabayı yaktı, biz kaçtık*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2011: 64) diyen berber, memleketlerinin gavurun eline geçmesi üzerine, yıllarca “*şurada burada süründüklerini*” söyler. Berber, sağa sola sürünmekten evlenmeye de fırsat bulamadığını belirtir (2011: 64). Hikâyede, Yalova’yı işgal eden Rumlara, “gavur” denmesi çarpıcıdır.

Yakup Kadri’nin *Millî Savaş Hikâyeleri* (1947) kitabındaki hikâyeler, Kurtuluş Savaşı’nın acı hâtıralarını anlatır. Yakup Kadri, kitabın sonuna, “*küçük hikâye adı altında*

neşrettiğim bu yazılar gerçek vakalara müstenittir. Bunlar, açıktan açığa, doğrudan doğruya ‘Anadolu Hatırları’ serlevhasıyla çıkabilirdi. Fakat ben, onların bazılarını kendi arzu ve muhayyileme göre değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamıyla edebiyata mal olmalarını müreccah buldum” (1981: 111-112) notunu düşer. Gerçek hadiseler üzerine kurgulanan hikâyelerde, Anadolu’yu işgal eden Yunanlılar/ Rumlar, milliyetçi hatta kimi “ırkçı” ifadelerle anlatılır. Örneğin, kitaptaki “Hem Katil Hem Müttehim” hikâyesinde Rumlar; paragöz, kibirli, Türk düşmanı, edepsiz, köpek ve soysuzdur. Hüseyin Bey, Akhisar’dan Rumların işgal ettiği İzmir’e doğru yola çıkar. Tren Manisa’da mola verince Hüseyin Efendi, Rum Pavlo’nun lokantasına girer. “Öteden beri **Türk düşmanı**” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 44) olan Pavlo, Hüseyin Bey’in sorularına cevap vermeye bile tenezzül etmeyen “kibirli” biridir. Hüseyin Bey’e göre, Anadolu’yu işgal eden Rumların “*kimine edepsizce bir azamet, kimine köpekçe*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 44) tavırlar gelmiştir. Hüseyin Bey’in vagonunda ismi zikredilmeyen bir Rum vardır. Hüseyin Bey, ismi zikredilmeyen bu Rum’a lokantacı Pavlo’yu şikâyet eder. Pavlo, Yunanistan’dan buraya geldiği zaman sırtında ceketi bile yoktur; ama şimdi Türkler üzerinden zengin olmuştur. Hüseyin Bey, karşısındaki Rum yolcuya, “kan emici”, “ahlâkı ifsat edici” Rumları hararetle bir şekilde şöyle anlatır:

“Askere giden Türk, birçok tekâlif altında ezilen Türktü. Siz, bir cebinizde Osmanlı nüfus tezkeresi, diğer cebinizde Yunan pasaportu her türlü kayıt ve tekâliften âzâde istediğiniz gibi yaşıyor; para kazanıyor; her tarafa meyhaneler, kerhaneler, kumarhaneler açarak; **bir taraftan ahlâkımızı ifsat ediyor, bir taraftan da kanımızı emiyordunuz.** Buraya ordularla müsellâh olarak gelmeye hacet var mı? **Bizi yavaş yavaş bağlarımızı kemiren ‘filoksera’ mikropları gibi istilâ etmiyor muydunuz?**” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 45).

Hikâyenin sonunda, Hüseyin Bey’in hakaretlerine dayanamayan Rum yolcu, Hüseyin Bey’i öldürür. Suç ise, Hüseyin Bey ve Rum ile aynı vagona seyahat eden bir başka Türk’e yıkılır. Bu Türk, anlatıcının kendisidir. Vakanın geçtiği esnada bütün idare Rumların elinde olduğu için, cinayeti yazarın işlediğine kanaat getirilir (1981: 46-47). Hikâyede, hem vatandaş hem de anlatıcının kendisi Rumlar tarafından mağdur edilir. Hikâye “*zavallı Hüseyin Bey! Zavallı ben!*” ifadesi ile biter. Hikâyenin merkezinde olan tema, Rumların kibirli, kan emici, ahlâkı bozucu ve hain olmalarıdır.

Millî Savaş Hikâyeleri kitabındaki “Dünya Gözü ve Ahiret Sesleri” hikâyesinde de, Rumlar; işgalci, zalim ve yağmacıdır. Hikâyenin başkahramanı Hacı Arif Efendi’dir. Yunanlılar, Anadolu’yu işgal eder. Rumlara, “*bir taraftan Ruslar, bir taraftan Fransızlar,*

boyuna, top ve silah” yardımında bulunmaktadırlar (1981: 11). Hacı Arif Efendi, “imansız herifler”in kendi kasabasını basacaklarına düşünür; çünkü kasabasinda yaşayan yerli Rumlar, “neşeli” görünmektedir. Hacı Arif Efendi, “*Rumları emin, sakin ve neşeli görünce kendini on sene daha ihtiyarlamış*” hisseder (1981: 12). Türk ordusunun baskıları karşısında İzmir’e doğru çekilen Yunan ordusu, İzmir yolu üzerindeki Hacı Arif Efendi’nin kasabasını yağmalar. Yunan kumandanı, “*kasaba ile köylerin irtibatını kestirmiş ve bütün Müslümanları evlerine kapatmıştı. Belediye reisiyle, müddeiumumi ve eşraftan birkaç kişiyi tevkif*” (1981: 13) etmiştir. “*Bir an içinde bütün kasaba düşman askerlerinin ayakları altında*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 13) kalır. Her tarafı “*azgın bir sel gibi kaplayan bu vahşî tazyikin içinden kendini kurtarabilenler*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 15) pek azdır. “*Bazısı yaralanıp yolun üstüne yuvarlanıyor, bazısı vücudundan kanlar sızarak evine doğru koşuyordu*” (1981: 15). Yunanlıların zalimlikleri sınır tanımaz; “*kemik çatırtıları ve birbirine çarpan süngüler ve sırta, enseye, kafaya inen dipçiklerin küt, kütleri...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 15). Hikâyenin sonunda, Hacı Arif Efendi de şehit olur. Ancak, Hacı Arif Efendi son nefesini vermeden Türk ordusunun kasabayı yeniden aldığına şahit olur.

Aynı kitaptaki “Teslim Teslim” hikâyesinde ise, Şevki Efendi’nin Yunanlıların/Rumların zorbalıkları hakkında anlattıkları dikkat çekicidir. Hikâyede Şevki Efendi, kaymakam beyin başında bulunduğu “tahkik-i fecâyî” heyetine yaşadığı zulümleri anlatır. Yunanlılar, kasabaya girer girmez kasabayı ateşe vermişlerdir. Şevki Efendi, kasabayı ele geçiren Yunanlıların vahşice zulümlerini şöyle anlatır:

“Bir büyük adamın ölümü ile bir küçük çocuğun ölümü arasında ne fark vardır? Kır sakallı ihtiyarı gözüm önünde yere yatırıp bir koyun boğazlar gibi bağırta bağırta boğazlamadılar mı? Üç yerinden süngüleyip yere serdikleri delikanlının başını taşla ezmediler mi? O kızın anasını bir çuval parçası gibi sürükleye sürükleye alıp gitmediler mi? Lâkin bunların hiçbiri o çocuğun ölümü kadar tüyler ürpertici değildi. Yavrucağ ‘teslim! teslim!’ diye de bağırırdı idi. Hiç ‘teslim’ diyen adam öldürülür mü?” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 20).

Yunan askerleri, kasabayı yağmaladıktan sonra dokuz yaşındaki küçük kız ile annesinin kaçmakta olduklarını fark ederler. “Yavrucağ”, kendisini fark eden Yunan askerini görünce ellerini havaya kaldırır ve “teslim” diye bağırır. Ancak, Yunan askerinin dokuz yaşındaki yavrucağa kıyacak kadar gözleri dönmüştür. “*Yavrucağ vücuduna batan süngüden daha küçüktü; kendisini öldüren adamın yüzüne hayretle*” (1981: 22) baktıktan sonra, “anne, anne” diye bağırır ve yere düşer. Hikâyede Yunanlılara karşı “milliyetçi” bir

bakış açısı vardır. Yunanlılar, küçük bir çocuğa bile kıyabilecek, insanlıktan nasibini almamış bir millet olarak anlatılır. Yakup Kadri, *Kadro* dergisinde, sanatın, devrin ifadesi olması gerektiğini vurgular. Önceleri sanatın şahsî ve muhterem olduğuna inanan Yakup Kadri, Batı'nın kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürülerinin, bütün vahşetiyle Anadolu topraklarına saldırdığını görünce sanatın bir milletin, bir cemiyetin malı olması gerektiğini anladığını ifade eder (Karaosmanoğlu, 1933: 27). İnci Enginün, *İzmir'den Bursa'ya* kitabının önsözünde, Yakup Kadri'nin Yunan mezalimini tespit etmek üzere, savaştan sonra bölgeye gönderilen ve Halide Edip'in başkanlık ettiği heyetin içinde yer aldığını söyler (Karaosmanoğlu vd. 1980: 5). “Devrin ifadesini” verme gayesinde olan Yakup Kadri, “Teslim Teslim” hikâyesinde, bu amaç doğrultusunda, Yunan mezalimini “milliyetçi” hassasiyetlerle okuyucuya aktarmayı borç olarak görmüştür.

Millî Savaş Hikâyeleri'ndeki “Küçük Neron” hikâyesinde, halka zulmeden Rum komutanın adı Filipos'tur. Manisa mevki kumandanı Filipos, şehri ele geçirdikten sonra “her türlü ölümü” emreder. Filipos'un “*üç buçuk seneden beri zulüm ve zorbalık işlemekte büyük bir mümarese peyda eden vahşi askerleri bile bu sefer nereden başlayacaklarını*” (1981: 29) şaşırırlar. “*Çarşı ortasında güpegündüz başlayan yağmalar, tecavüzler, tek tek yaralama ve öldürme vakaları bu şaşkınlık alametlerinin en bariz misalleridir*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 29). En büyük zulüm ise, “*yerli Hıristiyanların gasp, yağma ve cinayet ihtirasıdır*” (1981: 29). Şehri yakıp yıkan Filipos'un hedefinde camiler de vardır. Askerlerine, “*mutlaka camiler de kurtulmamalı... Camiler... Camiler için kâfi miktar dinamit var mıydı?*” (1981: 32) diye sorar. “*Kendi şerefine bir şehriyin seyreden bir tâcidar gibi*” olan Filipos, hızını alamaz ve Yunan askerlerine şöyle seslenir: “*Hükümet konağını ne vakit ateşleyecekler? İstasyon civarındaki Müslüman evlerini unutmayınız! Halkın dağılmamasına dikkat ediniz. Ne duruyorsunuz?*” (1981: 33) Yerli Rumlar da, Yunanlı askerlerin arasına karışıp zenginlerin buldukları evleri ve iş yerlerini yağma ederler. Şehri ateşe veren Filipos, evleri tek tek basar. Evlerin kapısı kırılır, hançerlenen kadınların ve çocukların sesleri boğuk boğuk gelir. Evlerdeki mazlum halk bütün mallarını, Yunan askerlerine verir; ancak “*bu vahşi soyguncuları ne altınla, ne gümüşle tatmin etmek kabildi. Parayı aldıktan sonra ırza tecavüz ediyorlardı; ırza tecavüz ettikten sonra kana susuyorlardı*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 31). Anlatıcıya göre, Yunanlılar, “*ruhumuzun yegâne şulesi olan ahlakî ve insanî hisleri boğuyordu*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 31). Sekiz yaşındaki Türk çocuğu, “*ceddinin aksakalını kızıl kana boyayan ellerin hareketlerini, genç anasıyla yerde boğuşan vücutların hayvanî takallüslerini asla*

unutmayacaktır” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 31). Hikâyede okuyucuya verilmek istenen mesajın, bu son cümlede özetlenmiş olduğu söylenebilir. Anlatıcıya göre, savaş esnasında yaşanan kötü hâtıralar, genç nesillerin bütün varlığını kaplayacak; yapılanlar unutulmayacaktır. Cumhuriyet’in hangi zor şartlar altında kurulduğunu bilmesi gereken genç nesiller için “öteki” olarak Anadolu’yu işgal eden Rumlar seçilir. Kenan Akyüz (1995: 183), *Bir Serencam* dışındaki bütün hikâyelerini sosyal temalara dayandıran Yakup Kadri’nin realist yönüne vurgu yapar. Anadolu’yu işgal eden Rumların, Yakup Kadri’nin hikâyelerinde, “milliyetçi” bir yaklaşımla ele alınması, onların hain, ırz düşmanı ve vahşî olarak tasvir edilmesi Millî Mücadele savaşının taze hâtıralarıyla ilgilidir.

Yine *Millî Savaş Hikâyeleri*’ndeki “Güvercin Avı” hikâyesinde de, Rumlar için olumsuz sıfatlar kullanılır. Milliyetçi bir perspektif ile anlatılan hikâyede Yakup Kadri, hizmetçi İspirto’nun Rumların Anadolu’yu işgal ettikten sonraki vefasızlığını, saygısızlığını ve arsızlığını dile getirir. Yunan askerleri, hikâyenin başkahramanı olan Hüseyin Bey’in köyünü işgal ederler. İhtiyar çiftlik sahibi Hüseyin Bey’in konağına giren “düşman askerlerinden” biri, yabancı değildir. İspirto, “*beş sene evvel Hüseyin Bey’in yanında altı ay kadar hizmetkârlık etmiş; eli uzunca ve açık göz bir delikanlı idi*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 50). İspirto, kendisine sahip çıkan, onu konağına alan Hüseyin Bey’e karşı “lâubali” tavırlarda bulunur. Yunan askerleri, Hüseyin Bey’in gözü gibi baktığı güvercinleri vurmaya başlarlar. Askerleri engellemeye çalışan Hüseyin Bey’e, İspirto alaycı bir şekilde, “*Hey kendine gel çorbacı, o günler geçti*” der ve “*arsız arsız*” güler (1981: 51-52). Hikâyede vurgulanan, Rumların nankörlüğüdür. Hüseyin Bey, İspirto’nun “*dünkü uşağın ağzından yüzüne bir tükürük gibi fıskıran*” (1981: 51) sözlerini düşünür. Yerli Rumlar, Yunanlı soydaşlarının Anadolu’yu işgal etmesini fırsat bilirler. Hikâyede, Yakup Kadri’nin milliyetçi yaklaşımının bir başka tezahürü, Rumların insanlara olduğu gibi hayvanlara da değer vermemesidir. İspirto ve arkadaşları, Hüseyin Efendi’nin uğruna canını feda edebileceği “*ne yenip ne içilebilen*” güvercinleri, zevk için öldürürler. Gökyüzünü âdeta beyaz bir yağmura döndüren Yunan askerleri, bu katliam sırasında “el çırpmayı” ve “haykırmayı” da unutmazlar.

Yunan askerlerinin zulmünün anlatıldığı bir diğer hikâye, *Millî Savaş Hikâyeleri* adlı kitaptaki “Utancı” hikâyesidir. Yunan askerleri Ödemiş’i aldıkları zaman Nalbant Ahmet’in evini de yağma ederler. Nalbant Ahmet’i, ellerini kollarını bağlayıp karısının gözü önünde döverler. Nalbant Ahmet, dayak yerken Nalbant Ahmet’in göreceği şekilde karısına da

tecavüz ederler (1981: 57). Bu olay üzerine Ahmet, karısının yüzüne bakamaz ve evi terk eder. Hikâye boyunca Ahmet'in karısı, Ahmet'i arar. Kadın, eşinin niye evi terk ettiğini anlayamamaktadır. Hikâyenin sonunda, kadının Ahmet'i sorduğu adamlardan biri, "*Bunda anlayamayacak ne var hemşire! Dedi. Namusuna dokunmuş, erkekliğine yedirememiş. Senden utanmış, anlamıyor musun?*" der (1981: 58). Tahsin Yücel'e göre (1976: 70), *Millî Savaş Hikâyeleri* adlı kitaptaki her hikâyede, birileri yitirilmiş bir şeyler arar: Köy, mutlu bir olay, koca, ana veya oğul. "Utanç" hikâyesinde aranan kocadır. Yunan zulmüne maruz kaldıktan sonra evinden kaçan Ahmet'i bulmak için karısı kahve kahve dolaşır.

Millî Savaş Hikâyeleri'ndeki "Garip Bir Benzeyiş" hikâyesinde ise, Yunanlıların köyü işgal etmesi, bir ana ile oğlun ayrılmasına neden olur. Oğlu Vasıf'ın savaşa gitmesinin ardından perişan olan anne, oğlunu bulmak için yollara düşer. Bir gün yolda oğlu Vasıf'a benzeyen bir asker görür. Oğlu zannettiği askerin önünü kesen anne, askere "*eskisi gibi kudretim kalmadı, köyümüz yandı, evimiz barkımız darmadağın oldu*", "*sen oralarda iken, düşman buralara geldi; bize etmediğini bırakmadı*" (1981: 110) diye dert yanar. Kadına acıyan asker, ona para uzatır. Kadın ise, para istemediğini, derdinin "*o yanık köyün içinde, o küller ortasında, o viranelerde*" (1981: 110) yalnız başına kalmamak olduğunu söyler.

Yine *Millî Savaş Hikâyeleri* kitabındaki "Köyünü Kaybeden Kadın" hikâyesinde, ismi zikredilmeyen kadın, başkahramandır. Yunanlılar köyü bastığı zaman, kadın da bütün eşyalarını alıp köyünden kaçır. Erkekleri esir alınan köyde, çocuklar da etrafa kaçmışlardır. Kadın, düşmanın köyünü basmasından sonra bir daha çocuklarının yüzünü göremez. Hikâye, kadının köyüne dönme uğraşını konu edinir; kadın, köyüne dönmek için resmî daireye sık sık gidip gelir. Ancak işgal altındaki köyüne hiçbir zaman dönemez. Kadının "*iptidalarla dayak yemiş bir çocuk hiçkırığına benzeyen feryatları gittikçe derin bir inilti halini alıyordu*" (1981: 102). Anlatıcıya göre bu ses, "*sanki düşman istilası altında kalan bütün Anadolu topraklarının bağrından çıkan bir millî felâket vaveylâsı idi*" (1981: 102).

Millî Savaş Hikâyeleri'ndeki hikâyelerin ortak bir teması vardır: "Acımasız" bir millet olan Yunanlıların, Anadolu'da yaptıkları zulüm. Şehirlerin, köylerin, olayların ve kişilerin adı değişmekte; lâkin Yunanlıların zulmü, zorbalığı hatta kimi hikâyelerinde görüldüğü üzere vahşiliği daima vurgulanmaktadır. Yunan askerlerinin zorbalığının anlatıldığı hikâyelerden biri de, "On Dört Yaşında Bir Adam" hikâyesidir. İsmi

zikredilmeyen on dört yaşındaki çocuk, babasını savaşta kaybeder. Annesinin ve ablasının geçimi sağlayan çocuğa, anlatıcı sorar: “*Sen de nişanlansana, bak bu kadar becerikli koskoca bir adam olmuşsun*” (1981: 96). Bu soru üzerine çocuk, anlatıcının yüzüne mahzun bir şekilde bakar ve “*efendim nişanlanmıştım ama olmadı... **düşman köyden çıkarken... benim gözümün önünde... Köyün öbür kızlarıyla beraber derenin içine sürüklediler. Biz bağırdık, çağırdık; aman etmeyin, zaman etmeyin dedik; kulak asmadılar***” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 96-97) cevabını verir.

Yunanlıların milliyetçi bir bakış açısı ile anlatıldığı *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde dikkat çeken bir diğer husus, Yunanlılar yerine “Hristiyan”, “düşman” gibi ifadelerin kullanılmasıdır. Nitekim, Enginün ve Kerman'ın ortak çalışması olarak ortaya çıkan *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 2 Hikâye (1860-1923)* kitabının önsözünde, Millî Mücadele sırasında yazılan hikâyelerin daha sonra yapılan baskılarında “Yunan” kelimesi yerine “düşman” kelimesinin kullanıldığı vurgulanır (Enginün ve Kerman, 2011a: 28). Yakup Kadri'nin kitabın ilk baskılarında, “Yunanlılar” ifadesi yerine kimi yerlerde “düşman” kelimesini kullanmasının da bu duruma neden olduğu söylenebilir.

Haldun Taner'in *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi (1949), Tuş, Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu)* adlı eserinin “Harikliya” hikâyesindeki “nankör” Harikliya, hikâyenin merkezindedir. Esasında Harikliya, hikâyenin başında olumlu bir şekilde tanıtılır. Kız kardeşleri ile beraber terzicilik yaparak ihtiyar anne ve babasını geçindiren Harikliya, “şen tabiatlı” biridir. Harikliya'nın Andon Vasilyadis adında, “*uzun boylu, ince ruhlu bir delikanlı*” (1970: 91) ile ilişkisi vardır. Gündüzleri bir tamircinin yanında geceleri ise, Tepebaşı'ndaki bir barda çalışarak ekmeğini kazanan Andon, “*Harikliya'ya kelimenin bütün manasıyla âşıktır*” (1970: 92). Harikliya da oğlana bayılmaktadır; ancak kendini “*Andon'a dirhem dirhem satıyordu. Sanki halinde tavrında, sesinin tonunda: 'Ben istesem senden çok daha âlâsı ile nişanlanabilirim, ama sana acıyorum da böyle bir şey yapmıyorum' diyen bir ifade vardı. Fakat çocuk hastalanıp da onu bir gün arayamayacak olsa, meraktan çıldırır, sokaklara uğrardı. Yani severdi de göstermezdi kurnaz kız*” (1970: 92). Herkes sabırsızlıkla Harikliya ve Andon'un düğün gününü beklerken Harikliya, Andon'u Jimmy adında Amerikalı bir bahriyeliyle aldatır. Amerikan Missouri zırhlısı, İstanbul'a geldiğinden beri, Harikliya'ya bir hâller olmuştur. Her gün İstanbul'a inen Harikliya, bazı geceler eve hiç gelmemeye başlar. Komşulardan Harikliya'yı Beyoğlu'nda Amerikalı bahriyeli ile gören bile olmuştur (1970: 93). Anlatıcının sözcüsü konumunda

olan ve ismi zikredilmeyen kahraman, Harikliya'ya “*Ya Andon?*” (1970: 94) diye sorması üzerine Harikliya, “*Andon'un yüzüğünü dün sabah yolladım. Onu zaten sevmezdim. Sadece acırdım*” (1970: 94) cevabını verir. Anlatıcının sözcüsü konumunda olan kahraman, hikâyenin sonunda hükmünü verir: “*Şu kadınlar pek nankör*” (1970: 95). Anlatıcı, nankörlük konusunda bütün kadınları kast etse de, hikâyede nişanlısını aldatan Rum Harikliya'dır. Nişanlı Harikliya'nın aklını başından alan ise, Amerikalı bir yabancısıdır.

Hikâyelerinde Rumlara yer veren diğer bir hikâyecimiz Sait Faik Abasıyanık'tır. Burgazada'da yaşayan Sait Faik'in hikâyelerinde Rumlar, genellikle olumlu çizilirler; ancak az da olsa ahlâksız ve gözü aç Rumlara rastlamak da mümkündür. Örneğin Sait Faik'in *Mahalle Kahvesi* (1950) adlı kitabındaki “Sinağrit Baba” hikâyesinde anlattığı Rum balıkçılar, böyledir. Hikâyenin kahramanı “Sinağrit Baba”, bir balıktır. “Sinağrit Baba”, âdeta bir insan gibi tasvir edilir: “*Ömründe konuşmamış, ömrü boyunca evlenmemiş, ömrü boyunca yalnız yaşamıştır. Onun kovuğundaki zümrüt pencereden ne facialar seyretmiştir*” (1965b: 148). Sinağrit Baba'nın oltasını kokladığı balıkçılardan biri, balıkçı Hristo'dur. Hristo, “*gözü açtır, içinden pazarlıklıdır*” ve “*kusurlu adam*”dır (1965b: 149). Hristo'nun oltasını es geçen Sinağrit Baba, “kibirli” Rum Nikoli'nin oltasına gelir. Nikoli ise, “*evvela sarhoştı. Sonra ahlâksızdı, kendini düşünürdü... kibirliydi de. Sinağrit Baba, kibirli fikirayı severdi ama Nikoli'nin kibrini beğenmiyordu.*” Rum balıkçıların oltasını beğenmeyen Sinağrit Baba, hikâyenin sonunda “*korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu*” bir adam tarafından avlanır ve ölür. Adnan Binyazar (1975: 100), Sait Faik için, “*nerede ezilen, insanca duyguları sömürülen biri varsa, öykücü, çoğunlukla bir gözlemci olarak onun yanındadır*” yorumunu yapar. Hikâyede ezilen, bir insan değil; bir balıktır. Sait Faik, alegori yaparak insan gibi tasvir ettiği bir balığın bile yanında yer alır. Sait Faik'in değer verdiği balığı ezen, onu avlamak isteyen ise, açgözlü ve kibirli “Rumlardır”.

2.1.3. Ermenilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım

Ele alınan kimi hikâyelerde, Ermeniler tiksindirici, yalancı, para düşkünü, hırsız ve ahlâksız olarak resmedilir. Rumların/Yununların, “milliyetçi” bir bakış açısıyla ele alındığı hikâyelerde, Rumlar/Yunanlılar daha çok hain, işbirlikçi, zalim gibi sıfatlarla ön plana çıkarken Ermeni karakterlerde böyle bir durum söz konusu değildir. Örneğin Ercüment Ekrem Talu'nun *Güldüren Kitap* (1927) adlı eserindeki “Sen Ne İçersin?” hikâyesinde anlatılan Fülük, kocasını aldatan bir Ermenidir. Fülük'in eşi Mardirus, bir gün evine erken

gelir. Eşini ertesi akşam bekleyen Fülük, “*pek müşkül bir duruma düşer*”; zira eşi eve geldiği vakit komşunun oğlu Ermeni Yervant ile “*pek tatlı bir muhabbete dalmıştır*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 13). Fülük, Yervant’i apar topar karyolanın altına saklar. Mardirus ise, rakısının içtikten sonra yatağına gidip yatar. Yervant’ın yatağın altında olduğunu fark eden Mardirus, sabah olunca önce hizmetçisine şöyle seslenir: “*Bana bir kahve, madama da bir çay*” (1927: 13). Sonra karyolanın altına eğilip Yervant’a “*Yervant! Sen ne içersin oğul?*” (1927: 13) diye sorar. Ermeni kadının ve genç çapkının yuvayı dağıtmaya yönelik hareketlerinin yanı sıra, Mardirus’un pişkinliğinin de trajikomik bir durum olduğu söylenebilir.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Anafor” hikâyesinde ise, Kayserili Ermeni karakter Kosti’nin hırsızlığı anlatılır. Sıcak bir günde, bira içmek isteyen Kosti, birahaneye girer ve garsondan bir şarap ister. Garsonun şarabı getirmesinden sonra, Kosti şarabı istemediğini onun yerine bira istediğini söyler. Birayı içen Kosti, parayı ödemediği için kapıya doğru yönelir. Garson, Kosti’nin yanına gelip biranın parasını ister. Kosti ise, “*yerine şarabı verdim ya*” diye mukabelede bulunur. Garsonun, şarabın da parasını almadığını söyleyince Kosti, “*Helbette almayacağın köftehor! Sana içmediğim şeyin parasını mı vireceğim daha*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 18) diyerek kapıdan çıkıp gider. Ermeni Kosti, hem biranın parasını vermez hem garsonun aklıyla dalga geçer hem de garsona hakaretimiz bir dil kullanır.

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “O Ufak İş” hikâyesinde, Ermeni Boynuzlıyan paraya çok önem veren bir karakterdir. Ermeni Boynuzlıyan, paraya o kadar değer verir ki paralarını karısının namusundan daha çok düşünür. Bir gün arkadaşı Saluzyan, koşa koşa Boynuzlıyan’ın yanına gelir. Saluzyan, dükkânında çalıştırdığı kasiyerin, kendisine ihanet ettiğini söyler. Boynuzlıyan, Saluzyan’a heyecanla “*Ne ihaneti? Anlat*” demesi üzerine, Saluzyan, “*Gün aşırı karın ilen yatıyor! Elimde ispatı var*” der (1927: 57). Bu söz üzerine derin bir nefes alan Boynuzlıyan, “*Oh (...) ben de sanmışım ki kasaya alub kaçmıştır dey! Ödüm koptu*” (1927: 57) diyerek ilginç bir tepki verir.

Ercüment Ekrem’in *Güldüren Kitap* adlı kitabındaki bir başka hikâyesi, “Perdeler” ismini taşır. Şaziyen Hanım, Kumkapılı Bedrus’un karısıdır. Şaziyen, “*dört kaşlı, gaga burun, duba kadar şişman biçimsiz bir Ermeni dudusu idi*” (1927: 83). Şaziyen, eşinden yatak odalarına bir perde almalarını ister; çünkü odaları karşıkı komşular tarafından gözükmetedir. Ancak, paraya düşkün olan Bedrus’un aklına başka bir fikir gelir. Karısına,

“bir iki gün cıv cılıdak pencerenin önünde görün... O vakit seni görmesin diye perdeyi o takar” (1927: 84). Ercüment Ekrem, hem Ermeni kadını hem de Ermeni erkeğini “milliyetçi” bir yaklaşımla tahkir eder. Kadın “biçimsizliği” ile “ötekidir.” Erkek ise, cimriliğinin yanı sıra karısının namusunu bile düşünmeyen ilginç biridir.

İçimizdeki Şeytan romanı ile başta Nihal Atsız olmak üzere Turancıları kızdıran toplumsal gerçekçi (Bezirci, 1997: 54) Sabahattin Ali'nin *Değirmen* (1935) adlı kitabındaki “Bir Gemici Hikâyesi”nde, “Allah belasını veresice” gemiyi, pek çok el/sahip değiştirdiği için Ermenilere benzetmesi de dikkat çekicidir. Hikâyede ismi zikredilmeyen on dokuz yaşındaki genç, babasının ölümünden sonra annesine ve kız kardeşine bakmak için gemide işe girer (1973: 94-95). Genç, bir müddet sonra diğer tayfalar gibi “kaçakçılık yapar, Rusya'ya ruble, Mısır'a esrar götürerek kazandığı paraların birazını anasına gönderir, üst tarafını İskenderiye'de Habeş, İstanbul'da Rum, Sivastopol'da Rus kadınlarına yedirir” (1973: 96). Geçimini sağladığı gemiden hoşnut olmayan genç, gemiye girdiği güne bela okumaktadır: “Gemi değil, bir cehennemdi bu... Altmış sene evvel İtalya'da yapılmış, kocaman, dört direkli, yelkenli ve tek kazanlı bir vapurdu. **Bir Ermeni'den daha çok tebaa değiştirmiş**, Yunan veliahdına yatlık, Danimarka hükümetine mektep gemiliği, bir Rus tüccarına posta vapurluğu yapmıştı. Ve şimdiki sahibi İstanbullu bir Yahudi, bu hurdayı Aden ile İstanbul arasında şilep olarak işletiyordu” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1973: 96).

Samet Ağaoğlu, *Strazburg Hatıraları* (1944) adlı kitabındaki “Naoma” hikâyesinde, Ermeni asıllı bir karakterden söz eder: Serkiz. Serkiz, “çoktan beri kadınsızdır” (1945: 56). “Naoma” adlı bir Romen kadınla ilişkisi olan Serkiz, Naoma'yı zorla otele götürmek ve onunla beraber olmak ister. Naoma'nın “çirkin” olduğunu düşünen Serkiz, Naoma ile sırf cinsî hazları için beraber olmaktadır. Naoma'ya “ikide bir, gel yatalım” diyen Serkiz'in Naoma'ya bakışları şöyledir: “Sen çirkin bir kadınsın. Benden başkası sana zaten bakmaz (...) Benim senden alacağım yalnız bir şeydir: Vücutundan alacağım sıcak zevk. İşte o kadar” (1945: 60). Hikâye, mağdur ve “iyi” olan “yabancı” Romen Naoma ile sarhoş ve cinsel haz peşinde koşan “kötü” “azınlık” karakteri Ermeni Serkiz üzerine kurulur. Samet Ağaoğlu, “En çok hangi yazarları okudunuz? Hangilerinin tesiri altında kaldınız?” (Varlık Dergisi, 1957: 6) sorusuna muhatap olunca romantik hayallerine hitap eden yazarın Yakup Kadri olduğunu ve Yakup Kadri'nin yanı sıra, “milliyetçi” yazar Halide Edip'in *Vurun Kahpeye*'deki Aliye tipinin hoşuna gittiğini, Aliye'nin kendisini sardığını ifade eder

(Varlık Dergisi, 1957: 6). Samet Ağaoğlu'nun *Strazburg Hatıraları*'nı tahlil eden Tahir Alangu (1965: 41), onun hikâyelerinin “kendi yaşayışından” parçalar ile dolu olduğunu vurgular. Hukuk eğitimi yapmak üzere Strazburg'da bulunan ve Ahmet Ağaoğlu gibi “milliyetçi” bir ideologun oğlu olan Samet Ağaoğlu'nun Ermeni karakteri “olumsuz” göstermesinde, iki sebep bulunabilir. Birincisi, Strazburg'da gerçekten böyle bir Ermeni görmüş olabilir; ikincisi ise, babasından kendisine tevarüs eden milliyetçi hassasiyetler.

Sabahattin Ali, *Yeni Dünya* (1945) kitabındaki “Isıtmak İçin” hikâyesinde, Konya'da, evinde kiracı olarak kaldığı Ermeni kadından söz eder. Hikâyede, esasında evdeki kızına bakmak zorunda olan ve ismi zikredilmeyen çamaşırcı kadının fakirliği anlatılır. Bu çamaşırcı kadın, Ermeni kadının evine de gelmektedir. Ancak, hikâyede ismi zikredilmeyen Ermeni kadın, “hırsız, yalancı ve tiksindirici” biri olarak dikkat çeker. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, hikâyenin başında ev sahibi Ermeni kadını, okuyucuya şöyle tanıtır: “*Ev sahibim elli beşlik, ufak tefek, daima siyah ve yere kadar uzun bir etek giyen ve siyah yüнден örülmüş eski bir atkıyı asla omuzlarından eksik etmeyen bir kadındır*” (Sabahattin Ali, 2011: 40). Ermeni kadın her gün, muntazaman, anlatıcının lambasından gaz çalar. Ermeni kadın, hırsızlığının ötesinde anlatıcıya yalan da söyler; anlatıcıyı, akşamları birer saat bile yakmadığı beş numara lambanın iki günde yarım kilo gaz harcadığına inandırmaya çalışır. Anlatıcı, Ermeni kadının yalanlarına ses çıkarmaz ve kış günü iki misli fiyatla yeni odun alır (Sabahattin Ali, 2011: 40). Anlatıcının ses çıkarmadığı bir başka husus, Ermeni kadının temizliğe dikkat etmemesidir. Anlatıcının bütün ricalarına rağmen Ermeni kadın, odadaki yarım gaz tenekesi içindeki suyu temizlemez; suda, saç parçaları ve saman çöpleri yüzer. Ermeni kadının bir diğer özelliği ise, cimri olmasıdır. Kendi evinde odun olmasına rağmen, akşamları anlatıcının odasına gelir ve “*Beyim, müsaaden olursa bir tava ateş alayım*” der (Sabahattin Ali, 2011: 41). Anlatıcının başını salladığını gören kadın, sobayı açar ve içinde ne varsa götürür. Ermeni kadının cimriliği, bir gün tiksindirici bir noktaya ulaşır. Anlatıcı, para vererek yıkattığı çamaşırlarının Ermeni kadının çamaşırları ile beraber yıkandığını öğrenir. Ermeni kadın, para harcamamak için, anlatıcının çamaşırlarını almaya gelen kadına kendi çamaşırlarını da vermektedir. Anlatıcı, bu durumu öğrenmesinin ardından “*ilk duyduğum his biraz tiksindirici oldu*” (Sabahattin Ali, 2011: 42) diyerek Ermeni kadından iğrenmeye başladığını söyler. Anlatıcı, Ermeni kadının yalanlarına, kirliliğine, cimriliğine ve tiksindiriciliğine katlanmaktadır; çünkü hayatta hiçbir şey, ona yer değiştirmek kadar zor gelmemektedir. Hikâyede esas vurgulanmak istenen, Ermeni kadının çamaşırlarını yıkamaya gelen fakir

kadına toplumun duyarsız kalmasıdır. Fakat hikâyede onun kadar dikkat çeken bir diğer nokta da, hiçbir iyi hasleti olmayan; hırsız, yalancı, cimri ve tiksindirici olmak gibi kötü meziyetleri üzerinde toplayan kadının Ermeni olmasıdır.

Memduh Şevket Esendal'ın *Hikâyeler* (1946) kitabında yer alan “Kayışlı Çeken” hikâyesinde, hikâyenin başkahramanı olan Ali Rıza Efendi, evine gelen Ermeni temizlikçi kadından şikâyetçidir. Arkadaşı Rasim Bey ile meyhanede dertleşen Ali Rıza Efendi, evlendikten sonra karısının istekleriyle daraldığını belirtir. Zaten pek çok ev işini yapmayan karısı, parmağında “dolama” çıktığı için çamaşırları da yıkamayacağını söyler. Ali Rıza Efendi'nin karısı, eve “*Horop adında bir Ermeni karısı*” bulup getirir (1946: 13). Normalde Ermeni Horop Dudu'nun işi bir günlüktür; ancak aradan birkaç gün geçmesine rağmen Horop Dudu, hâlâ Ali Rıza Efendi'nin evinden gitmez. Ali Rıza Efendi, arkadaşı Rasim'e, evinde yük olarak gördüğü Ermeni Horop Dudu'yu “*Karı bizden ayağını kesmedi. Doğrusu, bizden para pul istediği de yok, yok ama Allah seni inandırırın, yiyince at kadar yiyor. İçtiği kahvenin de hesabı yok! Şeytan “kov şunu evden” dedi*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1946: 13) sözleri ile anlatır.

Haldun Taner'in *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi* (1949), *Tuş, Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu*) adlı eserindeki “Beatris Mavyan” hikâyesinin merkezinde, “mağrur”, “zengin ama çirkin” Ermeni kız Beatris vardır. Beatris Mavyan, İstanbul'daki asil bir Ermeni ailenin kızıdır. Baba Bay Osep Mavyan, Paris'te tahsilini tamamlamış, Jamanak Gazetesi'nde makaleler yazan, İstanbul'daki Ermeni mektebinde Fransızca muallimliği yapan, zengin ve “baron tavırlı bir kişizadedir.” Anne Şarlot Mavyan da, Fransız kültürü ile yetişmiş, kibar ve dört göbek öteden Napolyon ile akraba olan asilzade biridir. Madam Mavyan, fırsat buldukça Marsilya'daki akrabalarını ziyarete gider, “*iki üç ay orada kalıp medenî kültürünü cilâlamak ihtiyacı duyar*” (1970: 45). Böyle bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Beatris'in de, anlatıcının ifadesiyle “*ne kadar sivilize bir insan olacağı*” (1970: 46) muhakkaktır. Beatris “*piyano çalan, resim yapan, artist ruhlu bir genç kızdır*” (1970: 46). Fransızca bilen, Dam de Sion'da okuyan ve Amerikan Koleji'nde Anglo-Sakson terbiyesi alan Beatres'in, bu güzel meziyetlerine rağmen bir türlü taliplisi çıkmaz. Mağrur bir karaktere sahip olan Beatres, taliplisinin çıkmamasını, arkadaş çevresine, “*güç beğenirim*” diye yalan söyleyerek açıklar (1970: 46). “*Halbuki bu rağbetsizliğin sırrını mumâileyhânın son derece çehre züğürdü olmasında ve vücudunun aşırı derecede kılı bulunmasında aramak çok daha doğru olur (...)* İyi tarafları onun bar bar bağırın

çirkinliğini kapatamıyor, örtemiyordu” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1970: 46-47). Beatris’in yüzünde *“bakılmağa değer bir güzellik bulmak imkânsızdı.”* Koca burnu ve *“her tarafını tüylerin bürüdüğü pürtük pürtük ergenlikli teni ile cins-i latîfin hiç de parlak bir temsilcisi addolunamazdı”* (Vurgulama bana ait, E.K.) (1970: 47). Arkadaşlarına evlenmek niyetinde olmadığını, bütün erkeklerin egoist olduğunu söyleyen Beatris, gönlünü fethedecek şövalyenin centilmen olması gerektiğini ve Sorbanne’dan veya Cambridge’den mezun olması gerektiğini şart koşar (1970: 47-48). *“Kapısını çalacak ilk pantolonluya muvafakat cevabı vereceği su götürmez hakikat”* (1970: 48) olan Beatris, Jirayir Keklikyan adında bir Ermeni gencine âşık olur. Menfaatkâr ve yalancı olan Jirayir, *“Sorbonne’u filan geçtik, Pangaltı’daki Ermeni lisesinden dahi şahadetname alamamış, kömür kaşlı, kırmızı yanaklı, esnaf kılıklı tıknaz bir”* (Vurgulama bana ait, E.K.) (1970: 48) delikanlıdır. Mahmutpaşa’da manifatura mağazası işleten Jirayir, ne tahsili ne işi ne de tipi itibariyle Beatris’in rüyalarındaki şövalye ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Ayrıca, Jirayir çapkın biridir de. Beatris’in arkadaşı Ermin Berberyan, Beatris’in müsamerede görüp âşık olduğu Jirayir için Beatris’i uyarır. Ermin, ona bütün kızların Jirayir için yanıp tutuştuklarını söyler. Üstelik Jirayir’in sarışın Rum bir dilberle de ilişkisi olduğunu Beatris’e bildirir. Ancak, Beatris bu duruma kulak asmaz. Beatris, Jirayir’e âşık olduğunu annesine söyler. Anne Madam Şarlot, kızına bu işi halledeceğinin teminatını verir. Jirayir’in, Beatris’in babası Osep Mavyan’ın Pangaltı Lisesi’nden talebesi olduğu ortaya çıkar. Anne ve babanın zoru ile Jirayir sık sık Mavyan’ların evine gidip gelmeye başlar. Jirayir, evdeki modern yaşayıştan ve yiyip içmekten memnundur. Jirayir, Mavyanların evinden çıktıktan sonra Rum sarışın dilberinin yanına gitmektedir. Herkes, Jirayir’in Mavyanlara ne zaman “tekme vurup” kaçacağını merak ederken hiç beklenmedik bir anda hükümet, “Varlık Vergisi” kanununu çıkartır ve *“vatan borcundan kaçan mükellefleri Erzurum taraflarına göndermeğe”* başlar (1970: 53). Jirayir, *“altmış bin lirayı sultanmaktansa Beatris’in diken diken kılı vücuduna sarılıp sivilceli suratını öpmeyi ehven-i şer buldu. Bir pazar lâcivert elbiselerini giydiği gibi Bay Mavyan’ı ziyaret etti. İki adam kapıyı iyice kapayarak, alçak sesle bir hayli pazarlık ettiler. Ve on gün sonra Beatris’le Jirayir’in gerdeğe girdikleri duyuldu”* (Vurgulama bana ait, E.K.) (1970: 53). Bay Mavyan, kızı ile evlenen Jirayir’e yetmiş beş bin liralık bir çek verir. Beatris ile parası için evlenen Jirayir ise, yıllar geçmesine rağmen bu evliliğe bir türlü alışamaz. *“Kocalık vazifesini yerine getirirken duyduğu tiksintiye bastırmak için gene haftada birkaç gün, Tarlabası’ndaki sarışın sevgilisine kaçamak”* (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1970: 53) yapar. Jirayir’in Rum

sevgilisine gittiğini anlamayan Beatris ise, “*oturup kalkıp hükümete dua etmektedir*” (1970: 53). Neredeyse bütün kahramanların Ermeni olduğu hikâyede, Beatris’in fizikinin tiksindirici bir şekilde anlatılması dikkat çekicidir. “Çehre züğürdü” olan kız ayrıca mağrurdur da. Beatris’in haricinde, Ermeni çapkın genç Jirayir de, zorla bile olsa, evlenmesine rağmen eski Rum sevgilisi ile beraber olan olumsuz bir karakterdir. Beatris’i aldatan Jirayir’in bu evliliği, Varlık Vergisi’nden kurtulmak için yaptığı anlatıcı tarafından vurgulanır. Ancak, çapkın “hergele” (1970: 52) Jirayir, Beatris ile evlenmeden önce de Mavyanların evindeki lüks yaşayıştan ve “*evdeki bir aşüfteyi seyretmekten*” memnundur. Neticede, Beatris’in “zavallı yüreğini” kandıran ve âdeta onunla “komedi oynayan” Jirayir, hikâyede Beatris kadar olmasa da “olumsuz” bir Ermeni karakterdir.

2.1.4. Yahudilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım

İncelenen hikâye kitaplarının genelinde, Yahudilerin daha çok ticaret ile uğraştıkları görülür. Tüccar kimliği ile ön plana çıkan Yahudi karakterler, “para” düşkünüdür. Nitekim tarihî açıdan bakıldığında, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne, Yahudilerin ticaret hayatında hep ön planda oldukları bir gerçektir. Kemal Karpat (2009: 85), Yahudilerin ticaret hayatındaki etkinliğini Fatih dönemine kadar götürür ve XV. yüzyılda İstanbul’da yaşayan Yahudilerin, Avrupa’daki dostlarına ve akrabalarına, payitahtta sahip oldukları ekonomik fırsatların büyüklüğünden söz edip onları İstanbul’a çağırdıklarını ifade eder. Necip Fazıl (2010: 50), dünyada para mefhumunu ve bu mefhumun manevralarını, Yahudiler kadar bilen bulunmadığını; kredinin, faizin, kefaletin ve borsanın hep onların icadı olduğunu iddia eder. Avner Levi (1998: 18), Rumların ve Ermenilerin Cumhuriyet’in kurulmasından sonra sayılarının azalması üzerine Yahudilerin ticaret hayatında daha aktif hâle geldiklerine, Rumların ve Ermenilerin gitmesi ile orta kesimde doğan boşluğu Yahudilerin doldurduğuna dikkat çeker. Nitekim Levi’nin de belirttiği gibi, 1920’li ve 1930’lu yılların ticaret hayatında, Yahudilerin payı çok yüksektir (Levi, 1998: 18). Yahudilerin ekonomik açıdan zengin olmaları, onlar için kullanılan “kurnaz, cimri, para canlısı” gibi olumsuz imajları da beraberinde getirir. Topluma ayna tutan edebî metinler, toplumdaki algıdan beslenir. 1923-1950 dönemindeki hikâyelerde, Yahudilere yönelik bu imajlara sık sık rastlanır.

Osman Cemal Kaygılı, *Eşkıya Güzeli* (1925) adlı kitabındaki “Moskof Çay, Popof Çay” hikâyesinde, kurnaz bir Yahudi karakterden bahseder. İsmi zikredilmeyen Yahudi, Dimitriyof adındaki bir Rus’a, oyun oynar. Çay satarak geçimini sağlayan Rus Dimitriyef,

iki yıldır İstanbul'da olmasına rağmen doğru dürüst Türkçe öğrenememiştir. Bir arkadaşı, ona Fatih'teki Çarşamba pazarına giderse daha çok iş yapabileceğini söyler. Arkadaşı, Dimitriyef'in daha iyi satış yapabilmesi için de, "*Halis Rus çayı, paketi beş kuruş*" (1925a: 15) yazılı bir levhayı Dimitriyef'e verir. Türkçesi, ancak "çaruk çürük kelimelerden" ibaret olan Dimitriyef, levhayı alarak Çarşamba'ya gider. Dimitriyef, Çarşamba'ya geldiği zaman, levhasını kaybeder. Dimitriyef'i heyecanlı bir şekilde gören, "*kurnaz ve alaycı*" Yahudi, işi "*hemen çakar*" (1925a: 15). Dimitriyef'in Türkçe bilmediğini anlayan Yahudi, ona bir oyun oynamak ister. Dimitriyef'e yardım edeceğini söyleyen Yahudi, kendisine yeni bir levha yazdıracağını söyler. Dimitriyef ile alay etmek niyetinde olan Yahudi, levhaya şöyle yazdırır: "*Kim enseme bir tokat vurursa kendisine bir paket çay hediye edeceğim*" (1925a: 16). Anlamını bilmediği yeni levhasını omzuna geçiren Dimitriyef, pazara geri gönder. Ancak, pazardaki çoluk çocuk herkes, kendisine gülmektedir. Dimitriyef'in levhasını okuyan bir tulumbacı ve arkadaşı, Dimitriyef'e "çat çut" vurur. Tulumbacı ve arkadaşı, Dimitriyef'in çaylarından bir paket almayı da unutmazlar. Ne olduğunu anlayamayan Dimitriyef, tulumbacı ve arkadaşının arkasından koşarken ensesinde bir tokat daha hisseder. Dimitriyef, daha yeni tokadın sebebini anlayamadan, ensesine birçok tokat daha iner. Dimitriyef'in bütün çayları yağmalandığı gibi, ensesi de "pancar gibi" olmuştur. Tüm bu yaşananlara anlam veremeyen Dimitriyef, söylene söylene giderken Yahudi onu seyretmekte ve katıla katıla gülmektedir (1925a: 17). Ercüment Ekrem Talu'nun çıkardığı *Alay* dergisinde yazan, *Güleryüz*'de O.C. imzasıyla hikâyeler ve mizahî şiirler kaleme alan ve *Ayine* adlı bir mizah dergisi çıkaran (Mangır, 2011: 758) Osman Cemal Kaygılı, "Moskof Çay, Popof Çay" hikâyesinde de, mizahî bir dil kullanır. Ancak, Ercüment Ekrem Talu'nun *Güldüren Kitap* adlı hikâye kitabındaki birçok hikâyede de görüldüğü gibi, okuyucu güldürülürken araç olarak "para düşkününü Yahudi" tipinden faydalanılır. Okuyucuyu tebessüm ettirmek gayesinde olan hikâyelerde, "kötü" karakterin genellikle Yahudi olması dikkat çekici bir durumdur.

Osman Cemal Kaygılı, *Eşkya Güzeli* adlı kitabındaki "Kırkından Sonra Saz Çalınır Mı?" hikâyesinde, para düşkününü olan ve müşterilerini kaybetmemek için kolayca iftira atabilen bir Yahudi'den söz eder. Hikâyenin başkahramanı olan Köse, bir gün yolda, türkü söyleyerek balık satan Yahudi balıkçıları görür. Herhangi bir işi olmayan Köse, Yahudi balıkçının yanında balık satmaya karar verir. Köse'nin balıkçılıktan iyi para kazanması, Yahudi balıkçıyı rahatsız eder. Bu durum üzerine Yahudi balıkçı, Köse'nin müşterilerini kendisine çekmek için bir "kurnazlık" düşünür. Yahudi balıkçı, ertesi gün yanına, yüzü

gözü boyalı bir soyтары getirir. Yahudi'nin hamlesine karşı, Köse de bir zurna tutar. Zurna, Köse'nin iyi olan işlerini daha da iyi yapar. Etraftaki Yahudi balıkçılar da, iş yapamamaya başlarlar. Bu duruma çare arayan Yahudi balıkçı, dört kişilik bir saz heyeti tutar; fakat yine durum değişmez. Köse'nin alış verişini kıskanan Yahudi balıkçı, sonunda Köse'ye iftira atmaya karar verir. Yahudi balıkçı, mahalleden bir kadına, “*Köse, bir Yahudi karısıyla eşini aldatıyor*” dedikodusunu fısıldar. Köse'nin karısı, bu iftiraya hemen inanır ve soluğu kocasının yanında alır. Kadın, kızıyla beraber Köse'yi milletin içinde döver. Köse, milletin içinde âdeta rezil olurken tüm yaşananları bir köşede izleyen Yahudi balıkçı, kıs kıs gülmektedir (1925a: 43).

Reşat Nuri Güntekin'in *Tanrı Misafiri* (1927) kitabındaki “Porselen Çay İbriği” hikâyesinde, Yahudi tüccar Mordohay; kurnaz, akıllı, hilekâr ve para canlısı bir tiptir. Mordohay, parası olmayan ve arkadaşına düğün hediyesi almak zorunda olan eski ahababı Murtaza Efendi'ye önce, “*Ben, eski arkadaşımı unutmam*” (1960: 89) diyerek yardım edeceğini söyler; fakat sonra Mordohay'ın aklına kurnazca bir fikir gelir. Mordohay, Çin işi kırık bir ibriği arkadaşı Murtaza'ya verirken ona uyduracağı hileyi de söyler: “*Sen hediye gönderiyorsun... Meselâ mahalle bekçisi yolda kırıyor...*” (1960: 90). Murtaza, Mordohay'ın hilekâr teklifini, önce kabul etmek istemez; fakat sonra razı olur ve “*Ulan, Mordohay!.. Olur kurnaz Yahudi değilsin be, haydi öyle yapalım... Ama sen de artık bu şey için para isteme*” diyerek Mordohay'dan bir ricada bulunur. Mordohay ise, “*Olur mu öyle şey canım?.. Biz de bunu bedavaya almadık. Eski bir arkadaşına can kurban... Ama bedava verirsem dükkânın uğuru kaçır...*” (1960: 90) diye cevap vererek hem ne kadar para canlısı olduğunu hem de hilekârlığını gösterir.

İncelenen kitaplar içerisinde, Yahudileri “milliyetçi” bir yaklaşımla olumsuz olarak tasvir eden en fazla metne sahip kitabın, Ercüment Ekrem Talu'nun *Güldüren Kitap* (1927) adlı eseri olduğunu söyleyebiliriz. *Güldüren Kitap*'taki metinlere, “fıkra” denilebileceği gibi “küçürek öykü” de denilebilir. Kitaptaki beş altı satırı geçmeyen bu metinler, Ramazan Korkmaz'ın ifadesiyle, “*çok kısa öykü, minimal öykü, öykücük, minicik öykü*” (Korkmaz ve Deveci, 2011: 12) gibi adlarla ifade edilirler. Korkmaz, “küçürek öykü”deki kelime sayısının 100'ü geçmemesi gerektiğini söyler (Korkmaz ve Deveci, 2011: 14). Kitaptaki Yahudilerle ilgili “küçürek öykü”lerden ilki, “Salamon'un Kederi” başlığını taşır. Yahudilerin para düşkünlüğüne vurgu yapılan hikâyede, Müeyyiz, bir gün Salamon'u zayıflamış ve çehresi sararmış olarak görür. Müeyyiz, Salamon'a “*Hasta mısın?*” diye

sorar. Salamon da, “*Hastadan beter oldum, evim yandı*” (1927: 11) diye cevap verir. “Evin sigortası yok muydu?” diye soran Müeyyiz’e Salamon, “-*Vardı fakat yanında bizim karı da beraber yandı*” (1927: 11) der. Müeyyiz’in “*Vah Salamon, öyleyse ona kederlendin*” diye mukabelede bulununca Salamon, şu ilginç cevabı verir: “*Yok, ağnamadın... iki yün sonra bizim karı da sigorta olacağımış... Ta bin beş yüz lira kayıp ettim! Ona yanıyorum!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 11).

Kitaptaki bir diğer “küçürek” hikâyenin adı, “Daha Eskimemiş”tir. Burada ise, Yahudi Salamon’un temizliğe önem vermemesi anlatılır. Hikâyenin ilk cümlesi şöyledir: “*Salamon’un temizlikle pek alış verışı yoktur*” (1927: 11). İdarehaneden bir arkadaşı, Salamon’a “*Bugün ne yediğini biliyorum*” der. Salamon’un “*söyle bakıyım*” demesinden sonra arkadaşı, yumurta yediğini söyler. Salamon, arkadaşına bunu nereden bilebildiğini sorar. Arkadaşı ise, “*sakalında bulaşığı kalmış*” diye cevap verir (1927: 12). Salomon, uzun bir müddet düşündükten sonra temizliğe dikkat etmediğini âdeta itiraf eder gibi şu cümleyi kurar: “*Hayır! Ben yumurtayı yeçen hafta yedim!*” (1927: 12).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Mazeltu’nun Mu’ayenesi” hikâyesinde ise, Yahudi Yasef’in paragözlüğü vurgulanır. Yasef, hasta olan Mazeltu’yu Ermeni Doktor Haruzyan’a götürür. Haruzyan diğer müşterilere yaptığı kurnazlığı, Salamon’a da yapar. Ermeni doktor, meşguliyetinin çok olduğunu hastalara hissettirmek için hastalarını, “dört kaşlı Ermeni” hizmetçisine bilerek bekletir (1927: 3). Fakat Salamon, Ermeni doktordan daha kurnazdır. Ermeni doktor, Mazeltu’nun hamile olup olmadığını öğrenmek için, Mazeltu’ya soyunmasını söyler. Mazeltu’nun yarı soyunduğunu gören doktor, ondan gömleğini ve eteğini de çıkarmasını ister. Bunun üzerine Mazeltu tamamen çıplak kalır. Doktor, Mazeltu’yu muayene ettikten sonra onun ilaçlarını yazar ve ilaçlar bittikten sonra tekrar gelmesi gerektiğini söyler. Muayeneden sonra Yasef ve Mazeltu tam gitmek üzereyken doktor, muayene ücretini ödemediklerini hatırlatır. Yasef’in, Ermeni doktora cevabı çarpıcıdır: “*(Hiddetli hiddetli) Allah’tan kork be! Böyle kartı karşında çıplak yörmeye için erkek üstelik para verir be! Uğursuz oğlu uğursuzu! Bir de utanmazdan vizite istiyor be!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 5) Ermeni doktor, cevap veremez; sadece Yasef’e “alılık alık” bakar. Yasef ise, kapıdan çıkarken doktora, “*Sersen oğlu sersemi! Kimi kandırıyorsun? Bana baksana! Bende öyle yüz var mı?*” (1927: 5) demeyi de ihmal etmez.

Aynı kitaptaki “İflas Ne Demek” hikâyesinin başkahramanı da, Salamon’dur. Salamon’un en küçük oğlu, gazetede gördüğü “iflas” kelimesinin anlamını babasına sorar.

Salamon, iflası oğluna şöyle açıklar: “*İflas etmek, parasını pantolonun cebine koyup alacaklılara ceketini vermek demektir*” (1927: 12).

“İflas Ne Demek”ten hemen sonra gelen hikâyenin adı ise, “Bir Teklif”tir. Salamon, balık pazarında alış veriş yaparken aniden “zırıl zırıl” yağmur yağmaya başlar. Eminönü’nde bir taksici çeviren Salamon, taksiciye, “*Tekir Sarayı’na beni ne kadara götürürsün?*” diye sorar. Taksicinin “*bir buçuk lira*” demesinden sonra Salamon, elindeki paketleri göstererek “*bunlar için de para isteyecek misin?*” (1927: 12) der. Taksicinin “*Yok canım! Birkaç paketin ne ehemmiyeti olur!*” cevabı üzerine cimri Salamon, taksiciye şöyle söyler: “*Öyleysen sen bunları al yötür, Mişu’nun kavesine bırak da, ben arkadan yayan yelirim, olmaz mı?*” (1927: 13).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Budala Demiş” hikâyesinde, Salamon’un trajikomik hikâyesi anlatılır. Salamon, eşi Rebeka’dan ayrılmak için avukata gider. Avukat, eşinden niçin ayrılmak istediğini sorar. Salamon, eşinin kendisine “*budala*” dediğini söyler (1927: 14). Avukatın bu durumun bir ayrılma nedeni olamayacağını söylemesi üzerine Salamon, başka bir avukata gider. Fakat o avukattan da aynı cevabı alır. Avukat, budala ifadesiyle eşinden sadece tazminat alabileceğini söyler. Eşinden ayrılmaya kararlı olan Salamon, üçüncü bir avukata gider. Üçüncü avukat da, sırf budala kelimesiyle eşinden boşanamayacağını Salamon’a söyler. Salamon, üçüncü avukattan da bu cevabı alınca “*turun anlatayım*” diyerek trajikomik hikâyesini anlatmaya başlar: “*Yeçen yün birdenbire eve yittim. Yatak odasının kapısını açınca bir de yördüm ki bizim **karı yabancı bir adamları yatıyor. ‘Rebeka! Ne yapıyorsun be?!’ diye bardım yibi bana: ‘Yörmüyor misin, budala!’ dedi. İşte bu!***” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1927: 15). İnci Enginün (2010: 295), Ercüment Ekrem’in “mizahî eda” ile Hüseyin Rahmi çizgisinde olduğunu belirtir. Hikâyenin mizahî yönü âşikârdır; fakat okuyucuya gülmek için malzeme olarak sunulan “*budala*” Salamon’un ve onun namusunu korumayan eşinin Yahudi kimliğe sahip olmaları dikkat çekicidir.

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “Rahmetli” hikâyesinde, Yahudilerin paraya olan düşkünlüğü konu edilir. Hırdavatçı Avram, bir gün dükkânında aniden rahatsızlanır ve ölür. Avram’ın karısı hamiledir ve kimse bu kötü haberi karısına söylemek istemez. Fakat Yahudi küçük çırak Vitali, öne atılarak ustasının eşine bu haberi verebileceğini söyler. Avram’ın esnaf arkadaşları, Vitali’yi uyarır: “*Sakın birden bire söyleme!*” (1927: 17). Rahmetlinin evine giden Vitali, kapıyı açan kadına, “*Rahmetli kocanızın dükkânından*

geliyorum” der. Kadın, çocuğa inanmaz ve “*beni maytap mı alıyorsun, uğursuz oğlu uğursuz*” (Vurgulama bana ait, E.K.) diyerek çocuğa bağırır (1927: 17). Bunun üzerine Vitali, pişkin bir şekilde şöyle der: “*Kızma be! Benim ilen bir liraya ittia ider misin ki kocan rahmetlidir?*” (1927: 17).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Şaka Ediyormuş” hikâyesinde, Salamon, yalancı bir karakterdir. Salamon’un karısı Rebeka, vefat eder. Rebeka’nın kabrini ziyarete giden Salamon, karısının kabrinin başında, “*Ah Rebeka! Allah senin canını alacayına benin canı alsaydı*” (1927: 18) der. Eşinin kara toprakta yalnız kaldığını söyleyen Salamon, Allah’a “*Rebeka’yı bana tekrar yeri ver*” diye de dua eder. Salamon’un duasının ardından “*bir dağ faresinin zoruyla*” toprak hafif hafif kımıldamaya başlayınca Salamon, “*Sakın ha! diye bağırdı. Ben şaka söyledim be! İnandın mı?*” (1927: 19) diyerek duasında bile sahtekârlık yaptığını ortaya koyar.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki bir başka hikâyede de, Yahudi karakter yalancıdır. “Ne Lüzumu Var” hikâyesinde, İzak arkadaşı Müeyyiz’den yüz lira borç alır. Borcun ödeme zamanı geldiği zaman, borcunu ödemez. Müeyyiz, kendisini dava edeceğini söyler. İzak ise rahat bir şekilde, “*yap, kayıp edersin*” der. Müeyyiz’in elinde senet olmadığından dolayı mahkeme, İzak’ı haklı bulur. İzak, mahkemeden sonra Müeyyiz’in yanına gelerek pişkin bir şekilde para aldığını kabul eder. Müeyyiz ise, “*Ulan Allah’tan kork*” diyerek İzak’a bağırır (1927: 19).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Sarraf Mişon Efendi” hikâyesinde ise, Yahudilerin ticaret hayatındaki yoğunluğu tenkit edilir. “Harb-i Umumi zamanında” anlatıcının sözcüsü konumunda olan ve ismi zikredilmeyen kahraman, Galata’dan bir dükkân kiralamak ister. Galata, “*Yahudilerle doludur*” (1927: 20). Yahudiler, Galata’daki piyasada Türk esnafa pek rastlamadıkları için kahramanın dükkân kiralamasına soğuk bakmaktadırlar. Hatta kahramanı “*boğmak için aralarında hafî bir ittifak*” (1927: 20) bile kurarlar. Dükkânın tutulmasının ardından Yahudiler, kahramana “ne selam ne de sabah” verirler. Dükkânın önünden geçerken “*sinsi sinsi gülümserler*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 20). Özellikle Yahudiler içinde Mişonaçı diye bir sarraf, dükkâna “istihza” nazarlarıyla bakmaktadır (1927: 20). Kahraman, “*bereket versin ki bu adamlarla işimiz*” olmuyordu diyerek Yahudilerin Galata’da kendilerine düşmanca tavır aldığını ifade eder. Bir gün, kahramanın dükkânına binbaşı olan bir zabıt gelir. Kahraman, dostu olan zabite, çay ikram eder. Zabitin dükkândan çıktığını gören Mişonaçı, hemen onun ardından kahramanın

dükkânına gelir. Mişonaçı, birdenbire değişir ve kahramanı açtığı dükkân için tebrik eder. Hatta kahramana “*yeni bir ahbap kazandık*” (1927: 21) bile der. Kahramanın şaşırıldığını gören Mişonaçı, riyakârlığına dini de dâhil eder: “*Yok, sayı böyle! Dinin hakkı için bizde yalan yok. Epimiz isteriz ki müsrmanlar ileri yitsin*” (1927: 21). Mişonaçı sağdan soldan konuştuktan sonra, kahramanın kulağına eğilerek “sebeb-i ziyaretini” söyler: “*Demin buradan çıkan zabıt ilen ahbablığınız var mı?*” (1927: 21). Kahramanın, “evet dostumdur” demesi üzerine Mişonaçı, ricasını kahramana iletir. Oğlu askerde olan Mişonaçı, oğlunun İstanbul’dan başka bir yere sevk edileceğini duymuştur. Kahramandan, oğlunun İstanbul’da kalması için zabıt ile konuşmasını ister. Zabıt ile konuşan kahraman, zaten gayrimüslim çocuklarının İstanbul’da kalacağı emrinin çıktığını öğrenir. Kahraman, Mişonaçı’ya müjdeli haberi verir vermez Mişonaçı, kahramanın elini öper. Mişonaçı, bu müjdeli haber üzerine biraz “hovardalık” yapalım diyerek kahramanı, Taksim’deki bir meyhaneye götürür. “*Yaşamak için böyle hovardalık da ilazum*” (1927: 23) diyen “*pişkin herif*” (1927: 23) Mişonaçı, rakıları içip hesap ödeme vakti gelince bir kurnazlık yapar. Tam hesabı ödeyeceği sıra “*Vah vah! diye haykırdı. Bizin cüzdan yazıhanede kalmış*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 23). Kahramanın “*telaş etme ben veririm*” demesine mukabil, yalandan “*olur mu ya?*” diyen Mişonaçı, “*borcum olsun*” diyerek kahramanın parayı ödemesini kabul eder. Fakat kahraman, o günden sonra Mişonaçı’yı bir daha göremez (1927: 24). Hikâyedeki Yahudi karakter birden fazla olumsuz sıfatı deruhte eder: “*Yalancı, cimri, riyakâr, dini bile yalanları için kullanan bir sahtekâr, pişkin, herif, sözüne sadık kalmayan ve komşusuna ‘sinsi sinsi’ ve ‘istihza’ ile bakan kendini yukarıda gören*” bir karakter. İncelenen hikâyeler içinde, en fazla olumsuz sıfatlara sahip azınlık karakterinin “Sarraf Mişon Efendi” hikâyesindeki Yahudi Mişonaçı olduğu söylenebilir.

Ercüment Ekrem, *Güldüren Kitap* adlı kitabında, “Sarraf Mişon Efendi” hikâyesinin hemen ardına “Yiğitlik” hikâyesini koyar. Bu hikâyedeki Yahudi karakterin adı da Mişonaçı’dır. Mişonaçı, burada sadece “korkak” ve “yalancıdır”. Askere alınan Mişonaçı, Balkan Harbi devam ederken “*bütün gün arkadaşlarına cesaretinden*” bahseder (1927: 24). “Babayiğit” olduğunu arkadaşlarına inandırır. Kırcaali’de bir gün “*epeyce çetin bir muharebe*” başlar. Düşman püskürtüldükten sonra, kumandan Mişonaçı’nın ortalıkta görünmediğini fark eder. Mişonaçı, gerilerdeki bir siperin içinde oturmuş, düşmanın gitmesini beklemektedir. Kumandan, Mişonaçı’ya niçin böyle yaptığını sorunca Mişonaçı, “*kemal-i sükûnetle*” şöyle der: “*Bölükte bir tane babayiğit ben varım. Beni de öldürürlersen, sonra bölükten hayır mı gelir?!*” (1927: 24-25).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Salamon’un Cüzdanı” hikâyesinde, Salamon’ın paraya olan düşkünlüğü anlatılır. Salamon, bir gün cüzdanını kaybeder. Genç bir mektepli, Salamon’un cüzdanını bulunca cüzdanı Salamon’a iade eder. Salamon, cüzdandaki paralarını tek tek saydıktan sonra, mektepli gençten ilginç bir şekilde para ister: (Para eksik olmamasına rağmen, E.K.) “*Lâkin ben bunu kaybedeli bir hafta oldu... Nerede bunun faizi? Nerede?*” (1927: 39).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Miras Yerine” hikâyesinde ise, Yahudi Buhuraçı, servetinin üç dostu (Avram, Yasef ve İsak) arasında paylaştırılmasını vasiyet eder. Ancak bu üç dostundan tek bir isteği vardır: Tabutunun üzerine elli lira koymalarıdır. Buhuraçı’nın ölmesinin ardından Avram ve Yasef vasiyete uygun bir şekilde Buhuraçı’nın tabutu üzerine ellişer lira koyarlar. İsak ise, elli lirasının heba olacağını düşünmektedir. Avram ve Yasef’e fark ettirmeden onların elli liralılarını alan İsak, aldığı paraların yerine yüz elli liralık bir çek keser. Çeki tabutun üzerine koyarken “*bozdursun, bozdursun yesin kerata*” (1927: 33) demeyi de unutmaz.

Aynı kitaptaki “Yahudi Düşüncesi” hikâyesinde, ihtiyar İsak’ın “korkaklığı” anlatılır. Kurnazlık ile Azrail’in pençesinden kurtulmayı düşünen İsak, ölüm döşğinde olmasına rağmen karısına güzelce giyinmesini ve süslenmesini söyler. Karısı Mazeltu’nun süslendiğini gören İzak, karısına şöyle der: “(Azrail’i kastederek, E.K.) *Seni (...) böyle yüzel, süslü yürür de beni bırakır seni alır*” (1927: 34).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki Yahudilerle ilgili olan bir diğer hikâye, “Rebeka’nın Matemî” başlığını taşır. Matem elbiseleriyle sokaklarda dolaşan Rebeka’ya bir adam sorar: “*Niçin böyle siyahlar giyindin?*” Rebeka, kocasının öldüğünü söyler. Rebeka’nın kocasının ölüm şekli ise ilginçtir. Rebeka’nın kocası bir gün havrada “bir lirasını” düşürür. Parasını yerden almak için eğildiği zaman bütün cemaat, paranın üzerine “hücum eder.” Kalabalığın altında ezilen Rebeka’nın kocası, orada can verir (1927: 39).

Ercüment Ekrem, *Güldüren Kitap*’taki “Enayi Mi?” hikâyesinde, Yahudilerin cimriliğini vurgular. Yahudi Haim, gece vakti Okmeydanı tarafına gitmek üzere evden çıkarken eşi onu uyarır. Gece vakti oraların çok tekin olmayacağını söyleyen kadın, eşine revolverini almasını söyler. Canından çok malını düşünen Haim ise, eşine şu çarpıcı cevabı verir: “*Ben enayi miyim? On sekiz lira verip de aldığım revolveri hayırsızlara mı kaptırayım?*” (1927: 50).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Fırsattan İstifade” hikâyesinde de, Yahudilerin para düşkünlüğü anlatılır. Arkadaşı Mişon’un hasta olduğunu, “*aklında hiçbir şey tutamadığını*” öğrenen İzak, bu “fırsattan istifade” etmek için şöyle söyler: “*Bana yüz lira ödünç virsene!*” (1927: 54).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Salamon’un Papağanı” hikâyesinde ise, Salamon’un kurnazlığı anlatılır. Salamon, konuşmayan bir papağanı yirmi beş liraya bir adama satar. İki gün sonra papağanın konuşmadığını anlayan adam, Salamon’un dükkânına gelir ve “*beni kandırmaya utanmadın mı?*” diye sorar. Salamon’un cevabı ise, kurnazcadır: “*Kızma bak söyleyeyim! Bu hayvanın eski sahibi dilsiz olduğu için*” konuşmayı öğrenememiş (1927: 57).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Salamon’la Hırsız” hikâyesinde, Salamon paraya o kadar düşkündür ki dükkânına giren hırsıza bile silah satmaya kalkışır. Salamon, dükkânına giren hırsız fark edince, elindeki revolver ile hırsıza, “ellerini kaldır” der. Salamon’u tanıyan hırsız, kurnazlık yaparak “*Revolvere otuz lira veririm*” deyince, Salamon silahı hırsıza verir ve “*al verdim yitti!*” der (1927: 17). Cevdet Kudret, Ercüment Ekrem’in “tekellümî hikâye” tarzıyla hikâyelerinde mizahın peşinde olduğunu vurgular (Kudret, 1981: 220). Diyaloglarla “mizahın” peşinde koşulan hikâyede, alay konusu olan ise Yahudi Salamon’dur.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki bir başka hikâye, “Vasiyet” hikâyesidir. Kâtime vasiyetini yazdıran Salamon, öldükten sonra mağazasında iki seneden fazla çalışan memurların her birine bin lira vermeyi taahhüt eder. Katib’in “*bin lira çok değil mi?*” demesi üzerine Salamon, şu ifadeyi vasiyetine ekletir: “*Benim mağazamda şimdiye kadar bir seneden fazla hiçbir memur oturmamıştır*” (1927: 59).

Aynı kitaptaki “Yahudi’nin Kederi” hikâyesinde ise, Yahudi Buhuraçı ölüm döşeginde yatmaktadır. Karısı ve çocukları son nefesini vermek üzere olan Buhuraçı’nın etrafında toplanır. Bütün çocuklarının yanında olduğunu öğrenen Buhuraçı, önce iki damla yaş döker ve çocuklarına sitemle bakarak “*Yazıklar olsun! Ben daha ölmeden mağazayı boş bıraktınız!*” (1927: 60) diyerek çarpıcı bir sitemde bulunur.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Söz Bir” hikâyesinde, Yahudilerin ticaret hayatında sözünde durmadıkları konu edinilir. Mişon, pazardan bir adamın malına tâlip olur. Adam, malı Mişon’a ayırır; fakat Mişon’dan pay ister. Mişon ise, “*Benim sözüm bir tane*” diyerek pay yerine söz verir. Mişon, pazarda gezerken aynı malın daha ucuzunu bulur. Söz verdiği

adamın malını almaktan vazgeçer. Bunun üzerine adam, Mişon'a "Ayıp değil mi? Sen bana söz bir tane? Demiştin" diye sitemde bulunur. Sözüde durmayan Yahudi tüccar Mişon, aynı zamanda pişkindir de: "Sözüm bir tane! Ben de onun için senden yiri aldım, başkasına virdim!" (1927: 65).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki "Kin" hikâyesinde ise, Yahudi karakter Avram'ın korkaklığı anlatılır. "Harb-i Umumi" esnasında Avram'ı askere alırlar. Düşmanın taarruz etmesi üzerine, Avram askerden kaçmaya çalışır. Ancak yakalanır. Kumandanın, "Kaçmadan utanmadın mı?" diye sorması üzerine Avram, düşmana karşı kininin olduğunu, düşmanın "yüzünü yörmeye" (1927: 66) bile tahammülü olmadığını söyler.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki "Adamına Göre Hesap" hikâyesinde, Yahudilerin paraya olan düşkünlüğü dile getirilir. Musevî mektebinde öğretmen olan Sabatay Efendi, bir çocuğa sorar: "Babanızdan yüzde beş faiz ile dört yüz lira borç aldınız. Seneye ne kadar geri ödersiniz?" Musevî öğrenci, "Sekiz yüz lira" diye cevap verir. Öğretmenin "Aman oğlum sen hiç hesap bilmiyor musun?" demesi üzerine çocuk, babasının paraya ne kadar düşkün olduğunu vurgulayan şu cümleyi kurar: "Siz babamı bilmiyorsunuz!" (1927: 67).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki "Tecrübeye Binaen" hikâyesinde, Salamon'un biraderi Yasef, zina eden ve para düşkünü olan bir karakterdir. "Yaman çapkınlardan" olan Yasef, bir gün "piyasadaki Yahudi" kızlarından biriyle ilişkiye girer. Yasef, kızıdan ilişki esnasında, elleriyle iki kulağını tutmasını ister. Yahudi düşmüş kadın, ilişki bittikten sonra Yasef'e niçin böyle bir istekte bulunduğunu sorar. Paragöz Yasef'in cevabı çarpıcıdır: "Yeçen yün bizin karyı böyle okşarken, köpoğlusu **cebimden cüzdanımı çaldı**" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 32).

Ercüment Ekrem, *Güldüren Kitap* adlı kitabındaki "Tedbir İhtiyatı" hikâyesinde, Yahudi karakter Harun'un paragözlüğünü anlatır. Harun, kızını kasiyeri Mordohay ile evlendirir. Çünkü bir gün paraları alıp kaçarsa paraları hiç yoksa kızıyla yiyecektir (1927: 68).

Aynı kitaptaki "Yeniçeri" hikâyesinde ise, yeniçerinin biri meyhanede içerken Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdüklerini öğrenir. Yeniçeri meyhaneden çıkarken eskici Salamon'u görür. Ona, "**Bire habis. Sen Hazret-i İsa efendimizi neden çarmıha gerdin?**" diye bağırır. Bir bela çıkacağını anlayan Salamon, bundan iki bin yıl önce Yahudiler bir hata etmiş, "bunda benim kabahatim ne?" diye yeniçeriye sorar. Yeniçerinin cevabı

mizahîdir: “*Ama ben bu haberi alalı daha iki saat olmadı!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 76).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Toptan Pazarlık” hikâyesinde, Yahudi Avram, kızlarını üzerine pazarlık yapılacak bir metâ olarak görür. Avram, Rebeka’ya tâlip olan Nasır Bey’e kızını vermek istemez. Çünkü kızı, eve para getirmektedir. Nasır Bey ise, Avram’a toptan dört bin lira vermeyi teklif eder. Bu parayı yüzde yirmiden işletirse zarara uğramayacağını söyler. Avram’ın bu teklif üzerine cevabı çarpıcıdır: “*Benim kızları iki tane... Altı bin lira ver, ikisini de al!*” (1927: 80).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Derdin Büyüğü” hikâyesinde de, Yahudilerin paragözlüğü anlatılır. Salamon, yolda cüzdanını düşürür. Salamon, içinde üç yüz lira olan cüzdanını yolda bulup getiren adama beş lira bahşiş verir. Ama “*saçını başını yolmaktadır.*” Salamon, cüzdanının bulunmasından dolayı sevineceğine giden beş lirasına üzülmemektedir. Bu durumu “talihsizlik” olarak değerlendirir (1927: 84).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Bir Mukavele” hikâyesinde, Mişon “ayak kahvecisi” iken birden çok zengin olur. Mişon’un zengin olduğunu duyan arkadaşları, ondan borç para isterler. Fakat Mişon, arkadaşlarına kesinlikle para veremeyeceğini söyler. Arkadaşlarının “*Niye?*” diye sorması üzerine cimri ve kurnaz Mişon, şöyle cevap verir: Biz bankanın “direktörü” ile mukavele yaptık. Birbirimizle rekabet yapmayacağız. “*İkraz işlerini sırf banka yapacak*”, “*kahveyi de ben satacağım*” (1927: 86).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Fazlasıyla Talip” hikâyesinde de Yahudilerin kurnazlığı ve para düşkünlüğü vurgulanır. Bir gün tellal, sokakta şöyle bağırır: “Osman Dayı, içinde dört yüz lira olan çantasını kaybetmiştir.” Çantayı bulup getirene “*helalinden yirmi lira vereceğini ilân eder*”. O sırada kahvede oturan Yahudi’nin biri, tellalı duyar ve “birden haykırır”: “*Bana bak tellal ağa! Bulan yetirsin, ben elli lira veririm!*” (1927: 86-87).

Ercüment Ekrem’in *Güldüren Kitap* adlı eserindeki “Salamon’un Sigortası” hikâyesinde, Salamon hem yalancı hem de kurnazdır. Salamon, kendisini sigortalatmak ister. Babasının otuz beş yaşında veremden, annesinin ise kırk bir yaşında kanserden öldüğünü öğrenen sigortacı, Salamon’ın başvurusunu kabul etmez. Bu olay üzerine daha “*kurnaz*” (1927: 97) davranmaya karar veren Salamon, gittiği diğer sigortacıya şöyle söyler: “*Benin baba, doksan yedi yaşında, futbol oynarken düştü de öyle öldü. Anama yelincez yüz bir yaşına kadar yaşadı*” Sigortacının, “*anneniz neden öldü?*” diye sorması

üzerine Salamon, şu cevabı verir: “*Neden mi? Yenç kızın ölümü neden olur, çocuk düşürdü*” (1927: 97).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Bunu Balıklar da Yutmaz” hikâyesinde, Yahudi Yasef’in para sevdası ve yalancılığı anlatılır. Adada yaşayan Yasef, her gün denize girmektedir. Ada halkının hepsi denizdeki canavardan korktukları için, denize girmeye cesaret edemezler. Bir arkadaşı, Yasef’e, sen denize girmeye nasıl cesaret ediyorsun, diye sorar. Yasef’in cevabı ilginçtir: “*Denize yirerken arkama ‘yüzde bir faiz ile senetsiz para veriyorum!’ diye bir yafta yapıştırıyorum (...) Böyle yalanı balıklar bile yutmaz!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 97).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “O Yüz Var Mı? ” hikâyesinde ise, Salamon’un oğlu Yasef hem müsrif, hem ahlâksız hem de yüzsüzdür. Yasef, babasından sürekli para istemektedir. Yasef babasından aldığı paraları eğlence mekânlarında tüketmektedir. Oğluna verdiği nasihatlerin işe yaramadığını gören Salamon, bir demet parayı Yasef’in yüzüne çarpar. Yasef, akşam eve gelince babasının oturduğu kanepenin yanında diz çöker. Salamon, Yasef’in yaptığı müsrifliklerden pişman olduğunu düşünerek “*Yaptıklarına nâdim mi oldun Yasef?* ” diye oğluna sorar. Yasef’in cevabı ise, yüzsüzlüğünü ortaya koyar: “*Hayır baba! Sabahki verdiğin desteden bir tane eksik çıktı da, onu arıyorum!*” (1927: 101).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Düşerken” hikâyesinde, Avram uykulu bir haldeyken pencereden aşağıya düşer. “Hikmet-i Hüda” neticesi, Avram ölmez. Hemen hastaneye götürülen Avram’a hekim sorar: “Düşerken ne hissettin?” Avram, cevap verir: “*Hiç! dedi. Yalnız ikinci katta Salamon’un penceresinden yeçerken içeriye baktım. Köpoğlusu oturmuş, paralarını istif yapıyordu. Kendi kendime ‘amma da zengin kerata!’ didim*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 104).

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “İntikam” hikâyesinde, Yahudi Buhuraçı’nın ahlâk anlayışının ilginçliği anlatılır. Buhuraçı, bir müddetten beri karısı Rebeka’yı ihmal etmektedir. Bir gün Buhuraçı yolda dostu Sebetay ile karşılaşır. Sebetay, Buhuraçı’ya karısının kendisini Sarraf Levi ile aldattığını, Rebeka’nın Levi’nin metresi olduğunu söyler. Bu durum üzerine Buhuraçı, Levi’den intikam almayı kafasına koyar. Bir müddet sonra Sebetay ile Buhuraçı tekrar karşılaşır. Buhuraçı, Sebetay’a Levi’den intikamını aldığını söyler. Sebetay’ın “*Ne yibi?*” diye sorması üzerine Buhuraçı, şöyle cevap verir:

“*Bizin karı, Levi'nin metresi değil mi? Haftada üç defa ben de keratanın metresiyle yatıyorum*” (1927: 111).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Biraz Gençmiş” hikâyesinde ise, Salamon’un çirkin kızından bahsedilir. Salamon’un otuz yaşında “*çoktan geçmiş, çirkin bir kıza*” (1927: 116) vardır. Kızını evlendirmek isteyen Salamon, kızının taliplisi çıkmayınca kendi mağazasında çalışan fakir bir delikanlıya kızını “*peşkeş çekmek*” (1927: 116) ister. Fakat bu genç de, bu çirkin kıza almak istememektedir. Salamon, delikanlıyı “*kandırmak için*” (1927: 117) şöyle bir teklif sunar: “*Kızım otuz iki yaşındadır, ama onu alacak olan adama, her bir yaş için yüz lira veriyorum*” (1927: 117). Salamon’un bu teklifine delikanlının verdiği cevap ise, mizahîdir: “*Öyleyse daha küçüktür. Birkaç sene beklerim, olmaz mı?*” (1927: 117).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Salamon’un İntikamı” hikâyesinde, Salamon’un paraya olan zaafı dile getirilir. Salamon’un paraya olan zaafını bilen dostu Buhuraçı, bir gün ona bir şaka yapar. Buhuraçı, Salamon’a yazdığı mektubu pullamadan postaya verir. Mektup pullanmadığı için Salamon mektuba normalden iki kat fazla para öder. Buhuraçı’nın kendisine oyun oynadığını anlayan Salamon, bir tahta kutunun içine çakıl taşı, kâğıt ve pamuk koyarak büyük bir paket oluşturur ve alıcının kargo ücretini ödeyeceği şekilde Buhuraçı’nın adresine yollar. Buhuraçı ise, “böyle mükellef” bir kutunun içinden hiç değilse, kurabiye çıkacağını ümit ederek postanın parasını öder ve kutuyu açar. Buhuraçı, kutuyu açınca bütün hevesi kırılır. Salamon, kutunun içine koyduğu kâğıtta, mektubunu cevapsız bırakmadığını söylemektedir (1927: 128).

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitabın “Hangisi Kolay” hikâyesinde, Salamon’un alışverişini “namuslu” yapmadığı vurgulanır. Salamon, Eskişehir’de bir otelde Avram ile karşılaşır. Komisyoncu olan Avram, yarın İstanbul’a gideceğini belirtir. Salamon ise, yarın yolculuk yapmanın günah olduğunu; çünkü yarının “perhiz günü” olduğunu söyler. Bunun üzerine Avram, “*ben bütün sene işlerimi doğru bir şekilde yapıyorum Allah’a affettirecek günahım yok*” der. Avram’ın dediklerini bir müddet düşünen Salamon, Avram’a şu ilginç soruyu sorar: “*Bütün bir sene namus ilen alışveriş etmektense, yılda bir yün periz tutmak daha kolay değil mi?*” (1927: 121).

Ercüment Ekrem Talu, *Güldüren Kitap* adlı kitabındaki “Canımdan Bıktım” hikâyesinde, Yahudi İzak’ın cimriliğini anlatır. İzak ile Salamon bir gün lokantaya giderler. Yemek ikram etme sırası İzak’tadır. İzak kendisine bir “sığır külbastısı” ve

“yoğurtlu kebab” ısmarlar. Salamon da aynı yemekleri ısmarlamaya kalkınca İzak, Salamon’a, etin insana fena geldiğinden, etin insanı çabuk öldürdüğünden bahseder ve ona çorba içmesini söyler. Salamon, “Sen niçin et ısmarladın?” diye sorunca İzak, şöyle cevap verir: “*Sen bana bakma... Ben canımdan bıktım!*” (1927: 125).

Ercüment Ekrem Talu, mizahî hikâyeler anlattığı kitabının adını *Güldüren Kitap* koyar. Şüphesiz ki Talu’nun gayesi, okuyucuyu güldürmektir. Fakat okuyucuda tebessüm uyandırmak için alay konusu edilen iki millet seçilir: Yahudiler ve Ermeniler. *Güldüren Kitap*’ta olumsuz Rum karakter yoktur. Ermeniler hakkında dört, Yahudiler hakkında ise otuz dokuz hikâye bulunur. Bu kadar çok olumsuz Yahudi’nin aynı kitap içerisinde yer alması çarpıcı bir husustur. Ayrıca çarpıcı olan bir diğer husus, Yahudiler için kullanılan sıfatlardır: Cimri, yalancı, kurnaz, kızını peşkeş çeken, çirkin, köpoğlusu, ikiyüzlü müsrif, habis, korkak, pişkin, herif, sinsî, budala ve menfaatkâr.

Ercüment Ekrem Talu’nun *Meşhedî’nin Hikâyeleri* (1927) adlı eserindeki “Tenezzüh Treni” hikâyesinde Ermeni, Rum ve Yahudi karakterler bir aradadır. İşin ilginç yanı, hiçbiri diğerinden haz etmez. Hikâye, Sirkeci’den Küçükçekmece’ye giden bir vapurda geçer. Vapur, son derece kalabalıktır; buna rağmen “şişman Ermeni dudu” ve eşi, dolu olan vapura zorla binerler. Eşyalarıyla fazlaca yer kaplayan Ermeni Dudu, “yolculardan bir Rum karısının” iskarpinine basar. Rum karısının, “*ayıp oluyor*” demesi üzerine, Ermeni Dudu, “*Böyle maksuzdan durmuşum? Boş laf etme! Ayıp sanadır*” (1947: 8) diye cevap verir. Yaşananlara şahit olan ve nasırına basılan Yahudi de tartışmaya dâhil olur. Ermeni Dudu’ya “*(Feryat ederek) Aman, Aman! Dikat et be! Fuçu yibi kari! Nasurumun can damarına bastı. Yüreğim ağzıma geldi. Bunu da kim sımarladı be?!*” (1947: 8) Ermeni kadına fıçı gibi diyen Yahudi, gönül eğlendirmek için kadına sataşır: “*Yahudi – (Sırf, bir hâdise çıkarıp gönül eğlendirmek için) gursuza bak! Bezin için ayu soyledi, be! Kime diyen emşeri?*” (1947: 8-9) diyerek Ermeni kadına iftirada bulunur. Ermeni kadının Çekmece’ye kadar gideceğini öğrenen Yahudi, eğlencenin Çekmece’ye kadar süreceğini söyleyerek Ermeni kadınla bir kez daha alay eder.

Ercüment Ekrem Talu, yine *Meşhedî’nin Hikâyeleri* adlı eserindeki “Meşhedî Muktesit” hikâyesinde, Balatlı Yahudi Avram ile Meşhedî’yi, “cimrilik” hususunda, âdeta birbirleriyle yarıştıır. Meşhedî, kışın ortasında sırf parası gitmesin diye sobasını yakmamaktadır. Nargilesinin ateşi ile ısınmaya çalışan Meşhedî, kendisi kadar kimsenin hesaplı olamayacağını söyleyince Avram gülerek şöyle söyler: “*Be benim yibi hiç biriniz*

olamazsiniz, dedi, Yeceleri yelkovanlari aşınmasin için satimi durdururum!” (1947: 11). Avram’ın iddiası karşısında hiddetlenen ve muhatabını “mat etmek” isteyen Meşhedî’nin cevabı ise şöyledir: “*Cözlüklerimin camini eskitmeme için bir aydanberi ceride ohumirem! İlle muna ne diyersen?!*” (1947: 13).

Reşat Nuri, *Leylâ İle Mecnun* (1928) adlı kitabındaki “Papağan Yumurtası” hikâyesinde, Yahudi Tenekeci Avram’dan bahseder. Tenekecilik yapan Avram, kurnaz ve yalancı bir karakterdir. Bir gün dükkânına ismi zikredilmeyen bir efe gelir. Efe, Avram’ın dükkânında, çok güzel konuşan papağanı görünce onu Avram’dan satın almak ister. Kurnazlık yapmak niyetinde olan Avram, “*Onu satamam, babamın yadigârıdır... Amma eğer istersen sana, onun yumurtasını satayım. Hatırın için beş mecediyeye veririm. Yumurtadan tıpkı bunun gibi bir kuş çıkar*” (1981: 245) diyerek yumurtayı efeye satar. İşin gerçeği bir müddet sonra ortaya çıkar. Avram, papağan yumurtası diye efeye “*dolaptaki kırk paralık bir tavuk yumurtasını*” satmıştır (1981: 245). Aldatıldığını anlayan efe, sinirli bir şekilde Avram’ın dükkânına gelir ve ona “*Ulen Yahudi, seninle hesap görmeye geldim (...)* **Sen beni aldat...** *Dilli kuş yumurtası diye, bana tavuk yumurtası sat... Yahudi, seni iki bölük edeceğim!*” diye bağırır (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 245). Efenin camına kast ettiğini anlayan Avram, önce “*sesi kısılmış, ağlayarak, titreyerek*” “*-Çocuklarım var kıyma bana*” der (1981: 246). Fakat sonra aklına bir fikir gelir. “*(Yaşlı gözlerinde kurnaz bir parıltı ile) -Şimdi anladım, dinle Efem... Ara sıra bu dükkâna bir horoz gelirdi... (Papağanı göstererek) Anlaşılan bu namuzsuz kaltak! Onu baştan çıkardı. Belki bir gün ben burada yokken... Anlıyorsun ya efem... Bu yumurta o horozun piçi olacak...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1981: 246) diyerek bir yalan uydurur. İşin ilginç yanı efe, Yahudi’nin bu kurnazlığına kanar. Efeyi oyuna getirmeyi başaran Avram, hikâyenin sonunda, “*Ne yaparsın Efem... İnsan kendi çocuklarıyla başa çıkamıyor. Değil ki kuş ile...*” (1981: 246) demeyi de ihmal etmez. Hikâyede, Yahudi karakter Avram’a yüklenen kötü sıfatlar, “yalancılık”, “kurnazlık” ve “para düşkünlüğüdür.” Reşat Nuri’nin hikâyelerinde, bazı kötü sıfatların âdeta parsellendiği görülür. Örneğin onun hikâyelerinde, Yahudiler; kurnaz, yalancı ve sahtekârdır (“Papağan Yumurtası”, “Geçim Dünyası” ve “Porselen Çay İbriği”). Fakat Rumlar, *Sönmüş Yıldızlar* adlı kitaptaki “Tehdit” ve “Sevda ve Mantık” hikâyesinde görüldüğü üzere daha çok “hain” olarak gösterilirler. René Wellek ve Austin Warren (2013: 107), hayatı canlandıran edebî metinlerin karşımıza çıkardığı problemlerin büyük bir kısmının toplumla ilgili problemler olduğunu ifade ederler. De Bonald’ın “*Edebiyat toplumun aynasıdır*” (akt. Wellek ve Warren, 2013: 108) ifadesinden

hareketle Reşat Nuri'nin Yahudilere ve Rumlara yönelik kullandığı kötü sıfatların, tarihî olaylarla ve toplumsal algıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Reşat Nuri'nin *Olağan İşler* (1930) kitabındaki “Geçim Dünyası” hikâyesinde anlatılan vaka ile yazarın *Tanrı Misafiri* adlı kitabındaki “Porselen Çay İbriği”nde geçen vaka benzerdir. Yahudi kimliğine sahip İsrail Efendi, “Porselen Çay İbriği”ndeki Mordohay gibi sahtekârdır. İşin ilginç yanı, İsrail Efendi sahtekârlıkta yalnız değildir; İsrail Efendi'nin kızı da onun sahtekârlığına ortaktır. Hikâyede, ismi zikredilmeyen bir adamın, İsrail Efendi adında bir komşusu vardır. İsrail Efendi'nin “*ne yaptığını, nasıl para kazandığını mahallede bilen yoktur*” (1990: 34). İsmi zikredilmeyen adam bir gün karısı ile kavga eder. Kavgada, antika çay ibriği kırılır. İsrail Efendi, antika ibriğin kırıldığını anlayınca hemen ibriğin peşine düşer. Komşusuna, “*Yürültüyü işittik... Merak ettik... İşallah bir kırık, dökük ya?*” (1990: 34) diye soran İsrail Efendi'nin esas niyeti komşusunun halini hatırlamak sormak değildir. İsrail Efendi, kırık antika ibriğini bir paketin içine koyar; dışarıdan bakanlar onun kırık olduğunu anlamaz. İsrail Efendi'nin kızı Sara, vapurda yolculuk ederken “*kibar kıyafetli, nazik ve asil çehreli bir*” zatı gözüne kestirir. Sara, asil çehreli zata bile bile çarpınca Sara'nın elindeki paket yere düşer. Sara, “*Aman yandım*” (1990: 36) diyerek bayılmayı da ihmal etmez. Yolcuların müdahalesi ile ayılmış gibi yapan Sara, gözlerini açınca etrafını saran halka, feryat etmeye başlar. Antikacı dükkânında çalıştığını, vazoyu sahibine kırık götüreceği için kovulacağını ve aç kalacağını ifade eder (1990: 36). Bu duruma, asil adamın vicdanı tahammül edemez ve “*ıslanan gözlerini ve burnunu silerek cüzdanından epeyce bir para*” (1990: 36-37) çıkararak Sara'ya uzatır. “Porselen Çay İbriği”nde olduğu gibi yazarın hikâyede vurgulamak istediği şey, Yahudilerin sahtekâr olduğudur. Kurnaz bir karaktere sahip olan Yahudiler, çok rahat yalan söyleyebilmektedirler. İki hikâyede de (“Porselen Çay İbriği”, “Geçim Dünyası”), ilginç bir şekilde Yahudilerin sahtekârlıkları “kırık ibrik” nesnesi üzerinden anlatılır. “Geçim Dünyası”nın “Porselen Çay İbriği”nden farkı ise, bu hikâyede sahtekârlığın “ailece” işlenmesidir.

Hüseyin Rahmi, *İki Hödüğün Seyahati* (1933) kitabındaki “İki Hödüğün Seyahati” hikâyesinde, Yahudi bir yolcudan bahseder. Hikâyedeki “iki hödük”, köylerinden İstanbul'daki amcalarının yanına gelen İrfan ile Mahir'dir (1960: 3). Bu “iki hödük”, bir gün Büyükkada'ya gitme hevesiyle vapura biner. İrfan ve Mahir'le aynı vapura binen ve ismi zikredilmeyen Yahudi yolcu, İrfan ile Mahir'in konuşmalarından ve hâllerinden

hareketle onlara karşı müstehzi bir tavır takınır. Yahudi yolcu, Büyükkada yerine Samsun'a giden vapura bindiklerini zanneden "iki hödüğü", "*–İşitiyorsun Ermeni kardeş? Ne antika yolcular da var? Biletin adını bilmiyor vapura binmiş gidiyor. Kaç para verdi? Yüzlük mü? Üçlük mü? Kim bilecek? Tiyatroya gitmek lüzumu yok. Dikkat olunursa bu kalabalıkların içinde ne komedyaya oynanıyor!*" (1960: 12) sözleri ile küçümser. Ermeni yolcu da, "*Kıyak akıllı şeylerdir. Bilete yüzer para vermişler. Vapur Samsun'a gitmesin deyi kalplerine korku düşmüş*" (1960: 12) diyerek "iki hödüğün" safdilliğine vurgu yapar. Yahudi'nin Ermeni yolcu arkadaşına, İrfan ve Mahir'le dalga geçmek için söylediği "*ey divane oğlusu divaneleri...Birer yüzlük daha verseler Odesa'ya kadar gidecekler*" (1960: 12) sözlerini, İrfan ve Mahir işitir. Yahudi yolcu, kendisine yumruk atmak arzusunda olan İrfan'a, "*yok hemşerim yok... Biz Odesa'ya mal gönderdik de ona laf ediyoruz*" (1960: 12) diyerek kolayca yalan söyler. Ermeni yolcunun ise, bu hadisede "müsavat" vurgusu yapması dikkat çekicidir. Ermeni yolcu, Yahudi arkadaşına "*O ki yumruk lafı edorsa adalet, müsavat var olduğunu ağnatsana*" der (1960: 12). Yahudi yolcu ise, bunlara dert anlatmanın imkânsız olduğunu, onların müsavattan değil, yumruktan anladığını ifade eder (1960: 12). Netice itibariyle Yahudi ve Ermeni yolcuların, Mahir ile İrfan'ı aşağılamaları ve Yahudi'nin yeri geldiğinde biraz da korkusundan dolayı kolayca yalan söyleyebilmesi hikâyede dikkat çeken hususlardır.

Osman Cemal Kaygılı'nın *Sandalım Geliyor Varda* (1938) adlı eserindeki "Tekin Olmayan Kedi" hikâyesinin merkezinde kurnaz, yalancı ve para düşkünü Salamon vardır. Vahap Efendi'nin karısı, evindeki kediyi atmak için "ta Hasköy'e" kadar gider. Salamon adlı "herif" (1938: 94), kadının üşenmeden bu kadar yol kat ettiğini görünce "*vay köpoğlu... bundan bize bir istifade yok mu?*" (1938: 94) diye düşünür ve aklına bir kurnazlık gelir. "*Bu işten bir hayli para*" kazanacağını planlayan Salamon, kadına bir tezgâh kurar. Salamon, Kadının âdeta bırakıp kaçtığı kediyi alıp Vahap Efendi'nin evine geri getirir. Kedinin boynuna bir küçük altın takmayı da ihmal etmez. Kocasına, kediyi evden kovacağına dair söz veren Vahap Efendi'nin karısı, eve gelince biraz önce bıraktığı kediyi hem de boynunda altınla görünce çok şaşırır. Kocası ile akşam kedi yüzünden kavga eder. Vahap Efendi, karısının kendisine yalan söylediğini bile düşünür. Ertesi gün kadın, kediyi tekrar Hasköy'e götürür. Eve geldiğinde yine kedi evdedir ve boynundaki altın biraz daha büyümüştür. Daha sonraki gün kediyi Hasköy'e Vahap Efendi bizzat kendisi götürür. Durum değişmez; kedi boynunda kocaman bir altınla evdedir. Başlarına talih kuşu konduğunu düşünen Vahap Efendi ve eşi, kediden gelen altınlarla ev almayı bile

düşünmeye başlarlar. Fakat günlerden bir gün kedi, gelmez. Vahap Efendi'yi ve karısını bir telaş alır. Vahap Efendi'nin eşi kara kara düşünüp pencereden bakarken, Eskici Salamon, Vahap Efendi'nin evlerinin önüne gelir. “*Ne o, sizi buyun biraz keyifsiz yibi yürüyorum... doğrusu merakıma dokundu, ne var?*” (1938: 82) diye kadına sorar. Vahap Efendi'nin bir kedi aradığını söylemesi üzerine Salamon, kadına kurduğu tezgâhı devreye sokar. Önce kediyi, Balat'ta bir külhanbeyi Yahudi'sinde gördüğünü söyler. Eğer “*iki buçuk lira verirsen, seni oraya götürürüm*” (1938: 83) der. Parayı, kadından peşin alan Salamon, Balat'taki külhanbeyi Yahudi Rafail'i ve ona yalancı şahitlik yapacak Nah, Vanaki ve Hayim adlı Yahudi arkadaşlarını çoktan ayarlamıştır. Rafail ve ona yalancı şahitlik yapan Yahudi arkadaşları, kedinin iki buçuk yıldır burada olduğunu ve kedinin Rafail'e ait olduğunu iddia ederler. Kediyi bu kabadayılardan elinden alamayan Vahap Efendi ve karısı, kaz gelecek yerden tavuk esirgenmeyeceğini düşünerek kediyi Rafail'den satın almaya karar verirler. Vahap Efendi, Rafail ile yaptığı sıkı pazarlık sonucu, kediyi yirmi beş liraya alır (1938: 91-92). Hırsız Rafail'in gözünü o kadar para bürümüştür ki, Vahap Efendi tam giderken “*beş lira olsun daha ver!*” diyerek Vahap Efendi'yi biraz daha soymak ister. Vahap Efendi'nin bunu kabul etmemesi üzerine, çırağını kastederek “*Çırağın bahşişini olsun ver!*” diyerek Vahap Efendi'den “*üç mecdiye daha alır*” (1938: 92). Vahap Efendi, eve gider gitmez kediyi Hasköy'e tekrar bırakıp evine gelir. Fakat kediden bir haber yoktur. Vahap Efendi'nin yirmi beş lirasını ise, hilekâr Yahudiler çoktan paylaşmışlardır.

Kenan Hulusi Koray'ın *Yaz ve Aşk Hikâyeleri* adlı kitabındaki “R.B.K. Pansiyonu” (1942) hikâyesinde, Rus Madam Gribaşof'un işlettiği R.B.K. pansiyonuna gelen Yahudi Bay ve Bayan Menâşe, cimrilikleri ile dikkat çeker. Pansiyona giriş yapan Menâşe ailesi için, pansiyondaki hizmetçi Şura, Madam Gribaşof'a “*Pis ve çok madrabazlar Madam (...) Konuşacak mısınız?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2004: 35) diye sorar. Madam Gribaşof, “*Aman! Yahudiler!.. Moskova'dan iyice tanırım hepsini!*” (2004: 35) demesine rağmen onları kabul eder. Menâşe ailesi, pansiyona girince Madam Gribaşof ile Menâşe ailesi arasında çok çetin bir pazarlık başlar. Söze önce Madam Menâşe girer; yemekler dâhil, tek bir oda istediklerini söyler. Gribaşof'un “240” lira cevabını duyan Mösyo Menâşe, “240 lira ?” diyerek çok şaşırdığını Gribaşof'a hissettirir. Madam Menâşe, “*-Bir yanlılık olacak Madam, dedi. Galiba iki oda için anladınız*” diyerek fiyatı çok bulduğunu, etraftaki pansiyonlarda fiyatların daha düşük olduğunu söyler (2004: 35-36). Madam Gribaşof, fiyatların normal olduğunu söyleyerek Menâşe ailesine arkasını döner. Bunun

üzerine devreye Mösyö Menşe girer ve Yahudi milletini kast ederek: “**Bizim alışverişimiz böyledir Madam, dedi. Pazarlık edeceğiz ki aldanmayalım**” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2004: 36). Mösyö Menşe, yemekleri hariç tutarak Gribaşof’tan yeni bir fiyat söylemesini ister. Yahudi ailenin fiyatı, kurnazca düşürmek gayesinde olduğunu anlayan hizmetçi Şura, bir an Madam Gribaşof ile göz göze gelir. Şura, Gribaşof’a bakışıyla âdeta şöyle der: “*Ah, diyordu, Madam Gribaşof’a yazık oluyor. Bu Yahudiler, bunlarla konuşulmaz*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2004: 36). Yarım saat sonra Madam Gribaşof ile Menşe ailesi uzlaşır; kahvaltı içinde olmak üzere bir odanın gecelik fiyatı doksan lira olarak belirlenir. Oda tutulduktan sonra Bayan Menşe, yemek listesine bakar. Bayan Menşe, Rusların “Blini” yemeği hakkında bilmişlik taslayayım derken **yalan söyler**. Blini yemeğinin bir kış yemeği olduğunu bile bilmeyen Madam Menşe, “*Menüde niye Blini yok?*” diye Gribaşof’a sorar. Gribaşof, “*bir defa bile Blini yemediğine*” (2004: 37) inandığı Madam Menşe’ye Blini’nin bir kış yemeği olduğunu söyler. Zor durumda kalan Madam Menşe, “*biz Yahudiler Bliniye bayılırız*” (2004: 37) dese de, Gribaşof onun yalan söylediğini çoktan anlamıştır. Menşe ailesinin diğer bir yalanı ise, odada kalmaya başladıktan kısa bir süre sonra ortaya çıkar. Bir odada karı koca iki kişi kalacaklarını söyleyen Menşe ailesi, küçücük odada tam altı kişi kalırlar (2004: 38).

Naim Tirali, *Yirmi Beş Kuruşa Amerika* (1948) adlı kitabındaki “Karabiberim” hikâyesinde, anlatıcının “pezevenk” dediği İzak, bir Yahudi’dir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, Haluk, milliyeti zikredilmeyen Garbis ve Yahudi İzak dört samimi arkadaşıtlar. Yedek subay olan bu dört arkadaşın hepsi de bekârdır. Dört arkadaş aynı evde rakı ve votka içip eğlenmektedirler. Dört arkadaş, eve gelecek düşmüş bir kadını beklemektedirler. Eve gelecek “kadını” Yahudi İzak ayarlamıştır. İzak, ayarladığı kadının geleceğinden o kadar emindir ki, arkadaşlarına “*tam saat sekizde burada olacak*” (1983: 76) der. “*Bu sofra, bu rakı, bütün bu düşüncel ve gövdesel hazırlık kimin için. Sonra, bir değil, iki değil, tam dört bekârla birlikte olmak, hiç mi ilgi çekici değildir?*” (1983: 76). Gabris, İzak’a kadını kast ederek “*Ya gelmezse?*” diye sorar. İzak’ın cevap vermesini beklemeden araya giren anlatıcı, İzak’ı kast ederek “*canım gelmezse, gidip başka birini bulur*” (1983: 77) diyerek İzak’a pezevenk imasında bulunur. İzak’ın yüzünü bile asmadan “**Yahudi pişkinliğiyle kıs kıs gülerek ‘kim dedi pezevenkliğe başladık diye’**” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1983: 77) mukabelede bulunması üzerine anlatıcı, “*arkadaşlar arasında pezevenklik mi olurmuş*” der (1983: 77). Daha sonra kadın eve gelir. Kadın, Haluk dışındaki erkeklerin hepsiyle beraber olur; ama içlerinde en istekli görünen İzak’tır.

Anlatıcıya göre bu durum, İzak'ın üzerine atılı bulunan, “*pezevenklik izlenimini silmek için(dir)*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1983: 80).

Haldun Taner'in *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi (1949), Tuş, Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu)* adlı eserindeki “Yağlı Kapı” hikâyesinde ise, Yahudiler, para düşkünü ve cimri müteahhit gibi sıfatlarla anılır. Hikâyenin başkahramanı Rıza, halet-i ruhiyesini şöyle anlatır: “*Etrafında her şey ona sıkıcı ve manasız geliyordu. Çavuşun insanı ifrit eden ukalâlıkları, Yakup'la İskender'in bitmez tükenmez sululukları, aldığı yevmiyenin azlığı, Yahudi gibi parayı kisan müteahhidin cimriliği bugün daha çok*” gözüme batmaktaydı (Vurgulama bana ait, E.K.) (1970: 17).

Hikâyelerinde Yahudileri konu edinen bir diğer hikâyecimiz, Halit Ziya'dır. Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitabındaki “Uzak Hatıralar” hikâyesinde, çocukken misafir kaldıkları, kuzeni Affan'ın dedesinin konağını anlatır. Konaktaki Yahudi, Affan'ın Fransızca hocası Çikurel'dir. Affan, hikâyenin başkahramanı olan anlatıcıya, hocasını tanıtırken Yahudilerin teşkilatlarından, mekteplerinden ve menfaatperest kimliklerinden de bahseder:

“*Alliance Israélite nedir bilir misin? Yahudilerin büyük bir ittihat ve muâvenet teşkilatı. Birçok yerlerde olduğu gibi İzmir'de de bir cesim mektepleri var. Henüz gitmedim, rüştiyeye girdiğin zaman görürsün, bizim küçük, miskin, alçacık rüştiyemizin karşısında bir kışla kadar büyük kâgir bir bina... Burada yüzlerce Yahudi çocuğu talim ve terbiye edilir. Sonra bunların en zekilerinden birkaçı Paris'e, orada bu teşkilatın merkezine gönderilir. Senelerce tahsillerine çalışılarak taşra mekteplerine hoca yetiştirilir. İşte bana Fransızca dersi veren Çikurel bunlardan biridir. İzmir'den alınmış fakir fakat çok zeki bir genç. Bir Fransız'dan fark olunmaz, türlü türlü malumat sahibidir, henüz otuz yaşlarında iken kütüphaneler devirmiş, okumadık bir şey, vâkıf olmadık bir ilim bırakmamıştır. Bana iki senede lisanı öğretti, şimdi gırl gırl söylüyorum, okuduğumu anlıyorum, hatta biraz yazmaya bile başladım. İki üç sene sonra ben de Fransızcayı elde etmiş olacağım... Bana her gelişinde takım takım kitaplar getirir, roman, şiir, tiyatro... Bunların parasını da alır, hatta fazlasıyla... Malum ya Yahudi olsun da menfaat gütmesin, olamaz...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2005: 88-89).

Yahudi Fransızca hocası Çikurel, “fakir fakat çok zeki bir genç” olmasına rağmen Yahudi olmasından mütevelliit “menfaatperesttir”. Affan'a göre Fransızca hocasının en önem verdiği şey, paradır. Çikurel'in en mühim işi, “*hesap pusulasını*” (2005: 90) Affan'a vermektir. Affan'ın zengin olduğunu bilen Çikurel, Affan'ı Kordon'daki eğlence mekânlarına götürür. Bira içip düşmüş kadınlarla beraber olan Çikurel, Affan'a da bira

içirir. Ancak Affan, kadınlarla beraber olan Çikurel'in yaptıklarından rahatsız olur ve mekânı terk eder (2005: 100-101). Mekânı terk ettikten sonra da Çikurel hakkında şunları söyler: “*Uzun müddet Paris ikâmetine rağmen İzmir'in sonradan görmüş bir fakir Yahudi çocuğu*” (2005: 89), “... *mükemmel bir hoca!.. dedim ve gülümsedim. Yalnız ondan ziyade iş adamı...*” (2005: 91). Türk edebiyatında, kurnaz ve paragöz yabancı hoca tipi, yeni bir tip değildir. Ekrem'in *Araba Sevdası*'nda, Bihruz'un Fransızca hocası Mösyö Piyer de, kurnaz ve paragöz biridir. Fakat Yahudi Çikurel'in diğer yabancı hocalardan farkı, sadece paragöz bir menfaatperest olmamasıdır. Çikurel, paragöz olduğu kadar ahlâksızdır da. Çikurel'in Kordon'daki barda, kadınlarla olan ilişkisi Affan'ı tiksindirir. Hikâyelerinde, İzmir'de beraber büyüdüğü Rumları, Ermenileri ve Yahudileri, genellikle “insancıl” bir bakış açısıyla olumlu olarak tasvir eden Halit Ziya'nın, Yahudi Çikurel'i “öteki” olarak betimlemesi ve Affan'ı ondan nefret ettirmesi dikkat çekicidir.

Sait Faik'in *Mahalle Kahvesi* (1950) kitabındaki “Barometre” hikâyesinde, bir Yahudi mahallesine rastlanır. Anlatıcı, havanın çok sıcak olmasından bunalır ve rastgele gezmeye çıkar. Beyoğlu'na varmadan önce yolu Yahudi mahallesine düşer. Mahalle; “*garip, her şeyi meydanda, her şeyi gizli, pis, pisliği nispetinde canlı*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1965b: 94) bir yerdir.

2.2. İnsancıl Yaklaşım

İnsancıl yaklaşım, “yabancı”ya insan merkezinde bakan, “öteki”ni insancıl çerçevede ele alan yaklaşım türüdür. Bireyin hakkını ön plana alan insancıl yaklaşımda, bütün insanlar, etnik kökenine ya da dinî inancına bakılmaksızın saygıdeğerdir. Hümanizm kavramı yerine “insancıl” kelimesini tercih ettik; çünkü “hümanizm” din karşıtı bir kavram olarak (Sezen, 2005: 24) ortaya çıkmış; Petit Robert sözlüğünde “*insana ait olan her şeye tapmadır*” (akt. Sezen, 2005: 29) diye tanımlanmıştır. Ayrıca hümanizm ideolojisi, Batı kaynaklıdır; Batı, Rönesans'tan itibaren, insanın bir bütün olarak ele alınmasını, insanın dünya içindeki varlığı ve yetkinliği gibi meseleleri tartışmaktadır (Zekiyan, 1982: 22). Hâlbuki insana değer verme, Kur'an'daki, “*Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık*” (<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#17:70>) ayetinden de anlaşılacağı üzere, Batı felsefesi kaynaklı değildir. Dolayısıyla “insancıl yaklaşım”, hem çok daha eskilere dayanan hem de din dışı olmayan bir kavramdır. “Hümanizm”, “*eski Yunan ve Latin kültürünü, en yüksek kültür örneği olarak alan ve*

ortaçağın skolastik düşüncesine karşı XIV. yy. Avrupa'sında doğup gelişen felsefe, bilim ve sanat görüşü(dür)” (İslimyeli, 1973: 327). Türkçenin en güzel “insancıl” şiirlerini yazan Yunus Emre ve Mevlana gibi şairler, XIV. yüzyıldan önce şiirlerini kaleme almışlardır. Halit Ziya, Reşat Nuri ve Sait Faik gibi yazarlarımızın hikâyelerine baktığımızda, yabancılara ve azınlıklara çoğunlukla insan merkezinde saygı duyulduğu görülür. Halit Ziya, İzmir’de beraber büyüdüğü gayrimüslim komşularını (Uşaklıgil, 2005: 27), “insancıl” bir yaklaşımla hikâyelerine taşır. Sait Faik, babası ve annesi koyu Katolik olan Ermeni kızı, “Plaj İnsanları” hikâyesinde olumlu tasvir eder (Abasıyanık, 1965b: 122-123). İncelenen hikâyelerde, yabancılar ve azınlıklar, din karşıtı söylem içeren ve Batı felsefesi kaynaklı olan “hümanizm” kavramı çerçevesinde değil, “insancıl yaklaşım” merkezinde anlatılırlar. Hikâyelerde, yabancı ve azınlıklara mensup karakterler, “insancıl yaklaşım” kapsamında, insanları sevme ülküsü ve dünya kardeşliği vurgusu bağlamında olumlu bir şekilde tasvir edilmektedirler.

Aristo’ya göre devlet, bir “ortaklık”tır; *“herhangi iyi bir amaç için bir araya gelmiş insanlardan oluşan bir ortaklık”* (2010: 11). Osmanlı Devleti’ndeki yöneticiler, ortak bir toprak üzerindeki farklı dinlere mensup insanlara hizmet etmeyi şiar edinmiştir. Erol Güngör, padişahların yaşadığı Topkapı Sarayı’nın *“Allah’a hizmet etmek üzere toplanmış dervişler tarafından kurulmuş mütevazı bir tekke”* (2007: 71) olduğunu ifade eder. Yüzlerce yıl Balkanlar’da kalan Osmanlı, başta dil meselesi olmak üzere, hiçbir topluluğa baskı yapmamıştır. Namık Kemal’in, Türkçenin, *“elifbası bile olmayan Arnavut ve Laz lisanlarını dahi”* (Yetiş, 1996: 60) unutturmadığını vurgulaması, Osmanlı’nın Müslim veya gayrimüslim gözetmeksizin tüm tebaasına, “insan” merkezinden baktığına ve onlara saygı duyduğuna işaret eder.

Anadolu, 1071’den itibaren Türk, Rum ve Ermeni gibi pek çok milletin bir arada yaşadığı bir coğrafyadır. Yüzlerce yıl birlikte yaşanan, komşuluk ve akrabalık ilişkileri ile kuvvetli bir bağ kurulan gayrimüslimlerin, incelenen kimi hikâyelerde “insan sevgisi bağlamında” daha naif, insanî, dostane ve makul bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Gayrimüslimlerin ötekileştirilmediği, aksine onlarla mekân, insanî ilişkiler ve evlilikler yoluyla ortaklıklar kurulduğu gözlenmektedir. Sözelimi; Halit Ziya’nın İzmir’deki çocukluk dönemi hâtıralarından izler taşıyan *İzmir Hikâyeleri*’ndeki “Gerilere Doğru” hikâyesinde anlatılan komşu Rumlar, esnaf Yahudiler ve besteci Ermeni komşu, bu ortaklığa örnek olarak gösterilebilir (2005: 17- 49).

İnsancıl yaklaşımda, “millî” ve “dinî” hassasiyetler geri planda kalır. Halit Ziya, Reşat Nuri ve Sait Faik gibi yazarların çocukluk ve gençlik yıllarında, Anadolu’da ya da Avrupa’da “azınlıklar” ve “yabancılar” ile ortak yaşanmışlıkları vardır (Lekesiz, 1997: 47, 243, 457). Örneğin merkezi Viyana ve Venedik’te bulunan Ermeni Katolik rahiplerinin kurduğu “*Mechitariste okuluna*” (Huyugüzel, 2010: 16) giden Halit Ziya, çocukluğunda babası ile, “*Güllü Agop’un Gedikpaşa Tiyatrosu*”na (Huyugüzel, 2010: 15) gittiklerini söyler. Halit Ziya’nın, eşinin vefatından sonra oğluna bakması için, “*Lucia adında, Kefalonya adasının Rum asıllı Katoliklerden bir dadı*” (Uşaklıgil, 1991: 15) tutması da dikkate değerdir. Galatasaray Lisesi’nde ve İzmir Frerler mektebinde okuyan, UNESCO’nun Türkiye temsilciliğini yapan ve talebe müfettişi sıfatıyla Fransa’da bulunan Reşat Nuri’nin (Emil, 1989: 1), Paris’te Şanzelize’de bir kahvede otururken çiseleyen yağmurla beraber etrafındakilere bakıp “*İnsanlar arasında yaşamak ne tatlı şey...*” diyerek insanlara olan sevgisine vurgu yapması, Haçerlioğlu’na göre, Reşat Nuri’nin insan sevgini esas alan sanatının özetidir (Haçerlioğlu, 1957: 255). 1930’dan sonra üç kere Fransa’ya giden (Engünün, 2010: 320), Grenoble’de üç yıl edebiyat öğrenimi alan ve İstanbul’u andırıldığı için sık sık Marsilya’ya giden Sait Faik, hikâyelerinin “ilk başarılı örneklerini” Fransa’da kaleme alır (Alangu, 1965: 104). “Yabancı”ların yanı sıra “azınlıklar” ile de aynı ortamlarda bulunan Sait Faik, Fransa’dan döndükten sonra “Halıcioğlu Ermeni Yetim Mektebi’nde” Türkçe öğretmenliği yapar (Alangu, 1965: 105).

2.2.1. Yabancılara Karşı İnsancıl Yaklaşım

Kimi hikâyelerinde yabancılara hoşgörü ile yaklaşan, onları “insancıl” bir bakış açısıyla hikâyelerine taşıyan hikâyecilerimizden biri Reşat Nuri Güntekin’dir. Tanpınar, “asıl Reşat Nuri’nin”, “*realizmde ve onun öbür yüzü olan şefkat ve sevgide*” (2005: 461) aranması gerektiğini; çünkü onun “*Türkçenin ortasında geniş bir sevgi ve şefkat ürpermesi*” (2005: 461) olduğunu söyler. Eğitiminin bir kısmını, “*İzmir Frérelers okulunda*” (Emil, 1989: 1) tamamlayan Reşat Nuri, kimi hikâyelerinde Sait Faik gibi yabancılara olumlu karakterler olarak çizer.

Reşat Nuri Güntekin’in *Tanrı Misafiri* (1927) adlı hikâye kitabındaki “Yaseminli Yuva”da, konaktaki “yabancı”, milliyeti zikredilmeyen hizmetçi kız Marika’dır. Romanın başkahramanlarından Müeyyet, yanında çalıştırdığı “*Marika’ya yemek için emirler*” (1960: 39) verir. Reşat Nuri, hizmetçi olduğu için eziyet gören kızı, insan sevgisi bağlamında ve okuyucuda acıma hissi uyandıracak bir şekilde son derece naif olarak çizer (1960: 39).

Yine *Tanrı Misafiri* adlı kitaptaki “Bir Gümrük Kaçakçılığı” hikâyesinde ise, Fransız gümrük memuru olumlu bir şekilde anlatılır: “(...) *gümrük memuru civanmert, insaflı bir adama benziyordu*” (1960: 125).

Sönmüş Yıldızlar (1927) adlı kitaptaki “Sevda ve Mantık” hikâyesinde, Reşat Nuri'nin Feridun'a söylediği, “*Aşk; bir muhassaladır ki ırk, temeyyülât-ı mevrûse, muhit, fizyolojik şartlar refleksler (tanımaz)*” (1980: 152) sözleri, yazarın aşkı “insancıl” bir yaklaşımla ele aldığına ve ırk veya millet ayrımı yapmadığına işaret eder.

Ercüment Ekrem Talu, *Meşhedî'nin Hikâyeleri* (1927) adlı eserinde, mizahî hikâyelerini bir araya toplar. Yazar, kitabın girişinde, gülmenin bir ihtiyaç olduğunu ve kitabı vesilesiyle okuyucunun gönlünü, zarif nüktelerle ferahlatacağını söyler (Talu, 1947: 3). Kitaptaki “Meşhedî Bahçıvan” hikâyesinde, Arnavut bahçıvan ve Meşhedî'nin şiveleri ve birbirlerine bağırarak konuşmaları mizahîdir. Hikâyede, Arnavut bahçıvan, Meşhedî ve yazarın sözcüsü konumunda olan ismi zikredilmeyen kahraman arasında bir diyalog cereyan eder. Yazarın sözcüsü konumunda olan kahraman, Arnavut bahçıvana Avrupa'daki sunî gübrelerin verimliliğinden bahseder ve “*bizde hâlâ eski hamam eski tas*” (Talu, 1947: 7) usulün devam ettiğini söyler. Geleneksel usulü devam ettiren Arnavut bahçıvan ise, Avrupa gübresinin iyi olmadığını söyler. Avrupa'dan gelen gübre için, “*bu yalancı cüübre yakıyor, efandıma soyleyim fidanlari billâçis*” (1947: 7) der. İsmi zikredilmeyen kahraman ise, “*yakmaz, kuvvet verir*” diyerek Arnavut bahçıvana itiraz eder. Azerî şivesi ile konuşan ve milleti zikredilmeyen Meşhedî ise, “*Yahşı danıştır. Yorupanın cübreleri ille guvvetlidi*” (1947: 7) sözleri ile ismi zikredilmeyen kahramana destek verir. İsmi zikredilmeyen kahraman, Paris'ten getirdiği tohumların çok verimli olduğunu müşahede ettiğini söyler; ancak Arnavut bahçıvan yerinden fırlayıp “*Yok bre! Vallahî yalan!*” (1947: 7) diyerek sesini yükseltir. Arnavut'a kızan Meşhedî ise, daha üst perdeden haykırır: “*İlle bilesen perde sohte! Meşedî Dzeefer heç yalan kelâm etmir! Ne diyerse, bilesn doğrudur, ağa!*” (1947: 7).

Necip Fazıl Kısakürek, *Hikâyelerim* adlı kitabındaki “Ölü Saklayan Mezarıcı” (1928) hikâyesinde, ismini zikretmediği Arnavut kahveciden söz eder. Necip Fazıl, Arnavut kahvecinin mekânına, hikâyelerini yazmak için gider. Arnavut kahvecinin “mazlum” görünüşü Necip Fazıl'ın dikkatini çekmiştir: Kahveci, “*tezgâhın içinde, saçsız kafası, bir armudun dip tarafı gibi şişkin ve çıkık alnı, ufacık yeşil gözleri ve ebedî bir ceza altındaymış gibi korkak ve çekingen gülüşüyle yaşlı bir Arnavut*”tur (Kısakürek, 2012: 31).

Nahit Sırrı Örik, *Kırmızı ve Siyah* (1929) adlı kitabının “Osmanlı Diplomatu Persenosi Bey’le Madamı” hikâyesindeki Jorj Persenosi Bey’i, “insancıl” bir yaklaşımla ele alır. Hikâye, bir Türk diplomatının oğlunun ağzından anlatılır. Hikâyeyi anlatan genç, A...d maslâhatgüzarı Jorj Persenosi Bey’i, babasının işi dolayısıyla tanır. Persenosi Bey, “*kırk beş yaşlarında, uzun boylu, saçında ve bıyığında ilk kırlar peyda olmuş, pek temiz kıyafetli ve monoklulu, bastonlu, eldivenli, getrli bir adamdı(r)*” (1997: 167). Persenosi Bey, gencin babasını ve ailesini evlerine yemeğe davet eder. Persenosi Bey, yemekte eşi Madam Mari’yi, gençle ve ailesiyle tanıştırır. Madam Persenosi, eşine benzemektedir. Çok konuşkan bir yapıda olan Madam, uzun uzun A...d şehrinde kendilerine ziyafet veren kral ve kraliçeden bahseder (1997: 169-170). Madam Persenosi ile kralın yakınlığı, madamın kralın metresi olacak kadar ilerler (1997: 174). Mösyö ve Madam Persenosi’nin hayatı, Birinci Cihan Harbi’nin patlak vermesi ile değişir. Mütarekeden sonra İzmir, Yunun ordusu tarafından işgal edilir. “*İstanbul korkunç günler yaşamaya*” başlar. Osmanlı’nın yıkılışı esnasında bütün Beyoğlu ricali devlete sırtını dönerken Mösyö Persenosi Bey, “*bütün Beyoğlu’nun düşmanlığına uğramak bahasına, başındaki fesi muhafaza eder*” (1997: 177). Bir yandan mösyölüğüne muhafaza eden, diğer yandan başındaki fesıyla Osmanlı olan ve “*milliyeti kesin olarak hiçbir zaman bilinmemiş olan bu Katolik*” (1997: 179) Mösyö Persenosi, tam bir ikilem içinde kalır. Mösyö Persenosi, kendi kendine şöyle demektedir: “*İsa’yı darılttım ve Muhammet’le barışamadım*” (1997: 179). Mösyö Persenosi’yi üzen bir başka hâdise ise, Madam Persenosi’den gelir. Rahat ve lüks bir hayata alışmış olan Madam Persenosi, zor günleri görünce kocasını Beyrutlu zengin bir Hristiyan tüccar ile aldatır (1997: 181). Nahit Sırrı’nın “Osmanlı Diplomatu Persenosi Bey’le Madamı” hikâyesiyle, yine *Kırmızı ve Siyah* kitabında yer verdiği, “Kırmızı ve Siyah” hikâyesi, birbirine benzemektedir. Her iki hikâyede de, “insancıl” bir yaklaşımla ele alınan erkekler, “kötü” eşleri tarafından aldatılır. “Kırmızı ve Siyah” hikâyesinde Madam Harden, kocasını Cemil ile aldatırken (Örik, 1997: 36), bu hikâyede Mösyö Persenosi, eşi Madam Mari tarafından hem de iki kez aldatılır. İki hikâyede de, yabancı iyi erkek, yabancı kötü kadın ikilemi vardır. Fakat burada olumlu olarak tasvir edilen yabancı erkek karakteri Mösyö Persenosi, savaş anında bile Osmanlılığını muhafaza eden ve fesini bile çıkarmayan bize daha yakın olan bir “yabancıdır.”

Yabancıları, genellikle “milliyetçi” bir yaklaşımla ele alan Hüseyin Rahmi’nin eserlerinde de yer yer yabancıların insan sevgisi bağlamında hoş gösterildiği olur. Girit ve Heybeliada gibi yabancıların ve azınlıkların yoğun oldukları mekânlarda ikâmet eden

(Levend, 1964: 9-16) Gürpınar, ecnebî lisanını, tiyatrosunu, edebiyatını ve musikisini yakından bilir. Hüseyin Rahmi, *Son Telgraf* gazetesine verdiği röportajda, Heybeliada'nın Büyükkada'ya bakan tarafında, bir kahvede “cazbent gürültüleri” arasında “*Musiki sever misiniz?*” sorusuna “-Çok... *Alafranga keman en çok sevdiğim şeydir*” (Tanrıninkulu, 2006: 30) diye karşılık verir. Gürpınar, “*müdürden mukayyide kadar hepsi Ermeni*” (Tanrıninkulu, 2006: 133) olan Tercüme Odası'nda da azınlıklarla beraber çalışır. Gürpınar, Tercüme Odası'ndaki Ermeni müdür Kevork ile o kadar iyi arkadaş olur ki, bir gün Kevork, ona, “*Sen Türk değilsin!*” (Tanrıninkulu, 2006: 133) diye ilginç bir ifade kullanır. Neticede, Gürpınar'ın, yabancı ve azınlıklara mensup karakterleri kimi hikâyelerinde olumlu resmetmesi, onun yabancılarla beraber çalışmasıyla, onların ikâmet ettikleri yerlerde yaşamasıyla ve Garp edebiyatına, musikisine ve tiyatrosuna âşına olmasıyla açıklanabilir.

Hüseyin Rahmi, *Katil Bûse* (1933) kitabındaki “Eşeklerinden Dilinden Anlayan Bir Uzman” hikâyesinde, Mösyö Bernardo'dan bahseder. “*Yaşı altmıştı geçkin ama milliyeti Rum mu, İtalyan mı? Yoksa daha başka türlü mü?*” (1971: 30) belli olmayan Bernardo, adada yaşayan ve eşeklerin konuştuklarını anlamaya çalışan farklı biridir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, ona “*Mösyö Bernardo ne millettensin?*” diye sorar; Bernardo'nun “insancıl” mesaj yüklü cevabı şöyledir: “*Niçin soruyorsun? Aramızda milliyet araya araya işte böyle olduk ya... Hepimiz de bir Allah'ın yarattığı, bir iklimin evladı, Hazret-i Âdem'in torunlarıyız. Ben de senin gibi bir insanım işte vesselam...*” (1971: 30). Bernardo'nun bu cevabını beğenen anlatıcı, onu “*ara sıra mösyö ve ara sıra efendi saygısıyla söz söylediğim Bernardo filozof, kalender, rint, serseri mest ü medhuş ve Türkçede daha zarif bir insanı nitelemek için kullanılacak ne kadar söz varsa bunların cümlesine lâyük bir kişidir... Elinde bir kitap, insanların gürültülerinden uzak, tabiatın sessizliğinden bir düşünce zerresi arayarak okumakla vakit geçirir bulurum. Ne okur? Elindeki eserler otuz kırk yıl öncenin Rumca, İtalyanca, Fransızca yağlı, dağınık perişan sayfalarıdır*” (1971: 30) sözleri ile över.

Katil Bûse adlı kitaptaki “Taharet Meselesi” adlı bir diğer hikâyede ise, hikâyenin kahramanlarından olan anlatıcı, Fransız papazına yaptığı yardımdan söz eder. Anlatıcı, Şişli'de bir tramvayda karşılaştığı papazı şöyle tasvir eder: “*Savaştan önce bir gün Şişli tramvayında bulunuyordum. Karşıma başı kalotlu, beli zünnarlı bir Fransız papazı oturdu. Elindeki küçük dua kitabına daldı. Dirseğini pencereden epey dışarı çıkardı*” (1971: 62).

Papazın dalgınlığını gören anlatıcı, papaza kendi diliyle “–*Kardeş, oradan kolunuzu çekiniz, tehlikelidir*” (1971: 62) uyarısında bulunur. Papaz, önce bu uyarıdan rahatsız olur; dik dik anlatıcının yüzüne bakar ve “*mırıltı soyundan hafif bir mersi ile*” (1971: 62) kolunu çeker. İki durak sonra tramvayda bir gürültü kopar; aynı tedbirsizliği yapan bir adamın kolu kırılmıştır. Bu duruma şahit olan papaz, anlatıcının ellerine sarılır ve ona, “*Allah beni böyle bir kazadan korumak için sizin gibi bir adamın karşısına oturttu*” diyerek binlerce teşekkür eder (1971: 62).

İzmir’de gayrimüslimlerle beraber büyüyen, varlıklı bir aileye mensup olması hasebiyle İzmir’in gayrimüslim tüccarları ile münasebeti olan ve rahip mektebinde okuyan (Uşaklıgil, 2005: 27) Halit Ziya da, azınlıkları ve yabancıları, genellikle insancıl bir gözle değerlendirir. Örneğin Halit Ziya’nın *Hepsinden Acı* (1934) adlı kitabındaki “Dilhoş Dadı” hikâyesinde, Afrikalı Dilhoş Dadı, insancıl bir yaklaşımla ele alınır. Dilhoş Dadı, Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* kitabının “Civelek Ziver” (2005: 157) hikâyesinde anlattığı Ziver gibi Habeşli bir karakterdir. Halit Ziya, hikâyenin girişinde Dilhoş Dadı’yla ilgili şöyle der: “*Onu hâla bugün hatıralarımın arasında tamamıyla canlı, geziyor ve süslüyor görüyorum. Sanki ölmemiş (...) (onunla bağım seneler geçtikçe azalacağına) bilakis günden güne samimiyeti, kuvveti artan bir irtibat ile on dört yaşına kadar hep onun beni sarıp sarmalayan şefkati arasında yetişmekten lezzet alarak büyümüştüm*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (2010: 98). Halit Ziya, dert ve tehlike anlarında daima onun yanına gidip Dilhoş Dadı’nın **emniyetinden, selâmetinden, sıhhatinden, tesliyetinden** ve Halit Ziya’yla “beraber ağlayan” bakışlarından yardım alır (2010: 98). Halit Ziya’ya ne zaman bir “te’ dip eli, yahut taaddî pençesi” uzansa, dadısının ince ve küçük eli uzanır ve Halit Ziya’yı korur (2010: 99). Halit Ziya, çocukluğunun en güzel mesut saatlerini, Dilhoş Dadı’sıyla geçirdiğini söyler (2010: 100). Dilhoş Dadı’nın “tatlı” ve “yumuşak” sesi, Halit Ziya’ya her zaman dinlemek istediği bir ninni gibi gelir (2010: 101). Dilhoş Dadı’sının “elemlerle dolu ruhunu”, onu kaybettikten sonra hakikî manasıyla anladığını söyleyen Halit Ziya, onun Çad Gölü yakınlarındaki Afnu diyarındaki bir kabileden olduğunu söyler (2010: 102). Halit Ziya, kendi çocukluğunun Dilhoş Dadı’nın “sevmek ve sevmek” ihtiyacına cevap verdiğini belirtir. Halit Ziya, büyümeye başlayınca Halit Ziya ile Dilhoş Dadı uzaklaşmaya başlar. Halit Ziya, on iki yaşına gelince dadısı ile odaları ayrılır. Halit Ziya, bir gece aniden uyanır. Dilhoş Dadı’nın başını “sert yüne benzeyen şeyler” sarmıştır. Gözleri, “*kanla bulanmış ve tasavvur olunamayacak bir genişleme*” ile irileşmiştir. Bütün vücudu titreyen Dilhoş Dadı, “*bütün evi sarsan bir sayha ile*” köpürmektedir (2010: 110).

Onun hastalığı için “Borulu” denir. Halit Ziya, Dilhoş Dadı’sının borulu hastalığını, akli gidip gidip geldiğini, eve cin bile çağırdığını üzülen öğrenir. Fakat yine de dadısını korumaya devam eder. Eve gelen arkadaşları, evde borulu Arapların cin çağırmak için yaktıkları tütsünün kokusunu duyduklarını söylerler. Aşağıdaki odasında bu tütsüleri yakanın Dilhoş Dadı’sı olduğunu bilen Halit Ziya, yalan söylemeyi göze alarak tütsüleri onun yakmadığını söyler (2010: 114). Fakat akli iyice gelip gitmeye başlayan Dilhoş Dadı, birkaç gün sonra vefat eder (2010: 119). Halit Ziya, kimi hikâyelerinin konusunu doğrudan kendi hayatından alır. *Kırk Yıl*’da çocukluk yıllarını anlatırken Dilhoş Dadı’sından da bahseder. Halit Ziya, gerçek hayatta dadısı olan Dilhoş Dadı’sını hikâyeleştirdiğini söyler: “*Dilhoş Dadı için üç hikâye yazmıştım ki Hepsinden Acı kitabında çıkmıştır*” (Uşaklıgil, 1969: 137). Benzer bir şekilde, “Civelek Ziver” (2005: 157) hikâyesinde anlattığı Ziver de, eniştesinin Habeş kölesidir (Uşaklıgil, 1969: 22). Neticede Halit Ziya’nın “insancıl” bir yaklaşımla, olumlu olarak tasvir ettiği Dilhoş Dadı ve Ziver gibi karakterler, onun beraber büyüdüğü ve sevdiği insanlardır.

Halit Ziya’nın *Onu Beklerken* (1935) adıyla bir araya getirdiği hikâyelerinde de yabancılara ve azınlıklara rastlamak mümkündür. Örneğin kitaba adını veren “Onu Beklerken” hikâyesi, “*herkesin, her şeyin yabancıdır*” (2011a: 18) olan ve Afrika’nın kışsız, soğuksuz çöllerinden Türkiye’ye hizmetçi olarak gelmek zorunda kalan bir kızın sergüzeştini anlatır. İsmi zikredilmeyen Afrikalı kız, “*Çad Gölü kıyılarından, Bornu*” milletindedir (2011a: 15). Halit Ziya’nın insancıl bir bakış açısıyla anlattığı Afrikalı kız, okuyucuda acıma hissi uyandırır. Afrikalı kız; annesinden, babasından, kardeşinden, kara gözlü devesinden ve “*eşinden ayrılıp bilinmeyen bir maksat için tanınmamış âlemlere*” (2011a: 15) götürülür. “*Mini mini yüreğinde bir şeyler yapabilmek için kuvvet*” (2011a: 17) bulamayan kızcağız, sahibinin eteğini öpmek borcunu bile korka korka yerine getiren bir zavallıdır. Afrikalı kız ile beraber Orta Sudan’dan Bagermi ve Afnu adında iki hizmetçi kız daha getirilir; fakat bu iki kız, “*onun duygularına, düşüncelerine ortak olmaya mukabil aksine en büyük düşmanları*” (2011a: 18) olur. Kendini son derece yalnız hisseden Afrikalı kız için, “*duygularına eş olacak, yüreğinin acılarını anlayabilecek kimse*” (2011a: 20) yoktur. Hâl böyle olunca Afrikalı kız, ay ile konuşmaya başlar; çünkü ay, “*yurdundan, kendi göklerinden*” (2011a: 22) bir şeydir. Halit Ziya, Servet-i Fünûncuların ortak özelliklerinden olan tabiat ile konuşmayı ve kendi ruh hâllerini tabiata yüklemeyi hikâyede Afrikalı bir kız vasıtasıyla gerçekleştirir. Hikâyede, Servet-i Fünûn neslinde gördüğümüz melankoli, kaçış ve daima hüznü olma hâli, Afrikalı kızda tecelli etmiştir. Cenap’ın

tabiatı konuşturan “*Dinle ey yârim işte ağlayan o / Gecenin ka’r-ı pür-sükûnunda / Zulmet-i ebkemin derûnunda... Kim bilir, kim bilir neler söyler / Bu süreksiz, hevesli zemzemeler*” (Yetiş, 2010: 259-260) mısraları ile Hâlit Ziya’nın hikâyedeki, “*öyle karşı karşıya, bu iki sima, yukarıda sarı o iri ay, aşağıda bu solgun, süzgülün, mahzun çehre, birbirine bakarak biri tesliyetlerini akıtarak öteki acılarını yükselterek saatlerce konuştular*” (2011a: 22) satırları benzerlik gösterir. Hikâyenin sonunda, vatanından koparılan ve konakta dayak bile yiyen Afrikalı kız, bilinçli bir şekilde donarak ölmeyi tercih eder. “Ötekini” insancıl perspektifle tasvir eden Halit Ziya, kızın sonunu trajik bir şekilde anlatarak Servet-i Fünûncuların “kötü son” geleneğine de uymuş olur.

Afrikalıları insancıl bir yaklaşımla ve olumlu bir şekilde hikâyelerine taşıyan bir başka yazar, Sabahattin Ali’dir. *Değirmen* (1935) adlı kitaptaki “Viyolonsel” hikâyesinde, “*muhtelif milletlere mensup bir seyyah kafilesi*” (1973: 51), Afrika’daki bir zenci köyüne gider. Misafirperver kabile reisi, “*bütün boncuklarını, fildişinden yapılmış ziynetlerini*” takıp misafirlerini, “*eline, üzeri işlemeli büyük yayını alarak maiyetiyle beraber köyün ortasındaki meydanda*” (1973: 51) karşılar. Köyde, bir de yabancı vardır. İsmi zikredilmeyen yabancı, Akdeniz şehirlerinden birindedir. Gemileri batınca nişanlısı ile bu köye sığınır. Nişanlısı bir müddet sonra vefat edince adam, kendini viyolonsele verir; çünkü viyolonseli çalmak ona sevgilisini hatırlatmaktadır. Adam, viyolonseli çaldığı zaman, köydeki zencilerin hâlet-i ruhiyeleri şöyledir: “*Şimdi kapıda birbirinin üstüne çıkararak çalgıyı dinleyen zenciler, siyah bir üzüm salkımını andırıyordu. Annelerinin yapraktan eteklerine kadar sarılan küçük çocuklar bile susmuşlardı. Ve kulübenin önü ağlayan zencilerle -evet, bu bir mucizeydi ve hepsi birden ağlıyorlardı- bir arı kovanının ağzına benziyordu*” (1973: 62). Müziğin evrensel bir yönü vardır. Köydeki yabancı ile zencileri müziğin insanî melodisi buluşturur. Ayrıca yabancıyı viyolonsel çalarak âdeti tabiatla konuşması, Cenap Şehabeddin’in “Yakazât-ı Leyliyye”sindeki piyona çalan genç kızı hatırlatır. Ramazan Gülendâ (2009: 108), Cenap’ın “*Gâh onun irtîâş-ı mestiyle/ Dolaşır kâinat-ı nâimiyi/ Bir umumî şehîk-i tenhâyî...*” mısralarından hareketle onun tabiatla ruh atfettiğini, tabiatın bizimle sevinip üzülen canlı bir ruh olduğuna inandığını belirtir. Gerçeklerden kaçmak isteyen Servet-i Fünûncular, kimsenin olmadığı hayalî beldelere kaçmak, orada sevdikleri ile yaşamak isterler.

Sadri Ertem, *Bay Virgül* (1935) adlı kitabındaki “Şüphe” hikâyesinde, Kırmılı Balçef’i insancıl bir bakış açısıyla tasvir eder. Balçef, “*Kırım köylerinden birinde*” (1935:

96) kendi hâlinde yaşayan biridir. Anlatıcı ile Balçef beraber votka içerler. Anlatıcı, Balçef'in dertli olduğunu düşünür ve onunla sohbet eder. Sohnete başlamadan önce anlatıcının, Balçef hakkındaki gözlemi şöyledir: *“Karmakarışık sakallı adam güzel bir köylü idi. Eh şöyle böyle elli yaşında falan da vardı (...) Sonra öyle açığız bir adam değildi (...) Zaten onun gözleri benim onunla konuşmam için kâfi bir sebepti”* (1935: 94-95). Balçef, votkasını yudumladıktan sonra, anlatıcıya hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Kırım'ın köylerinden birinde “yarıcılık” yaparak ekmeğini kazanan Balçef'in hayatı, Çar askerlerinin köyü işgal etmesi ile değişir. Balçef, Çar askerlerinden korktuğu için malını satıp köyünden gitmeye karar verir. Ancak Çar askerleri birden “köye akın ederler” (1935: 97). Askerler köyde iken Balçef'e bir iftira atılır. Balçef, köyden bir adamın oğlunu öldürdüğü iftirası ile hapisaneye atılır. Anlatıcı, hikâyede Balçef'i mağdur bir karakterde çizer. Anlatıcının, *“dalavere çevirmeyi aklından bile geçirmeyen”* biri olarak tasvir ettiği Balçef'e, “dostum” diye hitap etmesi, Balçef'in olumlu gösterildiğine işaret eder.

1923-1950 dönemi hikâyelerine bakıldığında, başta Sait Faik olmak üzere birçok yazarın, “insan kardeşliğine” vurgu yaptığı görülür. Fethi Naci (2008: 21), Sait Faik'in *“insanları sevmek arzusuyla sokağa”* çıktığını, “Şehri Unutan Adam” hikâyesini de bu nedenle, *“insanlar beni bir mıknatıs hızıyla kendilerine çekiyorlardı. Dünyayı ve şehri riyasız kucaklamak istiyordum”* sözleri ile bitirdiğini söyler.

Sait Faik, “yabancıları” insan olmanın ortak paydasında, olumlu bir şekilde hikâyelerine taşır. 1938'de Burgazada'dan, köşk satın alan Sait Faik, hayatının geri kalan kısmını (1954'e kadar), gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı bu adada geçirir (Sönmez, 2007: 10-13). Mustafa Kutlu (1960: 12), doğrudan doğruya kendi hayatını anlatan Sait Faik'in hikâyelerinde, mekân olarak sık sık Adaları ve Beyoğlu'nu kullandığını vurgular. Sabri Esat Siyavuşgil, Beyoğlu'ndaki, Galata'daki ve Samatya'daki papaz efendiler ile Ermeni balıkçıların Sait Faik'in dostu olduğunu söyler (1965: 13). Yakup Çelik ise, Abasıyanık'ın “yabancı” konumunda olan kişilere *“genellikle özlem ve sevgi gibi yüksek değerlerle”* (2002: 254) yaklaştığını vurgular. Bu yaklaşımda, Sait Faik'in gayrimüslim komşularının ve arkadaşlarının etkisi kadar, okul hayatının da etkili olduğu söylenebilir. Tanpınar (2005: 125) ise, politikadan ve siyasî çekişmelerden ziyade insanı insan yapan değerleri hikâyelerinde işlemeyi tercih eden Sait Faik'in Romen yazar Panait Istrati ile olan ilişkisine dikkat çeker. Tanpınar, siyasetten uzak duran, insanı ön plana alan ve *“küçük*

ihasalardan örölmüş” hikâyeleri ile tanınan Istrati’nin, Sait Faik’i etkilediği düşüncesindedir.

Sait Faik’in *Semaver* (1936) adlı kitabının “İhtiyar Talebe” hikâyesinde anlattığı ihtiyar talebe, Türk canlısı bir karakterdir. Sait Faik, son derece olumlu tasvir ettiği “ihtiyar talebe” Pavel Stefanoviç’i, okuyucuya şöyle tanıtır: “*Biz selam verirsek alır; vermezsek, selam vermeden yanımıza gelir, otururdu. Kendisi Sırp veya Hırvat’tı. Türk talebeleri her nedense çok severdi*” (1965a: 132). Gençliğinde son derece yakışıklı olan Pavel, “*lepiska saçlı, mavi gözlü, su gibi beyaz, berrak*” (1965: 163) biridir. Avusturya ordusuna zâbit olarak giren Pavel Stefanoviç, savaş karşıtı biridir. Savaşla ilgili tenkidini, “*bütün bu felâket, umumî harpte başladı. Bütün felâketlerin menbaı zaten o değil midir?*” (1965a: 163) sözleri ile dile getirir. İhtiyar adam Pavel, savaştan yıllar sonra savaşı hatırlayınca ağlamaya başlar ve “*harbe, sipere, kurşuna ve gürültüye... kamyonlara ve gazlara ve otomobillere bir nevi medeniyete Sırpça ağız dolusu*” küfreder (1965a: 164). Pavel, sadece sessiz, sakin bir köy ve “*uzun saçlı, mavi gözlü, sapsarı*” (1965a: 164) bir köylü Sırp kızı istemektedir. Hikâyede, Sait Faik’in Sırp bir karakteri olumlu göstermesi dikkat çeker. Sırplar, Balkanlarda Türklerin aleyhine ayaklanan, hatta dil üzerinden Makedon, Arnavut ve Boşnak milletlerini Osmanlı’dan koparmak isteyen (Karpas, 2011: 177) bir millettir. Mustafa Kutlu (1960: 11), Sait Faik’in azınlık okulunda Türkçe öğretmenliği yaptığını ve kışları Şişli’deki apartmanında; yazları Burgaz adasındaki köşkünde geçirdiğini söyler. Sait Faik tatillerinde ise, Paris, Strassbourg, Lion ve Marsilya’da gibi şehirlerde geçirir (Taş, 1988: 5). Sırp milletinden bir ferdin, olumlu olarak tasvir edilmesinde; Sait Faik’in İstanbul’da yabancıların ve azınlıkların yoğun olarak ikamet ettikleri yerlerde yaşamasının, tatil için sık sık Avrupa’ya gitmesinin, yani dışa açık hayatının etkili olduğu söylenebilir.

Halit Ziya, *İhtiyar Dost* (1937) adlı kitabındaki “Ölüm Cezası” hikâyesinde ise, Amerikalı bir annenin trajedisini anlatır. Amerikalı kadına acıma hissiyle yaklaşılan hikâyede, “ihtiyar dost” yabancı bir mecmuada bir resim görür. İhtiyar dost, mecmuada çıkan resmin hikâyesini üzüntülü bir şekilde anlatmaya başlar. Amerikalı kadının çocuğu, ölüm cezasına çarptırılmıştır. Elektrik sandalyesine oturtulan gencin son isteği annesini görmektir. Oğluna sınıksıkı sarılan anne oğlundan ayrılmak istemez; “*bir dakika sonra yok olacak olan çocuğundan bu ana nasıl ayrılacak?*” Oğlundan ayrılamayan anneyi “sürükleye sürükleye” oradan uzaklaştırırlar (2008: 158). Annenin bu trajik halini gören ihtiyar dost, hikâyenin sonunda anlatıcıya şöyle sorar: “*Ölüm cezası, belki doğru, fakat bu*

ana?.. Ölümden çok daha ağır, çok daha acı bir cezaya uğratılan, artık kendisi için hayatın her dakikası bir işkence ölümü olan bu ana? Onun suçu nedir?” (2008: 158).

İbrahim Kavaz (1999: 36), Sait Faik’in Adapazarı’nda öğrenime başladığı “Rehber-i Terakki” adlı okulun yabancı dille eğitim verdiğini ve halk arasında, okula “Gâvur Mektebi” lakabı takıldığını ifade eder. Sait Faik’in ticaret ve tahsil amacı ile 1930-1934 yılları arasında yurtdışında bulunması, başta Lozan, Paris ve Grenoble gibi Avrupa şehirlerine sık sık gidip gelmesi (Kavaz, 1999: 41), onun yabancılara bakışına tesir etmiştir. Bu tesirin yansımalarını, Avrupa seyahatlerinin ürünü olarak ortaya çıkan “Marsilya Limanı”, “Kriz” ve “Grenoble’de İtalyan Mahallesi” hikâyelerinde bulmak mümkündür. Sait Faik, *Kumpanya* kitabındaki “Kriz” (1938) hikâyesinde, baba Rıza Bey ile Darülfünûn’da okuyan oğlu Necmi’yi İspanya hakkında tartışır. İnsancıl bir bakış açısına sahip olan Necmi’nin tarafını tutan anlatıcı, önce Rıza Bey’i konuşturur: “*Bunların arasında binlerce masum, ne yapacağını, kimi tutacağını, kimden tarafa olacağını kestiremeyip kâh beriki taraftan, kâh ötekinden dayak yiyen, ölen bir sürü bedbaht insan... Ve İspanyollar budala...*” (1965: 275). Necmi ise, babası Rıza Bey’in sözlerine itiraz eder. “*Değil baba... İspanyollar budala değil. Yollarını bulmak için ne kıtlıktan, ne hastalıktan, ne de ölümden korkan kahramanlar... Ve İspanya bir kahramanlar diyarı...*” (1965: 275). Rıza Bey’in, “*Kahramanlıktan kastın ne?*” diye sorması üzerine Necmi, son derece insancıl olan şu cevabı verir: “*İnsanlık, baba... Bugün hemen hemen unutulmuş olan insanlık. Bir saadet için. İnsanların bütünüünün saadeti için yapılan her hareket insanlık hareketidir*” (1965: 276). Rıza Bey, oğluna, “*ya harap olan şehirler, kiliseler, katedraller, tarihî eserler...*” (1965: 276) diye sorar. Necmi de, “*yeniden yapılır. İnsanlar mesut olduktan sonra şehirlerin daha güzeli bina edilir*” (1965: 276) diye cevap verir ve babasına, “*Sence bir insan mı kıymetlidir, bir Süleymaniye Camisi mi?*” (1965: 276) sorusunu yöneltir. Rıza Bey, “*Süleymaniye Camii*” derken, Necmi “*Bence bir insan...*” (1965: 276) demek suretiyle insancıl bakış açısını ortaya koyar. Necmi’nin “insancıl” bakış açısı, Yunus Emre’nin “*Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil / Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil*” (Güzel, 2009: 216) mısralarını hatırlatır.

Necmi, arkadaşları ile de benzer bir tartışmaya girer. Arkadaşlarıyla “insan mı kıymetli bir heykel mi” bağlamında tartışır. Necmi, Fransa’daki Louvre Müzesi’ni kast ederek arkadaşlarına şöyle söyler: “*Luvr yanmak üzere... Halk kapıları sarmış. Heyecan içindedir... Jokond’un bulunduğu salona giriyor. Fakat tam orada bir küçük zenci*

çocuğu... Ya çocuk, ya Jokond kurtarılmalıdır” (1965: 287). Necmi'nin şair arkadaşı bu durumda, insanlığın en büyük eseri olan Jokond'u (Musa heykeli olan Jokond'u) kurtaracağını söyler. Diğer şair arkadaşı da, Jokond'u kurtaracağını; çünkü Jokond'u kurtarmanın Leonardo da Vinci'yi kurtarma anlamına geldiğini ve Arap çocuğunun Leonardo da Vinci'ye tercih edilemeyeceğini ifade eder. Masada oturan tarihçi arkadaşı ise, “*çocuğu kurtarırım*” der. Arkadaşlarını meyhanede bırakıp çıkan Necmi, artık “*sadece insan olduğu için çocuğu kurtaran sessiz, sâkin tarihçi arkadaşını düşünüp sevecek*”tir (1965: 288).

Yine “Kriz” hikâyesinde Sait Faik, İstanbul'daki muhacir fakir Arap çocuklarından söz eder. “*Küçük Arap bir kestane kadar sıcak*”tır (1965: 283). Necmi'nin içinden bu çocuğu kucaklamak gelir. Necmi, muhacir Arap çocuklarının fakirlik yüzünden okula gitmediklerini öğrenince çocuklara “*peki, siz ne iş yaparsınız?*” (1965: 283) diye sorar. Arap çocukları, “*ötekinin berikinin bavulunu taşıyız*” (1965: 283) cevabı ile hamallık yaptıklarını ifade ederler. Necmi, “*küçük Arabın sıcak gibi gözüken buz gibi yanaklarından ve bir kebab kestane kokusu gelen gözlerinden öpüp ayrılıp*” gider; artık “*rüzgâr onu nereye götürürse götürsün, bütün insanları şefkat ve samimiyetle sevecektir*” (1965: 285).

Sadri Ertem, *Bir Şehrin Ruhü* (1938) adlı kitabındaki “16 Yaşında Bir Delikanlı” hikâyesinde, ismini zikretmediği bir delikanlının trajik hikâyesini anlatır. Baba Pedro ile oğlu, balık tutmak için İspanya kıyılarından Akdeniz'e doğru açılırlar. Tek bir balık bile tutamayan baba ile oğul, istavrozlarını çıkardıktan sonra tehlikeli “Balear” adaları tarafına doğru ilerlemeye başlarlar. Tam Balear adalarının koyuna girecekleri sırada, “mavi suyun sınırları” gerilir. Deniz, korkunç bir hâl alır. “*İnsanın yüreğini hoplatan*” bir fırtına başlar (1938: 153). Kayık, fırtınaya fazla dayanamaz. Sabah, deniz durulunca Pedro, “*sahilde oğlunun cesedini kayalar arasında param parça*” bulur (1938: 156). Pedro, sahile çıktığı zaman, köy mâtem içindedir. “*Ana dizlerini döğdü, baba somurttu. Komşular ağlaştı, köyün genç kızları karalar bağladı*” (1938: 156). Ekmek parası derdinde olan Pedro, oğlunu kaybetmesine rağmen, oğluyla tuttıkları balıkları satmak için “Valânsiya'ya” gider. Pedro, balıklarının fiyatının “2 peçete”⁸ olduğunu söyler. “Valânsiya kibarlarının uşakları” pencereden, Pedro'ya “*Bir peçetaya olmaz mı, neden bu kadar pahalı bu balık*” diye sitemde bulununca Pedro cevap verir: “*18 yaşında bir delikanlı 2 peçete etmez mi?*” (1938: 156).

⁸ İspanya'nın eski para biriminin adı, “peseta”dır. Hikâyede, “peçete” şeklinde geçiyor.

İzzet Melih'in *Her Güzelliğe Âşık* (1938) kitabındaki "Rus Muhaciri Firdevs" hikâyesinde, Azeri Firdevs, insancıl bir gözle tasvir edilir. Anlatıcı, bir gün bir arkadaşı tarafından Firdevs Hanım'ların evine yemeğe götürülür. Anlatıcı, Firdevs Hanım'ların evine gittiğinde, Firdevs Hanım'ın eski bir dostu olduğunu hatırlar (1938: 33). Zihnini yoklayan anlatıcı, yıllar önce Firdevs'e yardım etmiştir: "*Çalıştığım idarenin yüksek tavanlı büyük bir odası; karşımda siyah çarşaflı, ince uzun boylu, sarışın bir genç kız yabancı ve hoş bir şive ile konuşuyor ve muhavir Âzerilerin tertib ettikleri bir müsamere münasebetile yardım istiyor*" (1938: 41). Yıllar önce Firdevs Hanım'ın yardım isteğini geri çevirmeyen anlatıcı, on beş sene sonra Firdevs Hanım'ın evine yemeğe davet edilmekten çok hoşnut kalır. Firdevs Hanım da, onun kendisiyle yakından ilgilenmesini unutmadığını, "*bize karşı gösterdiğiniz dostluğu unutmayacağım*" (1938: 42) sözleri ile ortaya koyar.

İlhan Tarus'un *Doktor Monro'nun Mektubu* (1938) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde de, "yabancılara" karşı insancıl bir yaklaşım vardır. Hikâyenin başkahramanı olan Doktor Monro, Kübalı bir hukuk doktorudur. Anlatıcı ile Doktor Monro, Brüksel'de, "*aynı fakültenin aynı sınıfında üç sene beraber*" okurlar (1938: 6). Anlatıcı ile Monro, Brüksel'de iyi bir ikili olur. Anlatıcı, "*Brüksel'de benim onsuz, onun bensiz gidebileceğimiz yer, altında barınabileceğimiz dam, üstünde yürüyebileceğimiz kaldırım yoktu sanki*" diyerek Monro ile ne kadar samimi olduklarını ortaya koyar. Anlatıcı ile Monro, beraber içer, beraber güler ve beraber ağlarlar. Anlatıcı, Monro'yla yakınlığını şu sözlerle ifade eder: "*Doktor Monro ile benim aramdaki **dostluğun kalitesini** size anlatamam*" (Vurgulama bana ait, E.K) (1938: 6). Brüksel'deki doktora eğitimini tamamlayan Monro, Brüksel'den ayrılır. Monro'nun gidişine en fazla üzülen anlatıcıdır. Monro, anlatıcıya her pazar günü mektup yazacağını söyler. Ayrılmalarından sonra yıllar geçmesine rağmen Monro'dan mektup gelmemektedir. Nihayetinde, Monro'dan, "feci macerasını" anlatan tam altmış iki sayfalık uzun bir mektup gelir. Monro, mektupta öncelikle memleketi Küba'dan bahseder. Küba'nın "dünyanın cenneti" olduğunu söyler. Tek amacı vatanına hizmet etmek olan Monro'ya, mesleğe başladıktan sonra rüşvet teklifleri gelmeye başlar. Yemek davetleri, erzaklar hatta karısını bile yollayanlar olur. Monro, yatağının baş ucuna, din kitabı yerine Küba'nın medenî kanunu kitabını koyar ve her akşam ondan, kendisini korumasını ister. Monro'nun rüşvetleri kabul etmemesi üzerine, köylüsünden kaymakamına kadar herkes ona cephe alır. Artık Monro için kötü günler başlamıştır. Monro, mektubunu şöyle bitirir: "*Neticeyi söylüyeyim; sen gerisini anlarsın: Ben bugün işsiz ve aç bir Küba vatandaşıyım! (...) Yalnız bir teselli var içimde*

(...) *Küba'yı seviyorum... İşte o kadar*" (1938: 14-15). Hikâyede, Monro hukukçu bir kimliğe sahiptir. Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuyan İlhan Tarus için (Alangu, 1965: 194), Tahir Alangu şu tespiti yapar: "*İlhan Tarus, hikâyelerini, içinde yaşadığı ve yakından tanıdığı insanların yaşayışlarından*" çıkarır (Alangu, 1965: 196). İlhan Tarus'un hikâye içinde söyledikleri, hikâyenin gerçek bir hâdiseden alındığına dair işaretleri verir. Hikâye devam ederken Ahmet Mithat üslubuyla araya giren anlatıcı, şöyle söyler:

"Nihayet ondan uzun, çok uzun, tam altmış iki sayfalık bir mektup aldım. Bunu şimdi size okutacağım. Elinizde bulunan kitabı forma hesabile bastırmak ve her formanın bedelini hesaplamak mecburiyetinde olmasaydım, bu mektubu, buraya olduğu gibi geçirirdim. Ne çare ki geride başka hikâyeler var. Onları da kitabıma tahsis ettiğim sermayenin içine sığdırmalıyım. Binaenaleyh mektubun ötesini, berisini makaslayarak, yalnız canlı yerlerini bırakıyorum. Bu canı yerler, eminim ki, size benim büyük arkadaşım Doktor Monro'nun feci macerasını anlatabilecektir" (1938: 9).

Tarus'un hikâye içinde yaptığı açıklamadan hareketle, Doktor Monro'nun hakikaten Tarus'un hukukçu bir arkadaşı olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan, rüşvete karşı duruşuyla olumlu bir şekilde tasvir edilen Doktor Monro karakteriyle, "*toplum hayatımızın meselelerini, hakikatlerini ortaya koymak*" (Kudret, 1999: 188) fikrinde olan Tarus'un, bir mesaj verdiği de düşünülebilir. Her iki düşünce kabul edilse de, ortak olan Doktor Monro'nun yaptığı'nın her insanın yapması gereken insanî ve vicdanî bir duruş olduğudur.

Ele alınan kimi hikâyelerde, dadılar yabancı kökenlidir. Bu dadılar genellikle iyi kalpli, merhametli ve sadıktır. Osman Cemal Kaygılı'nın *Sandalım Geliyor Varda* (1938) adlı eserindeki aynı adlı hikâyesinde, böyle bir dadıya rastlanır. "Hoşkadem" adındaki Arap Dadı, anlatıcının âşık olduğu "Şehla gözlü" Refika'nın dadısıdır. Refika'ya dadılık yapan Hoşkadem, Refika'nın eşinin de vaktiyle dadılığını yapmıştır. Ayrıca Arap Dadı, yaşı ilerlemesine rağmen Refika'nın çocuklarına da dadılık eder. Refika'nın kayınvalidesi, "emektar" dadıyı tanıtırken "*Hoşkadem bir zamanlar benim çiğerparem oğlumun dadısı idi. Şimdi de işte görüyorsunuz, torunlarıma dadılık ediyor. Lâkin sizden iyi olmasın, çok sadâkatli bir Arapçıktır. Gerek oğlum, gerek bunları, kendi evladı gibi sever*" (1938: 59) sözlerini kullanır.

Kenan Hulusi Koray'ın *Bahar Hikâyeleri* (1939) adlı eserindeki "Milyarder Makinleyin Halıları" hikâyesinde, "insancıl" bakış açısıyla tasvir edilenler, Amerikalı Mak Kinley ve eşidir. Mak Kinley ve eşi, hem balayı yapmak hem de halı almak için İstanbul'a gelirler. Mak Kinley'in ailesinin tercümanı, anlatıcıdır. Mak Kinley'in ailesi,

“*hakikaten kibar*” bir ailedir (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 58). Anlatıcının Ali Seyfi adında bir arkadaşı vardır. Mahmut Paşa’da çalışan Ali Seyfi, turistlere değerinden fazla paraya halı satan bir esnaftır. Ali Seyfi, Mak Kinley’in ailesine de tam “150.000” liralık halı satmak üzereyken Mak Kinley’in eşinin uyarısı ile bu satış gerçekleşmez. Mak Kinley’in eşi, Türkiye’den sonra hemen Amerika’ya geri dönmeyeceklerini, üç ay daha gezeceklerini söyler. Mak Kinley ailesini elinden kaçırmak istemeyen Ali Seyfi ise, halıları kargo ile gönderebileceğini, nakliyyede hiçbir problemin yaşanmayacağını söyler. Ancak gümrüklerde halılarının başına bir şey gelebileceğinden çekinen Mak Kinley ve eşi, halıları almaktan vazgeçer. Mak Kinley, sadece iki bin lira kıymetindeki küçük bir seccade alır. Bu alış veriştikten yetmiş beş lira tercümanlık parası olan anlatıcı, Ali Seyfi kadar üzülmese de artık “*İstanbul’a gelen seyyahlardan bir gün zengin olabileceğini*” anlamıştır (1939: 69).

Kenan Hulusi’nin *Bir Otelde 7 Kişi* (1940) adlı kitabındaki “Gece Servisi” hikâyesinde ise, Polonyalı savaş mağduru kadın Vanda’ya, insancıl bir yaklaşım söz konusudur. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, Vanda ile pastanede tanışır. Bir pastanede servis hizmetlerine bakan Vanda, Polonyalı diğer kadınlar gibi değildir. Anlatıcı, hikâyenin başında Türkiye’deki pastanelerin ekserisinde Rus ve Polonyalı kadınların çalıştığını ve bunların “plaj modası” ve “eroïn kullanmayı” ülkemize getirdiklerini söyler. Ama Vanda, bu tarz Polonyalı kadınlardan değildir. Daha önce Ukrayna’da yaşayan Vanda, Rusların ülkelerine saldırması sonucu, Türkiye’ye gelir. “Fena adam” olan Kızıllar bir gün aniden çiftliklerini basar ve çiftliği yağmalar (1940: 131). Vanda, Ruslar tarafından mağdur edilmesinin yanı sıra, şimdi de Almanların Polonya’ya gireceği haberini almıştır. Almanların Polonya’ya girmesi üzerine, Vanda’yı teselli etmek, anlatıcıya düşer: “*Zıyanı yok diyorum Vanda! Bütün yukarı vileyetleriniz hazır duruyor. Garpta mağlup olsanız bile cenuba ve şarka çekileceksiniz! Orada Ruslarla dövüştüğünüz gibi dövüşeceksiniz! Her şey düzelecek Vanda!*” (1940: 133). Vanda’nın radyonun yanında hâlâ sapsarı olduğunu gören anlatıcı, “*Vanda dedim. Metin ol! Daha hiçbir şey yok! Kuvvetlerinizi daha harcamadınız bile*” (1940: 134) diyerek onun acısını hafifletmeye çalışır. Vanda’nın günden güne eriyip bitmesine çok üzülen anlatıcı, “*Vanda’dan ve onun hürriyetinden başka hiçbir şeyde gözüm yok*” (1940: 135) diyerek Vanda’ya olan “insanî” bakış açısını ortaya koyar. Hikâyenin sonunda, Polonya işgal edilir. Bu haberi radyoda alan Vanda ise, hiç konuşmamakta, sadece inlemektedir. Hikâyenin incelenen diğer hikâyelerden birinci farkı, “insancıl” yaklaşımla ele alınan kadının “Polonyalı” olmasıdır. İkincisi ise, Ruslar, Türk-Rus savaşı sonucu “milliyetçi” bir yaklaşımla ele alınıp tenkit edilirken burada Rus-

Polonya savaşı üzerinden tenkit edilir. Son olarak hikâyede dikkat çeken bir diğer husus, Polonyalı kadınların Türkiye'ye "plaj kültürü ve eroin kullanmayı" öğretecek kadar "kötü" olmalarına rağmen, Polonyalı olan Vanda'nın acıma hissi uyandıracak kadar masum, mağdur ve "iyi" bir karakterde çizilmesidir.

Refik Halit Karay'ın hemen hemen her hikâyesinde bir "yabancıyı" anlattığı hikâye kitabının adı, *Gurbet Hikâyeleri*'dir (1940). Millî Mücadele'ye muhalif yazılar kaleme alması nedeniyle yurtdışına sürülen "yüz ellilikler" arasına dâhil edilen yazar, bir dönem Beyrut'ta ve Halep'te yaşar (Enginün, 2010: 281). "Yabancı"ların içinde yaşayan Refik Halit, Lübnan'da ve Suriye'de gördüğü insanları *Gurbet Hikâyeleri*'ne taşır. Örneğin kitaptaki "Yara" hikâyesinde, Suriye'de çöl çiftliklerinden birinde müdür iken karşılaştığı dört Arap bedevîsini hikâyesine taşır. Anlatıcının Osmanlı idaresi tarafından müdür olarak atandığı çiftliğe, bir gün aniden dört Arap bedevîsi gelir. Bu bedevîler, iki aşiret arasında çıkan kavgada çarpışmış ve güç bela kendilerini Osmanlı idaresindeki çiftliğe atmışlardır. Anlatıcı, kendisine sığınan Arapları geri çevirmez (1940: 7). Bedevîlerden biri yaralıdır. Anlatıcının "zavallı" (1940: 10) diye nitelediği bedevîye isabet eden kurşun, arkadaşları tarafından çıkarılır. Anlatıcının, Arap bedevîlere çiftliğini açması, yiyecek ve kalacak yer temin etmesi ve yaralının iyileşmesi için malzeme tedarik etmesi, Arap bedevîlerini memnun eder. Anlatıcının, bedevî bile olsa çiftliğine sığınan yaralı bir insana yardım etmesi, bedevî Araplar tarafından karşılıksız bırakılmaz. Bu hâdisenin cereyan etmesinden üç yıl sonra bedevîlerin şeyhi, anlatıcıya bir tay hediye eder (1940: 10).

Yine *Gurbet Hikâyeleri*'ndeki "Kaçak" adlı bir başka hikâyede ise, anlatıcının "unutamadığı bir çift göz", bir Alman kızına aittir. İsmi zikredilmeyen Alman kız, Sibirya soğuklarında donmak üzere olan yazara, yardım eder. "Büyük Harbin" başlangıcında Muş'un elimizden çıkması üzerine anlatıcı, kıtası ile beraber Rusların esiri olur. Esir olan anlatıcı, Ruslar tarafından Sibirya'ya doğru sürülür. Rus askerlerinin elinden kaçmayı başaran anlatıcı, soğuktan yürüyemeyecek hâle gelir. Tam ölmek üzere olduğunu anladığı bir anda, "bir genç kız, elinde mum" ile ve "acıyarak" (1940: 63) anlatıcıya bakar. Anlatıcı, "lacivert yün hırkası içindeki taze göğsünün kuytu, insan kokulu sıcaklığını" duyuran, "sarışın genç kıza" başını dayamak ister (1940: 64). Sarışın genç kız, Ruslar tarafından mağdur edilmiş bir aileye mensuptur. Sarışın kızın evi, "harbin ilk günlerinde Rus ordusunun Pomeranya'dan esir edip buralara kadar sürdüğü bir sivil Alman ailenin" (1940: 64) evidir. Anlatıcıyı, "yediren, yatıran ve dinlendiren" Alman ailesi, Rus tehdidinde

karşı bir risk de almışlardır. Ruslar, Alman ailesinin “*kaçak bir Türk zabitanı sakladıklarını duyarlarsa hepsini kurşuna dizerlerdi*” (1940: 64). Hikâyede, iyi-kötü ikilemi “Büyük Harp” üzerine inşa edilir. Anadolu’yu işgal eden, Alman aileleri sürgün eden Ruslar “milliyetçi” bir yaklaşımla kötü resmedilirken bir Türk zabitanına yardım eden ve Ruslar tarafından mağdur edilmiş olan Alman kızı, “insancıl” bir yaklaşımla iyi olarak gösterilir.

Samet Ağaoğlu’nun *Strazburg Hatıraları* (1944) adlı kitabındaki “Strazburg Geceleri” hikâyesinde, hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, Strazburg’da gördüğü bir Çinli öğrenciden bahseder. Ağaoğlu, kitabın girişinde, Strazburg’daki “insanî” havadan söz eder. Kırk farklı lisanın konuşulduğu Strazburg’da, anlatıcı, kendini “*nihayetsiz derecede hür*” hisseder (1945: 12). Strazburg’a hukuk eğitimi almak için giden anlatıcı, ismini zikretmediği Çinli öğrenci ile kütüphanede tanışır. “*Oksford’ta edebiyat doktoru olmuş*” Çinli öğrenci, Strazburg’da da felsefe doktoru unvanını almak için çalışmaktadır. Anlatıcı, Çinli öğrencinin çalışkanlığını şöyle anlatır: “*Sabah saat sekizden akşam saat sekize kadar okuyor ve yazıyordu. Uzaktan bakardım. Saçsız sarı başının satırlar ve kitaplar arasında daima tuhaf biraz korkunç ve biraz güzel bir manası vardı. Çinlilerin fildişini ipek gibi nasıl işlediklerini anlıyordum. Bu da tezini öyle bir dikkat ve ihtimam ile hazırlıyordu. Muhakkak ki, harikulâde bir numara alacak*” (1945: 15). Az konuşan Çinli öğrenciye, “*ne bir kahvede ne de bir eğlence yerinde rastlamak mümkün*” değildir. Anlatıcının, aynı hikâyede olumlu baktığı başka “yabancılar” da vardır. Örneğin, Strazburg’da memleket hasreti çektiği için ağlayan başka bir Çinli öğrenci, bir Rus öğrencinin memleketini ve Rusça konuşmayı özlemesi, anlatıcının “insanî” penceresinden olumlu tasvir edilir. Hikâyenin sonunda, anlatıcının yanına bir İranlı gelir. Strazburg’da kendini yalnız hisseden İranlının yazara, “*Ben yalnız kaldım. İstiyorum ki, yanımda hiç olmazsa bize yakın birisi olsun. Sen Türksün ve bana çok yakınsın!*” (1945: 16) demesi de dikkat çekicidir.

Samet Ağaoğlu’nun yine *Strazburg Hatıraları* adlı kitabındaki “Atyas” hikâyesinde, Bulgar Atyas’a karşı, “insancıl” bir yaklaşım söz konusudur. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, Strazburg’da tek kelime Fransızca bilmeyen bir Alman kadının pansiyonunda kalmaktadır. Anlatıcının bu pansiyonda, “*benim için artık unutulmaz*” diye nitelediği bir arkadaşı vardır: Atyas. Atyas, Febüs ve Naoma ile birlikte anlatıcının en çok sevdiği üç arkadaşta biridir. Yazar, bu üç isim için de kitapta ard arda birer hikâyeye yazar. Kitapta, “Atyas” adlı hikâyeden sonra “Febüs” daha sonra ise, “Naoma” hikâyeleri yer alır. Bu üç hikâyenin girişinde de, ortak bir ifade vardır: “*5.A. RUE PRECHTER (Prekter Sokağı 5.A.*

Pansiyonu.)” Ortak bir mekânın anlatıldığı üç hikâyede bir başka ortaklık daha vardır: Ağaoğlu, her üç hikâyedeki karakterleri de (Atyas, Febüs ve Naoma), “insancıl” bir bakış açısıyla değerlendirir. “Atyas” hikâyesinde, anlatıcı pansiyonda komşu oldukları Atyas ile bir gece vakti tanışır. Atyas, geceleri sık sık inlemektedir. Anlatıcı, Atyas’ın inlediği gecelerden birinde, ona yardım etmek için Atyas’ın odasına girer. Anlatıcının Atyas’ın acı hikâyesini öğrenmesi çok uzun sürmez. Atyas, esasında ölmüş olan annesini taklit etmektedir. Atyas’ın yıllarca yatalak kalan annesi, her gece inlemiştir. Annesinin inleme hastalığı, Atyas’a geçer. Atyas, annesini kaybettikten sonra, geceleri “inleme krizleri” geçirmeye başlar. İşte anlatıcı ile Atyas, böyle bir krizde tanışırlar. Atyas’ın hastalığı ile ilgilenen anlatıcı, “*birkaç gün içinde Atyas’la iyi ahbap*” olur (1945: 37). Anlatıcı, Atyas’ı çok sever; hatta Atyas’ın intihar etmesini bile önler. Bir gün, Atyas’ın kriz geçirdiği haberi gelir. Atyas, içtiği birçok “Rum” ile intihar etmek istemiştir. Durum, pansiyonun sahibi Alman kadına söylenir; ancak kadın, çağrılacak doktorun parasını vermemek için kılını bile kıpırdatmaz. Bunun üzerine, anlatıcı devreye girer ve bir doktor çağırır. Doktorun son andaki müdahalesi ile Atyas ölümden döner (1945: 39).

Samet Ağaoğlu, “Atyas” hikâyesinin hemen ardına, “Febüs” adlı bir başka hikâyeyi koyar. Anlatıcının üç samimî arkadaşından biri olan Febüs, “*zengin bir fabrikatörün oğlu(dur)*” (1945: 42). Ancak Febüs, baba evinde mutsuz olmuştur. Febüs’ün “*Ben babamın evinde hiçbir zaman bir kedi yavrusunun mevkiinden daha yüksek bir mevki alamadım*” (1945: 42-43) demesi bu duruma işaret eder. Febüs, önceleri kendini eğlence âlemine verir; ancak bir gün, “hıçkırıklarla” bu “sefih” hayattan elini eteğini çeker. Kendini yalnızlığa veren Febüs, artık katedrale gitmek, “*tenha, gölgeli bir köşede bir rahibin önünde diz çökmek*” istemektedir (1945: 44). Ancak, Febüs aradığı teselliye bir rahipte değil, “sokakta” rastgele denk geldiği bir kadında bulur. Bu kadın, “*hafif, hoppa bir mahlûk(tur)*” (1945: 46). “Basit” ve “âdi” olan kadın, bir müddet sonra Febüs’e ihanet eder (1945: 49). Yalnızlık çeken ve âşık olduğu kız tarafından aldatılan Febüs’e bir darbe de babasından gelir. Babası, Febüs’ün Strazburg’da müsrifçe bir hayat yaşadığını, eğlence yerlerinde zamanını geçirdiğini öğrenince önce ona para göndermemeye başlar. Ardından da, Febüs’e, “*artık bizim oğlumuz değilsin*” diye biten bir mektup gönderir (1945: 50). Ailesinden ve sevdiği kadından darbe yiyen Febüs’ü teselli etmek, anlatıcıya kalır: “*Babanın sinirli zamanında yazmış olduğu bir mektuba fazla ehemmiyet verme (...) Çalışmaya başlayacaksın, fakülteyi bitireceksin ve bir gün babanın evine temiz, lekesiz olarak döneceksin!*” (1945: 50). Anlatıcı, Febüs’ü teselli etmekle kalmaz onu, Atyas’ın

çalıştırdığı “Bulgar Lokantası”na da garson olarak yerleştirir. Febüs’ün hayatının düzene girmesine vesile olan anlatıcı, yıllar sonra onu bir asker olarak görür.

Samet Ağaoğlu, *Strazburg Hatıraları* adlı kitabında, “Atyas” ve “Febüs” hikâyelerinin ardına, “Naoma” adlı hikâyeyi koyar. Anlatıcı, hikâyenin daha ilk cümlelerinde, Naoma’yı, “insancıl” bir yaklaşımla ele alacağını belli eder: “*Küçük, zayıf bir kadındı. Açık sarı renkte saçlarının arasında kaybolan ince bir yüzü, kirpiksiz yeşil gözleri vardı. Hareketleri gösterişsiz ve yavaştı*” (1945: 55). Romen olan Naoma, küçüklüğünden itibaren bir “ötekileştirilmeye” maruz kalmıştır. Çirkin bir yüze sahip olan; ancak son derece “içli” kız olan Naoma, ailesi tarafından yıllarca mağdur edilmiştir (1945: 56). Naoma, annesinin ve babasının güzel olan ablasını daha çok sevdiklerini, hatta yalnız onu sevdiklerini söyler. Naoma’nın ailesi, Naoma’yı gezmeye gittikleri vakitler, yanlarına almazlar; annesi onun yüzüne “*sen çirkinsin*” bile demiştir (1945: 56). Bu “çirkin” kıza, Serkiz adından Ermeni asıllı bir İranlı, sarkıntılık eder. Serkiz’in “*ikide bir, gel yatalım demesi*”, onun “*en çok canını sıkan şey(dir)*” (1945: 60). Naoma’nın bu hayattan tek bir isteği vardır: Bir çocuk sahibi olmak. Naoma bu isteğini, hikâyenin sonunda gerçekleştirir. Çek bir talebeyle anlaşmalı bir ilişki kurar. Bu ilişkiden bir çocuk dünyaya getirir. Naoma, artık bütün “sevmek ihtiyacını”, bu çocuk ile karşılayacaktır. Naoma, çocuğunun “*vücudunun değil, fakat ruhunun karısı*” (1945: 61) olmuştur. Ard arda sıralanan üç hikâyede de, “yabancıya” karşı “insancıl” bir bakış açısı söz konusudur. Ermeni Serkiz, her üç hikâye de kötü karakterdir. “Kadınsızlık” ihtiyacındaki Serkiz’in, “milliyetçi” bir yaklaşımla nasıl ele alındığı, “Ermenilere Karşı Milliyetçi Yaklaşım” başlığı altında ele alındı. Burada, “insancıl” yaklaşım açısından dikkat çekici olan, üç farklı hikâyedeki üç “yabancı” karaktere de “acıma” duygusuyla yaklaşılmasıdır. Hasta olan Atyas’ın intihar etmesini engelleyen anlatıcı, aynı zamanda, kendini “yalnız” hisseden ve sevgilisi ile ailesinden darbe diyen Febüs’ü teselli eder. Çocukluğundan beri çirkin olduğu için ötekileştirilen, “mağdur” edilen Naoma ise, “içli” bir kızdır. Yazarın bu üç isme de “insancıl” bir gözle bakmasında, belki de kitabın önsözünde dile getirdiği şu satırlar etkilidir: “*Biz orada (Strazburg’da E.K.) Türk, Fransız, Alman, İngiliz, Çinli ve Amerikalı olarak yalnız birer insandık. İnsan olarak birbirimizi çıldırmasıya sevdi*” (1945: 8).

Samet Ağaoğlu, *Strazburg Hatıraları* adlı kitabındaki “Bir Çinli Arkadaşım” hikâyesinde, Strazburg Üniversitesi’nde okuyan bir Çinli talebeden söz eder. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, ismini zikretmediği Çinli arkadaşı ile aynı üniversitede

(Strazburg Üniversitesi) okur. Felsefe talebesi olan Çinli, “zayıf”, “yalnız” ve “daima sâkindir” (1945: 82). Bu hasletlere sahip olan Çinli talebe ile anlatıcı arasındaki arkadaşlık, “kendi kendine doğar.” Karlı bir günde, “on kadar talebe”, Strazburg’un büyük parklarından “Orangeri’ye” giderler. Burada, gruptaki bütün talebeler, şaka yapmak maksadıyla Çinli öğrencinin üstüne atlarlar. Her tarafına kar dolan Çinli, hiç sesini çıkarmaz; “yalnız dudaklarında ıstıraplı bir bükülme” (1945: 83) olur. Çinli erkek talebeyi, arkadaşlarının altından, “ırkdaşı” olan bir Çinli kız kurtarır. Bu kurtarma hamlesi, “ikisi arasında bir aşk mâcerasına” (1945: 83) dönüşür. Ülkelerinden çok uzakta birbirlerini bulan bu iki Çinli sevgili, her gün buluşmaya başlar. Gurbetteki iki Çinli, Çinliler ile Avrupalıları mukayese eder: “Bunlar Avrupalıdır. Onlarla bizim aramızdaki farklardan birisi de zaten bu değil mi? Bu insanlar, nadir olarak meyusturlar. Biz ancak zaman zaman neşeliyiz. Mademki bu bizim yaratılışımızın neticesidir, onlara kızmaya hakkımız yok...” (1945: 83). Çinli sevgililer, Fransa’da kendilerinin “öteki” olarak görülmesine de üzülürler. Paris’te Çinlileri tanıtmak amacıyla bir sergi kurulur. Fransızların kendi ülkelerini tanıtan Çinlilere tepkisi, ilginçtir. Küçük çocuklar, “annelerine garip hayvanlar karşısında imişler gibi sualler” sorarlar (1945: 84). Hatta içlerinden bir erkek çocuğu, “Bunlar da insan mı?” diye annesine sorar. Annenin cevabı çarpıcıdır: “Elbet diye cevap verdi. Yalnız bizden geri insanlardır” (1945: 84). Çinli adam, bu hâdiseyi anlattıktan sonra, kendine söz verir: “Fakat eminim ki, bir gün muvaffak olacağız. Bunlardan aldığımızla bunları kıracağız” (1945: 84). Çinli adama göre, “Çin’i kurtaracak silâhlar onu ezen silâhlardır! Garbın fikir ve silâhları!” (1945: 88). Çinli adam, hikâyenin sonunda rahatsızlanır. Onun yanından hiç ayrılmayan genç kız, odasında onun defterini bulur. Çinli adam, defterine Çin’i büyütme, onu refaha kavuşturmak gibi ideallerinin yanı sıra, Orangeri parkında başlayan aşk hikâyesini de yazmıştır.

Sabahattin Ali, *Sırça Köşk* (1947) kitabındaki “Dekolman” hikâyesinde, Yahudi kökenli Alman doktorunu, “insancıl” bir bakış açısıyla okuyucuya sunar. İsmi zikredilmeyen Alman Profesör, Ankara’ya dekolman ameliyatı için çağrılır. “Pek mühim bir zatın” gözünden rahatsızlığı vardır ve çok ince ve tehlikeli olan dekolman ameliyatını, Türk doktorlar yapmak istemez. Almanya’da birçok kez bu ameliyatı yapan profesör, acil olarak Ankara’ya davet edilir. Hikâyenin kahramanlarından olan ve hastanede Almancadan Türkçeye çeviriler yapan anlatıcı, Alman Profesör’ü olumlu bir karakter olarak çizer. Fakat hastanedeki Türk doktorlar için aynı durum söz konusu değildir. Profesörün, hastaneye gelmesi ile doktorlar arasında, “Efendim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak

adam yok mu?” (1975: 116) sesleri yükselmeye başlar. Türk doktorları arasındaki “kıskançlık” duygusu, tüm hastaneye yayılır. Kimi, profesörün gelişini memleketteki aşağılık duygusuna ve gavurun baş tacı edildiğine bağlar, kimi sadece nazariyatçı olduğuna, operasyon kabiliyeti olmadığına işaret eder, kimi de asker iken siperde aldığı darbeden dolayı sık sık kriz geçirdiğini, ameliyatın ortasında makasları, bıçakları hastanın açık karnına fırlattığını söyler (1975: 117-118). Türk doktorlar, Alman Profesör’ü kibirli olmakla suçlarken anlatıcı, Alman Doktor’un mütevazılığını anlatır: “*Kısa boylu, zayıf, ürkek bakışlı bir adamdı. Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Herhangi bir asistan kendisine, herhangi manasız bir şey soracak olsa bile, yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalışarak ona dönüyor, âdeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahcup mahcup ovuşturarak uzun uzun konuşuyordu*” (1975: 121-122). Anlatıcının, insancıl bir perspektiften okuyucunun nazarına sunduğu Alman Profesör, mütevazılığının yanı sıra mazlumdur da. Almanya’da Yahudi olmanın zorluklarını yaşayan Alman Profesör, “*kimillir ne yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış ve hâlâ içinde o korkunun izlerini taşıdığı belli olan zavallı*” (1975: 122) bir adamdır. Hikâyenin sonunda, Türk doktorlarını hayrete düşüren bir hâdise yaşanır. Türk doktorları, Alman Profesör’den geri kalmamak için, dekolman ameliyatı ile ilgili okudukları bir makaleye atıf yaparlar. İşin ilginç yanı, Almanya’da çıkan ve isimsiz olarak yayımlanan bu makale, kıskandıkları Yahudi kökenli Alman Profesör’e aittir. Hikâyede, yazarın “milliyetçi” hassasiyetleri arka plana attığı görülür. Türkiye Sosyalist Partisi’nin yayın organı olan *Gerçek Gazetesi*’nde yazan (Bezirci, 1997: 58), hikâyelerinde ezilmiş, hor görülmüş kırsal kesimdeki insanları, toplumcu gerçekçi (Bezirci, 1997: 108) bir bakış açısıyla veren Sabahattin Ali’nin, “milliyetçi” anlayıştan uzak durması doğal bir durumdur. Hikâyenin omurgası, bir ikilik üzerine kurulur: Türk doktorlar ve gavur Alman Profesör. Türk doktorlar, kendilerine “gavurlar” kadar değer verilmediğinden şikâyetçidir. Türk doktorlardan birinin, Alman Profesör’ü eleştirirken arkadaşına, “*Onlar gâvur, iki gözüüm, trenden çıkınca otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?*” (1975: 118) der. Doktorun mesai arkadaşı da, aynı aşağılık kompleksi içindedir. Alman doktorun Türk doktorlarını, “*adam yerine koymadığı(nı)*” (1975: 118) düşünür. Hikâyede dikkati çeken bir başka husus ise, Yahudi olduğu için Almanya’da ötekileştirilen profesörün Türkiye’ye sığınmasıdır. *İçimizdeki Şeytan*’da Türkiye’deki Turancıları tenkit eden Sabahattin Ali (Bezirci, 1997: 54), bu hikâyede ise, Almanların milliyetçi anlayışını eleştirir.

Naim Tiralı'nın *Park* (1947) adlı kitabının "Kitaplık" hikâyesindeki "sevimli" hoca, Fransızdır. Hikâyenin başkahramanı, bir çocuktur. İsmi zikredilmeyen çocuğun okulunda iki farklı kitaplık vardır: Bunlardan birincisinde Türkçe kitapları; ikincisinde ise, Fransızca kitapları bulunur. Türkçe kitaplık, öğrencilerin ısrarlarına rağmen nedensiz bir şekilde açılmamaktadır. Türkçe kitaplıktan yararlanamayan çocuk, çaresiz bir şekilde Fransızca kitapların bulunduğu kitaplığa gider. Bu kitaplıkta Fransız hocaları görev yapmaktadır. Kitaplıkta çalışan Fransız hocalarından biri farklı bir karaktere sahiptir. Bu Fransız Hoca, "hiçbir zorunluluğu yokken", öğrenciler için özellikle didinmekte; öğrenciler yararlanırsınlar diye, elinden gelen her yardımı yapmaktadır. Fransız Hoca'ya göre, "onca kitaplar fareler tarafından kemirileceğine, kaybolmak, hırpalanmak pahasına da olsa, *insanların hizmetine sunulmalıydı*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1998: 46). Hikâyenin başkahramanı olan çocuk, "kısa boylu, *sevimli bir*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1998: 46) adam olan Fransız Hoca sayesinde birçok kitaba âşina olur. "Kitaplık" hikâyesi, incelenen hikâyeler içinde, Fransızları "sevimli" gösteren tek hikâye olma vasfına sahiptir. Gürpınar'ın *Katil Bûse* adlı kitabındaki "Taharet Meselesi" hikâyesinde, "insancıl yaklaşım" içerisinde değerlendirilen Fransız papaz, "yardım eden", "sevimli" bir karakter değil; tam tersine yardım edilen biridir (1971: 62). Buradaki Fransız karakter ise, "hiçbir zorunluluğu yokken" Türk öğrencilerle ilgilenen; onların okuması için elinden gelen yardımı öğrencilerden esirgemeyen bir Fransız'dır.

Matmazel Roza karakteri, Umran Nazif Yiğiter'in *Yaşamak İçin* (1948) adlı kitabındaki "Matmazel Roza" hikâyesinin başkahramanıdır. Anlatıcının olumlu yaklaştığı Matmazel Roza, anlatıcının sözcüsü konumunda olan kahramanın ev sahibesidir. Kahraman ve arkadaşı Mustafa, akşamları Matmazel Roza'nın evinde buluşup sohbet ederler. Bütün kiracıları hayırsızlıkla itham eden Mustafa'nın yegâne dostu, Matmazel Roza'dır. Çünkü Matmazel de, aynı dertten muzdariptir (1948: 102-103). Yeni çıkarılan bir kanunla matmazelin apartmanındaki "odacıklarına" kiracı alması sınırlandırılır. Harpten evvel bu "odacıklarda" üç kiracı varken şimdi buralara kiracı alınamamaktadır. Hatta apartmanda İngilizce dersleri vererek ek gelir sağlayan matmazel, şimdilerde İngilizce dersi de, verememektedir; çünkü bunun da suç sayıldığı söylenir. Matmazel, kahramana sadece maddî sıkıntılarını anlatmaz. Matmazel, kahramana, her akşam genç kızlık hâtıralarını, Amerika'daki sevgilisini, Amerikalı sevgilisinin gönderdiği paraları, nişanlılığını da anlatmaktadır. Kahraman, hikâyenin sonunda "bir yıl aynı çatı altında hayat sürdüğü" matmazelin deli olduğunu öğrenir. Amerikalı sevgilisi, ondan gelen

paralar, nişanlılık hepsi bir hayalden ibarettir. Kahraman, matmazelin deli olduğunu öğrendiğinde çok üzülür. “*Matmazel Roza’yı bir deli olarak anmağa gönlüm razı değil*” (1948: 107) der. Matmazel, “*yüzünden hiç eksik olmayan tebessümü*” (1948: 108) ile hastane arabasına bindiği zaman, kahraman ve arkadaşı Mustafa, üzüntüden birbirlerine bakarlar ve söylenebilecek tek bir söz bulamazlar.

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitabındaki “Uzak Hatıralar” hikâyesinde, Arnavut hizmetçi Süleyman’dan söz eder. Arnavut Süleyman, anlatıcının kuzeni Affan’ların konağındaki bir hizmetçidir. Konaktaki getir götür hizmetlerini yapan Arnavut Süleyman, “*yirmi beş yaşlarında, yakışıklı, kırmızı yüzlü, kırkık bıyıklı, uzunca boylu, sevimli bir uşak*” (2005: 68) ifadeleri ile olumlu bir şekilde tanıtılır.

Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* kitabındaki “Civelek Ziver” hikâyesinde ise Ziver, kimsesiz bir Habeş çocuğudur. Halit Ziya’nın insancıl bir perspektiften son derece olumlu bir şekilde anlattığı Ziver, “*on yaşlarında güzel bir Habeş oğlanı*”dır (2005: 157). Annesini ve babasını küçük yaşlarda kaybeden kimsesiz Ziver’e, Gudye Meserret kendi kulübesinde bakmaktadır. Milliyeti zikredilmeyen Gudye Meserret Abla, “*iyice yaşlanmış, kıvrıcık saçları ağarmış, gözleri bulanmış fakat dişleri hâlâ sağlam ve beyaz bir ihtiyar kadıncıktı*” (2005: 158). Hikâyenin başkahramanlarından Yavuz İbrahim, Ziver’i Meserret Abla’sından alarak ona sahip çıkar. Bir Türk memleketinde, İzmir’de, kimsesiz kalan Habeş çocuğuna, milliyeti belli olmayan bir kadının bakması, yazarın insanı yücelten, insana değer veren insancıl bakış açısıyla açıklanabilir. Halit Ziya, Ziver’in tam olarak Habeş olmadığını, “*zenci kadınların beyaz ırktan erkeklerle çiftleşmesinden doğan ve İzmir’de çuçana diye anılan rengi açılmaya yüz tutmuş siyahîlerden*” (Uşaklıgil, 2005: 159) olduğunu söyler. Siyahîlerin İzmir’de kabul gördüğünden, onlarla beraber yaşama kültüründen bahseden Halit Ziya, Ziver üzerinden Amerika ile Türkiye’yi mukayese eder:

“*Amerika’da zencilerle beyazların çiftleşmesinden böyle beyazlığa yaklaşan birçok zenciler vardır ki atladıkları tabakalara göre birer unvanla tanınır fakat hiçbir zaman beyaz ırktan diye telakki edilemez. İzmir’de de böylelerine sık sık tesadüf olunurdu; fakat gariptir, galiba kan ihtilatı neticesiyle bu çocuklar pek güzelleşmiş, pek tatlılaşmış olmakla beraber çok nahif olurlardı. İçlerinde uzun müddet yaşayacak kadar kuvvet bulan pek nâdirdi*” (2005: 159).

Ziver, bu siyahîlerin “*en tatlı, en sevimli örneklerinden*” (2005: 159) biridir. Anlatıcının bu çocuğu tasvir ederken kullandığı, “*Düzgün bir endamı, ince bacakları, kolları, ışıl ışıl parıldayan, kıvrıcık kirpikleriyle gölgelenmiş zeki gözleri, kadife gibi*

yumuşak teni” (2005: 159) gibi ifadeler, siyahî çocuğa hem hikâye kahramanlarının hem de anlatıcının sevimli ve şirin bir şekilde baktığına işaret eder. Edepli ve terbiyeli (2005: 161) Ziver, “*bütün civar halkının sevgilisi*” (2005: 162) olur. Yavuz İbrahim, Ziver’i kendi çocuğu gibi sever ve hikâyenin sonunda Civelek’in geleceği için, “*tası toprağı toplayıp sevgili Civelek’ini alarak Rodos’a*” (2005: 166) gider. Yavuz İbrahim’in bu siyahî çocuğa sahip çıkması, Ziver’in milliyeti, dini vs. gibi sebeplerle açıklanamaz. Yavuz İbrahim’in Ziver’i kendi çocuğu gibi görmesi ve sırf Ziver’in daha iyi yerlere gelmesi için evini, arkadaşlarını ve dostlarını bırakıp Rodos’a gitmesi, Halit Ziya’nın “insan sevgisi” vurgusuna delalet eder.

Halit Ziya, yine *İzmir Hikâyeleri*’ndeki “Ayni Tata” adlı hikâyesinde de, İzmir’de yaşayan bir “yabancı”dan söz eder. İzmir’in yukarı mahallelerinde herkesin tanıdığı “yabancı”, Ayni Tata’dır. “*Bu adam kimdi? Nereden gelmişti. Hele o adı ne demektir? Bunu da bilen yoktu. Habeş mi idi, yoksa Trablus’tan, Fas’tan, Afrika’nın kim bilir nasıl meçhul bir diyarından uzun ve dolaşık merhaleleri aşı aşı İzmir’e mi düşmüştü? Hele ismi?... Arapça mı idi? Bilinmeyen bir iklimin tanınmayan bir dilinden mi idi?*” (2005: 167). Halit Ziya’nın, “Ayni Tata” hikâyesindeki Ayni Tata, giyimine kuşamına dikkat eden; temizliğe ve süse meraklı olan biridir; fakat kendisine “meccup” da denir. Halk, onun akıl hastanesine gönderilmesine itiraz eder; çünkü meccupların manevî hayat ile bağı olduğunu düşünen halk, ona hürmet eder. Hikâyenin sonunda zelzele olur; zelzelede sadece Ayni Tata’nın kutusunu çalan çocuğun kolu kırılır. Böylece, Ayni Tata’ya yapılan haksızlık, hikâyenin sonunda cezalandırılır (2005: 172). Çocuğun cezalandırılmasından hareketle, Ayni Tata’ya hürmet besleyenlerin sadece hikâye kahramanları değil; yazarın bizzat kendisinin de olduğu anlaşılır.

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri*’ndeki “Abdi ile Karanfil” adlı diğer bir hikâyede ise, arabacı Abdi ile Afrika kızı Karanfil’in aşk hikâyesini anlatır. Göztepe’de cereyan eden bu aşk hikâyesi, milliyet farkı gözetmeyen, ortak paydası aşk olan, “*Kerem’le Aslı, Tahir’le Zühre kabilinden bir hikâye*”dir (Uşaklıgil, 2005: 173). Halit Ziya, Karanfil üzerinden Türkiye’ye gelen Afrikalı kızların acıklı durumunu açıklar:

“Bizde ve İzmir’in başlıca evlerinde takım takım görülen, hele İstanbul’da, başka büyük Türk şehirlerinde yüzlercesi bulunan bu Afrika kızlarının nasıl olup da buralara kadar geldiklerini ve kim bilir esaret hayatında nasıl safhalar geçirdiklerini düşünmek lazımdır. Sade memleketimize değil bu zavallılar bütün dünyaya yayılmışlardır... Bu uzak yerlerden buralara kadar gelmek için neler görmüşler, neler geçirmişlerdir, hele zalim esircilerin

elinde birçoğu çocuk, birtakımı körpe genç kız, pek azı olgun kadın olan bu mahluklar kim bilir nasıl heveslere alet olmuşlardır” (2005: 185).

Hikâyedeki bir başka yabancı, Afrika kökenli cariye Müferrih'tir. Halit Ziya, Müferrih'in sergüzeştini okuyucuda acıma hissi uyandıracak trajik bir havada sunar. Müferrih'in namusu, İzmir'de kendisinin ilk sahibi Hacı Selim tarafından kirletilir. Hanife Hanım'ın konağına satılan Müferrih, burada da Hanife Hanım'ın oğlunu her gece uyutmak ve onu ovma zorundadır. Müferrih, Hanife Hanım'ın oğlundan da “uslu” olmadığından dolayı dertlidir (2005: 188). Müferrih, tıpkı *Sergüzeşt*'teki Dilber gibi, bir süre sonra başka bir yere satılır ve sürgün hayatı devam eder. Hikâyede geçen Karanfil ile Müferrih'in ortak noktası, Afrika kökenli olmalarıdır. Cariye ve hizmetçi konumunda olan bu kızlar da insandır ve anlatıcının “zavallı” olarak nitelendirdiği Afrikalı kızların sergüzeştleri, trajik bir vakıadır. Halit Ziya, hikâyede siyahî olmalarından dolayı ötekileştirilen (2005: 190) “zavallı” Afrikalı kızları, “*neler görmüşler, neler geçirmişler*” (2005: 185) gibi ifadelerle insancıl bir bakış açısıyla okuyucuya takdim eder.

Halit Ziya'nın *İzmir Hikâyeleri*'nde, “yabancıları” olumlu olarak tasvir etmesi, onun dinî ve etnik kökene bakmaksızın insana insan olduğu için değer vermesi ile açıklanabilir. Halit Ziya'nın “yabancı” karakterleri bu denli olumlu çizmesinde, genç yaşta Avrupa'ya gitmesinin, amcası ile uzun yıllar Yunanistan, İtalya, İsviçre ve Fransa'da bulunmasının (Enginün, 2009: 336) da etkili olduğu söylenebilir. Halit Ziya, hâtıralarını anlattığı *Bir Acı Hikâye* kitabında, yabancılarla ne kadar samimi olduğunu çeşitli anılar vesilesi ile dile getirir. I. Dünya Savaşı'nda, Anadolu'nun neredeyse her ocağından şehit haberleri geldiği bir dönemde Halit Ziya, Almanya'dadır. Oğlunu, istediği üniversiteye “Prusya Millî Eğitim Bakanı”nın yardımı ile “*kural dışı*” (Uşaklıgil, 1991: 57) bir yöntemle yazdırabilecek kadar Almanlarla arası iyi olan Halit Ziya'nın, en yakın dostlarından biri, İtalyan iş adamı Aurelio Lombargo (Uşaklıgil, 1991: 27); diğeri ise, “*Fransa'nın en soylu ailelerinden Sallandrouze de la Mornais*”tir (Uşaklıgil, 1991: 104). Alman, İtalyan ve Fransız dostlara sahip olan, İstanbul'da “yabancıların” yoğun olarak yaşadığı Büyükkada gibi mekânlarda bulunan ve çocuğuna Alman ve Fransız mürebbiyeler tutan (Uşaklıgil, 1991: 29) Halit Ziya'nın, hikâyelerinde yabancı karakterleri olumlu çizmesi gayet doğaldır.

2.2.2. Rumlara / Yunanlılara Karşı İnsancıl Yaklaşım

Kimi hikâyelerinde, Rumları insancıl bir bakış açısıyla anlatan hikâyecimizden biri, Reşat Nuri'dir. Reşat Nuri, *Tanrı Misafiri* (1927) kitabındaki “Bir Artist” hikâyesinde,

iftiraya maruz kalan, zavallı ve naif ihtiyar Rum'u son derece insancıl bir gözle çizer. İhtiyar Rum Kosti “*ak bıyıklı, çarpık boyunlu, yıprak bir*” insandır (1960: 113). Çalışkan bir garson olan Kosti, “*artık tabak, bardak gürültülerine, öteki masalarda bağırıp çağıranlara aldırılmıyor, boynu daha ziyade çarpılmış, kaşları kırışık alnundan akan terlerden sırsıklam, derdini anlatmaya çalış*”an (1960: 113) ince ruhlu biridir. Para üstünü yanlış vermekle suçlanan garson Kosti, “*bunak*” (1960: 116) ithamına maruz kalır. Ancak, Kosti parayı yanlış vermemiştir; hikâyenin sonunda Kosti'nin haklı olduğu anlaşılır. Hikâyede geçen “*zavallı garson Kosti!*” (1960: 117) gibi ifadeler, okuyucuda Kosti'ye karşı acıma hissi uyandırır.

Reşat Nuri'nin *Sönmüş Yıldızlar* adlı kitabındaki (1927) “Tehdit” hikâyesinde ise, ismi zikredilmeyen konağın efendisi, insanî bir davranış örneği göstererek kimsesi olmayan Rum Hristo'ya sahip çıkar; “beyefendi”, Hristo'yu kendi çocuklarından ayrı tutmaz (1980: 110). “Beyefendi”, bir bağcının oğlu olan Hristo'ya acır ve onu Ziraat Mektebi'ne yazdırır (1980: 110). Beyefendi'nin Hristo'ya ve ailesine yardımını, Beyefendi'nin kızı Remziye, “*Hristo, ailemiz babana, sana çok iyilik etti*” (1980: 111) sözleri ile dile getirir.

Sait Faik, *Semaver* (1936) adlı kitabındaki “Stelyanos Hrisopulos Gemisi” hikâyesinde, Rum balıkçı Stelyanos ile torunu Trifon'dan oluşan şirin ve güzel bir aileden söz eder. Sait Faik, Hrisopulos ailesini şöyle tanıtır: “*Hrisopulos ailesi bütün ölüleri ve iki tek canlıyla güzel bir aileydi*” (1965a: 34). Stelyanos'un tüm ailesi dramatik bir şekilde dağılmıştır. Onun büyük kızını dokuz sene önce kaçırlar. Küçük kızı ise evlenir; ama felâketler küçük kızının başından hiç eksik olmaz. Küçük kızının balıkçı eşi, kış günü batan kayığından kurtulur; fakat zatürreye yakalanan damat, yirmi beş gün sonra ölür. Eşinin ölmesi üzerine küçük kız da verem olur ve bir süre sonra o da hayatını kaybeder. Stelyanos, haber alamadığı büyük oğlunun Yunanistan'da ne yaptığını bilmemektedir (1965a: 35). Tek varlığı torunu Trifon olan Stelyanos, balıkçılık yaparak torununa bakan adalı bir Rum'dur. Stelyanos'un tüm dünyası, evde ailesinden kalan Trifon'dur (1965a: 36). On iki yaşındaki Trifon, sürekli gemi yapmayı hayal eder. Trifon, hikâyenin sonunda, küçük bir gemi yapar; geminin adını da dedesinin adı olan “Stelyanos Hrisopulos” koyar. Trifon'un gemisi, suya ilk girdiğinde, komşu çocuklarının ellerindeki ve ceplerindeki taşlarla batırılır (1965a: 42-43). Stelyanos'un ailesinin insancıl bir yaklaşımla anlatıldığı hikâyede, dikkati çeken nokta, Trifon'un “vatansız” gemi özlemidir. Trifon, yaptığı

geminin “vatansız” olmasını diler. Tüm dünyayı, tüm insanlığı görmek isteyen hür ve serazat çocuğun içi, seyahat arzusu ile doludur (1965a: 37).

Halit Ziya'nın *İhtiyar Dost* (1937) adlı kitabındaki “Mayıs Pazarı” hikâyesinde, başkahraman, Katina'dır. Katina, dindar bir Rumdur. Her pazar sabahı, mâtem esvabını giyer ve dua kitabı ile kiliseye gider (2010: 120). Kırk beş yaşındaki Katina, kocası tarafından aldatılan “mağdur” bir karakterdir. Katina'nın ismi zikredilmeyen eşi, Katina'yı “hiçbir zaman kendisi için, tamamıyla kendisi için sevmemişti. Ev Katina'nındı, hatta üzerine giydirilen şeyler, cebine konulan liralara, hepsi, hepsi Katina'nındı” (2010: 122). Katina, eşinin “tahakkümlerine, istibdatlarına, hiçten çıkarılan kavgalarına ve yüksekte inen tahkirlerine ve hususiyle hıyanetlerine” dayanamaz hâle gelir (2010: 122). Katina, “bir kere hizmetçisiyle onu kendi yatağında” (2010: 122) bile yakalamıştır. Eşinin hıyaneti, hizmetçi ile de sınırlı değildir. Eşi Katina'yı, Fransız Tiyatrosu'na gelen kaltaklarla ve Katina'nın kendisine rakip olarak gördüğü “Artemisia” ile de aldatır (2010: 123). Hâlbuki, Katina onun için neredeyse bütün servetini harcayıp bitirmiştir. Eşi ise, Katina'nın tüm bu yaptıklarına karşı bir teşekkürü bile çok görmüştür (2010: 124). Katina, tüm bu olanlardan sonra, eline dua kitabını alarak evinde mâtemini tutar. Siyahlar giyinmiş bir şekilde evinde oturan Katina, pencerenin önünden geçenlere bakarken kocasıyla beraber olan Artemisia'yı görür. Artık bu mâtem havasına ve yalnızlığa dayanamayan Katina, Hırvat hizmetçi Lambo ile dışarı çıkar. Katina ile Lambo; Şişli, Maslak, Sarıyer ve Küçükçiftlik'i dolaşırlar. Katina, Lambo'yla beraber rakı içer ve sarhoş olur. Gecenin sonunda ise, Lambo'ya kendisini “teslim” eder (2010: 130). İnsancıl bir yaklaşımla mağdur ve mazlum bir karakterde çizilen Katina, eşini karşılıksız sevmesine rağmen eşinin kendisini hem de birçok kez aldatmasına tahammül edemez.

Halit Ziya, *Kadın Pençesi* (1939) adlı kitaptaki “Unutulmuş Mektup” hikâyesinde, İstanbul Büyükdere'deki bir misafirhaneden söz eder. Misafirhanede İngiliz, Macar, Rum ve Fransızca'yı Şark'a mahsus bir eda ile konuşan bir aile vardır (2011b: 27-28). Misafirhanedeki farklı milletlerden insanlar, birlikte huzurlu bir şekilde kalmaktadırlar. Halit Ziya, misafirhanede, “zorlukla yürüyen yaşlı annesini koltuğuna girerek taşıyan uzun boylu kuru bir” Rum delikanlıyı fark eder (2011b: 29). Anlatıcının, misafirhanedeki farklı milliyetlere mensup kişiler içerisinde sadece Rum gencini insancıl ve yardımsever olarak göstermesi dikkat çekicidir.

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın *Ege Kıyılarından* (1939) adlı kitabındaki “Halikarnas” hikâyesinde, Rumlar ve Türklerin ortaklığı, mekân (Akdeniz) üzerinden vurgulanır. Kabaağaçlı, hikâyeye “*Bodrum’u, dört bin yıllık Halikarnas’ı bir gezeyim dedim*” sözleri ile başlar. Bodrum Kalesi’ni seyre çıkan anlatıcı, buradan şehre bakar. Kabaağaç’a göre, buranın halkı, birçok medeniyetin ortak ürünüdür. Buranın “*halkı Leleg’ler, Helen’ler, Fenikeli’ler, Lidya’lılar, Karya’lılar, Frigya’lılar. Selçuk’lular ve Türk’lerle adamakıllı harman olmuştur. Portakalı erdiren güneş, burada güzel insan yetiştiriyor... Kızlar çoğunlukla uzun boylu, uzun kirpikli ve uzun parmaklıdırlar*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1972: 54). Kabaağaç’a göre, bu kızlar, yasemin ve gül yetiştiren bu mekânın soyundan gelmektedir. “*Zaten, İtalya kıyılarında Barbaros Hayrettin dolayısıyla Monte Barbarosse adlı birçok tepeler vardır. Bu Akdeniz kıyılarının (Yunanistan, Güney İtalya, İspanya ve Güney Anadolu), sıpsıcak kanı, kıyılar boyunca kendini gösterir*” (1972: 54). Kabaağaçlı, müzik üzerinden de birlikteliğe vurgu yapar. “*Düğün günleri, bildiğimiz müzik araçlarına, buraya özgü derin ve koyu iniltili darbuka da girer. Müzikleri duygu müziğidir. Ama uykulu ve uyutucu değil, hareketli ve çığlıklıdır. Ege güneşiyle altınlaşmış, zengin ve kokulu misket gibi bir iklimin şarabını içenlerde aynı nitelik beliriyor*” (1972: 54). Kabaağaçlı'nın mekân bağlamında Türk-Rum “harmanına” vurgu yapması, eğitimi ve içinde büyüdüğü muhit ile ilişkilendirilebilir. Girit’te doğan, beş yaşına kadar Atina-Faleron’da yaşayan, İstanbul’da Büyükkada’da ikâmet eden (Önal, 1997: 1-2) Kabaağaçlı, yaklaşık yirmi beş yıl Bodrum’da kalır (Önal, 1997: 27). Batılı bir eğitim veren Robert Koleji’nde okuyan, İtalyan bir kadınla evlenen Kabaağaçlı, “insan sevgisini” henüz küçük yaşlarda İngilizce öğretmeni Misis Reader’e sorduğu, “*İnsanlar birbirlerini neden öldürüyorlar?*” (Önal, 1997: 2-3) sorusu ile ortaya koyar.

Sait Faik’in hikâyelerinde, Rum kadınlarının gençleri gibi yaşlıları da güzeldir. Sait Faik’in *Sarnıç* (1939) adlı kitabındaki “Gece İşi” hikâyesinde anlattığı meyhanede, “*ne iş yaptığı meçhul Rum ve Ermeniler*” (1965c: 55) vardır. Meyhanedeki yaşlı Rum kadını, “*gözleri sevinçli, dişleri çürük, saçları oksijenli, bütün bunlara rağmen hala güzel ve sevimli*” (1965c: 55) biri diye tanıtılır.

Sait Faik’in insancıl bir perspektifle tasvir ettiği bir diğer Rum karakter, *Şahmerdan* (1940) adlı eserinin “Kaşıkadası’nda” hikâyesindeki Odisya’dır. Hikâyenin başkahramanı olan Sait Faik’in en yakın arkadaşlarından biri, Odisya’dır. Hikâyede Odisya, Sait Faik’in çocukluk arkadaşıdır. Çocukken Odisya, Sait Faik, Yakup ve “Sultan Hamit Cüsseli”

lakabını taktıkları çocuk, beraber Kaşıkadası'na gider; orada “Portekizli korsanlardan” kaldığına inandıkları malikânede vakit geçirirler. Sesi güzel olan ve Rumca şarkılar söyleyen Odysya, kafasına otlardan yapıp taktığı çelengi, mavi gözleri, incecik yüzü, vahşîliği ve güzelliği ile tam bir korsan çocuğuna benzemektedir (1982: 27). Odysya'yı “reisi” olarak gören anlatıcı, “*onun yanında haydut olmayı*” bile arzu eder (1982: 27). Odysya, duruşu ve dış görünüşü ile anlatıcıyı ve Yakup'u etkiler. Anlatıcı, Türkçeyi çok güzel konuşan (1982: 28) Odysya'nın güzel hasletlerini, şöyle sıralar:

“Odysya bir bahçıvan çocuğudur. En iyi o yüzer, balık tutar, şarkı söyler, kürek çeker ve en güzel o gülerdi (...) Sonra en küçük bir müşfik söze karşı kahramanlıklar göstermek isterdi. En çekindiği şey kavga idi. Birden sararırdı, kekemeleşir, yüzü karmakarışık olurdu. Çocukların korktuğu hiçbir şeyden korkmazdı. Ne canavardan ne kimseden, ne Portekizli gemiciden, ne vahşîlerden... Fakat hakikî bir insan ve çocuk karşısında derhal değişir, daima aşağıdan alırdı” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1982: 28).

Odysya, imkânı olmadığı için okuyamamıştır da. Sait Faik'e, “*benim de babam bahçıvan ırgadı olmasaydı, ben de sizler gibi adam olurdum, okurdum*” (1982: 29) diyerek şikâyetini dile getirir. Sait Faik, Odysya'yı çok sever ve “*onun kadar iyi çocuk dünyada yoktur*” (1982: 29) der. Sait Faik, Odysya'yı yanağından öpecek kadar sevmektedir (1982: 30). Anlatıcının Odysya hakkındaki olumlu düşünceleri, beraber geçirilen kıştan sonra değişir. Bir gün, uzun zamandan beri görmediği Odysya'ya rastlayan anlatıcı, onu “*boyu atmış, yüzüne karışık hilekâr manalar sinmiş*” bir halde bulur (1982: 32). Artık, onun şarkı söyleyen sesi, “*hilekâr, yalancı, dedikoducu yılan insanların uykusuz hırslı gecelerde eskimiş gırtlaklarının sesi gibi cırtlak*” gelmektedir (1982: 32). Sait Faik, Odysya hakkındaki düşüncelerini, âdeta yüz seksen derece değiştirir. Sait Faik'e “*zaman zaman kölesi olmayı*” kabul ettiren Odysya'nın yüzü, “*manalarını*” çıkarıp atmıştır (1982: 32). Hikâyede, Odysya'nın “*manalı, güzel*” yüzünün gidip yerine “*hilekâr ve yalancı*” bir yüzün gelmesinin sebebi, izah edilmez. Bu duruma sebep olacak herhangi bir hâdise anlatılmaz. Sadece, Odysya artık çocuk değildir. Çocukluktan gençliğe geçen Odysya'nın yüzü artık “*yalancı*” ve “*terbiyesiz*” Monilya'ya benzer (1982: 32-33). Odysya, “*insancıl*” bir bakış açısıyla olumlu olarak tasvir edilir, güzel hasletleri sıralanırken birden “*milliyetçi*” bir yaklaşımla ele alınır ve “*yalancı*” ve “*hilekâr*” yüzü olur. Hikâyenin sonunda, Odysya çocukken Sait Faik ile yaptığı Kaşıkadası gezilerini, “*âdi bir gülüşle*” “*aptallık*” olarak değerlendirir. Sait Faik ise, “*neden öptüm bu çocuğu? Bu yüzü ben nasıl sevdim?*” (1982: 33) diyerek kendine kızar ve “*pişmanlığını*” dile getirir. Sait Faik'in “*Kaşıkadası'nda*”

hikâyesi, ilginç bir hikâyedir. Sait Faik'in ele alınan hikâyelerinde, Rumlar ya "insancıl" ya da "cinsel" yaklaşımla ele alınır. Sadece "Sinağrit Baba" hikâyesinde, Rumlar "*kusurlu adamlardır*" (1965b: 149). "Sinağrit Baba" hikâyesinde de, Rumlar için kullanılan en ağır ifade, "*kibirli*" (1965b: 149) olmalarıdır. Fakat "Kaşıkadası'nda", hem Odysya hem de amcası Monilya, "yalancı", "terbiyesiz" ve "hilekâr"dırlar. Hikâyede, Odysya'nın olumlu bir karakterken aniden "yalancı", "hilekâr" olması, dikkat çekicidir. Odysya sadece büyümüştür. Çocukken sevimli ve güzel olan Odysya, büyüyünce amcası Monilya gibi "sahtekâr" olur. Odysya, büyüyünce anlatıcı, Yakup ve Sultan Hamit Cüsseli lakaplı Türk arkadaşları ile muhabbetini keser; anlatıcıya ve Yakup'a artık sadece, "*merhaba*" der (1982: 34). Sait Faik'in "Kınalıada'da Bir Ev", "İzmir'e", "Gece İş'i" ve "Stelyanos Hrisopulos Gemisi" hikâyeleri, Rumları "insancıl" bir yaklaşımla ele aldığı, Rumları olumlu gösterdiği hikâyelerden bazılarıdır. Fakat aynı Sait Faik'in küçük yaştaki Odysya'yı "sevimli" hatta "yanında köle olunabilecek" bir konumda gösterirken büyüyünce hiçbir neden göstermeden "sahtekâr", "yalancı" ve "terbiyesiz" yapması; hikâye içerisinde Rum karakterin tamamen değişmesi ve Sait Faik'te sık rastlanılmayan Rum karaktere karşı "milliyetçi" yaklaşım açısından, dikkate değer bir durumlardır.

Refik Halit Karay'ın *Gurbet Hikâyeleri* (1940) kitabındaki "Erkete ve Öreka" hikâyesinde, anlatıcı, Rumlara "ayıp ettiğimizi" söyler. Hikâye, Rusların Sinop'a saldırmasını konu edinir. Rus donanmasının sabahın ilk ışıklarında, şehri bombalaması üzerine, Türklerle beraber çoluk çocuk, nefes nefese kaçan ve "Erkete, Erkete"⁹ diye bağırarak Rumlar da, mağdur olur. Bu "erkete" sözü, anlatıcının kafasında Arşimend'in hamamdan çırılçıplak çıktıktan sonra, sokaklarda bağıracağı "Öreka"¹⁰sını andıran bir sestir. Arşimend'in "Öreka"sı, sevinçli bir sesken Rumların "Erkete'si, "felâketli bir şey" benzemektedir (1940: 104). Hikâyede, Rus donanmasından kaçan Rumlar, insancıl bir perspektifle, mağdur bir konumda çizilirler. Refik Halit, "Erkete, erkete" sözlerini bizdeki figan ve nida musikisi olan, "Leyla, Leyla" seslenişine benzettir. Anlatıcı, ayrıca Türkçe konusunda onlara ayıp ettiğimizi söyler. İstanbul çocuğu olmasına rağmen Rumca'yı öğrenememesini bir eksiklik olan gören anlatıcı, Türkçeyi beraber katlettiklerini söyler: "*Rum cemaatiyle, her İstanbullu gibi sıkı temaslarım olmuştu. Evde Rum hizmetçiler çalışırdı; sokakta gene onlardan bir kısmının çalıştığı yerlerde döner, dolaşır, eğlenirdik.*

⁹ Erkete: Geldi.

¹⁰ Öreka: Buldum

Fakat ömrüm yanlarında, pek yanlarında geçmekle beraber, hattâ beraber haşır ü neşr olmamıza, bir dam altında yatıp kalkmamıza rağmen dilim dillerine yatmamıştı. Konuşmağa başladık mı, karşılıklı Türkçeyi katlederdik” (1940:104-105). Refik Halit’e göre, Rumların doğru Türkçeyi öğrenememelerinin sebebi bizdik. Örneğin “*Verdi bir su sen bana...*” diyerek “*Türkçeyi dürüst öğrenmemeleri için dilimizden ne gelirse yapar, onları kendimize getireceğimize kendimizi onlara benzetirdik, ayıp ederdik*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 105). Refik Halit, onlara “dürüst” Türkçeyi öğretmediğimiz gibi, orta oyununda, Rum doktor şivesi ile konuşan adamla, kavuklu ve pişekârın dalga geçmesine “*katıla katıla gül*”düklerini söyleyerek pişmanlığını ifade eder. Hikâye her ne kadar, Sinop’un Rus işgali üzerine kurulsun da, Refik Halit’in Rumların savaş esnasında kaçarken söyledikleri “erkete” çığılıklarından yola çıkarak, **Türkler ve Rumların ne denli iç içe geçtiklerini** (“Erkete” ve “Leyla” nidalarındaki benzerlik örneği burada hatırlanabilir) vurgulaması ve Rumlara yapılan “ayıplardan” âdeti günah çıkartırcasına bahsetmesi, dikkat çekicidir.

Fahri Celâl Göktulga’nın *Eldebir Mustafendi* (1943) adlı eserindeki “Prodromos Paşa” hikâyesinde, hikâyenin başkahramanı, Rum Prodromos’tur. “Hırsız”, iftirasına maruz kalan, “*yumuşak bakışlı, beyaz pos Rum bıyıklı*” “*zavallı*” ihtiyarın , “*yatacak yeri*” bile yoktur (1973: 229). Prodromos, anlatıcı konumunda olan çocuk, hasta olduğunda çocuğa yardım edecek kadar, iyi kalpli birisidir. Prodromos’a atılan iftira, çocuk ile Prodromos’un yaklaşmasını hızlandırır. Çocuk, geminin çapasını, ipini bağlamadan denize atar. Çapayı bulamayan geminin sahipleri, “*mutlaka Prodromos Paşa*” çalmıştır diyerek ihtiyar Rum’a iftira atarlar. “*Çapayı ben kaybettim*” diye itirafta bulunamayan çocuk, Prodromos’un “*zavallı ruhundan*” af diler (1973: 231). Kendisine atılan iftiralara ses çıkaramayan Prodromos, çok dürüst biridir. Vaktini, sokaklarda “*düşürülmüş para*” aramakla geçiren Prodromos, bir gün, içinde beş bin lira olan bir cüzdan bulur. Prodromos, cüzdanın içindeki Türkçe kartviziti çocuğa okutur. Çocuk kartvizitte Mehmet Emin diye bir adamın ismini okuyunca Prodromos, bu parayı alamayacağını söyler. Çünkü onun alacağı para; kimin malı olduğu belli olmayan bir para olmalıdır. Kırk yıldır sabahları erkenden bu para için kalkar ve sokak sokak gezer. “*Hep Allah’tan bunu istedim*” diyen ve parayı almayan Prodromos’u, birkaç gün sonra kış günü sokakta donmuş olarak bulurlar (1973: 232).

Salim Şengil, *Kafasını Törpüleyen Adam* (1943) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, Rum Eleni'yi anlatır. Anlatıcı, kendisine “daima insanca muamele” eden Müdür Bey ile konuşmaktan, dertleşmekten memnundur. Yemek aralarında bile beraber olur, sohbet ederler. Müdür Bey, anlatıcıya tecrübelerini ve hâtıralarını anlatır. Müdür Bey'in anlattığı hâtıralardan biri de, eski bir sevda macerasıdır. Müdür Bey, gençlik yıllarında âşık olduğu Eleni'yi anlatmaya şöyle başlar: “*Bir gün, hiçbir zaman içimden silemeyeceğim bir gülüşün kapımı çaldığını gördüm. Bu gülüş, evimde dostça misafir oldu, yaşadı...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1943: 77). Bu gülüşlerin sahibi, komşu “Kiryakopolos’ların kızı Eleni’ye” aittir. Müdür Bey, o günlere dair pişmanlıklarını, “*denizle kucak kucağa uyuyan, meltem rüzgârlarıyla döşeli evimizin bitişiğinde, beni can yerimden vuracak bir mahlûkun mevcudiyetini düşünmemiştim bile...*” (1943: 77) sözleri ile ifade eder. Eleni’ye git gide daha fazla âşık olduğunu anlayan müdür, anlatmaya devam eder: “*Günler geçti. Geçen günler bana sevmenin ve sevilmenin en sert içkisini, her gün bir parça daha sarhoş ederek içiriyordu. Mandolinimi alır, evlerinin önünde, dikenli dalları denizle dudak dudağa öpüşen mis ağacının altında ona marş ve serenatlar çaldım. O pencereye çıkar, her tarafımı gıcıklayan, biraz gülen, biraz durgun fakat manalı bakışla dinlerdi*” (1943: 77). Müdürün ellerinde gençken nasırcıklar oluşmuştur. Eleni, en ziyade bu nasırcıkları sever ve “*ilk öpücüğünü onların üzerine kondurur*” (1943: 78). Zaman geçtikçe Eleni’nin ailesi de, müdüre daha ılımlı yaklaşmaya, ona yabancı gibi bakmamaya başlar. Müdür, **sık sık Eleni’nin evlerine gider; orada Rum ailenin yaptığı yemeklerden yer. Rum aile de, müdürlere gider; karşılıklı dostane bir ilişki başlar.** Rum anne ve baba, kızlarının müdüre olan meyillerini anlayınca onları baş başa bile bırakırlar. Müdür, ilişkilerinin “cinsel” bir birlikteliği amaçlamadığını, masumane bir aşk yaşadıklarını, şöyle anlatır: “*Baş başa kaldığımız saatlerde hayvanî hislerimizden uzak, kardeşçe sevişir, ruhlarımızın derin saadet ve sükûnu içerisinde dostça yaşadık. Ne günlerdi onlar...*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1943: 78). Müdür Bey, hayvanî bir ilişki arzulamadığını vurgulamak için bir örnek de verir: Bir gece, Eleni ile denize açılırlar. Eleni, “*Kuzum dedi. Bu akşam seninim, her şeyimle seninim... Çünkü seviyorum, daima da seveceğim... Bak, hiçbir şeyden korkum yok, hiçbir şeyden korkmuyorum. Sen yanımdasın, benim için büyük saadet... Ağlıyorum, duyduğum sevincin en açık ifadesi bu...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1943: 79) diyerek müdüre olan âşkını dile getirir ve ardından müdürün gözlerinden öper. Müdür ise, “Eleniçam” diye kekeler, başı Eleni’nin iki dizinin arasına düşer ve doyasıya ağlar. “*Hepsi bu kadar... Başka bir tarafına*

dokunduysam Allah belamı versin. Bu çiçeğin dalında durması benim için daha büyük bir zevkti. Onu yolumuzu birleştireceğimiz güne sakladım” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1943: 80). Müdür Bey ile Eleni’nin yolları Kıryakopolos’ların vatanlarına dönmek zorunda kalmaları sonucu ayrılır. Hikâyedeki Müdür Bey-Eleni aşkı masum, safiyane bir aşktır. “Cinsel Yaklaşım” başlığı altında ifade edildiği gibi, Rum kızlar genellikle cinsel cazibeleriyle tebâruz eden karakterlerdir. Ancak, bu hikâyede Rum kızla ilgili cinsel vurgu, yok denecek kadar azdır. Anlatıcının, ilişkinin cinsel bir ilişki olmadığını ispat etmek için “Allah belamı versin” diyerek yemin niyetine bela okuması dikkat çekicidir. Rum kız ve “hayvanî ilişkinin” bir arada olmadığını ispat için yemin niyetine bela okunmasının sebebinin toplumsal algılardan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Çocukluğunda, Rumlarla aynı mahalleyi paylaşan Samim Kocagöz’un (Kocagöz, 2004: 24), *Sığınak* (1946) kitabının sonundaki iki hikâyesi, Rumlarla ilgilidir. “Elen Dostlarıma” başlığı altına koyulan bu iki hikâyede, Rumlar insancıl bir yaklaşımla iyi, arkadaş canlısı ve dost olarak gösterilirler. Hikâyelerden birincisinin adı, “Kir Spiro”dur. Hikâyenin başkahramanı olan Cemil, Rum Kir Spiro ve İtalya-Yunanistan savaşından kaçan Yunanlı Leonidas’ın buluşma noktası, Galata’daki Apostol’un meyhanesidir. Apostol’un meyhanesi, onları o denli birbirine bağlar ki “*Apostolsuz, meclis olmaz (...)* *Apostolsuz İstanbul’un tadı yoktur*” (1946: 98). Kir Spiro, zamanında Atina’da kahve işleten bir Rum’dur. Kir Spiro, Almanların Yunanlılara savaş açması sonucu Türkiye’ye gelir. Leonidas ise, Kir Spiro’dan sonra Türkiye’ye gelenlerdendir. Yunan-İtalyan savaşından kaçan Leonidas, Apostol’un kahvesinde, Cemil ile arkadaş olur. Bir akşam, Leonidas, “*ben, Türklere çok fenalık yaptım. Yirmi sene evveli o zaman genç bir zâbit idim*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1946: 99) diye söze başlayacağı sırada, Cemil onun sözünü keser ve “*kapat şimdi o eski defterleri*” der (1946: 99). Ancak “İstiklal Harbi” sırasında yaptıklarından pişman olan Leonidas, sözüne devam eder: “*Anadolu sahillerine aç aç, ölecek bir halde nasıl çıktığımı ben bilirim. Yirmi sene evvelki çıkışımla, bu seferki çıkışımla düşünüyorum da... Bu sefer bana yemek verdiler. İş verdiler*” (1946: 99). Cemil, Rumlara karşı yaptıkları iyilikleri bilmesine rağmen, o sıkıntılı günleri konuşmamak ve ileriye bakmak adına, “*Geç canım şimdi bu lafları*” der (1946: 99). Kir Spiro da, bu kasvetli havayı dağıtmak için mendilini çıkarır, seyyar fotoğrafçı Hristo’yu yerinden kaldırır ve Hristo’yla beraber şarkı söylemeye başlar. Cemil, Leonidas’ın kolundan tutup onunla “*el ele hora tepmeye*” başlar. Meyhanede Türkler ve Rumlar beraber eğlenirler. Hikâyenin sonunda Cemil, meyhaneciye bağırır: “*İndir kepenkleri Apostol, sabahlara*

kadar içelim!” (1946: 100). Samim Kocagöz, *Bu da Geçti Yahu* adlı hâtıra kitabında, çocukluğunun geçtiği mahallede Türkler ile Rumların iç içe yaşadığını söyler (Kocagöz, 2004: 26). Rum komşular, “nazik” ve “efendidir” (Kocagöz, 2004: 25). Samim Kocagöz, Rum komşuları Papaz Efendi’nin kızları ile annesinin, kendi evlerinde birlikte şarkılar söylediklerini, eğlendiklerini belirtir (Kocagöz, 2004: 26). Hikâyenin başında yer alan “Elen Dostlarım” ifadesinden hareketle, Samim Kocagöz’ün Rumları olumlu olarak tasvir etmesinde, çocukluğundaki “dostane” ilişkilerinin etkisi olduğu söylenebilir.

Aydınlı olan Samim Kocagöz’ün (Kocagöz, 2004: 21) *Sığınak* adlı kitabındaki “Elen Dostlarım” başlığı altına koyduğu diğer hikâyesi, “Vukuat” adını taşır. Olaylar, Aydın Kuşadası’nda cereyan eder. Balıkçı Çürük Emin, Kuşadası açıklarındaki Rumların perişan halini görünce “*günah... sevap... bunlar da Allah’ın kulu*” (1946: 101) diyerek zor durumda olan Rumlara yardım eder. Atina’nın düşme tehlikesi yaşadığını duyan Rumlar, yardım için Yunanistan’a gitme kararı almışlardır. Ancak Rumların sandalı, Kuşadası’na yakın olan Sisam Adası yakınlarında batar. Emin, soğuktan tir tir titreyen ve karınları aç olan Rumları görünce onlara, “*sırf Allah’ın kulu*” (1946: 102) oldukları için yardım etmek ister. Emin, bizzat hanımına yaptırdığı kuru fasulyeyi, Rumlara ikram eder. Bu durum üzerine Rumlardan “*biri kalkıp Çürük Emin’in boynuna*” sarılır. Hatta içlerinden biri, Çürük Emin’e para vermeye bile kalkar. Emin ise, bunları para için yapmadığını, paralarının Türkiye’de geçmeyeceğini söyleyerek Rumların parasını kabul etmez (1946: 107). Hikâyenin sonunda, Atina’nın düştüğünü öğrenen Rumları teselli etmek, yine Emin’e düşer: “*Bilirim, sizin her çektiğinizi bilirim... sizin dertler, bizimkiler kadar çoktur*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1946: 109). Rumların içindeki bir ihtiyar, Emin’in bu güzel sözlerine aynıyla mukabelede bulunur: “*İnşallah sizinkiler de geçecek*” (1946: 109).

Oktay Akbal’ın *Önce Ekmekler Bozuldu* (1946) adlı eserindeki “Son Vapur” hikâyesinde, anlatıcı, vapurda duyduğu Rumca şarkıdan etkilenir. Anlatıcının, vapurda dinlediği Rumca şarkı, onu “*külüştür vapurdan alıp bambaşka bir ülkeye sürükler*” (2008: 74). Şarkının sesiyle kendinden geçen anlatıcı, ılık rüzgâra karışan sözleri, âdeta eliyle yakalamak ister. Duyabildiği “*Rumca kelimelerin her birine binlerce mana*” verir (2008: 74). Her şarkının bitiminde, yeni şarkıyı sabırsızlıkla bekleyen anlatıcı, Rumca şarkılara iştirak da eder. “*Son şarkı, bir Rumca tango, kadının dudaklarından çıkarken, son vapur da, son iskeleye, Köprü’ye*” (2008: 75) varmıştır. Oktay Akbal’ın büyüdüğü muhite ve eğitim hayatına bakıldığında, hikâyedeki Rum’u ve Rumca şarkıyı neden “insancıl” bir

perspektifle ele aldığı daha kolay anlaşılabilir. Oktay Akbal, “İlkokula nerede başladınız?” sorusuna şöyle cevap verir: “*Kumkapı’daki Saint Assomption Koleji’ne yazdırdılar(...) Fransız yapısı bina*” (Bezirci, 1991: 18). Kara cübbe giyen papazların olduğu okulda, sadece Fransızca konuşulduğunu söyleyen Akbal, sınıfta “*Rum, Ermeni, Yahudi, Fransız, Sırp, Acem gibi*” değişik milletlerden çocukların bulunduğunu belirtir (Bezirci, 1991: 18). Okuduğu ilk kitabın da Fransızca olduğunu söyleyen Akbal (Bezirci, 1991: 20), *Önce Ekmekler Bozuldu* hikâye kitabını yazdığı senelerde, Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi’nde okuduğunu belirtir. Derslerden ziyade, “*İlgimi Beyoğlu’ndaki sanatçı lokantaları ve içkili yerler çekiyordu*” (Bezirci, 1991: 31) diyen Akbal’ın hem aldığı eğitim sisteminin hem de neşv ü nema bulduğu muhitin, onun Rumlara ve Rumca şarkıya olumlu bakmasına tesir ettiği söylenebilir.

Rumların insancıl perspektiften anlatıldığı bir başka hikâye, Sabahattin Ali’nin *Sırça Köşk* (1947) kitabındaki “Çirkince” hikâyesidir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, çocukluğunda birkaç gün kaldığı Çirkince köyünü, yıllar sonra ziyaret eder. Köyün eski adı, “Şirince”dir. Şirince, eskiden Rumların oturduğu yeşil, bakımlı ve güzel bir dağ köyüdür. Savaşın ardından Rumlar, köyü terk etmek zorunda kalır. Rumların boşalttığı köye, İskeçe’den ve Kavala’dan gelen muhacirler yerleştirilir (1975: 172). Anlatıcı, köyü gezerken hâtıralarını anımsar: “*Muntazam kaldırımlı tertemiz sokaklarda, bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve mahallenin Rum çocukları nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından yaptığımız kağnıları, katır tırnakları nasıl*” (1975: 159) süslemiştik. Giritli kahveciden başka, “*köyün bütün halkı*” Rumdur (1975: 1960). Zeytinlikleri olan Rumlar, mutlu insanlardır. Sabahleyin kadınlı erkekli, zeytinliklerine giden köy halkı, “*akşam serinliğinde tekrar uzun bir süvari kolu halinde güle oynaşa köye dönüyorlardı*” (1975: 1960). Köydekiler, civardaki Türk köylerinden farklı olarak sağlıklarına ve beslenmelerine dikkat ederler. Köyün ihtiyarlarının “*bile yanakları al*”dır (1975: 1960). Ayrıca köyün, civardaki Türk köyleri ile arası da çok iyidir. “*Etrafa kendilerini o kadar sevdirmişlerdi ki, seferberlikte diğer muntukaların Rumları gibi Anadolu’nun içlerine sürülmemişler, yerlerinde kalmışlardı*” (1975: 1961). Anlatıcı, hâtıralarını anlattıktan sonra, köyün günümüzdeki hazin, yıkık ve dökük haline geçer. Rumların gitmesinin ardından köye yerleştirilen muhacirler, tütüncülüğten başka iş bilmemektedirler. Köyün yeni sakinleri, köydeki incirlikleri ve zeytinlikleri yok pahasına satarlar veya yakıt olarak kullanmak için keserler (1975: 1967). Hikâye boyunca anlatıcı, Rumlar ile Yunanistan’dan gelen Türk muhacirlerini mukayese eder. Rumlar; çalışkan, sağlıklı ve etrafı ile iyi geçinen dost canlısı

insanlar iken Türkler “Şirince”yi “Çirkince”ye dönüştüren olumsuz insanlardır. Anlatıcının hikâyesinin sonunda, “*bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!*” (1975: 172) demesi, hikâyesinin ana fikrini vermesi bakımından önemlidir.

Naim Tiralî'nin *Park* (1947) adlı kitabındaki “Köprü” hikâyesinde anlattığı Meyhaneci Yorgo, olumlu bir karakterdir. Hikâyesinin başkahramanı olan anlatıcı, bayram günü eğlenmek için Yorgo'nun meyhanesine gider. Meyhaneci Yorgo, “*sigara dumanı ve yanık yağ kokularının doldurduğu basık tavanlı odada, (...) elindeki kirden kararmış bezle sayısı büyük bir toplama ulaşmayan masaların üstünü siliyor ve her fırsatta müşterilerine iltifat yollu gülücükler*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1998: 30-31) dağıtıyordu. Anlatıcının meyhaneye geldiğini gören Yorgo, “*buyurun beyim, siz yabancı değilsiniz*” diyerek ona ilgi gösterir. Anlatıcının masası, daha o söylemeden donatılır. “Deneyimli meyhaneci” diğer müşteriler tarafından da beğenilir. Anlatıcının yan masasındaki ihtiyar adam, anlatıcıya dönerek “*iyi adamdır şu Yorgo (...) Ben severim Yorgo'yu. Siz de tanırınız elbet*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1998: 31) der. Anlatıcı, ihtiyar adamın fikrine iştirak eder: “*Yorgo iyidir. Üstelik işinin de tam adamı*” (1998: 32). Yorgo, müşterileriyle yakından ilgilenir. Hikâyesinin sonunda, anlatıcıya ihtiyarın kendisini rahatsız edip etmediğini bile sorar. İhtiyardan rahatsız olmadığını söyleyen anlatıcı, Yorgo'ya teşekkür ederek meyhaneden çıkar.

Sait Faik, *Mahalle Kahvesi* (1950) adlı kitabındaki “İzmir'e” hikâyesinde, “*fukara Rum satıcılarını*” olumlu bir şekilde anlatır. Anlatıcı, soğuk bir mayıs günü sokaklarda gezmektedir. Yazar, sokaktaki balıkçı dükkânını görünce aklına fukara Rum satıcıları gelir. Fukara Rum satıcıları, “*mermer yalıklı balıkçı dükkanlarının önünde canlı cansız yarım kilo çiy karidesle, üç beş pağurya, dört beş limon, iki düzine tarak satan pos bıyıklı (...) halleriyle*” (1965b: 100) anlatıcının gözü önünde canlanır. Gençliğinde Beyoğlu çevrelerini mesken edinen, Burgazada'da yaşayan, yurtdışına sık sık çıkan ve 1953'te “Mark Twain Cemiyeti şeref üyeliğine” seçilen Sait Faik (Kavaz, 1999: 45-49) esasında, Yunanlıların savaş mağduru ettiği bir kişidir. Sait Faik, Yunanlıların Sakarya'yı işgal etmeleri üzerine eğitimini yarım bırakmak zorunda kalır ve ailesiyle Hendek'e göç eder (Kavaz, 1999: 36). Ne var ki Sait Faik'in yaşadığı bu felaketler bile, “Rumlara” olumlu bakmasını, onları insancıl bir yaklaşımla ele almasını engellemez.

Sait Faik için Rum kadınlar, güzellikleri ile ön plana çıkan ve genellikle olumlu yönleri ile tebarüz eden karakterlerdir. Örneğin *Mahalle Kahvesi*'ndeki “Kınalıada'da Bir

Ev” hikâyesinde, ismi zikredilmeyen Rum bir kız vardır. Anlatıcının “arkadaşım” dediği Rum kız, “*sâkin, sessiz, iyi bir kızdır. Sabahleyin ilk vapurla işine iner. Son vapurla elinde paketlerle döner*” (1965b: 74). Rum kızdaki hoşlanan kahraman, anlatıcının kendisidir. Anlatıcı, Kınalıada’ya gitmek için can attığını söyler. Çünkü “*orada bayıldığım bir kız oturuyor*” (1965b: 74) diyerek Rum kıza olan ilgisini âşikar eder. Anlatıcının hikâyede sevdiği bir diğer Rum, ismi zikredilmeyen Rum kızın annesidir. Yazar, yeşil gözlere, kırmızı elmaya benzeyen yüze sahip kadını sevdiğini söyler. Ancak anlatıcı, ismi zikredilmeyen Rum kızının annesini görmemiştir. Rum kızın anlattıklarıyla Rum anneyi canlandırır ve esas vurgulamak istediğimiz şu cümleyi kurar: “*Ben görmeden severim bahçeleri, insanları, evleri*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1965b: 74).

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri*’ndeki (1950) “Gerilere Doğru” hikâyesinde, çocukluk yıllarının hâtıralarını hikâyeleştirir. Mahallesiindeki Rum tütüncü, kanarya besler ve “*mütemadiyen bir cızıltı ile çalınan bir küçük kurma alet ile kuşlarına ‘Kalkın ey ehl-i vatan!...’ türküsünü öğretmeye çalışır*” (2005: 24). Rum tütüncüye, gayet sanatkârane yapılmış, pirinç kuşaklarla süslenmiş küçük bir fiçı götüren anlatıcı, getirdiği hediyeye karşılık Rum tütüncüden kanaryasını ister. Rum tütüncü ise fiçiyı alır; ama kanaryanın türküyü öğrenmediği söyleyerek anlatıcının teklifini geri çevirir. Halit Ziya, türküyü öğrenemeyen kanaryayı bir daha da göremez. Rum tütüncünün kanaryasına, “Kalkın ey ehl-i vatan” türküsünü öğretmesi dikkat çekicidir. Namık Kemal’in Osmanlı’nın kendine gelmesi için kullandığı “Kalkın ey ehl-i vatan” (Acar, 2012: 10) sözlerini, Rum tütüncünün kuşuna öğretmesi, Rum tütüncünün vatan ve millet sevgisi bağlamında herhangi bir Türk’ten farklı düşünmediğini ortaya koyar.

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri*’ndeki “Uzak Hatıralar” hikâyesinde, Rum arabacı Pavli’den bahseder. Rum arabacı Pavli’yi Affan’ın büyükbabası konağa almış, onu Türklerden ayırmamış ve ona lando alması için para yardımında bulunmuştur. Pavli, “*bir Rum çocuğudur ama artık Türkleşmiş gibidir*” (2005: 71). Pavli, landosu ile Affan’ı gezmeye götürür ve Affan’ın kendisine yaptığı iyiliklere karşı yarı Yunanca yarı Türkçe “*efharisto Beyimu*”¹¹ (2005: 83) demeyi de ihmal etmez.

¹¹ Efaristo Beyimu: “Teşekkür ederim beyim.”

2.2.3. Ermenilere Karşı İnsancıl Yaklaşım

Fahri Celâl Göktulga'nın *Kına Gecesi* (1927) adlı eserindeki “Nikâh” hikâyesinde, Hüsam Efendi'nin arkadaşı Mıgırdıç'ten övgüyle bahsedilir. Mıgırdıç, bir gün bedesten tarafında giden Hüsam Efendi'ye “*kuzum içeri gel, bir acı kahvemizi nûş et*” diyerek onu dükkânına davet eder. Hüsam Efendi, “*yirmi beş senelik hukuku*” (1973: 107) olan Mıgırdıç'ın teklifini geri çeviremez. Hikâyede, Mıgırdıç, birinci dereceden öneme sahip bir karakter değildir; fakat “*hoş adamın*” (1973: 107) tek bir eksikliği vardır: Müslüman olmaması. Yirmi beş yıllık dostunu seven, onun “hoş bir adam” olduğunu düşünen Hüsam Efendi, onun için “Allah imana getirsin” diye dua etmektedir.

Reşat Nuri, *Tanrı Misafiri* (1927) kitabındaki “Bir Gümrük Kaçakçılığı” adlı hikâyesinde, Türk-Ermeni yakınlığından söz eder. Ermeniler ile Türkler, Anadolu'da, aynı topraklarda beraber büyümüşlerdir. Hikâyede, Ermeni Sergizyan, insancıl bir gözle tasvir edilir. Hikâyede, Ermeni Sergizyan'ın, Türkiye'den Fransa'ya giden bir Türk'e yardım etmesi anlatılır. Anlatıcı, Ermeniler'in “*ecnebi toprağında rast geldikleri zaman nedense bize karşı bir yakınlık*” (1960: 126) hissettiklerini söyler. Fransa'ya giden bir Türk, gümrük kapısından Acem halısını, seccade diye geçirmek için Ermeni Sergizyan'ın yardımına ihtiyaç duyar. Mösyö Artin Sergizyan, “*gayet tipik bir İstanbul Ermenisi*”dir. “*Ermeni vatandaşlarımız memlekette çok kere bizden bizar görünürler. Fakat ecnebi toprağında (Türlere E.K.) rast geldikleri zaman nedense bize karşı bir yakınlık hissederler*” (1960: 125-126). Anlatıcı, “*Sergizyan Efendi bana bir dost ve hemşehri selamı verdi*” (1960: 126) diyerek Ermeniler ile Türklerin dost ve hemşeri olduklarını vurgular.

Reşat Nuri'nin *Olağan İşler* (1930) adlı kitabındaki “Mukaddes Hatıra” hikâyesinde de Ermeni esnaf insancıl bir yaklaşımla ele alınır. İsmi zikredilmeyen Ermeni esnaf, borcunu tahsil edemeyince alacaklısına “*küçük hanım için aldığımız çeyiz eşyasının borcunu hâlâ vermek fikrinde değilsiniz? Senesi oluyor. Biz fakir çarşı esnafıyız*” (1990: 88) diye sitemde bulunur.

Sait Faik ise, *Semaver* (1936) adlı kitaptaki “Bir Vapur” hikâyesinde, içerisinde birçok milletin olduğu “Tadla” adlı vapurdaki Ermenilerden bahseder. Anlatıcı, “*vapurda dost Ermenilere*” (1965a: 168) rastladığını ifade eder. Ahmet Mithat Efendi'den Elif Şafak'a kadar Türk romanının Ermenileri merkezinde tahlil eden Recep Duymaz, “Romancı Gözüyle Ermeniler-1” adlı makalesinde, “*Türkler ile Ermeniler arasındaki münasebetlerin daha çok olumlu yönleri(nin)*” (Duymaz, 2007: 72) ön plana çıkarıldığını

söyler. Sait Faik'in hikâyelerine bakıldığı zaman da benzer bir tablo görülür. Gayrimüslimlerin içinde büyüyen ve eğitimini yabancı ülkelerde alan yazarın, İstanbul'a döndükten sonra yaptığı ilk iş, "*Halıcıoğlu'ndaki Ermeni Yetim Mektebinde Türkçe*" (Kavaz, 1999: 42) dersleri vermektir. Sait Faik'in hikâyelerindeki azınlıklara ve yabancılara olumlu yaklaşımı, onun yetiştiği muhit ve aldığı eğitim ile bağlantılı olduğu kadar, insan sevgisiyle de ilgilidir. Sait Faik'in hikâyelerinin insan sevgisi ile dolu olduğunu söyleyen Fethi Naci (2008: 97), "*insanın iyiliğini gözler önüne seren küçük, somut ayrıntılar*"ın onun hayatına yaşama sevinci kattığını ve "*Kalorifer ve Bahar*" hikâyesindeki "*herkes herkesi seviyordu*" cümlesinin Sait Faik'in hikâye anlayışının özeti olduğunu belirtir.

Sait Faik, *Sarıç* (1939) kitabındaki "Plaj İnsanları"nda, Ermeni bir kızdan söz eder. Ermeni kız, "*Parisli olmakla iftihar eder. Babası, anası katoliktir. Abaencet İstanbulludurlar. Hem de Ermeni. Fakat babası Paris'te dört sene kalmıştır. Evlerinde katiyen Ermenice konuşulmaz. Bu kız, babası, anası Paris'te iken doğmuştur. Fransız tabiiyetine girivermiştir o zaman... Zamanla güzel Rumca öğrenmişlerdir. Bütün Türkiye'de yerleşen ecnebiler gibi, evvela Rumcayı sevmişlerdir*" (1965c: 122). Ermeni kız, ayrıca "*harikulade güzel*" ve "*saf*"tır (1965c: 123).

Sait Faik, *Sarıç* kitabındaki "Kalorifer ve Bahar" hikâyesinde, şehirden uzakta farklı dinlere mensup insanların bir arada huzurlu bir şekilde yaşadığı bir mahalleyi anlatır. "*İnsanlar birbirini burada, Ahmet, Mehmet, Apostol, Yorgi, Avram, Şalom diye çağırmadıkları için kimin Müslüman, kimin Hristiyan, kimin Yahudi olduğu da pek belli olmaz. Her üç lisanın kolay, bîtaraf, zarurî parçalarını ve argosunu öğrenmiş olanlar da çoktur. Bazen bir sarı Apostol, bir sulu Avram'a Yahudice sataşır; bazen bir barbunya Ahmet, Zargana Agop'a Ermenice dert yanardı... Kendi aralarında din farkı gözetmeksizin kız bile alıp veren bu insanların*" (1965c: 15-16) ortak düşmanı, şehir merkezidir. İsimler, inançlar, etnik aidiyetler önemli değildir; insan olmak arkadaş olmak için ve "ötekine" saygı duymak için yeterlidir. Mahalleye kaloriferin nasıl girdiğinin anlatıldığı hikâyede, mahalle halkının sevinçlerinin ve üzüntülerinin bir olması, dikkat çekici bir husustur.

Sait Faik, bir röportajında, balıkların yüreğinin olduğunu söyler (Taş, 1988: 197). Sait Faik'in balıkçıları anlattığı hikâyelerinden biri de, *Mahalle Kahvesi* (1950) adlı kitabındaki "Ermeni Balıkçı ile Topal Martı" hikâyesidir. Anlatıcı, hikâyede, bir balıkçı ile Martı'nın trajedisinden söz eder. Ermeni balıkçı Varbet, ne zaman balığa çıksa topal martı

onun sandalına konar. Varbet, balığa çıktığı günler, sürekli topal martı ile konuşur ve onunla dertleşir. Bir sabah topal martının ölüsünü gören Varbet, yakasına siyah bir matem bezi takar. Artık arkadaşları, ona, soru sormaya bile çekinirler; çünkü martının ölümünden sonra Varbet, “barut” gibidir (1965b: 143-147). Hikâyede, kendi hâlinde, sakin bir karakter olarak çizilen Ermeni Varbet, hayvan dostudur. Anlatıcı, Ermeni Balıkçı'nın sakinliğini anlatırken bile, balıktan faydalanır. “*Balık sükûndan hoşlanır. Kendisi gibi ağzı var dili yok insandan haz eder*” (1965b: 145). Murat Belge, “*azınlık dostu*” olan Sait Faik'in, “*insanlara düşman olmadığı gibi, hayvanların da dostu*” olduğunu, hatta onun “iyi” insan tarifinde ölçüt olarak, insanların “*hayvanlara karşı davranışlarını*” aldığını vurgular (Belge, 2013: 150-151). Bir martının ölmesine üzülen, hatta yakasına siyah bir matem bezi takan Ermeni Varbet'e, Sait Faik'in “iyi” baktığı söylenebilir.

Mahalle Kahvesi adlı kitaptaki “Kış Akşamı, Maşa ve Sandalye” hikâyesinde de, Ermeniler ile iç içe geçmişliğimiz ve ortak yanımız şaşırtıcı bir şekilde “küfür” vesilesi ile anlatılır. Kış günü adadaki evinde âdeta hapsolan anlatıcı, kar ve rüzgârın da etkisiyle İstanbul'a inemez. Bu kasvetli gecede anlatıcı, pencereyi araladıktan sonra ağzını sonuna kadar açar ve “sunturlu bir küfür” savurur; bu küfür, “*Kumkapılı bir Ermeni balıkçı küfürü*”dür (1965b: 112).

Hikâyelerinde, Ermeni karakterleri insancıl bir yaklaşımla ele alan hikâyecilerimizden bir diğeri de Halit Ziya'dır. Halit Ziya, *İhtiyar Dost* (1937) kitabındaki “Bir Lahika” hikâyesinde, musiki meselesinde geri kalmışlığımızı anlatırken bizdeki başarılı sayılabilecek tek musiki örneğini, Ermeni Çuhacıyan'ın verdiğini söyler. Hikâye, bir makale hüviyetinde yazılır. Zaten Halit Ziya, kitabın girişinde “*bunlar hikâye midir, makale midir, makaleye benzeyen hikâye yahut hikâyeye benzeyen makale midir?*” diye sormasının ardından, kararı okuyucuya bırakır (Uşaklıgil, 2008: 17). Halit Ziya, hikâyede musiki hakkındaki fikirlerini, madde madde sıralar. Öncelikle her kavmin bir musikisi olduğunu, ama esas musikinin Garp musikisi olduğunu söyler. Diğer bir maddede, alaturkanın bizim millî musikimiz olamayacağını; çünkü bu musikinin Arap ve Bizans musikisinin karışımı bir musiki olduğunu belirtir. Musikinin, “mahiyet-i millîyeye” sahip olması gerektiğini, o milletin edasını, tavrını ve ruhunu yansıtmaması gerektiğini söyleyen Halit Ziya, “*bizde bunun küçük mikyasta numunelerini yarım asırlık bir zamandan evvel Çuhacıyan'ın*” verdiğini belirtir (2008: 127).

İzzet Melih *Her Güzelliğe Aşık* (1938) adlı kitabındaki “Köpek Sevdası” hikâyesinde, Serkl Doryan’dan bahseder. Muhtemelen Ermeni olan Prof. S. (Serkl Doryan), bir gün, anlatıcıyı akşam yemeğine davet eder. Tıp doktoru olan Prof. S. , şöyle tasvir edilir: “*Serkl Doryan’a akşam yemeğine davetliydim. Elli beşini geçmiş olmakla beraber hâlâ dinç ve yakışıklı olan Profesör S.’in masasında benden başka, yeni evli bir İtalyan çifti ve dostum Sedad ile karısı vardı*” (1938: 61). Yemekten sonra Prof. S. , davetlileri ile sohbet başlar. Sohbet devam ederken, Prof. S., renkli köpeği “Base”yi yanından hiç ayırmaz. Hikâye, Prof. S.’nin gençlik yıllarında başından geçen hâdiseler üzerine kurulur. Prof S., Floransa’daki tıp tahsilini ve Roma’daki “fevkalâde” cerrahlık yıllarını misafirlerine anlatır (1938: 62-65). Prof. S., sadece insanları değil; hayvanları da sevmektedir. Köpeklere “ısınan”, onları “okşayan” (1938: 62-63) Pof. S., onları tedavi etmek için ameliyat bile yapar (1938: 65). Hikâyenin sonunda, Prof. S.’nin eşi “Düşeş X” de, insanların içinde sevmeye ihtiyacı olduğunu, “*İnsanların sevmek ihtiyacı o kadar kuvvetli ki iptilâları hayvanlara ve hatta eşyaya karşı da oluyor*” (1938: 66) sözleriyle ifade eder.

Halit Ziya, *Kadın Pençesi* (1939) adlı hikâye kitabındaki “Köşe Başında” hikâyesinde, savaş ortamında Türk gazilere yardım eden, yaralı askerlerden sevgisini ve yardımını eksik etmeyen, insan sevdalısı Ermeni bir ihtiyar adamı anlatır. İhtiyar Ermeni, bîtap bir şekilde sokağın köşesine sinen Türk hastaya, “*bak sana kuvvet verecek, seni ısıtacak bir ilaç*” (2011b: 42) diyerek ilacı uzatır ve hasta için memur aramaya gider. İhtiyar Ermeni, hastayı arabaya sevk ettikten sonra arkadaşına, “*oradan buraya kadar üç tanesine daha rast geldik. Hep de böyle köşelerde yatmışlar*” (2011b: 44) demek suretiyle birçok savaş gazisine yardım ettiğini vurgular.

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitabında çocukluk yıllarını, yakın çevresini ve İzmir’in tanınmış kimselerini anlatır. Yazar, *İzmir Hikâyeleri*’nde, İzmir’de beraber büyüdüğü gayrimüslimleri, insan sevgisi bağlamında olumlu bir şekilde hikâyelerine taşır. İzmir’de beraber yaşadığı gayrimüslimleri, “insancıl” bir yaklaşımla dostane bir şekilde tasvir eden Halit Ziya’nın, gayrimüslimlere olumlu bakış açısında beraber büyüdüğü gayrimüslim arkadaşlarının ve çevresinin yanı sıra gayrimüslim okulunda almış olduğu eğitimin de katkısı olduğu söylenebilir.

Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* adlı kitabında çocukluk ve gençlik hâtıralarını anlattığı hikâyelerden biri, “Gerilere Doğru” hikâyesidir. Hikâyede, anlatıcı önce otomobille “*eski Frenk mahallesini, Rum mahallesini, Ermeni mahallesini, bütün yanmış*

yerleri” dolaşır (2005: 25). Anlatıcının nazarında Frenk, Rum ve Ermeni mahallelerinin farkı yoktur; hepsinde farklı hasletleri olan “insanlar” oturmaktadır. Anlatıcı, İzmir’in mahallelerini gezerken zihnini yoklamaya başlar ve ilk olarak Ermeni Besteci Çuhacıyan’ın Gedikpaşa’da temsil edilen eserlerini hatırlar. Ermeni bestecinin eserleri ayarında henüz Türk sahnesine yeni şeyler ilave edilmediğini düşünen Halit Ziya, Çuhacıyan’ın “Leblebici Horhor”, “Arif’in Hilesi” ve “Köse Kahya” (2005: 34) gibi “şaheserlerini” metheder. Halit Ziya, Çuhacıyan’ın kumpanyasındaki “Madam Ango’nun Kızı” oyununda, Ango’nun kızını oynayan Virginia Karakaş’ı da unutmaz ve onu olumlu bir şekilde tasvir eder. Bekyan Kumpanyası’nda da sahne alan ve muhtemelen Ermeni olan Virginia Karakaş, “*kırkına yaklaşmış, serbest hayattan ne kadar kâim almak mümkünse o kadar hisse ve neşe toplamış, hatta oldukça yıpranmış bir kadın*”dır (2005: 34-35). Bu “şakrak” ve “kıpırdak” sanâtkar kadın, Halit Ziya’nın hâtıralarında hâlâ yaşamaktadır.

İzmir Hikâyeleri adlı kitaptaki “Uzak Hatıralar” hikâyesinde de hikâyenin başkahramanı anlatıcıdır. Anlatıcı, hikâyede geçmişe uzanır ve çocukluk yıllarının İzmir’ini anlatır. Çocukluk yıllarına dönen anlatıcı, Yokuşbaşı’ndaki evlerini hatırlar. Anlatıcının, “*Ermeni mahallesine akan dik bir yokuşun köşesinde*” (2005: 93) olan bu evden ve mahalleden kalan hâtıraları hep olumludur. Mahallede, Türkler ve gayrimüslimler huzurlu bir şekilde beraber yaşamaktadır. Ermeni mahallesindeki hâtıralarından sonra Halit Ziya, Kordonboyu’ndaki yabancı ve azınlık “refiklerinden” söz açar: “*İzmir’de mevsim geçiren Fransız ve İtalyan tiyatroları için mektep ve banka arkadaşları; babamın ticaret evinde Musevî gençleri... Muhite göre refikler de değişiyor ve ben bu suretle muhtelif ırklarda, mütenevvi mizaçlarda insanlar arasında yaşıyordum*” (2005: 115).

2.2.4. Yahudilere Karşı İnsancıl Yaklaşım

İncelenen hikâyelerde, Yahudilerin “dost, arkadaş canlısı, cömert” gibi ifadelerle olumlu olarak anlatıldığı da görülür. Örneğin, Ercüment Ekrem Talu’nun *Güldüren Kitap* (1927) adlı eserindeki “Korku” hikâyesinde, Yahudi Mişon, mizahî bir karakter olarak tebârüz eder. Ercüment Ekrem, “Yahudilere Milliyetçi Yaklaşım” başlığı altında anlatıldığı üzere, birçok hikâyede Yahudileri; paragöz, kurnaz ve yalancı gibi sıfatlarla olumsuz olarak tasvir eder. Ancak “Korku” hikâyesindeki üç Yahudi karakter (Yasef, Salamon ve Mişon) de, olumsuz sıfatlar taşımazlar. Yasef, Salamon ve Mişon, Balat Gazinosu’nda oturmuş, birbirlerine başlarından geçen en korkulu hâtıralarını anlatmaktadırlar. Söze önce Yasef başlar. Yasef, Anadolu’da seyahat ettiği bir gece, kaldığı hanın yanmaya başladığını

söyler. Çok korkan ve canını zor kurtaran Yasef, yanan elbiselerine ise fazla üzülmez; çünkü oğlunun terzi olduğunu, kendisine yenisini vereceğini belirtir. Sıra Salamon'dadır. Salamon, şimendifer ile Selânik'e gittiği sırada, seyahat ettiği şimendifer ile karşıdan gelen bir şimendiferin çarpıştığını söyler. Çarpma o kadar şiddetlidir ki, Salamon'un cebindeki saat kırılır. Fakat Salamon saatinin kırılmasına pek ehemmiyet vermez. Çünkü onun oğlu da saatçidir. İki arkadaşını da dinleyen Mişon, başından geçen komik hâtırasını arkadaşlarına şöyle nakleder: “*Bir yün ben de fena halde korkdum. Ama ‘zarar yok!’ dedim. Yizin karı çamaşırcıdır, yıkar!*” (1927: 101-102).

Ercüment Ekrem'in mizahî bir karakter olarak çizdiği bir diğer Yahudi karakter, *Güldüren Kitap* adlı eserinin “Dayandığı Kadar” hikâyesindeki ismi zikredilmeyen Yahudi çocuktur. “Bebek” tramvayındaki kondüktör, Yahudi çocuğunun yanına gelerek ona biletini sorar. Yahudi çocuk, “*Vallahi param yok*” diye cevap verir. “*Defol öyleyse*” diyen kondüktör, “*Yahudi çocuğun kışına bir tekme vurup indirir*” (1927: 123). Ancak öteki istasyonda çocuk yine tramvaydaki eski yerini almıştır. Kondüktör, yine çocuğu tekmeleyerek tramvaydan indirir. Kondüktör, üçüncü istasyonda da çocuğu aynı yerde görünce çocuğun kulağından yakalar ve çocuğa sorar: “*Oğlum, bu nereye kadar devam edecek, böyle?*” Yahudi çocuğun cevabı komiktir: “*Kışım dayanırsa, Bebeğe kadar!*” (1927: 124).

Ercüment Ekrem Talu'nun *Meşhedî'nin Hikâyeleri* (1927) adlı eserindeki “Meşhedî ile Avramaçi” hikâyesinde, Yahudi Avramaçi ile Meşhedî'nin arasındaki sohbet, mizahî bir dille anlatılır. Avramaçi ile Meşhedî komşudurlar. Avramaçi ile Meşhedî arasında yaşanan komik tartışmalardan birine anlatıcı da şahit olur. Avramaçi, “*Dünyanın en büyük adamları, bezin Musivi, meletinden çıkar*” deyince Meşhedî, “*Hemmisi beyyüüh adamlar bizde çihuptur!*” (1947: 9) diyerek Avramaçi'ye itiraz eder. Bunun üzerine, Avramaçi, Hz. İbrahim'den başlayarak bütün meşhur Yahudileri saymaya başlar. “*Muhatabının soluk almadan sıraladığı isimlerin karşısında biraz afallar gibi*” olan Meşhedî, “*çarçabuk toplanır*” ve bütün bu büyük adamların “*Eyranlı*” olduğunu söyler (1947: 9).

İstanbul'da yaşayan Yahudiler, Sait Faik'in hikâyelerinde kendilerine yer bulur. Sait Faik, *Semaver* (1936) adlı kitabındaki “Bir Vapur” hikâyesinde, içerisinde birçok milletin olduğu “Tadla” adlı vapurdaki Yahudilerden söz ederken “*vapurda cömert Yahudilere*” (1965a: 168) rastladığını ifade eder.

İlhan Tarus'un *Doktor Monro'nun Mektubu* (1938) kitabındaki "Bay Wolfgang Fingestein'i İdam Ettiler" hikâyesinde ise, Yahudilerin "mağdurluğu" konu edilir. "Ültiyana Devleti arazisi içinde asırlardan beri devam eden **Yahudi aleyhtarlığı**" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 163) vardır. Bütün şehirlerde, "Yahudi mağazaları taşlanıyor, Yahudi mektepleri kapatılıyor ve Yahudi mezarlıklarına apartmanlar" (1938: 163) kuruluyordur. Zor durumda kalan Yahudilerden biri de, Banker "Bay Wolfgang Fingestein'dir. Fingestein'in "memlekete birçok faydaları" dokunmuştur. Aşağı yukarı 100.000 vatandaşı, "Yahudi banker sayesinde karnını" (1938: 164) doyurmaktadır. Yahudilerin hesaplarını sorguya çekmek için bir komisyon kurulur. Hesaba çekileceklerin başında ise, Bay Wolfgang Fingestein vardır. Fingestein, otuz beş senelik ticaret hayatının temizliğini, "açık bir alınla" (1938: 164) komisyona o kadar güzel anlatır ki, komisyonun bir şey yapmasına imkân bile yoktur. Fingestein'in bütün oğullarının, dünyanın değişik ülkelerinde bankacı olduğunu öğrenen komisyon reisi, "ezbere alınan kararı" Fingestein'in yüzüne okur: "Bankalar vasıtasıyla yalnız mukaddes ülkesini ve zavallı milletini değil, aşağı yukarı bütün dünya memleketlerini ve bütün dünya milletlerini istismar eden, soyan ve bunu ailesi için menhus bir meslek haline idame ettiren (Wolfgang-Fingestein) in suçu bütün suçların fevkinde olarak ağır görülmüştür. Âli komisyonumuz kendisini idama mahkûm ediyor" (1938: 166). Ertesi gün, Fingestein'i güneşin doğmasından iki saat evvel "kışlanın bahçesinde kurşuna dizmek suretiyle, idam" ederler (1938: 166). Bay Wolfgang Fingestein'i İdam Ettiler" hikâyesi, farklı ve dikkat çekici bir hikâyedir. Hikâye, Yahudileri, "en alını açık" (Tarus, 1938: 164) gösteren bir hikâyedir. Ele alınan hikâyelerde Yahudiler, en fazla "dünyalar kadar iyi kadındır" (Abasıyanık, 1982: 140), "gayet yakışıklı, uzun boylu, gür sesli" (Uşaklıgil, 2005: 129) gibi sıfatlarla nitelenir. Ancak hikâyedeki "alını açık", temiz, ülkesindeki 100.000 insana iş sağlayan Fingestein'a ve Yahudilerin evlerine, mezarlarına ve mekteplerine reva görülenler, okuyucuda Yahudilere karşı bir sempati hissini doğuracak niteliktedir.

Sait Faik, *Sarnıç* (1939) kitabındaki "Plaj İnsanları"nda, İstanbul sahilinde gördüğü gayrimüslim delikanlılardan söz eder. Yakışıklılığı ile tebarüz eden ve ismi zikredilmeyen delikanlı, Leh Yahudisidir. Delikanlı üzerinden anlatıcı, Leh Yahudileri hakkında, "hakikaten güzel insanlardır" (1965c: 120) genellemesini yapar.

İlhan Tarus'un, *Tarusun Hikâyeleri* (1947) adlı kitabındaki "Talebe Kahvesi" hikâyesinde, hikâyenin başkahramanı olan anlatıcının en yakın üç arkadaşından biri,

Alman Yahudisi Gang'dır. Anlatıcı, Brüksel'de hukuk talebesidir. Anlatıcı ve arkadaşları, "Tourelle" adındaki "talebe kahvesinde", sık sık buluşurlar. Anlatıcı, bütün günlerini sınıf arkadaşı Gang'la geçirir. "Çok kısa boylu, beyaz denilecek derecede açık, mavi gözlü" olan Gang, konuşmayı seven birisidir (1947: 70). Gang'ın kafası, âdeta bir makine gibi işler. "Müthiş bir derecede Marks'a" inanır. "Biz, ona inandığımız için değil **onu sevdiğimiz için tâbi oluyorduk**" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1947: 71). Gang'ın İzabel adında Polonyalı bir sevgilisi vardır. Bir **prenses gibi** olan İzabel, bütün erkeklerin kalbine çarpıntı verecek kadar güzel bir kızdır (1947: 72). Gang, ise "çirkin mi çirkin bir delikanlıdır." "Fakat Gang, zekidir. Gang, idealisttir. Gang konuşmaya başladığı zaman herkes susar, onu dinler. İzabel de bu dinleyiciler arasındadır. Onu dinlemekten bıkmaz, usanmaz, bilakis (...) gözlerini ona diker, alâkadan ziyade ihtirasa benzeyen bir inadla, şehvete benzeyen bir yarı baygınlık içinde, Gang'ı dinler" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1947: 73). Tourelle kahvesinde, anlatıcının oturduğu masada iki kişi daha vardır: Alman Nasyonal Sosyalist Wolf ve Wolf'un ahababı Fransız Jan. Jan ile Wolf, bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerine bağlıdırlar. Hitler'in Fransızlara savaş açması sonucu, Alman Wolf ile Fransız Jan'ın yolları ayrılır. Wolf, Fransız "sevgili kardeşi" Jan'a, "beni yaratan Alman olarak" yarattı diyerek savaşa gitmek zorunda olduğunu söyler. Ancak, "Gök Tanrı, yerde insanlar ve mezarda annem şahid" olsun ki "seni savaşta görürsem asla vurmayacağım" demeyi de unutmaz (1947: 80-81). Savaş dolayısıyla yolları ayrılan, sadece Wolf ile Jan değildir; İzabel de, Gang'ı terk eder. Parasızlık ve açlık sıkıntısı baş gösterince İzabel, iş yerindeki "patronu ile beraber Amerika'ya" kaçar (1947: 83). Hikâyenin sonunda, Gang'ı evinde ölü bulurlar. Gang'ı çok seven anlatıcı, bu duruma inanmak istemez: "Gang öldü mü? İşte bu olamaz. İşte bu imkânsız. Gang ölmüş. Dünyada ölmeyecek, öldürülemeyecek tek adam varsa o da Gang'dır. **Canın, hayatın, hareketin temsilcisi, herkesten fazla yaşayan, hayat dolu, som hayat ve can olan Gang ölsün ha? İşte bu olamaz**" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1947: 84).

Umran Nazif Yiğiter, *Yaşamak İçin* (1948) adlı kitabındaki "Doğruluk Dikimevi" adlı hikâyesinde, ismini zikretmediği bir Yahudi kızdaki bahseder. Yahudi kız, yazarın sözcüsü konumunda olan genç kahraman, makastar Yanko ve yelekçi Niko'yla beraber Terzi Yusuf'un dikimevinde çalışır (1948: 94). Terzi Yusuf ile çalışanları arasında samimane bir ilişki vardır. Ancak harbin çıkmasıyla düzenleri değişir. Bir gün kapıya kızıl saçlı, çilli bir adam gelir ve elinde mahkeme kararı olduğunu söyleyerek Terzi Yusuf'tan dükkânını tahliye etmesini ister. Terzi Yusuf, "fakat bu karda, bu kara kışta..." diye itiraz

eder; lâkin memurlar emir kulu olduklarını söyleyip tahliyeyi başlatırlar. “Alçak” bir herif, dükkândan “hava parası alamadığı” için, dükkâna el koydurtmuştur. “Doğruluk Dikimevi” dağıldıktan sonra “*Yanko ve Niko, iki pılı pırtıyı kucaklayarak bir ölü evinden çıkıyormuş gibi evlerinin yolunu*” tutarlar. Sokakta kalan genç kahramanı ise, Yahudi kız **evinde misafir eder**. Genç kahraman eve giderken Yahudi kızını ve sıcak bir odayı düşünerek “*iliklerine kadar varan **tatlı** bir ürperti*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1948: 101) duyar.

Sait Faik’in *Lüzumsuz Adam* (1948) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, bir Frenk ile Yahudi’den dünyaya gelen kadın karakter, “insancıl” bir yaklaşımla ele alınır. İsmi zikredilmeyen ve anlatıcının “hatun” diye okuyucuya takdim ettiği kadın, “*dünyalar kadar iyi bir kadındır*” (1982: 140). Başkahraman olan anlatıcı, sabahları kalktığı zaman doğrudan bu “hatunun” “tertemiz” kahvesine gider. Anlatıcı, kadınla Fransızca konuşur; kadının söylediği bazı Fransızca kelimeleri, akşam evine gidince sözlükten bakar. Ertesi gün, yeni öğrendiği kelimeleri hatuna söyleyen anlatıcı, “hatunla” Fransızca konuşurken hem kendi sevinir hem de hatunu sevindirir (1982: 140). Anlatıcının, okuyucuya olumlu bir şekilde sunduğu Yahudi, sadece “hatun” adlı kadın da değildir. Mahallesinde oturanların yarısının, “Yahudi ve levanten” olduğunu söyleyen anlatıcı, Yahudilerden çok memnun olduğunu vurgular: “*Hele Yahudiler... Ne iyi, ne tatlı, ne civcivli, ne hayatı sever insanlar!.. Mahallenin Yahudileri öyle pek zengin takımı değil, daha doğrusu benim zenginlerle alışverişi yok*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 144). Sait Faik, Yahudiler hakkında toplumun kimi kesimlerinde oluşan “paragöz” algısını kırmak, Yahudileri olumlu göstermek için Salamon adlı bir Yahudi tüccardan söz etme ihtiyacı hisseder. Geçimini portakal satarak sağlayan Salamon, anlatıcıya birkaç kilo para sattığı zaman çok sevinir. Yahudi Salamon’un paragöz bir tip olmadığı, net bir şekilde şöyle anlatılır: “*Pahalı bulup da bir şey almadığım zaman arkamdan ne fena fena bakar, ne de olmayacak bir fiyat verdiğim zaman homurdanır. Aksine bana hak verir*” (1982: 144). Hikâyedeki çarpıcı nokta, Sait Faik’in “iyi” Yahudileri anlatırken “zengin takımı değil” vurgusunu yapmasıdır. Ercüment Ekrem’in *Güldüren Kitap* adlı kitabında, birçok hikâyenin başkahramanı olan Salamon, “paragöz” sıfatıyla tebarüz eder. Sait Faik ise, Salamon’unun “iyi” olduğunu vurgulamak için onun, zengin takımından olmadığını açıklama ihtiyacı duyar. Sait Faik’in bu açıklamaya ihtiyaç duyması, toplumsal algı ile ilgilidir. “Para düşkününü Yahudi algısı” 16. yüzyıldaki kadı sicillerine de yansır. 16. yüzyılda, Galata Mahkemesi’nde tutulan kadı sicillerinde, Yahudilerle ilgili kayıtlar doğrudan parayla ilgilidir (Bunlardan birkaçı şöyledir: 47. Numaralı Kayıt: Yasef’in ev satın alması, Vârislik

İşlemleri (Recep ve Kahrıman, 2012: 79), 51. Numaralı Kayıt: Avram'ın evin hisselerini satması (Recep ve Kahrıman, 2012: 81)).

Halit Ziya'nın *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitabındaki “Güzel İhsan” hikâyesinde anlatıcı, Yahudileri insancıl bir pencereden olumlu olarak tasvir eder. Musevî tüccarın, muhatap olduğu insanlara, “*pek sevgili karındaşım*” (2005: 128) şeklinde hitap etmesi, hikâyenin başkahramanı İhsan'ın dikkatini çeker. Muhatap olunan “muhabirlerin” hemen hepsi, mutaassıp Müslüman hatta sofudurlar. İhsan, “karındaşım” ifadesinden adamların tedirgin olacağından, içerleyeceğinden çekinir; ama sonra *Gülistan*'daki bir beyit aklına gelir: “*Ben-i Âdem âzâ-yı yekdiğerend*” (2005: 128). “*Öyle ya bütün insanlar aynı baba, ana evladı, değil miydi? Hatta kendisi Demir yolu evleri eğlencelerinin pek tanınmış bir siması olan kemancı Kıpti Cevdet'e, işretin coşkunluk zamanlarında sarılıp: 'Kardeşim, Cevdet! Bir oyun havası daha!...' diye yalvarmaz mıydı?*” (2005: 128). Âdeta insancıl felsefenin özetlendiği bu satırlarda anlatıcı, kardeşlik vurgusu yapar. Anlatıcı, hikâyede ayrıca, İhsan'ın “*senede bir Frenk mahallesinde hazır esvap satan Alman Yahudisi Hamgurger'den bir kat elbise ile iki senede bir palto*” aldığından, sabahları “*soluğu Bitpazarı yanında duran salepçi Arnavut Zeynel'e*” uğradığından ve ondan “*İzmir'in pek meşhur olan Şam halkalarından bir tane*” (2005: 128) aldığından söz eder. Frenk Mahallesi, Alman Yahudisi, Arnavut Zeynel ve Şam halkaları... Dil ve din farkı gözetilmeksizin İzmir'de yaşayan farklı farklı milletlerin, “insan” ortak paydasında aynı sayfa içerisinde verilmesi dikkat çekicidir. Aynı mahallede yaşayan ve dinleri ve milliyetleri farklı olmasına rağmen “insan” sevgisi etrafında birbirlerini seven Yahudi ile Arnavut Zeynel, birbirlerine şaka yapmaktan hoşlanırlar. Arnavut Zeynel ile komşu dükkândaki Yahudi'nin konuşmaları da hem dostane hem de mizahî bir şekilde anlatılır. Yahudi'nin “*-Zeynel! Buraya yel!*” (2005: 129) diye seslenmesi üzerine Arnavut Zeynel ona, “*Koca Hayim. Yaşlanmış gitmiş daha Türkçeyi doğru söylemiyor. Demez cel, der yel...*” (2005: 129) diye mukabelede bulunur. İhsan, İzmir'de Hristiyan ya da Musevî kimliği ile Türklerle beraber yaşayan insanların haricinde, ihtida eden, Müslüman olan Yahudilerin varlığından da söz eder. Bunlar da toplum tarafından kabul görmüşlerdir. Örneğin Bedesten'in önünde sübye satan şerbetçi, çocuk iken ihtida eden bir Yahudi'dir. Yahudi şerbetçi, “*gayet yakışıklı, uzun boylu, güür sesli*” (2005: 129) gibi ifadelerle olumlu bir şekilde tasvir edilir.

Halit Ziya, *İzmir Hikâyeleri*'ndeki "Deli Fato" hikâyesinde ise, Yahudi kız Sara ile konaktakilerin beraber yaşama serüvenini anlatır. Güzelliği ile konaktakileri önce kıskandıran Sara, git gide konaktakilere alışır ve sonunda imam efendi ile evlenerek konağın hanımı olur. Sara, vefalı biridir. Hikâyenin başkahramanı Fato'nun rahatsızlanmasının ardından, "*imam efendi ile Sara gün aşırı*" onu ziyarete giderler (2005: 248). Hikâyede Sara, akıllı davranması ile de temayüz eder. Bu durumun esasında Halit Ziya'nın bilinçaltında yatan Yahudi algısı ile ilgili olduğu söylenebilir. Halit Ziya, hâtıralarını anlattığı *Bir Acı Hikâye*'de, Almanya'daki Yahudi komşularını, "*soylarına özgü becerikli*" (1991: 57) insanlar şeklinde tanıtır. Konağa sıradan bir insan olarak giren Sara'nın zamanla evin hanımı olması, Yahudilerin kendilerine özgü yeteneklerine bir örnektir. Becerikli olan Sara'nın başka güzel hasletleri de vardır: Sara, konakta terör estirmez; konaktakilerle uyumludur ve kendisini kıskanan Fato'ya karşı bile son derece vefakâr davranır.

2.3. Batılıyı Yücelten Yaklaşım

XIX. yüzyıl, Doğu'nun Batı'yı örnek aldığı ve Batı'nın değerlerine perestiş ettiği bir yüzyıldır. Hanioglu (2009: 192), Türk toplumunda Batılılaşma hareketlerinin aşk/nefret ikilemi içerisinde gerçekleştiğini, asırlarca "öteki" olarak tanımlanan "Frenkleri" taklit etme yarışına girildiğini ifade eder. Frenkleri örnek alarak hazırlanan Tanzimat Fermanı, Batılılaşma bağlamında Türk tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eder. Türk edebiyatı da bu tarihî dönemece göre tasnif edilir. Tanzimat, resmî bir bildirin ötesinde Türk aydınını dil, kültür ve siyaset açılarından etkileyen bir düzenlemedir. Tanzimat'tan itibaren Türk aydınının en önemli şiarlarından biri, Fransızca bilmektir. Cemil Meriç, Tanzimat'tan sonra uzun müddet Fransızca ile meşgul olduğunu, Türk aydınlarının ikinci dilinin uzun süre Fransızca olduğunu belirttikten sonra, "*Tercüme Odası'nda kullanılan dil Fransızcadır. Bütün mücedditlerimiz Sait Bey'in dediği gibi Tercüme Odası'ndan çıkmıştır*" (2005a: 337) diyerek Batı'ya olan ilgi ve hayranlıktan bahseder. Zürcher (2010: 133) de, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı entelektüellerinin (ki bu entelektüellerin çoğu devlet hizmetinde bulunmaktadır) gelişme için biricik yolun Batılılaşma olduğuna inandıklarını söyleyerek Türk aydınlarının Batı ilgisini dile getirir. Orhan Okay, Tanzimat dönemi şairleri ve yazarları, "*Batı'dan gelen sosyal ve felsefî konulara herhangi bir sebepten ve herhangi bir şekilde ilgi duymuşlar, bunları fikir yazılarında olduğu kadar roman, hikâye, tiyatro hatta şiirlerinde de kullanmışlardır*"

(2005: 15) demek suretiyle, Zürcher gibi Türk aydınlarının Batı hayranlığına işaret eder. XX. yüzyılda Cumhuriyet kurulduğunda ise, “*Kemalistler yalnızca ‘üst’ İslâm medeniyetinin Avrupa’nunkiyle değiştirilmesiyle kalmayıp ‘alt’ halk kültürünün de dönüştürüleceği bir kültürel devrim*” (Zürcher, 2010: 135) tasarlamaktadırlar. Hanioglu’na göre, yansımaları günümüze kadar ulaşan Cumhuriyet’in “Batılılaşma” yaklaşımı, Osmanlı Garplılılaşmasına (II. Selim dönemi ve Lâle Devri) göre çok daha otoriterdir; bu durumun sebebi ise, Cumhuriyet’in materyalist temelinde saklıdır (2009: 51).

Bugün alfabemiz, medenî kanunumuz, kıyafetlerimiz hatta oyunlarımız bile Batı’dan ithal edilmiş durumdadır. Avrupa takımları ile oynadığımız maçlarda, taraftarların Avrupa’nın sesimizi duymasını talep etmeleri, “ötekinin” hâlâ üstün ve olumlu olarak algılandığına işaret eder (Hanioglu, 2009: 192). Topluma bu denli sirayet eden Batı’nın, topluma ayna tutma gayesinde olan edebî metinlerde de yer alması gayet doğaldır. “Batılıyı Yücelten” karakterler oluşturan ya da hikâyelerinde Batılıları yüce gösteren Halit Ziya, Mehmet Rauf, Sait Faik ve Reşat Nuri gibi isimlerin bu toplumun içinden çıktıkları unutulmamalıdır.

Mehmet Rauf’un *Aşk Kadını* (1923) kitabındaki “Muvaffakiyetin Sırrı” hikâyesinde, Leman, sinemada izlediği İtalyan kızı kendisine örnek alır. Leman, filmde izlediği “*bülend kadından*” (1924b: 122), “*zerrelerine kadar sermest ve lerzan*” olacak kadar etkilenir. İtalyan kadının asilliği ve yüceliği şöyle anlatılır: “*İtalya’nın pek eski pek asil bir ailesine mensup, bütün cemiyetin ricâlini daima ayaklarının altında görmeğe alışmış, bütün gençler tarafından bir ma’bude yüksekliğine çıkarılmış bülend ve mağrur bir genç kadın*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1924b: 122). İtalyan kadın, herkese karşı kayıtsız kalabilecek kadar “bülend” ve “asil” iken bir gün sıradan bir ressama âşık olur. İtalyan kadın, “*yüksek asaletine, azim servetine, kraliçelere layık mevki’ine*” (1924b: 123) rağmen sıradan bir ressama âşık olmasını engelleyemez. Aşkını engelleyemeyen İtalyan kadın, ressamın yanına gider ve ona “*seninim, seninim, beni al, ne istersen yap (...) müsaade et senin vücudunun havasını nefsim edeyim*” (1924b: 124) diyerek aşkını itiraf eder. Leman, bu “emsalsiz İtalyan” kadından ve “ruhlu” sahnelerden çok etkilenir. İtalyan kızın aşkının tesiri altında kalan Leman, ona özenerek “*öyle bir aşk yaşamak*” istediğini söyler. İtalyan kadının aşkından etkilenen sadece Leman da değildir. Sinemadan çıkan kızlar, tıpkı özendikleri İtalyan kadın gibi kendilerine teklif yapacak “*herhangi bir erkeğe*”, “*teslim olmaya, hepsi de hazır ve müştak idiler*” (1924b: 125). Sinemadan çıkan Leman, onu her

gün takip eden ve kendisine âşık olan genci görür. Onu görmüyor gibi yapmaktan zevk alan Leman, delikanlıya bu defa farklı davranır. Leman ile delikanlı birden öpüşmeye başlarlar. Delikanlı, bu buselerin sebebinin sinemadaki İtalyan kız olduğunu bilmemektedir. Hikâyede, ismi zikredilmeyen İtalyan kadın için kullanılan “asil, kraliçe, bülend” gibi ifadeler, Batılıyı yücelten ifadelerdir. Genç kızlara model olarak sunulan ve özenilmesi gereken, İtalyan sinema artistidir. Fransızcaya iyi derecede hâkim olan “*yorulmaz, üşenmez bir faaliyetle (...) temaşa âleminde en ehemmiyetli ve en yüksek sayılan*” (Uşaklıgil,1969:345) Batılı eserleri Türkçeye tercüme eden Mehmet Rauf, hikâyeleri ile genç kızlara, Batılı kızların dünyalarını gösterir.

Fahri Celâl Göktulga'nın *Talâk-ı Selâse* (1923) adlı eserindeki “Pina Menikelli” hikâyesindeki Pina Menikelli, şuh ve güzel Şehper Ziya Hanımefendi'dir. Anlatıcı, Şehber Ziya'nın güzelliğini anlatmak için Batılı bir kadını kullanır. İsmi zikredilmeyen başkahraman, Şehper Ziya'yı ilk defa bir salon toplantısında görür. İtalyan film yıldızı Pina Menikelli'ye benzetilen Şehper Ziya'nın güzelliği anlatırken anlatıcının kullandığı ifadeler dikkat çekicidir: “*İstanbul'un en güzel kadını! Bu memlekette de sosyete hayatı, tiyatro, sinema olsaydı, bizim de ne Lida Borellilerimiz, ne pinalerimiz olurdu. Şimdi Pina'yı benim salonumda göreceksiniz. O kadar benzer ki... bakalım içinizde Pina Menikelli'nin sevgilisi kim olacak*” (1973: 82). B. Aydın Sevim (2010: 21), onun hikâyelerinde erkeğin geleneksel değerleri, kadının ise Batılı hayatı temsil ettiğini söyler. Hikâyede, başkahramanın Pina Menikelli'yle sohbet ederken açtığı konu başlıkları şunlardır: Dârülbedâyî, aşk ve sinema. Başkahramanın, Batılı bir kadına benzettiği “Şehper” ile konuştuğu mevzular, Batı'dan ithal ettiğimiz tiyatro ve sinemadır.

1923-1950 dönemi hikâyelerimizde Batılı düşünörlere ve onların eserlerine aşk derecesinde bağlanan kahramanlar görölmektedir. Reşat Nuri'nin *Sönmüş Yıldızlar* (1927) adlı kitabındaki “Sevda ve Mantık” hikâyesinde Feridun; Aristo, Kant ve Bergson gibi düşünörleri okuyan ve onları model olarak gören biridir. Feridun'un “deli kız” Saniha ile evleneceğini duyan Paşa'nın, Feridun'a, “*ne olduysa senin 'Kant'lara, 'Kont'lara, 'Bergson'lara oldu... Artık Saniha onları yırtarak kayık mı yapar, uçurtma kuyruğu mu? Orasını Allah bilir...*” (1980: 151-152) demesi üzerine Feridun, “*ben kitaplarıma el sürdürür müyüm Paşa?*” (1980: 152) diyerek bu isimlere (Aristo, Kant ve Bergson) ve kitaplarına olan bağlılığını ifade eder.

Reşat Nuri Güntekin, Batı'nın müzelerine olan hayranlığını da dile getirir. *Sönmüş Yıldızlar* (1927) adlı kitaptaki "Muamma" hikâyesinde Pertev, Beria'nın güzelliğini anlatmak için "*Hollanda müzelerinden birinde meşhur bir Hazreti Meryem resmi vardır... Ayın ziyası yüzünüze vurmuş da tıpkı sizi ona benzetmiş*" (1980:130) diyerek güzellikte Hz. Meryem'i kıstas alır. Yüzbaşı Süreyya Bey, Beria'nın güzelliğinin renksiz, ölü bir Meryem tasvirine benzetilemeyeceğini söyler. Bunun üzerine Pertev, "*Sen görmedin de bilmiyorsun azizim. Sen Avrupa'ya gitmemişsin*" (1980: 130) diyerek Avrupa hayranlığını ortaya koyar.

Sönmüş Yıldızlar adlı kitaptaki "Bir Sonbahar Eğlencesi" hikâyesinde ise Reşit, romancı olan arkadaşı Cemil Necdet'i Necmünnisa Hanım'a tanıtırken Fransız edebiyatına olan hayranlığını ifade eder. Fransız edebiyatı ile bizim edebiyatımızı mukayese eden Reşit, Necmünnisa Hanım'a, "*Dam dö Siyon'da 'sör'ler ona âlâ 'la Fontaine' masalları ezberletmişler... Nefis şeylerdi onlar... Yeter de artar bile değil mi Necmünnisa Hanım?*" (1980: 53) diye sorar. Rumları/Yunanlıları "milliyetçi" bir yaklaşımla tenkit eden hatta kimi yerlerde onları aşağılayan (*Sönmüş Yıldızlar* kitabındaki "Sevda ve Mantık" hikâyesinde, Yunanlıların "yalancı" ve "hilekâr" oldukları, "*âlimlerinden bile insana zara geldiği*" söylenir (Güntekin,1980: 155)) Reşat Nuri'nin Fransızların eserlerini, "nefis" olarak görmesi ve güzel Türk kızlarının yüzlerini Avrupa'da bir müzede gördüğü Hazret-i Meryem resmine benzetmesi, dikkat çekicidir. Rumlara/Yunanlılara karşı takınılan olumsuz tavra sebep olarak, Türk-Yunan/Rum savaşı gösterilebilir. Savaş nedeniyle Rumlar/Yunanlılar, "yalancı ve hilekâr" olabilirler. Sorgulanmaya değer asıl durum ise şudur: I. Dünya Savaşı'nda savaştığımız Fransızların, eserleri niçin "nefis"tir? Güzel kızlarımızın yüzleri neden Hz. Meryem'e benzetilir?

Reşat Nuri'nin *Leylâ ile Mecnun* (1928) adlı kitabındaki "Minyatür" hikâyesinde de, Batılıların yüceltildiği görülmektedir. Hikâyenin başkahramanı olan Kamuran Hanım, "*ihthiyar bir İtalyan papazdan minyatür dersi almış, birkaç sene içinde sanatını çok ilerletmişti(r)*" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 114). Kocasını vefat eden Kamuran Hanım, para sıkıntısı çekmeye başlar ve yaptığı minyatürleri satmaya karar verir. Gazetede gördüğü bir ilân üzerine minyatürünü satmak için ilânı veren kuruma gider. Kamuran Hanım, elindeki minyatürü, ilân veren kurumdaki bir ihtiyara gösterir. İhtiyarın, Kamuran Hanım'a söyledikleri dikkat çekicidir: "*-Bu ne güzel şey hanım kızım... Mutlaka bir ecnebî elinden çıkmış olacak... Ne ince iş... Bu işi maatteessüf bizde yapacak sanatkâr yok...*" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1981: 115). İhtiyar adam vesilesiyle anlatıcı, "bizde" sanata

değer verilmediği fikrini dile getirir. İhtiyar, “*Bizde sanatkârın kıymeti takdir edilmiyor*” (1981: 115) diyerek bu duruma işaret eder. Yusuf Ziya Ortaç (1960: 170-171), *Fransız Edebiyat Antolojisi ve XIX. Asır Fransızca Edebiyatı* kitaplarını yazacak kadar Batı’ya âşina olan ve Tanin Matbaası muhitinde “alafranga Reşat Nuri” olarak bilinen Reşat Nuri’ye, gereken önemin verilmediğini, Avrupalı yazarlara verilen değer beşte birinin bile ondan esirgendiğini söyler. Hikâyede de benzer bir durum söz konusudur. Kamuran Hanım, İtalyan papazdan eğitim almış; fakat kendi kendine sanatını geliştirmiştir. Minyatürünü satmak istediği zaman kendisine, “*Bu işi maatteessüf bizde yapacak sanatkâr yok*” (1981: 115) denilmesi çarpıcı bir husustur.

1915’ten 1928’e kadar Berlin, Paris, Viyana, Roma ve Kopenhag gibi Avrupa’nın çeşitli şehirlerinde yaşayan (Alangu, 1959: 241) Nahit Sırrı Örik, *San’atkârlar* (1932) adlı kitabındaki “Bir Heykeltıraş” hikâyesinde, Batılı heykeli ve heykeltıraşları yüceltir. Anlatıcı, boş vakitlerinde Ankara’nın eski kalesine çıkar. Kaleye çıktığı bir gün, altmış beş yaşlarındaki bir ihtiyara rastlar. Lisanında “yabancı bir şive” olan ihtiyar, kalede yapılmakta olan müzeden hareketle anlatıcıya, “*Büyük müzeleri gördünüz mü? Avrupa’ya hiç gittiniz mi?*” (1932: 30) diye sorar. Anlatıcının, “*Evet, Luvru bilirim. Vatikan müzesini bilirim*” demesi üzerine “konuşacak bir insan” arayan ihtiyar, anlatıcıya Avrupa’da gezdiği müzeleri, gördüğü heybetli heykelleri anlatmaya başlar. “*Roma’da Mikelanj’in Musa’sının durduğu kiliseyi ziyaret ettiniz mi?*” diye soran ihtiyar, anlatıcının evet anlamında başını sallamasına rağmen “ulvi” heykeli ayrıntılı bir şekilde anlatmaya başlar: “*Hâ nasıl? Ulvî, değil mi? Eminim ki hiçbir insan ve hiçbir ilâh o kadar heybetli ve muazzam olmamıştır. İşte san’atın büyüklüğü. Benim kat’i kanaatimce, her san’atkâr İtalya’ya, İtalya müzelerine hayatının hiç değilse on senesini vermelidir*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1932: 31). Anlatıcının İtalya’da on bir ay kaldığını öğrenen ihtiyar, bu süreyi az bulur. Hatta bir hafta kalıp da, İtalya’yı tanıdığını iddia edenlere “zavallı” der. Ömrünün on sekiz senesini İtalya’da geçirdiğini söyleyen ihtiyar, önce **Mikelanj gibi** “hem heykeltıraş, hem mimar, hem de şair” olmak istediğini; fakat sonra heykeltıraşlığı hepsinden güzel bularak sadece heykeltıraş olduğunu söyler (1932: 31-32). Hikâyenin sonunda ihtiyar, anlatıcıdan ayrılmadan “*Mikelanj gibi dâhiler artık gelmiyor, san’atkârlar artık gittikçe küçülmüyor*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1932: 36) şikâyetini dile getirir. İhtiyarın ağzından sanata ve sanatkâra değer verilmeyişi tenkit edilir. Bir taraftan tenkit yapılırken diğer taraftan Batılı müzeler, kiliseler ve sanatkârlar ideal olarak sunulur. Batılıların yüceltilmesine, Nahit Sırrı’nın içinde büyüdüğü muhitin ve aldığı eğitim etkili olduğu söylenebilir. Fransız

mürebbiyeler eşliğinde büyüyen, İngiliz ve Fransız mekteplerinin yanı sıra Galatasaray Mekteb-i Sultânî’de okuyan (Yılmaz, 2006: 24) ve Avrupa’nın birçok şehrini gezen (Alangu, 1959: 241) Örik, Batılı hayat tarzına yakından tanıklık etmiştir. Ayfer Yılmaz, İstanbul’da öğrendiği Fransız kültüründen ve uzun bir müddet yurtdışında kalmasından dolayı, İstanbul’a döndüğünde kendisini “yabancı” gibi hissettiğini söyler (Yılmaz, 2006: 7). Nahit Sırrı gibi yıllarca Avrupa’da bulunan ihtiyar, hikâyenin sonunda Mikelanj gibi dâhilerin artık gelmediğini ve sanatkârların azaldığını düşünerek kendine yabancı gelen bu şehirden ayrılacağını söyler.

Çocukluğunda, eğitim amacıyla Frenk Mahallesi’ndeki avukat Auguste de Jaba’nın emrine verilen Halit Ziya, İzmir’de Mechitariste Mektebi’nde okur (Lekesiz, 1997: 47). Orhan Okay’a göre (2005: 141), Servet-i Fünûn’un güçlü kalemi Halit Ziya, Cenap ile beraber, “*Batı edebiyatını en iyi bilen, en çok okuyan, sanat ve edebiyat meselelerinin teori ve tenkit alanlarında da en çok yazan iki güçlü şahsiyetinden biridir*”. Darülfünûn’da Batı edebiyatı dersleri verecek kadar Batı’ya âşına olan Halit Ziya’nın Batılı değerlerden etkilenmesi, Batılıları yüceltmesi doğaldır. Örneğin, *Aşka Dair* (1935) kitabındaki “Sanat Heyecanı” hikâyesinde, tam bir Shakespeare hayranıdır. Anlatıcı, Odeon sahnesinde Shakespeare’in “Kral Lear” adlı trajedisini izlemiştir. Anlatıcıya göre, “*Mütalaası ruhu baş döndürücü irtifalara çıkaran*” (2007: 132-133) Shakespeare’i incelerken “*bir mabede girer gibisinizdir. Bir mabet ki orada beşeriyetin, bütün mazi ve hali*” (2007: 133) bulunmaktadır. Anlatıcı, Shakespeare’in büyüüne kapılmıştır ve onu mütalaa ederken “*insanlık destanının bir kasidesi canlanır ve teshir eden bir hulul ile ruhunuzu sararak sizi alır, o zaman onun efsuni kaynağından çıkan ve sarhoş eden şarabını kâse kâse içersiniz*” (2007: 134) demek suretiyle İngiliz yazara olan hayranlığını ortaya koyar.

Halit Ziya, *Onu Beklerken* (1935) kitabındaki “Jack’in Borçları” hikâyesinde ise, İngiltere ve İngiliz hayranlığını ortaya koyar. Hikâyenin başkahramanı, anlatıcıdır. Jack, anlatıcının köpeğinin adıdır. Halit Ziya, Jack’in rengindeki intizamı görünce aklına, “*İngilizlerin meşhur Eton müessesesi*” (2011a: 53) gelir. Anlatıcı, köpeğine bir seyahat esnasında otelde tanıştıkları, Eton müessesesinde okuyan, “*İngiltere’nin pek asil bir ailesine mensup, ancak on iki yaşında olan*” (2011a: 53-54) küçük dostunun ismini verir. Halit Ziya, hikâyenin başında “*hayvanlara, mesela kedilere ve köpeklere Garp şivesinde isim takanları... tasvip etmem*” (2011a: 53) demesine rağmen, kendisinin köpeğine, İngiliz

bir çocuğunun adını vermesi ilginçtir. Bu durum, Halit Ziya'nın Batı hayranlığı adına paradoksa düşmeyi bile göze aldığına işaret etmesi bakımından dikkate değerdir.

Ele alınan eserlerinde, Batılıyı yücelten bir başka hikâyecimiz Sabahattin Ali'dir. *Değirmen* (1935) kitabındaki “Kurtarılamayan Şaheser” hikâyesinde, hikâyenin başkahramanı olan ve ismi zikredilmeyen genç şair, sevgilisi ile hikâye boyunca şiir üzerine konuşur. Genç şair, sevgilisine Hint'in ipekleri kadar ince dokunmuş ve İran'ın halıları gibi hünerli renklerle süslenmiş mısralarının neden kalbini heyecana getirmediyini sorar. İsmi zikredilmeyen genç kızın güzellikteki kıstası, Batılı yazarlardır. Genç kız, sevgilisine “*güzel yazıyorsun ey şair, derin ve azametlisin, fakat Fuzulî daha derin, Goethe daha azametli değil miydi? Söyle, ihtiras ve çulgunlukta Shakespeare'i, istihza ve ıstırapta Dante'yi geçebilir misin?*” (1973: 28) diye cevap verir. Genç şair, sevgilisinin bu cevabından sonra kalbini fethetmek için ondan süre ister. Tam üç ay sonra “*gümüş bir kalemle gümüş ciltli bir deftere geçirdiği şiirleri sevgilisine*” (1973: 30) yollar. Fakat sevgilisinden gelen cevap yine olumsuzdur. “*Belki şiirlerin bizzat hayat kadar tesirli ve tatlı yazılmıştı, saf ve iyilikle doluydular; fakat söyle, Horatius senden kat kat tesirli ve tatlı değil miydi? Vergilius, ilahî Vergilius kadar temiz ve hayır isteyen olmak elinden gelmiyor mu?*” (1973: 30).

Sait Faik, Fransız edebiyatçıları yakından tanır ve onlara hayranlık duyar. Sait Faik, *Semaver* (1936) adlı kitabındaki “Louvre'dan Çaldığım Heykel” hikâyesinde, “*evet Paris'teyiz. Nehrin üzerinden bulutlar akıyor. Rıhtımların kıyısında Verlaine'e benzer insanlar var. Paris sabahlarının serseri havası bilhassa bu saatlerde serseridir; akşamlarında, bütün elektrik parlıtlarına rağmen muzlim bir Baudelaire atmosferini her yerde bulabilirsiniz*” (1965a: 126) diyerek Paris'i, Fransız edebiyatçıları üzerinden anlatır. Sait Faik, bir röportajda, kendisine yöneltilen “*En çok hangi yazarları okudunuz? Hangilerinin tesiri altında kaldınız?*” sorusuna “*(...) beni kendime alıştıran André Gide olmuştur. Onun gibi hiç yazmadan Kafka'yı severim. Lautréamont en büyük dostumdur*” (Varlık Dergisi, 1953: 6) şeklinde cevap vererek Fransız şair ve yazarlarına olan yakınlığını ortaya koyar. Aynı hikâyede Sait Faik, Napoli'ye olan sevgisinden de söz eder: “*Napoli'de nasıl yerleşip kalmak, her akşam Vezüv'ü seyretmek, ay ışığında gladyatörler gibi denize girenlere bakmak, günlerce makarna yiyip şarkı söylemek arzusu ile üç, dört saat kaldım*” (1965a: 130). *Semaver* adlı kitabındaki “İhtiyar Talebe” hikâyesinde ise Sait Faik, Avrupalılara olan hayranlığını Afrikalıları ötekileştirmek sureti ile yapar. Sait Faik,

ihhtiyar adamı tasvir ederken “bu yürümeyip koşan Avrupalılara, bir Afrikalı atâleti çöküyordu” (1965a: 148) yorumunu yapar.

Halit Ziya, *İhtiyar Dost* (1937) kitabındaki “Tasarrufa Riayet” hikâyesinin girişine, şöyle bir not düşer: “Bugünün çocukları bilmezler, bir vakitler bizde az çok parasına güvenen, zevkini bilen, fazla olarak yiyeceğini, giyeceğini hariçten gelen şeylerden tedariki, bir süs, başkalarına karşı bir teveffuk sayan sınıf, yerli mallara rağbet etmezdi” (2008: 44). Halit Ziya, bu sınıfın geçerli bir mazeretinin (yerli mal bulamama ya da zevkine göre bulamama) olduğunu söyleyerek, “aşağıda gelen yazı, bu halin ihtiyar dostu ilhamından münakis bir infial levhasıdır” (2008: 44) der. “İhtiyar Dost”, elinde yediği “Peti bör”den anlatıcıya uzatır. Anlatıcının “peti böre” sıcak bakmaması üzerine İhtiyar Dost, bisküvi, kakao, un ve çikolata üzerinden İngilizleri, Fransızları, İsviçrelileri ve Amerikalıları över. Anlatıcının ikram ettiği bisküviyi yiyen ihtiyar dost, bir yandan da bisküvinin “nefâis” tadını anlatmaya başlar: “Ne güzel! Ne güzel!... dedi. Bu bisküvi İngilizlerin!... Zaten bu onlara mahsus gibidir. Dünyanın bütün bisküvilerini tecrübe ettim. **Onlarıkiyle kıyas kabul edebilecek bir tanesine tesadüf etmedim**” (Vurgulama bana ait, E.K.) (2008: 46). İngiliz bisküvilerinden sonra İhtiyar Dost, sözü Fransızlara ve İsviçrelilere getirir: “Her milletin kendine mahsus nefaisi var. Bakınız, kakao da Fransa mamulâtından. Hatta ben çikolata ile kakao arasında bir fark bile yaparım: Çikolata için İsviçre’yi tercih ederim. Sen bu fikirde değil misin?” (2008: 46) Söyledikleri ve soruları karşısında anlatıcının sessiz kaldığını gören İhtiyar Dost, anlatıcıya son olarak Amerikalılardan bahseder. “*Halis Amerikan unuyla*” yapılmış francalısından anlatıcıya tavsiye eden İhtiyar Dost, Amerikalıların çikolatasını “rüçhan” bulduğunu söyler. Yusuf Ziya Ortaç, ekmeğin vesika ile alındığı, süpürge tohumunun yemek olarak yenildiği bir dönemde, Halit Ziya Bey’in Yeşilköy’deki villasına gittiğini, orada “mahallelerin sulh günlerinde bile tatmadığı, zengin konakların artık unutmaya başladığı dünya nimetlerine” (Ortaç, 1960: 32) kavuştuğunu söyler. “*Pek şık, pek alafranga bir sakalla*” onları misafir eden Halit Ziya, misafirlerine neler ikram etmez ki: “Çay, süt, sütlü kahve, **kakao**, sonra peynirin her çeşidi... Reçeller, reçeller, reçeller... Çilek, muz, menekşe kokulu fondanlar...pastalar, şokolalı, kremli, meyvalı pastalar... **Bisküviler**, kuruvasanlar, briyoşlar, küçük ılık börekler...” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1960: 33). Halit Ziya, kitaptaki kimi hikâyelerin girişine şöyle notlar düşer: İhtiyar Dost’un Çarlık Rusya’ya karşı “dert anlatıyor” (2008: 107). “*Bu hikâye Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü için yazılmış ve neşredilmişti. İhtiyar Dostun onun neslini yeni nesle, dedeyi toruna bağlayan bir halka*”

(2008: 160). Halit Ziya, hikâyeyi yazdığında (1933), artık “ihtiyar” biridir. Ayrıca, Halit Ziya’nın hikâye başlarına düştüğü notlar ile kendi hayatı örtüşmektedir. Yani, kitaptaki “İhtiyar Dost” ile Halit Ziya’nın en azından yaş bakımından örtüştüğü söylenebilir. Halit Ziya, kıtlık yaşandığı bir devirde, villasında misafirlerine bisküvi ve kakao ikram ederken İhtiyar Dost, hikâye içerisinde bisküvi ve kakaonun yanında “francala” ikram etmeyi de ihmal etmez.

Bekir Sıtkı Kunt’un *Talkınla Salkım* (1937) adlı kitabındaki “Fahişe” hikâyesinde, Batı, yüceltmeye lâyık bir medeniyettir. Medenî olmanın ölçüsü, Batılılar gibi olmaktadır. Bir devlet dairesine, hademe alınacaktır. Kimin alınacağı bellidir; ancak aynı dairede çalışan, ama kadroda bulunmayan bir kadın, bu kadroya başvurmak için müdürün yanına çıkar. Müdür, kadını hademe kadrosuna almamak için ilginç açıklamalar yapar. Müdür, kadına hademenin yeri geldiğinde odun taşınması gerektiğini söyler ve kadına “*Sen taşıyabilecek misin?*” diye sorar. Kadından hiç beklemediği halde, “evet” cevabı alan müdür, kadını “medenî” kaygılardan dolayı işe alamayacağını söyler: “*Hayır, taşıyamazsınız, hem taşısanız da biz müsaade edemeyiz ki... çünkü medeniyette kadınlara hürmet edilir: Mantolarını erkekler giydirirler, hatta ellerini de öperler, efendim, daha ne bileyim ben, bir takım ıvır zıvır! Tabii biz de medeniyiz, kadına hürmet hususunda Avrupalılardan geri mi kalacağımızı zannediyorsun?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1937: 51). Müdürün gözüyle bakıldığında, Batılı medeniyet, kendisine yetişilmesi gereken yüce bir medeniyettir. Fakat “toplumcu gerçekçi” reflekslere sahip olan ve “*Sadri Ertem’in etkisiyle gerçekçi hikâyeler yazan*” Bekir Sıtkı’nın (Kudret, 1999: 36) bakış açısı, hikâyedeki müdür ile aynı değildir. İşe alınmayan kadın, hikâyenin sonunda fahişe olur. Bekir Sıtkı, müdürün “medenî” kaygılarını “*kuru laf*” (1937: 51) olarak görür. Hikâye, esasında “sahte medenîleşmeyi, Avrupalılaşmayı” tenkit eder. Bu tenkit, Cemil Meriç’in “*Tanzimat’tan beri hazır elbiseye meraklıyız, hazır elbiseye ve hazır medeniyete. Tefekkür kılıçla fethedilmez. Bir parça kendi kafamızla düşünmek ne kadar güç*” (Meriç, 2006: 55) ve “*medeniyet ne bir ülkenin imtiyazıdır; ne de bir kavmin*” (Meriç, 2007: 85) tenkitleriyle benzer bir tenkittir.

İzzet Melih’in *Her Güzelliğe Âşık* (1938) kitabındaki “Bir Resim ve Bir Adam” hikâyesinde de Batılıyı yücelten ifadeler vardır. Anlatıcı ile “zengin bir vezirin” oğlu, Venedik’te sohbet ederler. İsmi zikredilmeyen adam, anlatıcının mektepten eski arkadaşıdır ve Venedik’teki müzelerde ve saraylarda tercümanlık yapmaktadır. İsmi

zikredilmeyen adamın, müzedeki tabloların güzelliğini şöyle anlatır: “*Venedik saraylarında ve müzelerinde gördüğünüz meşhur tablolar*”ın “*bedî, en cazip, en şuh kadınlar*” gibi olduğunu söyleyen adam, onların “*Rafael’in Meryemleri gibi ilahî, saf ve masum*” göründüklerini söyler (İzzet Melih, 1938: 51).

Halit Ziya’nın İngiliz hayranlığına işaret eden hikâyelerinden biri de *Kadın Pençesi* (1939) adlı kitabındaki “Unutulmuş Mektup”tur. Hikâyede ismi zikredilmeyen genç kahraman; güzelliğine, hareketlerine ve kıyafetlerine hayranlıkla baktığı İngiliz kız Meri’ye âşık olur. Meri, ihtiyar kocası ile Büyükdere’de bir misafirhaneye konuk olur. Meri’nin ihtiyar kocasını Meri’nin babası sanan genç, hikâyenin sonunda hayal kırıklığına uğrar. Halit Ziya, hikâye boyunca Meri’nin fizikî güzelliğinden ve iffetinden bahis açar. Meri, “*saçlarının arasından pembe uçları gülümseyen kulaklarıyla, yakasının yarı açık bıraktığı tamamıyla teşekkül etmemiş gerdaniyla, ince ve solukça dudakları arasında çatalın ucunu ısırtıyor zannedilen düzgün beyaz dişleriyle, kanatları hassas bir ihtizazla titreyen ucu biraz kalkık burnu ile, gözlerinin üzerinde birer sarı gölge gibi hafif irtisamı fark edilen kaşları*” (2011b: 28) ile kendisine genci meftun etmiştir. Genç, Meri’nin ince ve nazik vücudunu gördükten sonra, “*onu daha layıkıyla görüp tanımadan, hayatıma hâkim olacak bir vücut diye*” (2011b: 26) hissetmeye başlar. Meri, fizikî güzelliğinin yanı sıra, iffetli olmasıyla da takdire şayandır; misafirhanede ortak yenen yemeklerde başını yerden kaldırıp kendisine bakan gözlere nazar etmez (2011b: 29). Müslüman-Türk toplumunda kadının güzel ve iffetli olması tercih nedenidir. İngiliz kızı Meri, âdeta *Felatun Bey ile Rakım Efendi*’deki Canan veya *Muhadarat*’taki Fazıla gibi hem güzel hem de iffetli bir karakter olarak çizilmiştir. Nurdan Gürbilek (2007: 82), Tanzimat dönemi yazarlarının, Avrupa ile özdeşleşen baştan çıkarıcı kadının, edilgen kılınmadığı takdirde tehlikeli olacağı fikrine iman ettiklerini söyler. Cemil Meriç’e göre (2006: 139) de kadın, Batı’dır ve Asya’nın akl-ı pîrânesi ile Avrupa’nın bîkr-i fikrini evlendirmek gayesi, yerini rezil bir zevkperestliğe bırakmıştır. Doğulu âşık, genç Batı’nın her nazına, her cilvesine katlanan biridir. Batılı kadınlara mesafe ile bakan kimi Tanzimat dönemi yazarlarının aksine Halit Ziya’nın Batılı kadını, “tehlikeli” değil; güzel ve iffetlidir.

Avrupa’yı gezen ve gördüklerini *Sarnıç* (1939) adlı kitabında, hâtıra formatında hikâyeleştiren Sait Faik’in hikâyelerinde de yabancılara ve azınlıklara sık sık rastlarız. Örneğin *Sarnıç* kitabındaki “Marsilya Limanı” hikâyesinde, İngiliz, Rum, Ermeni, Cezayirli ve Fransız gibi değişik milletlere mensup kimselerden bahsedilir. Anlatıcının

hayran olduğu millet, İngilizlerdir. İngilizlerin dış güzelliğine hayran olan anlatıcı, “*niçin Avustralya adaları yerlileri ile temasta bulunan sarı İngilizlerin çocukları bu kadar güzel oluyor*” (1965c: 140) diye kendisine sorar.

Marsilya limanını seyre koyulan anlatıcı, limanda İngiliz çocuklarının yanı sıra Lehli ve Cezayirli iki adamı da görür. Anlatıcı, Lehli ve Cezayirliyi tasvir ederken aynı zamanda Batı ve Doğu toplumlarını nasıl algıladığını da ortaya koyar. “*Elinde fırça, yüzünde boya resim çizerek dünyayı dolaşan dev gibi bir Lehli*”den (1965b: 140) söz etmesinin ardından ismi zikredilmeyen bir Cezayirli, anlatıcının dikkatini çeker. Fuhuş düşkününü, alkol bağımlısı ve kaba birisi olan Cezayirli, son derece tiksindirici bir şekilde şöyle tasvir edilir: “*Büyümüş tırnakları kıvrık saçlarına takılan adam Fransız bahriyesinden terhis edilirken, Cezayir’i bir daha görebilmek için kendisine verilen parayı üç gün içinde, Marsilya’nın dar, fuhuş kokan sokaklarında eritivermişti... artık kötü alkol buluyor, kötü sokaklarda kötü kızlar bu karayağz delikanlıyı bedava koynuna alıyorlardı*” (1965b: 140-141). Cezayirlinin günahı bunlarla da sınırlı değildir. Cezayirli, Batılı beyaz adamlarca yönlendirilmeye açık biridir: “*Paris’e gitmek için her şeye razıydı. Şişman adamlarla tanıştı. Beyaz sivri burunlu adamlar ona 20.000 frank mukabilinde bir cinayet işlettirdiler*” (1965b: 141). Hikâyenin sonunda Cezayirli, işlediği cinayetin ardından Paris’e gider. Anlatıcı ise, Marsilya’daki seyrine devam eder. Doğu’yu temsil eden Cezayirli, tiksindirici iken Marsilya’daki İngilizler, güzel yüzlüdür (1965b: 140). Murat Belge (2013: 24-25), azınlıklar üzerine çalışan kimi “milliyetçi ya da mukaddesatçı” yazarların, “sermayeden” yediklerini, “fahişe” diye karaladıkları Ermeniler ve Rumlar hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmadıklarını belirtir. “Sermayeden” yemek fikri, Sait Faik merkezinde de düşünülebilir mi? “*Büyümüş tırnakları saçlarına*” takılacak kadar tiksindirici olan ve “*güzel yüzlü*” Batılılar tarafından “*cinayet işlettirilebilecek*” kadar yönlendirmeye açık olan “*karayağz delikanlı*”nın ismi söylenmez. O, bir “Cezayirlidir.” Murat Belge’nin soruları yerindedir: “*(...) karaladıkları bu cemaatler hakkında ne biliyorlar? (...) kimi tanımış, kiminle konuşmuş, onlarla ilgili ne öğrenmiş ya da anlamışlardır?*” Ayrıca, Murat Belge, “hümanist” Sait Faik’in, “*insanlara düşman olmadığı gibi, hayvanların da dostu*” olduğunu söyler (2013: 150-151). “Ermeni Balıkçı ile Topal Martı” hikâyesindeki martıya bile tanınan “sevginin”, bir “Cezayirli”den” esirgenmesi, “hümanist” Sait Faik için dikkate değer bir durumdur.

Refik Halit Karay, *Bir İçim Su* (1939) adlı kitabındaki “Bir Son Bahar Gezintisi” hikâyesinde, Paris’i anlatır. Bir arkadaşıyla beraber bir buçuk aydan beri Paris sokaklarında olan anlatıcı, Paris’i gezmekten büyük “zevk” duyar. Paris’i “*kariş kariş gezen*”, “*bu kafeşanten senin, o bar benim, vur patlasın, çal oynasın, Tanrının günü ve gecesi eğlencede*” olan anlatıcı, Paris’in büyük parklarına hayran kalır (1939: 132). “*Avrupa büyük parklarını görmeyenlere kesilmiş, biçilmiş, budanmış, kılıfa, kıyafete, istife sokulmuş; mozaik gibi işlenmiş, şal gibi dokunmuş, ruh, manâ, cazibe verilmiş olan ziynet ormanlarını anlatmak imkânsızdır*” (1939: 132). Paris’i anlamak için Paris’e gitmek gerektiğini söyleyen anlatıcıya göre, Paris’in ağaçları bile insana “*aristokrat bir manzara*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 133) sunmaktadır.

Sabahattin Ali’nin *Sırça Köşk* (1947) kitabındaki “Çirkince” hikâyesinde ise, yüceltilen Yunan medeniyetidir. Hikâyenin başkahramanı anlatıcı, İzmir Selçuk’taki harabeleri ziyaret eder. Anlatıcı, harabeleri gezerken “*aydınlık Yunan medeniyetini*” düşünür. “*Eshabikehf mağaralarının önünde bir an durup düşündüm. Bembeyaz bir şehrin arka yamacındaki bu kapkara dağ içi mezarlarında yüzlerce yıl uydukları rivayet edilen yedi Hristiyanın hikâyesi, bana bu anda, dünyanın bir daha eşini görmediği Yunan medeniyeti üzerine çekilen karanlık örtünün bir timsali gibi geldi*” (1975: 155). Anlatıcıya göre, dünyada eşi görülmemiş aydınlık bir medeniyet olan Yunan medeniyetine, karanlık örtüyü çekenler, Agora’nın içlerinde yabanî incir ağacı çıkmasına izin veren, Arkadya Caddesi’ni bataklık ve sazlıkların arasında kaybeden ve Gymnasium’un mozaiklerini keçilerin tırnaklarına heba eden, buraya yerleşmiş olan muhacir ailelerdir (1975: 154-155). Anlatıcıya göre bir zamanlar burada insanlar, insan gibi yaşamaktaydı; ama şimdi buraları, muhacirlerin hayvanlarına kenef vazifesi görmektedir. Hikâyede, anlatıcının Yunan medeniyetini yüceltmek adına, muhacir Türk ailelerine, “*medeniyete karanlık örtü örttükləri*” ve “*insan gibi yaşamadıkları*” gibi ithamlarda bulunması dikkat çeker.

Haldun Taner’in *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi* (1949), *Tuş, Şişhane’ye Yağmur Yağıyordu*) adlı eserindeki “Heykel” hikâyesinde de, Batılıyı yücelten ifadeler vardır. Hikâyede ismi zikredilmeyen başkahraman, otuz senedir tiftik ticareti ile uğraşmaktadır. Başkahraman günün birinde kendi heykelini yaptırmaya karar verir. Başkahramanın heykelini yaptırmak istemesinde Avrupa’ya yaptığı seyahatin de etkisi vardır. İş dolayısıyla gittiği Avrupa’ya hayran olan başkahraman, Macaristan’a gider. Avrupa’ya ilk defa gittiği için gördüğü her şeye hayretle bakmaktadır. Fakat onu, “*en çok sokakları*

süsleyen heykeller alâkadar” (1970: 39) eder. “*Çoğu at üzerinde, eli kılıçlarının kabzasında, celâllü adamlar... Sonra düşündüm, onların bu azametli hâllerinde, aldıkları kahramanca pozların ve üzerinde oturdukları yüksek kaidelerin olduğu kadar*” (1970: 39) heykeltıraşların da rolü vardır. Batılılar gibi heykelini yaptıran başkahraman, heykelini evin bahçesine diktirmek için belediyeye başvurur. Ancak belediyeden izin çıkmaz; sadece Galatasaray’ın bahçesindeki Tevfik Fikret büstü gibi bir büstün, bahçesine konulmasına izin verilir.

On yedi yaşından beri “*hemen her sene ve bazen senede iki defa seyahat*” eden, “*Fransız edebiyatının başında bulunan Georges Duhamel’in, ‘gezmeli, dünyayı görmek için çok gezmeli.’*” fikrini şiar edindiğini söyleyen İzzet Melih, İngilizlerin ve Fransızların “seyahat etme” fikrini bizden çok evvel hayata geçirdiklerini söyler (İzzet Melih, 1938: 107-108). Fransa, İngiltere ve Venedik gibi Avrupalı şehirleri gezen ve buradaki hâtıralarını kaleme alan İzzet Melih’in *Her Güzelliğe Âşık* kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, Batı’yı ve Batılıyı yücelttiği görülür. Hikâyenin başkahramanı olan Abdülhak Nazmi, ölmeden önce sevgilisi Semin’e, “*Bir dine inananlar, son saatlerinde, dualar, mukaddes kitablardan parçalar dinlemek isterler. Benim dinim güzellik ve aşk idi. Benim ilâhlarım, Michehel-Ange, Beethoven ve Baudelaire gibi sanat ilâhları olmuştur*” (1938: 23) diyerek Batılılara olan hayranlığını tapma derecesine vardırır. Abdülhak Nazmi, sevgilisi Semin’i, “*Botiçelli’nin ‘ilkbahar’ tablosunda, ortada duran sarı kıza benzediği için*” (1938: 23-34) sever. Abdülhak Nazmi, ölmeden önce, Semin’den eski sevgililerinin kendisine yazdığı mektupları okumasını rica eder. Semin, ölmek üzere olan bu adamın talebini istemeyerek de olsa kabul eder. Samin, Emel’in Abdülhak Nazmi’ye yazdığı mektubu okumaya başlar. “*Şimdi yalnızım ve seni düşünerek “Appassionata”yı çalıyorum. Beethoven’in musikisini, insan dehasının en yüksek tepesi olarak telâkki ettiğini hatırlıyorum ve sana hak veriyorum*” (1938: 24). Mektup bittikten sonra Abdülhak Nazmi, fevkalâde piyano çalan Emel’e “*Appassionata*” adını koyduğunu söyler (1938: 25). Mektupların okunmasının ardından Abdülhak Nazmi ölür. Anlatıcı, onun ölümünü, “*Don Juan’ın ruhu uçup gitti*” (1938: 30) sözleri ile anlatır.

İlhan Tarus’un *Apartman* (1950) adlı eserindeki “Miro” hikâyesinde, ideal bir tip olarak gösterilen Batılı bir kahraman vardır. Hikâyenin başkahramanı Miro, Osmanlı devrine ait bir roman yazmaktadır. Miro’nun yazdığı romanda, ismi zikredilmeyen başkahraman şöyle tanıtılır: “*Hangi milletten olduğunu bilen yoktu. Ya Yugoslavya’da*

Slovak bir babanın sulbünden ve Fransız bir ananın karnından doğmuştu; yahut da Lehistan'da bir Bulgar hamalla bir Alman çingenesinin birleşmesinden hâsıl olmuştu" (Tarus, 1950: 60) İsmi ve milleti belli olmayan bu adamın, anlatıcının da arasında bulunduğu arkadaşları arasında hayranlık duyulacak meziyetleri vardır: Bu adam "*dört canlı Avrupa dilini ana dilinden daha iyi biliyor, torbasında Sorbon'un felsefe doktorasıyla Lâhey'in müzik nazariyatı sertifikasını ve cenubî Karolinin siyasî ilimler şahadetnamesini*" taşır. "*Türkçenin bulunduğu muhite bol bol yeten lehçesini bir haftada ve memleketimizdeki zihniyeti, fikir gidişini de bir ayda öğrendi. En yüksek ilim ocaklarımızda varılmayan mukadderat hükümlerini elde edip bize okutması için de iki aydan az fazla bir zaman kâfi geldi*" (Tarus, 1950: 60).

Halit Ziya'nın aldığı Batılı eğitim kadar, İzmir'de azınlıklarla ve yabancılarla beraber büyüdüğü muhit (Uşaklıgil, 2005: 27) de onun Batı algısına tesir eder. İzmir'de Fransız papazlarının idaresindeki rahip mektebinde okuyan Halit Ziya'nın (Uşaklıgil, 2005: 27) hikâyelerinde sık sık Batı'yı; Batı'nın edebiyatını, musikisini, tiyatrosunu yücelten cümleler bulmak mümkündür. Örneğin *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitaptaki "Gerilere Doğru" hikâyesinde, Garp musikisinin kendisini şiddetle cezbedtiğini vurgular: "*Gayet mükemmel, Amerika mamulâtından, elektrik cereyanıyla işler, sesi bir radyo gibi lambalarla alıp nakleder bir gramofona ve pek zengin bir plak mecmuasına mâlikim... Daima garp musikisinin üstatlarından, mesela Bach'tan, Gluck'ten, Mozart'tan, Beethoven'dan parçalar çalarak kiminde ruhanî bir zevk ile mest olarak uyuyurum*" (2005: 33). Batılı bestecileri dinleyerek gençliğine geri dönen Halit Ziya, kendisini sarhoş eden bestecileri ve eserlerini şöyle sıralar: "*Waldteufel'den mesela Dolores, Myosotis, İvanovici'den Tuna Dalgaları, Strauss'tan Şark masalları vs. bunlar beni gençliğimin henüz acılarla yaralanmamış şetâretine götürür ve bahtiyar yahut hülyakâr bir valsın dalgaları içinde sanki yeniden canlandırarak döndürür, sarhoş eder*" (2005: 33). Bunların yanı sıra, Batı'dan ithal ettiğimiz operetler de Halit Ziya'nın ilgi alanındadır. Offenbach, Lecocq, Verney ve Planquette, onu, yirmili yaşlarındaki emellerine götürür (2005: 33-34). Fransız operet kumpanyalarının sadık müdavimi olan Halit Ziya, opera bitince "*gayşolmuş bir halde, gece yarısında, تنها sokakları aşarak eve dönerken bunlardan kalan nağme bakiyeleri zihninde çalkalanarak gider, yatağına atılır ve uykusunun içinde bile onların ihtizazıyla rüya görür*" (2005: 34). Halit Ziya'nın Batı'dan ithal edilen güzel sanatlara meftuniyeti bu kadarla da sınırlı değildir. Garp musikisini, tiyatrosunu ve operasını bilen ve bunlara hayran olan Halit Ziya, hikâyede valsi de bildiğini vurgular. Anlatıcı,

Mascotte'nin valsini dinlemek için arkadaşından müsaade ister. “*Biraz o havanın sekriyle kendimi unutayım*” (2005: 49) diyerek valsin havasının kendisini sarhoş edecek kadar etkili olduğundan bahseder. Batılının müziği gibi kadınları da asildir. Halit Ziya, hikâyede, Paris’te gördüğü iki ihtiyar Fransız kadından bahseder. Anlatıcı, Fransız kadınların asilliğinden, zarafetinden etkilenir. Anlatıcının kız kardeş olduklarını düşündüğü kadınlar, “*muhakkak Fransız asaletine mensup, eski geleneklere merbut*”turlar (2005: 36).

Aynı hikâyede Halit Ziya, romanlarını okuduğu Fransız yazarlara olan hayranlığını da dile getirir. Alexandre Dumas, Eugène Sue, Frédéric Soulié, Paul Féval ve Calmann-Lévy; onun, “*yuttum, sömürdüm, hatmettim*” (2005: 42-43) dediği yazarlardır. Hususiyile Xaier de Montépin’in *Cambazın Kızları* romanının vak’asına, sanatına, icat ve hayal kuvvetine hayran kalmıştır (2005: 43). Ona göre, polisiye romanda da, “*muvaaffak olan İngiliz ve Amerikan muharrirlerdir*” (2005: 41). Hikâyede, Halit Ziya’nın Batılıları, daha çok sanat ve edebiyat alanında yücelttiği görülür.

2.4. Dinî Yaklaşım

Hikâyelerdeki yabancılar ve azınlıklar; kendileriyle, diğer kahramanlarla veya günlük hayattaki meseleler ile ilgili birtakım dinî ifadeler kullanmaktadır. Azınlıklara mensup veya yabancı karakterler; Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik ya da Yaratıcı ile ilgili, “dinî” başlığı altında toplanabilecek birtakım fikirler ortaya koyarlar. Ayrıca hikâyelerde, azınlık mensubu kahramanların, İslâmiyet’e dair algıları ve yazarların gayrimüslimlerin dinlerine yönelik yorumları dikkat çeker.

Sanat eserleri ile dinin ilişkisine değinen Mehmet Aydın (1997: 294), dinin sanatın hem formuna hem de muhtevasına tesir ettiğini ifade eder. Tanpınar (2003: 64), XIX. asırdaki yenilik hareketlerinin, hakikatte, bir medeniyetten öbürüne geçmek olduğunu, asırlardan beri inanılan ve uğrunda mücadele edilen değerlerden ayrılmak anlamına geldiğini ifade eder. İzmir’de Fransız papazlarının idaresindeki rahip mektebinde okuyan Halit Ziya’nın (Uşaklıgil, 2005: 27) ve tahsil için Avrupa’ya giden Sait Faik’in (Taş, 1988: 5) hikâyelerinde, örnek alınan yeni medeniyetin Batı medeniyetinin dinine ait, yani Hristiyanlığa ait ifadelerin bulunması normaldir. Cemil Meriç’e göre ise, “medeniyet değişikliği” ile Türk aydınında İslâmiyet ötelenmek istenir. Meriç, bu durumu şöyle açıklar:

“Avrupa Tanzimat'tan beri aynı emelin kovalayıcısıdır: Türk aydınında mukaddesi öldürmek. Mukaddesi yani İslâmiyet'i. Bu mukaddesin yerine kendi mukaddesini aşıl原因amazdı. Çünkü misyonerin hedefi, Devlet-i Âliyye'yi Hristiyanlığa kazanmak yani, Devlet-i Âliyye ile bütünleşmek değil, ezeli düşmanını "etnik" bir toz yığını haline getirmektir, istediği kalıba sokacağı şuursuz ve iradesiz bir toz yığını. Kaldı ki İslâm'a teklif edeceği bir mukaddesi de yoktu, Avrupa'nın. Tahrip ameliyesi hiç değilse aydınlar "kesimi"nde tam bir başarıya ulaştı. Batı'nın muharref Hristiyanlığa tevcih ettiği tenkitleri kendi dinimiz için de geçerli sandık” (2006: 176).

Bayram Yılmaz (1996: 38), Kur'ân-ı Kerim'den etkilenen Goethe'nin Kadir Gecesi'nde, “Kuran-ı Kerim'in Peygambere semadan indirildiği bu mübarek geceyi o (Goethe burada kendinden bahsediyor) niçin hürmetle tesid etmesin” dediğini ve ömrünün büyük bir bölümünü İslâm dinine hürmet ederek geçirdiğini ifade eder. Goethe'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Batılıların İslâmiyet'i merak etmeleri yeni bir hâdise değildir. Batılıların bu merak duygusundan faydalanan hikâyecilerimiz, eserlerinde gayrimüslimlerin Müslüman olmalarını da dile getirirler. Yazarların ve hikâyelerdeki Müslüman-Türk karakterlerin, Hristiyanlık ve Yahudilik ilgilerinin yanı sıra azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin İslâmiyet'i merak etmeleri de dikkat çekicidir.

Ercüment Ekrem Talu, *Güldüren Kitap* (1927) adlı eserindeki “Yahudi'nin Sualî” hikâyesinde, bir Musevî ile bir Hristiyan'ı konuşurur. Okuyucuda tebessüm uyandırmayı amaç edinen hikâyede, ismi zikredilmeyen Yahudi karakter, Hristiyan'ın dinî inancı ile alay eder. Hristiyan karakter, bir cenaze merasiminde istavroz işareti yapar. Hristiyan'ın bu hareketi üzerine Musevî sorar: “Siz Hristiyanlar niçün salib yapıyorsunuz?” Hristiyan karakter, “Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini takdisen...” diye cevap verince Musevî onun inancıyla alay eden şu cümleyi kurar: “Ya hazret-i İsa kazığa geçirilmiş olsaydı ne yapardınız?” (1927: 36).

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “Yahudi Mabedi” hikâyesinde ise, Musevî Hahambaşı aracılığıyla Musevîlerin paraya olan düşkünlüğü vurgulanır. Musevîler, bir ibadethane yaptırmaya karar verirler. Ancak ibadethanenin şekli konusunda, münakaşa çıkar. Münakaşa esnasında söz alan hahambaşı, Musevîlerin paraya olan düşkünlüğünü bildiği için şöyle bir teklifte bulunur: “Bana kalırsa mabedimizi kasa biçiminde yapalım. O zaman bütün Musevîler, bu mukaddes bina içinde ibadet etmek için koşacaklardır!” (1927: 37). “Musevîlerin” paraya olan düşkünlüklerinin dinî bir kimliğe sahip olan hahambaşı tarafından dile getirilmesi dikkat çekici bir husustur.

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Keramet” hikâyesinde de, hahambaşı olan bir karakter vardır. Rebeka, kocası İzak’ın evden kaçması üzerine çareyi hahambaşına gitmekte bulur. Hahambaşıya “iltica” eden Rebeka, ona şöyle bir soru sorar: “*Haham Efendi! Sen büyük, akıllı bir adamsın. Er şeyi bilirsin. Benin kocası İzak evden kaçdı. Acaba yine yelecek mi?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927: 54). Önündeki kitaba bakan hahambaşı, Rebeka’ya “*Korkma! İzak kamış bayramında yelecek!*” diye cevap verir. Kapıdan çıkan Rebeka’ya yetişen hahambaşının uşağı ise, İzak’ın bir daha eve gelmeyeceğini söyler. Rebeka’nın “*Niye?*” diye sorması üzerine uşak, “*Haham kitaba bakıp söyledi, ben senin suratına baktım da söyledim*” der (1927: 54).

Ercüment Ekrem, *Güldüren Kitap* adlı kitabındaki “Hahamın Vaazı” hikâyesinde, hahamın düştüğü trajikomik durumu anlatır. Avram, “Hamursuz Bayramı” vesilesiyle havraya gider. Meşhur bir hahamın vaazında hazır bulunur. Ertesi gün, aynı haham, Avram ile sokakta karşılaşır. Haham sorar: “*Dünkü vaazımı nasıl buldun?*” Avram, “*bütün gece uyuyamadım*” deyince haham sevinir ve “*o kadar çok müteessir mi oldun?*” diye sorar. Avram’ın cevabı komiktir: “*Öyle değil. Yünlüün uyuyuncaz yiceleri beni uyku tutmaz. Ağnadın mı?*” (1927: 67).

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “Kuyuda” hikâyesinde, Hristiyanların ve Yahudilerin dinî tatilleri, mevzu bahistir. Avram, bir gün kuyuya düşer. Kuyudan gelen sesi işiten komşusu Arten, hemen Avram’a bir merdiven uzatır. Avram ise, merdivene binemeyeceğini söyler. Bugün kutsal günleri olan cumartesi günüdür. Avram, “itikadına” uyararak bütün gün hiçbir iş yapmadan kuyuda, çamur içinde kalır. Ertesi gün Avram, komşusuna bağırır: “*Arten, Arten beni dışarı çıkar*”. Fakat bu sefer de Arten, Avram’ı çıkarmaz. Arten, Avram’a, “*Bilmiyor musun bugün pazardır (...) Bugün de ben iş tutamam*” (1927: 78) der.

Güldüren Kitap adlı eserdeki “Kasaba Ufak” hikâyesinde, Ercüment Ekrem ismini zikretmediği bir hahamdan bahseder. Haham, Salamon’u evlendirir. Düğünden bir müddet sonra Salamon, hahama gelir ve ona kendisini aldattığını söyleyip “*yazıklar olsun sana*” der. Hahamın “*Ne var ki?*” diye sorması üzerine Salamon, kendisine karı diye verdiği “kaltağın”, bütün kasaba halkı ile yatan düşmüş bir kadın olduğunu söyler. Bu kötü manzara karşısında, hahamın cevabı ilginçtir: “*Ne çıkar be! Kasaba ufacak*” (1927: 89).

Ercüment Ekrem, *Güldüren Kitap* adlı eserindeki “Pis Hayat” hikâyesinde, dinî bir kimliğe sahip olan papazı, çok farklı bir şekilde takdim eder. Ermeni Bedrus, bir gün

kiliseye günah çıkarmaya gider. Bedrus, otuz sene boyunca yaptığı günahları bir çırpıda sıralar: Karılar ile yediği paralar, haftada bir değiştirdiği metresler ve müsrifçe yediği paralar. Bedrus'un anlattıklarını duyan ismi zikredilmeyen papaz, “*Ne pis hayat, böyle hayatın içini köpek pislesin*” (1927: 110) der. Papazın kendi hayatına tepki verdiğini düşünen Bedrus, papazdan günahlarının affı için, Allah'a dua etmesini ister. Bedrus'un kendisini yanlış anladığının farkına varan Papaz, ilginç bir şekilde şöyle söyler: “*Pis hayat diye senin için demiyorum. Kendim için diyorum ki bu saydıklarının hiç birini yapmamış budala gibi burada yaşamışım*” (1927: 110).

Yine *Güldüren Kitap* adlı kitaptaki “Hahamla Papaz” hikâyesinde, dinî kimliğe sahip papaz ve haham mizah amacı güdüldüğü için ilginç bir şekilde tasvir edilir. Papaz, “*hahama takılmak*” (1927:117) için şöyle der: “*Musa Tur-u Sina'ya çıktığı günü kazara güneş çarpsaydı bugün yer yüzünde bir Yahudi milleti bulunmazdı, değil mi?*” (1927:117) Haham, gülererek cevap verir: “*Evet dedi, fakat Meryem ana korkup da çocuğunu düşürseydi, acaba siz ne halt ederdiniz?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1927:117).

Güldüren Kitap adlı kitaptaki “Boş Boğazlık Etmiş” hikâyesinde, Ercüment Ekrem, papazı, zina eden bir karakter olarak gösterir. Bir gün papazın biri, kilisede zina aleyhinde konuşmaktadır. Papaz Efendi, vaaz ederken dinleyenlerden biri öne atılır ve şöyle der: “*Ne atıp tutuyorsun? Senin de metresin var!*” Papazın cevabı trajikomiktir: “*Senin de amma boş boğaz karın varmış!*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1927: 118).

Sadri Ertem, *Korku* (1934) adlı kitabındaki “Seylânda Aşk ve Cinnet” hikâyesinde, Totemizme inanan Seylân yerlilerini anlatılır. Bir Bahriye mülâzimi, “Büyük Harp” sırasında İngilizlerin kontrolünde olan Seylân adasına esir düşer. Mülâzim, adada ismi zikredilmeyen bir yerli kadına vurulur. Anlatıcının “Seylânlı” dediği kadın, Totemizm'e inanmaktadır. Seylânlı kadın, mülâzime eski sevgilisi Singapella'ya çok benzediğini söyler. Ve anlatıcıya “*eğer onun totemindensen seni de öldürürler*” der. Hayret içinde kalan mülâzim, “*Niçin*” diye sorar. Seylânlı kadın, Singepella'nın “siyah papağan eti” yediği için yerliler tarafından öldürüldüğünü belirtir. Çünkü Singepella, Seylânlıların “*totemi olan papağanı*” yediği için “*kafir*” ilan edilmiştir (1934: 121-122). Duydukları karşısında dehşete kapılan mülâzim, papağan eti yemediğini söyler. Bunun üzerine Seylânlı kadın ile mülâzim beraber olmaya başlarlar. Beraber “yatan” ve “kalkan” mülâzim ile Seylânlı kadının, bir çocukları dünyaya gelir. Mülâzim, çocuğuna isim koymak ister. Seylânlı kadının annesi, mülâzime “*O benim büyük babamdır*” diye ilginç bir söz söyler.

Mülâzim'in Seylânlı kadına, “*Annen neler söylüyor, bu çocuk seninle benim değil mi?*” demesi üzerine Seylânlı kadın, ilginç bir şekilde “Hayır” cevabını verir. Totemizm inancına sahip Seylânlı kadın, bu çocuğun yetmiş sene önce ölen “*büyük babası olduğuna*” inanmaktadır. Mülâzimin “*Hayır bu çocuk benim. Benim kanım, benim canım*” demesi üzerine Seylânlı kadının annesi, hükmü verir: “*Bu adam deli oldu*” (1934: 123-124). Mülâzim, mütareke imzalanıncaya kadar “*siyah papağan tumarhanesinde kalır*” (1934: 124).

Halit Ziya ise, *Onu Beklerken* (1935) adlı kitabındaki “Hazin Cuma” hikâyesinde, din vesilesi ile tüm insanların bir araya geldiklerini anlatır. Balkan Savaşları öncesindeki Müslümanların hazin durumuna işaret edilen hikâyede, farklı milletlere mensup insanların iltica ettikleri camideki hâlet-i ruhiyeleri şöyle tasvir edilir:

“*Şimdi çıplak ayaklarla, arkalarında beyaz gömlekleyle Fas’tan Mısır’a, Cava’dan Hint’e, Kaşgar’dan Taşkent’e, Basra’dan Kosova’ya kadar hayattan bütün kara bahtının hissesi inlemekten ve sızlanmaktan ibaret kalan bu mazlum insaniyet gelip bu mülteceada toplanırken hep birlikte ağlıyor; aczini, sefaletini, yeisini ve mahrumiyetini, derdini ve elemi bir matem haykırışı içinde tekrar ediyor ve bu enîn ve ıstırap neşideleri sanki hepsi birleşerek o sesin içinde toplanıyor, o ses hepsinin birleşmiş bir şikâyeti oluyordu*” (2011a: 114).

Avrupa’da Grenoble, Paris, Strassbourg, Lion ve Marsilya gibi Hristiyan memleketlerinde, Türkiye’de ise Burgazada ve Şişli gibi gayrimüslimlerin yaşadıkları yerlerde bulunan (Lekesiz, 2007: 452) Sait Faik’in, başta Hristiyanlık olmak üzere diğer dinlere mensup insanların hayatlarına yakından tanık olduğu görülür. Sait Faik, *Semaver* (1936) kitabındaki “Son Vapur” hikâyesinde, vapurda beraber seyahat ettikleri bir papazı anlatır. Anlatıcı, vapurda karşılaştığı papazdan teselli bulmaktadır. “Zevki” uçucu bir gaza benzeten papaz, zevkin mütemadiyen değişmesi gerektiğini; fakat her değişmeden sonra insana hüznün ve ıstırapın çöktüğünü söyledikten sonra anlatıcıyı etkileyen şu ifadeyi kullanır: “*Evlâdım, yegâne saadet Allah’tır*” (1965a: 169). Bu söz üzerine, anlatıcının “*karanlıktan ve kimsesizlikten beklediğim teselli bir papazdan aldığım için kızardım*” (1965a: 169) demesi, papazdan etkilendiğini ve papazı olumlu tasvir ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, anlatıcının dinden medet umduğu için kızardığını söylemesi, dinî inancının zayıflığını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

İlhan Tarus, *Doktor Monro’nun Mektubu* (1938) kitabındaki “Casus” hikâyesinde, Çinlilerin yardım istedikleri “Buda”dan söz eder. Çin kıtası, Yang-çe nehri yakınlarında

ilerlerken yolunu kaybeder. Kıtanın en önünde yer alan ihtiyar Çinli zabıt, askerlere “ilerle” emrini verir. Havanın çok karanlık olduğunu söyleyen yüzbaşı, ihtiyar zabite “*Yolları bulabilecek miyiz?*” diye sorar. Zabıt, kendinden emin bir şekilde, “*Buda’nın inayetiyle buluruz yüzbaşım*” (1938: 114) der. Çin ordusunu, karanlığın yanı sıra açlık da rahatsız etmektedir. Çin kıtasına öncülük eden ihtiyar zabıt (Li-Yang-Su), aynı zamanda bir manastırda rahiptir de. Li-Yang-Su’nun yardımıyla yüzbaşı ve açlık çeken ordusu, bir Çin mabedine giderler. Açlıktan kıvranan Çinli askerler, mabedi yağmalarlar. Ertesi gün, yüzbaşı ile ihtiyar Li-Yang-Su mahkemeye çıkarılır. Mahkeme, Li-Yang-Su’nun Buda’ya ihanet eden bir casus olduğuna hükmeder. “*Mensup olduğu ulu sarayın yollarını o saraydan aldığı mumla aydınlatarak, büyük Buda’nın aleyhine en şenî bir casus gibi hareket eden şu mülevves ihtiyarla şu eşkıya reisinin kellerinin*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 119) kesilmesine karar verilir. Kesilen kellelerle verilecek “*hükümü bekliyen sahibimiz ve hamimiz büyük Buda’nın tatmin edilmesi*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1938: 119) sağlanır.

Refik Halit Karay, *Bir İçim Su* (1939) adlı kitabındaki “Bir Münzevi” hikâyesinde, Lübnan’da gördüğü bir İspanyol papazdan bahseder. Refik Halit, hikâyenin girişine “*Lübnan yamaçlarında*” (1939: 74) diye bir not düşer. Anlatıcı, önce şehri tasvir eder. “*Sağımızdaki uçurumun bin metre aşağısında Bahrisefit, solumuzdaki sırtın bin metre yukarısında da Cebeli Sannin vardı*” (1939: 74) Anlatıcı, “*birisi ezici, diğeri çekici bu iki haşmetin ortasında simsiyah feraceli iki Maroni rahibi ile beraber*” (1939: 74) iken İspanyol papazın bulunduğu manastıra gider. “*Bu, şişman bir Garp papazıydı, sesinde ve yüzünde Lâtin ahengi ve Lâtin neş’esi taşıyordu. İzahat verdiler: Fransisken tarikatine mensup bu altmışlık İspanyol, yirmi senedir Lübnan’ın şu ıssız, kırk odalı manastırı içinde, Maronilerle muhat, yapayalnız, müritsiz ve ümitsiz yaşayıp gidiyordu*” (1939: 75). Bu yapayalnız İspanyol papaz, her ne kadar memnun gözükmeye çalışsa da, anlatıcı onun “*yirmi senelik inziva ve gurbetin yüreğe işlemiş zehrini*”, “*ızdırabını*” ve sesindeki “*hüznünü*” hissetmektedir (1939: 75-76). Anlatıcı, İspanyol papazını manastırında tek başına bıraktığı zaman hüznünden boğulacak gibi olur. Refik Halit’in acıma hisleriyle yaklaştığı ve “*zavallı*” (1939: 75) diye nitelediği, hüznüyle hüznü olduğu İspanyol papazın gerçek hayatta yaşıyor olabileceği düşünülebilir. Çünkü sürgüne gönderilen Refik Halit, *Bir İçim Su* kitabını, sürgündeyken gördüklerini hikâyeleştirme suretiyle oluşturur. Hikâyenin girişindeki notun haricinde, kitabın girişinde de, “*bu BİR İÇİM SU, kurtulan*

yanmış yolcunun o menbaa takdim ettiği bir adaktır” (1939: 7) diyerek bu duruma işaret eder.

Samet Ağaoğlu, *Strazburg Hatıraları* (1944) adlı eserindeki “Üniversite” hikâyesinde, Strazburg Üniversitesi’ni anlatır. Anlatıcı üniversiteye gittiği ilk gün, kafaları traş ettirilmiş genç papazları görür. İlahiyat Fakültesi öğrencileri olan bu gençler, siyah cübbeleri ile manastır hayatı yaşamaktadırlar (1945: 24). Anlatıcıya göre, aynı çatı altında yer alan Protestanlar ve Katolikler, “birbirlerini çürütmeye” çalışmaktadırlar. Onların ortak noktası ise, papaz talebelerinin hepsinin çalışkan olmalarıdır. Bizdeki medrese öğrencileri ile papaz öğrencilerini karşılaştıran anlatıcı, onların dinî eğitimlerinin yanı sıra “riyaziye, felsefe ve hukuk gibi diğer kısımlarda da” çalıştığını vurgular. Bu genç papazların her biri, anlatıcıyı etkiler. “*Bu çok genç ve zeki bir Çek papazıydı. Diğer birisi vardı ki, Hititler üzerine geniş bir ihtisas sahibiydi. Bir üçüncüsü de benim arkadaşım. Alzaslı genç adam (...) aynı zamanda yaman bir sporcu idi*” (1945: 24). Anlatıcının Alzaslı arkadaşı, niçin papaz olduğunu da, anlatıcıya anlatır. Alzaslı papaz, bir gün kayak yaparken arkadaşının uçurumdan aşağıya düştüğüne şahit olur. Papaz, aşağıya düşen arkadaşının feryatlarını hiç unutamamıştır. Papazın, “*her tefekkür ve ibadet anında tekrar işitiyorum*” dediği bu ses, ona “*hayatı ve hayatın yegâne gayesini*” öğretir (1945: 24). Bu dakikadan sonra, papaz kararını verir: “*Kendimi insanın en temiz tesellisi olan dine vereceğim ve herkes bu suretle benim anam, babam, kardeşim olacak*” (1945: 25). Samet Ağaoğlu, Strazburg’da gördüğü papazlardan etkilenir. En azından onların, “*derin bir tevekküle*” (1945: 18) sahip olduklarını düşünür. Hikâyenin son cümlesi, çarpıcıdır: “*Herkes bu suretle benim anam, babam, kardeşim olacak*” (1945: 25). Bu vurgu, Samet Ağaoğlu’nun kitabının önsözüne yazdığı vurgu ile benzerdir: “*Biz orada (Strazburg’da E.K.) Türk, Fransız, Alman, İngiliz, Çinli ve Amerikalı olarak yalnız birer insandık. İnsan olarak birbirimizi çıldırastıya sevdik*” (1945: 8). Samet Ağaoğlu, 1932 yılında Strazburg’da bulunur (Alangu, 1965: 38). Dolayısıyla o dönemde, zaten medreseler açık değildir. Osmanlı dönemindeki medreseler tenkit edilir. Ağaoğlu, bir röportajında (Baydur, 1960: 15), Türk cemiyetinin Cumhuriyet dönemi ile “*hür düşünce ve hürriyet*” prensiplerinde, “*tekâmül*” ettiğini vurgular. Medreselerdeki talebelerin tenkit edildiği hikâyede, “*çok zeki*” diye övülen papazların “*insanî*” ifadelerine vurgu yapılması, dikkat çekici bir durumdur.

Samet Ağaoğlu, yine *Strazburg Hatıraları* kitabındaki “Rahibin Aşkı” hikâyesinde, Rahip Pastör Netter’in “hazin” aşk hikâyesini anlatır. Rahip Pastör, “ahlâken hafif” olan,

“uzun yatak odası tecrübelerine” (1945: 72-73) sahip “Silli” adlı bir Alman kadına âşık olur. Rahip, Silli’yi, “*mukaddes bir şeyi sever gibi*” (1945: 74) sever. Rahip, anlatıcının nazarında çok bilgili, saf ve iyi bir dindardır (1945: 76). “Dikkate şayan olan” rahip, Haydelberg’de felsefe doktorası yapan, aynı zamanda ilâhiyat doktoru olan ve geniş bir malûmata sahip “*hakikî bir hatip(tir)*” (1945: 76). Rahip ile Silli’nin dünyaları çok farklıdır. Silli, önünde diz çöküp aşkını itiraf eden rahip ile alay edebilen birisidir. Silli, rahibin söylediklerini anlatıcıya şöyle ifade eder: “*Bilseniz bana neler söyledi. Bende Allah’ın pek az kullarına nasip ettiği o ilahî yüz varmış ve beni sevmesi onun Allah’a karşı olan en güzel ibadeti imiş! Ben onun için bir ruh, manevî bir varlık imişim. Hülâsa edeyim, pastör beni Allah’ı sever gibi seviyormuş!*” (1945: 76). Anlatıcı, Silli’ye, onu sevip sevmediğini sorunca Silli, rahibi “*kuvvetli bir genç*” olduğu için sevdiğini belirtir. Silli’nin “*biraz hafif bir kız*” olduğunu kabul eden rahip, onunla evlendikten sonra Silli’nin “*Kilisenin ve Mukaddes Kitabın derin hakikati*” (1945: 77) altına gireceğini düşünür. Rahip, bir gün Silli’yi vaaz yaptığı kilisesine götürür. Silli’ye, “*Meryem’in kucağında İsa’yı tutan resminin önünde*” diz çökerek evlilik teklifi yapar. Rahibin evlenme teklifinin içinde, birçok dinî vurgu vardır: “*Silli, dedi, Mukaddes Bâkire’nin mukaddes huzurundayız. O bize sevmeyi, kendini vakfetmeyi, ıstırap çekmeyi öğretti. O bize en geniş ve güzel saadetin sevmekte olduğunu gösterdi. Size bu Aziz Ana’nın karşısında elimi uzatıyorum ve diyorum ki, benim zevcem olunuz ve benimle beraber ıstırap çekenlere huzur ve sükûn veriniz, sevmeyi bilmeyenlere sevmeyi öğretiniz*” (1945: 78-79). Rahibin ciddi ciddi evlenmek istediğini anlayan Silli, rahipten iki gün ister. Silli, hayatını *İncil* okumakla “*İsa’ya, Meryem’e dua etmekle*” geçiremeyeceğini söyleyerek ertesi gün valizini toplayıp kaçar. Rahip, birkaç gün sonra Silli’yi, “*genç ve esmer bir delikanlıyla*” görür. Kendisinin “*çok ağır tahkir*” edildiğini düşünen ve “*hıçkırıklarına*” mani olamayan rahip, bir müddet sonra da intihar eder. Anlatıcı, hikâyede “*gerçek bir dindar*” olan papazı, olumlu gösterir. Papazın sevgisi, sadece bedenî hazlara dayanan bir sevgi değildir; papaz, ahlâkça hafif olan Silli ile dinî bir gaye için de evlenmek ister. Papaz, Silli’nin kendisini aldattığını anlayınca “*bu güzel kıızı dinin temiz bir kadını*” (1945: 80) yapmak istediğini; ancak bunu başaramadığını söyler. Anlatıcı, Silli’nin “*ahlâksızlıklarını*”, nasıl bir kadın olduğunu rahibe anlatmaya başlayınca rahip, “*Mümkün mü? Mümkün mü?*” diye tereddüt geçirir. Bunun üzerine anlatıcının, Silli’nin ahlâksızlıklarını rahibe ispatlamak için, “*Yahoda’nın İsa’yı satması mümkün müydü? dedim. Fakat işte sattı. Silli böyle bir kızdır*” (1945: 80) diyerek dinî bir teşbih yapması da dikkat çekicidir.

Sait Faik'in *Lüzumsuz Adam* (1948) adlı eserindeki "Papaz Efendi" hikâyesinde ise, ilginç bir Papaz portresi vardır. "İsteddiği gibi yaşayan" Papaz Aleksandros, Allah'ın bizleri, yaşamak, hayattan kâim almak için yarattığına inanır.

"Yaşamak için yerim. Bulursam bol şarap içerim. Sigarayı ağzımdan düşürmem. Yaprak yerim. Kuş yerim. Daha olmazsa toprak yerim (...) Keyifle yerim, keyifle içerim. Bu gençlik ondan, hiçbir şeye aldırım. 'Papaz rakı içeriyor, sarhoş oluyor, papaz kızlara bakıyor, papaz gülüyor' derler. Desinler, vız gelir. Hayatta bir şey yapmak istediğim halde yapamadım. Kumar oynamadım. O kadarına elim varmadı. Gençliğimde kuru ekmekle soğan yerdim. Ama genç kızları görünce bir tay gibi kişnerdim" (1982: 218).

Papazın söylediği bu ilginç sözler üzerine, Sait Faik, şaşkın bir şekilde "*Ne diyorsunuz, papaz efendi?*" deyince papaz, devam eder: "*Öyleydim efendim. Neden? Papazım diye mi yapmayacağım? Güzel şeylere bayılırım. Güzel kızlara, iyi şaraplara, otlara, ağaçlara, çiçeklere, kuşlara... Güzel olan her şeye*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 218-219). Sait Faik'in hikâyede çizdiği Papaz karakteri, enteresandır. Papaz Aleksandros, dinî kimliğine rağmen Sait Faik'e "*Ne papazım, ne filozum. İnsanım. Topraksız, evsiz, barksız, hem de dinsiz*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 218) diyebilen farklı bir karakterdir. Papaz Aleksandros'un toprak hakkındaki fikirleri de çarpıcıdır. Aleksandros'un "dinsizim" demesinden sonra, tıpkı Allah gibi karşılık beklemeden veren ve "cömert" olan "Toprak anasız" yaşanılmayacağını söyler. Papaz Aleksandros'un, toprak anada bizi "çürütecek" ve "doğuracak" bir güç bulunduğunu ifade etmesi, onun papaz kimliği düşünüldüğünde çarpıcı bir durumdur. Aleksandros, ilahîler okurken, "*İsa'yı, babasını düşünerek değil, toprağı*" düşündüğünü söyler. Papaz Aleksandros, Sait Faik'e, yaşadığı "adadaki köyde" sesi güzel olan iki kişinin olduğunu söyler: "*Biri benim biri de balıkçı Antimos*" (1982: 221-222). Papaz, Antimos'un sesini, ancak ve ancak denize açıldığı zaman duyabileceğini söyler. Denizin tam ortasında yapayalnızken duyduğu ses, "*insanoğlundur. Allah'ın şarkısı değildir. Balıkçı ona söylüyor sanır; ama ona söylemiyor, denize söylüyor*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 222). Dikkat çekici fikirlere sahip Papaz Efendi'yi, köylü de sevmez. Köylü onun hakkında "*kadınlardan pek hoşlanır*" diye konuşmaktadır. Papaz Efendi ise, kendisi hakkında konuşan köylülerin karşısına geçer ve "dedikoduyu çıkarın" köylünün yüzüne bakarak "*kadınlardan pek hoşlanmak, nefes almaktır, nefes almayınca yaşanır mı çocuklarım?*" (1982: 224) der. Sait Faik, Papaz Efendi'yi bir gün Ada'nın en yüksek tepesinde kızartılmış bir kuzunun başında "*genç Rumlarla beraber, kadınlı erkekli bir âlemde buzlu rakılar çekerken*" görür (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1982: 224). Papaz Efendi'nin bir elinde rakı kadehi, diğer

elinde genç Rum kızının eli vardır (1982: 224). Hikâyenin sonunda Papaz Efendi, siroz hastalığına yakalanır ve ölür. Ölmek üzere olan Papaz Efendi'nin hakkında bir iddia daha dolaşmaktadır: Papazın, köyden bir kızla olduğu dedikosu çıkar. Papaz Efendi ise, Sait Faik'e, önlerinden geçen “*yanık bacaklı taze kıızı*” gösterip “*şöyle birisiyle dedikodumu çıkarsalardı*” üzülmeydim der. Papaz Efendi, daha önce “*hiçbir şeye aldırman*” demesine rağmen ölmek üzere olduğu için daha hassaslaştığını ve köydeki “*budala, hırsız, yalancı*” insanların, “*birbirinin karısına, kızına, dükkânına göz diken*”, “*kalleş*” insanlar olduklarını Sait Faik'e söyler. Papaz Efendi, Sait Faik ile konuştuğundan üç gün sonra, “toprak anasını” düşünerek ölür. Beşir Fuat, Avrupa'da keyfi için yaşayan “şarlatan” papaz algısını anlatırken “*Papazlar şarlatanlık sayesinde halkı aldatır, parasını dolandırır, milyonlarca kişilerin emniyet ve hürmetine mazhar olur (...) istedikleri gibi yaşarlar*” der (Okay, 2008a: 276). Sait Faik'in Paris, Strassbourg, Lion, Marsilya gibi pek çok Avrupa şehirlerine gittiği (Lekesiz, 1997: 457) düşüldüğünde, hikâyedeki papazın dünyevî yaşantısı, daha kolay anlaşılabilir.

Halit Ziya'nın *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitabında, azınlıklara mensup veya yabancı pek çok karaktere rastlarız. Örneğin, Halit Ziya'nın “*Deli Fato*” hikâyesindeki Yahudi kız Sara, bunlardan biridir. İmam efendinin konağına hizmetçi olarak giren Sara, dinî tatili olması hasebiyle cumartesi günleri imam efendinin evine gelmez (2005: 225). İmam da bunu sorun etmez. Fizikî güzelliği ile hem imamın karısını hem de hikâyenin başkahramanı Deli Fato'yu kışkırtan ve anlatıcı tarafından, “*Kızın yüreği de fena değildi*”, “*Ne güzel kız! Hamarat, yüreği de iyi...*” (2005: 228-229) gibi ifadelerle olumlu şekilde tasvir edilen Sara, imamın Kur'ân okurkenki yanık sesini, merdivenlerde gizli gizli dinler ve “*galiba birkaç kere de ses çıkarmadan*” (2005: 228) ağlar. Yahudi kız Sara, bir süre sonra da Müslüman olur. Anlatıcı, Sara'dan hareketle “*o zaman İzmir'de Müslüman olmak isteyen Yahudi kızları oldukça sık zuhur*” (2005: 230) eder tespitini yapar. Bu din değiştirme kararından geri dönenlerin de pek nadir olduğunu söyleyen yazar, Yahudi kızlarının Müslüman olmasında yakışıklı Türk delikanlıların etkisine de vurgu yapar. Fakat bu hikâyede, Sara'nın uğruna Müslüman olduğu imam efendi, genç değil yaşlı ama zengin biridir. Yahudilerin Müslüman olmasına şiddetle itiraz eden Haham, Sara'nın Müslüman olmasına itiraz etmez; çünkü kızın gizlice Yahudi kalabileceğini hatta ismini bile değiştiremeyeceğini düşünür (2005: 231). Ancak hadiseler Haham'ın düşündüğü gibi gerçekleşmez. Sara, Müslüman kadınlar gibi “*başını sıkı sıkı örter, yeldirmesini iyice*” (2005: 231) kapatır. Hatta Müslüman olan Fato'nun açık giyinmesinden rahatsız bile olur

ve Fato'ya “*sen hiç örtünmüyorsun ayol... Bu Müslümanlığa yakışır mı?*” (2005: 233) diyerek sitemde bulunur. Sara, Müslümanlığın Yahudilikten daha rahat olduğunu, “*Ya Müslüman olmasaydım ne yapacaktım? Gece gündüz, evde, sokakta saçlarımı kapayacaklardı*” (2005: 233) sözleri ile dile getirir. Anlatıcı, Yahudi kızlarının kadınlığa geçince saçlarını sıkı sıkıya siyah kumaşlar içine sardıklarını söyledikten sonra, Yahudilerdeki bir çelişkiye de vurgu yapar: “*Bütün Yahudi kadınları saçlarını kapamakla din ahkâmına kifayet edecek kadar bir itaat göstermiş olurlar, fakat göğüslerini yarı yarıya açık tutmakta bir mahzur görmezlerdi*” (2005: 233).

Aynı kitaptaki “Uzak Hatıralar” hikâyesinde ise Halit Ziya, İngiliz Protestan papazlardan, Lazarist rahiplerden ve İzmir'deki felsefeci Niedermeyer'den söz eder. Hikâyede, anlatıcının teyzesinin oğlu Affan, büyükbabası öldükten sonra birçok nimetten mahrum kalır ve dine yönelir. Anlatıcı, Affan ile konuşurken dinlere bakışını şöyle ortaya koyar:

“Bornova'ya gittim, orada ikamet eden meşhur bir İngiliz pasteur¹² vardır, ondan daha sonra Lazarist rahiplerin mektep müdüründen mülakat talep ettim, Hristiyanlık felsefesini de anlamak istedim; her ikisi de ihtiyat ederek üç beş sözle beni savdılar. Nihayet İzmir'de felsefe ile meşgul olan ve bütün dinler hakkında tetkikler yapan bir Alman âlimi vardır: Niedermeyer. Ondan bir mülakat istedim, beni kabul etti. Belki üç saat bana dinler hakkında, Hristiyanlığın felsefesine dair izahat verdi. Bu adam hiçbir dine itikat etmiyor, fakat hepsine dair öyle zengin bir bilgisi var ki hayran oldum. Bana kongregasyonları, o meyanda Trappiste denilen rahipleri, münzevileri, Thébaide rahiplerini, ascételeleri ve bunların takip ettikleri gayeleri izah ederken ben bunlarla hikmet-i İslâmiyenin fenâfillah gayesi arasında bir münasebet buluyordum, en son Uzak-Şark dinlerinden bahsetti, Budizm ve Brahmanizm dinlerine dair izahat verdi, en sonunda Nirvana için öyle uzun söyledi ki bunaldım, artık bir dalga hücumu vardı ve bunun arasından bir netice çıkarmak kudretini bulamıyordum” (2005: 103-104).

Anlatıcı, dinlerden ziyade, ateist Niedermeyer'den etkilenir. Papaz mektebinde okuyan Halit Ziya Türkiye gibi Müslüman bir ülkede yaşar. Halit Ziya'nın sözcüsü konumunda olan anlatıcı, teyzesinin oğlu Affan'ın dinî sohbetlerine pek müdahil olmaz ve “*söylediklerinden pek çoğunu anlayamadım*” der (2005: 105). Anlatıcının ilgisini, hiçbir dine itikat etmeyen ama bütün dinler hakkında zengin bilgisi olan Niedermeyer'in çekmesi, dikkate değer bir durumdur.

¹² Pasteur: Protestan papazı (Uşaklıgil, 2005: 103).

2.5. Cinsel Kaynaklı Yaklaşım

Osmanlı'dan günümüze kadar gayrimüslim kadınlar, fizikî güzellikleri ile toplumsal bellekte yer etmişlerdir. Müslüman Türk kadınının Osmanlı'da göz önünde bulunmaması, erkekler gibi “dışarının içerisinde” olmaması (Andı, 2010: 54), gayrimüslim kadınların ön plana çıkmasına ve gayrimüslim kadınların fizikî ve cinsel yönleri ile tasvir edilmesine zemin hazırlar. Romanların ve hikâyelerin toplumu yansıtırma fonksiyonu vardır. Ahmet Mithat, romanı tanımlarken “*bir cemiyet-i beşeriyye içinde görülen ahvâlden birisini veyahut bazılarını kağıt üzerine koymaktan ibarettir*” der (Kaplan, 1979: 64). Halit Ziya, Sait Faik ve Reşat Nuri gibi yazarlarımızın hikâyelerine bakıldığında cemiyette, fizikî güzellikleriyle ön plana çıkan gayrimüslim kadınların ahvaline rastlamak mümkündür. “*Cumhuriyet'e kadarki romanlarda, birkaç istisnayı saymazsak, kadının henüz meslek sahibi olmadığı ve evin dışındaki hayatta aktif olarak yer almadığı*” (Gülendam, 2006: 29) düşünülünce, hem Türk toplumunun yapısı hem de gayrimüslim kadınların neden daha fazla görünür olduğu daha kolay anlaşılır. Fatih Andı'ya göre (2010: 51), kadının geriplanda olması, “ahlâk” kavramının “namus” kavramıyla özdeşleşmesi; “namusun” ise, kadınla birlikte düşünülen “mahremiyeti” ön plana çıkarmasıyla ilgilidir. Mahremiyetin ifşası, Müslüman-Türk toplumuna göre nâhoş bir durumdur. Şemsettin Sami de, “*zevk ve şehvetler, kıskançlık, kin, öfke gibi huylar insana pek çok fenalıklar ettirebilir ve bu huyların kadınlarda erkeklerden daha fazla bulunduğu inkâr olunamaz*” (1996: 17) ifadeleriyle toplumun kadına bakış açısını ortaya koyar.

2.5.1. Fizikî Güzelliği İle Ön Plana Çıkan Gayrimüslim Kadınlara Olumsuz Yaklaşım

Orhan Okay (2008b: 211), yalnız Osmanlı ve İslâm toplumlarında değil umumiyetle Doğu milletlerinde, kadın hakkında kıymet hükmünün “iffet” olduğunu belirtir. Batı'nın kadınları, “*hayâ ve hicap duyguları bakımından Osmanlı kadınının iffetiyle kıyas edilemez*” (Okay, 2008b: 212). 1923-1950 dönemi hikâyelerinde, Tanzimat dönemindekilere benzer bir şekilde, “düşmüş kadınlar” genellikle gayrimüslimdir. Yabancı ya da azınlık mensubu kadın karakterler, fizikî görünüş olarak güzel olmalarına rağmen ahlâken Türk toplumunun kabul etmeyeceği bir konumdadır.

Fahri Celâl Göktulga, *Talâk-ı Selâse* (1923) adlı eserindeki “İtiraf” hikâyesinde, fizikî güzelliği ile ön plana çıkan “Salt-lak-siti” adlı bir Amerikan kadını anlatır. Esasen

hikâye, yazarın sözcüsü konumunda olan başkahramanın “uydurduğu” bir olay üzerine kuruludur. Arkadaşlarının kadınlarla yaşadığı hâtıraları dinleyen başkahraman, arkadaşlarından geri kalmamak için sahte bir olay uydurur. Olay şöyledir: Başkahraman, “üç isimli” Amerikalı turiste, İstanbul’un tarihî mekânlarından birinde rastlar. “*Garip şiveli, çok kahkahalı kadın*” ismi zikredilmeyen başkahraman ile tanışır tanışmaz rahat hareketler sergilemeye başlar. Kollarını, başkahramanın omuzlarına atan Salt-lak-siti’nin “*geniş kalçalı vücudunun yanında*” (Vurgulama bana ait, E.K.), başkahraman kendini, Mekteb-i Sultanî’deki çocuklar gibi hisseder (1973: 78-79). Ayasofya’nın yanında “bu ecnebi muhit”te, “Şövalye Dorsey kokan” kadının rahat tavırları karşısında, başkahraman, “milliyetini bağırarak” istediğini söyler. Başkahraman ile sohbetini ilerletmek isteyen Sit-lak-siti, “*kiraz gibi dudaklarıyla*” başkahramana, sevgilisi olup olmadığını sorar. Başkahraman, “*Yok*” deyince Sit-lak-siti, biraz da dalga geçer mahiyette, “*Vah... Vah... inkâr etme, hiç Şarklıların sevgilisi olmaz olur mu?*” (1973: 80) diyerek oryantalist bir bakış açısıyla Şarklı erkekler hakkında bir genelleme yapar. Sit-lak-siti, başkahramanın sevgilisi olmadığını öğrenince onu oteline dâvet eder. Başkahraman, Sit-lak-siti’nin odasına girer girmez, gözlerini Amerikalı kadının “*daima kıvranan vücudundan*” (1973: 81) alamaz. Sit-lak-siti, ona kendi elleriyle pasta yedirir ve başkahraman ile “*yan yana oturmaktan çekinmez.*” Başkahramanın yanına oturan Sit-lak-siti, yüzünü yaklaştırıp başkahramanın sigarasından kendi sigarasını yakarken “*mavi, deniz gibi mavi gözleri*” ile başkahramana iyice süzülür ve parmaklarını başkahramanın alt dudağına uzatır (1973: 81). Başkahraman tam burada hikâyeyi anlatmayı bırakır ve arkadaşlarına “*yalan söyledim*” diyerek böyle bir olayın hiç yaşamadığını itiraf eder.

Selâhaddin Enis’in *Bataklık Çiçeği* (Hicri 1342-1345, Miladi 1924-1927) adlı kitabındaki “Lambo Usta” hikâyesinde, hizmetçi Anika, fizikî güzelliğiyle ön plana çıkan bir karakterdir. Hikâyenin başkahramanı Lambo, Karaman’daki köyünden İstanbul’a gelirken yanına eşini almaz. Karaman’da bıraktığı “*göğsünden iki tulum gibi sarkan memeleriyle cesîmü’l-cüsse bir ineğe benzeyen karısını zaten severek*” (1342-1345: 38) almamıştır. “Kadınsız kalan” Lambo, mahallenin kızlarını peşinden koşturan çırağı “Kaymak Yuvan’ı” kıskanır ve bedenî hazlarını tatmin etmek için karısını bile aramaya başlar (1342-1345: 38). Lambo, herhangi bir kadın ile beraber olmak istemez; seçeceği kadının kendi dinine mensup olmasını isteyen Lambo, Kâtip Necip Fehmi Bey’in evindeki hizmetçi Anika’ya tutulur (1342-1345: 39). Anika’nın “aşkı pek kısa bir zamanda bir ateş” gibi bütün “hararetiyle” Lambo’nun “vücudunu” sarar. Neşeli, konuşkan Lambo gider,

yerine her gün Anika'yı düşünen, onun bakkalına gelmesi için saatlerce bekleyen Lambo gelir. Anika ise, "*kendisini dirhem dirhem satan*", Lambo'yu "çıldirtmak", baştan çıkarmak için ara sıra onun eline ve koluna değen bir kadındır. Anika, Lambo Usta'nın bakkalına geldiği zaman, Lambo, "*Anika'nın sıkı etekliği altında hutûtu vuzuh ile fark edilen butlarının müştelhâ hareketlerine merkûz öylece sersem ve perişan*" (1342-1345: 41) hâle dönüşür. Hikâyenin sonunda, Anika'nın kendisini hemen satmayacağını anlayan Lambo, "bir bataklık" içine düştüğünü ve alçaldığını düşünerek tekrar köyüne geri döner. "Lambo Usta" hikâyesinde, incelenen kimi hikâyelerde de gördüğümüz ortak bir durum vardır: Azınlıklara mensup kadın/kız karakterler, cinsel cazibesi ile erkekleri kendilerine bağlarlar. Hikâyede, Bakkal Mihal, müşteri çekmek için gelinini dükkânına koyar. Lambo Usta'nın "tutulduğu" hizmetçi "Anika" ise, kendini "dirhem dirhem satan" bir karakterdir. Konaktaki baştan çıkarıcı Rum kızı da kimi hikâyelerdeki ortak bir durumdur. Anika, Reşat Nuri'nin "Neler Göreceğiz" ve Halit Ziya'nın "Güzel İhsan" adlı hikâyelerinde olduğu gibi konakta çalışan ve cinsel çekiciliğe sahip olan bir karakterdir.

Fahri Celâl Göktulga, *Kıma Gecesi* (1927) adlı kitabındaki "Eğlencehane-i Osmanî Kumpanyası" hikâyesinde, fizikî güzelliği ve şehvetiyle ön plana çıkan üç Rum kadından bahseder. Rum kadınlarının adları şunlardır: Virji, Peruz ve Eleni. Sergüzeşti, hicran ile dolu olan zavallı Yorgi, güzel karısı Virji'nin sahneye çıkmasını istememektedir. Kemancı olan Yorgi, karısı sahnede oynarken Virji'sine hiç bakamaz. Onu sahnelerden men edemeyen Yorgi'nin "*verem olup zayıfladığını*" söyleyenler bile vardır (1973: 159). Göktulga'nın Virji'nin sahnedeki anını şöyle tasvir eder: "*Virjini, pembe tül elbiseler içerisinde, kısa, tombul bacaklarını havalara kadar atarak, omzunda beyaz güverciniyle sahneye girdi*" (1973: 159). Virji'nin sahneye çıkıp oynamasıyla Virji'ni izleyen ayak takımı kendini tutamaz ve "*Of... Ah yaktın, bitirdin*" (1973: 159) diye bağırmaya başlarlar. Virji'nin sahneden inmesinden sonra sahneye ikinci bir Rum kadını çıkar. Peruz da, "*yüksek endamı, kalın bacakları*" (1973: 159) ile erkeklerin nazarını üzerine çeker. Rum kadınlardan, "*beyler arasında en çapkın*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1973: 160) diye meşhur olanı ise, Eleni'dir. "*Büyük kalçalarını sağdan sola gösteren*" "*göbeği erkeklere karşı kıvr kıvr*" (1973: 160) oynayan Eleni de, Yorgi'nin çaldığı keman ile salondaki erkekleri eğlendirmektedir. Rum kadınlarının "cinsel" yönüne vurgu yapılmasında, toplumsal algı bakımından gayritabiî bir durum yoktur. Fahri Celâl Göktulga'nın ele aldığımız hikâyelerinden hareketle şunu söyleyebiliriz: Cinsel cazibesi ile ön plana çıkan gayrimüslim kadın Rum ise, daha çok bir "eğlence metâi" gibi görülmektedir. Fakat cinsel

cazibesiyle ön plana çıkan gayrimüslim kadın Avrupalı ise, durum değişir. Örneğin, Fahri Celâl Göktulga'nın *Kına Gecesi* adlı kitabındaki “Fransızca Mektuplar” hikâyesinde, cinsel cazibesi ile ön plana çıkan gayrimüslim kadın, bir Fransızdır. Fakat ismi zikredilmeyen Fransız madam bir eğlence metâi olmaktan çok, fizikî güzelliği ile etki alanı oluşturan, erkekleri kendine âşık eden ve hayran bırakan cinsel objedir (1973: 153-157). Benzer bir durum Halit Ziya'da da vardır. *İzmir Hikâyeleri*'ndeki “Gerilere Doğru” hikâyesinde, Halit Ziya, Paris'te bir piyes izlerken, “şuh” ve “güzel” *Clairette*'i düşünür (2005: 38). Ancak aynı hikâye kitabındaki (*İzmir Hikâyeleri*) “Güzel İhsan” hikâyesinde, cinsel cazibesi ile ön plana çıkan Rum kız Rika, genel evde çalışır (2005: 141). Cemil Meriç'in “*Tanzimat bir medeniyetin fethi değil, bir ırzın teslimi*” (2005b: 106) der. Cemil Meriç'in bu fikrinden hareket eden Nurdan Gürbilek, Cemil Meriç'in Doğu'yu genç metresi (Batı) karşısında zaafa düşmüş bir ihtiyar âşık olarak gördüğünü söyler (Gürbilek, 2007: 80). Göktulga ve Uşaklıgil kimi Rum kızlarını çapkın, genelevde çalışan düşmüş bir kadın veya eğlence mekânlarındaki şarkıcı olarak gösterirken fizikî özellikleri ile tebarüz eden Avrupalı kadınları, “şuh” ve “güzel” bir karakterde çizmeleri, “genç metreslere” olan zaafın devam etmekte olduğunu gösteren bir işarettir. Fahri Celal'in ele alınan hikâyelerindeki Avrupalı erkekler; “*burunları Kafdağı'nda sarhoş Fransız neferleri*” (1973: 221), “*domuz İngilizler*” (1973: 133) gibi olumsuz sıfatlarla nitelenirken fizikî güzellikleriyle tebarüz eden “genç metresler”, âşık olunacak “şuh” kızlardır.

Başta Rumlar olmak üzere, Reşat Nuri'nin hikâyelerinde gayrimüslim kadınların fizikî özelliklerinin tasvir edildiği görülür. Reşat Nuri'nin *Tanrı Misafiri* (1927) kitabındaki “Yaseminli Yuva” hikâyesinde, Rum Madam Kalyopi, genelev işleten hafifmeşrep bir kadındır. Kalyopi'nin fizikî güzelliği ve karakteri hikâyede şöyle tasvir edilir:

“*Kapıyı beyaz saçlı, gözlüklü bir Rum açtı*” (1960: 54); “*Madam Kalyopi biraz zamandan şikâyet etti. İşlerinin fena gittiğini, eskiden güvercinlik gibi gece gündüz işleyen evinin günlerce boş kaldığını, şimdiki insanların sokak ortalarında hayâsızca seviştiklerini söyledi*” (1960: 54); “[Arkadaşı Kalyopi'ye] *Sen de amma insafsızsın ha... İşiten de sanır ki bana beş lirayı keseden ihsan etti... Yahu, sana müşteri diye dört tane kız getirdim... Bir günde elli liraya yakın paralarını aldın... Demek sıkılmadan o gün için de benden para isteyeceksin... Sen adam olsan üste bana para verirsin*” (1960: 55).

Genelevin müşterilerinden olan İnyet Seza, “*Madam Kalyopi’yi kucağına alıyor, pörsük yanaklarını öpüyor, türlü maskaralık*” eder. Kolyapi ise, ona “*Ah vire maskara çapkın... Birak, yaktın canımı!*” (1960: 56) diye gülümseyerek cevap verir.

Fizikî güzelliği ile öne çıkan bir başka Rum kadın, Reşat Nuri’nin *Tanrı Misafiri* adlı kitabındaki “Neler Göreceğiz” hikâyesindeki hizmetçi, Katina’dır. Katina’nın konaktaki Damat Faik Bey ile gizli ilişkisi vardır. Hikâyede avukat Şehper, Faik için, “*nur gibi karısının üstüne o kokulu Rum hizmetçiyi seviyormuş... Geceleri gizli gizli odasına gidiyormuş...*” (1960: 83-84) diyerek Rum hizmetçinin, evli bir erkekle beraber olmasına işaret edilir.

Mehmet Rauf’un kimi hikâyelerinde de, gayrimüslim kadınlara olumsuz yaklaşılır. Örneğin, *Eski Aşk Geceleri* (1927) adlı kitabındaki “Cumbadan Cumbaya” hikâyesinde, cumbadan cumbaya, komşularına işve yapan, hikâyenin başkahramanı Ali Nâtık’a yalan söyleyen ve evinde her akşam metresi ile olan kadın, bir Rum’dur. Eşini kaybettikten sonra hürriyetine kavuştuğunu düşünen Ali Nâtık, “*kadın avına*” çıkar (1927: 62-64). Ali Nâtık’ın komşusu ise, ismi zikredilmeyen bir Rum kadındır. Rum kadın ile Ali Nâtık, cumbadan cumbaya sohbetlere başlarlar. Rum kadın, bir gencin metresidir ve geceleri genci evine almaktadır (1927: 65). Rum kadın, fizikî güzelliği ile Ali Nâtık Bey’i etkilemiştir. Bu “*genç ve latif Rum dilber için en derin iştahayla emeli kaynıyordu. Uzun saatlerden cumbadan seyrettiği matbu’ omuzlar, müşkil göğüs, rengin dudaklar... Kadının bütün vücud-u teferruatı gözünde tütüyordu*” (1927: 65-66). Rum kadın, işve yaptığı Ali Nâtık Bey’e, gece uyumamasını söyler. Çünkü metresi ile yeni eve taşınacaklarını ve yeni evinin adresini metresine belli etmeden kendisine söyleyeceğini belirtir. Sabaha kadar bekleyen Ali Nâtık, Rum kadından adresi alamaz. Çünkü kadın, Ali Nâtık Bey’i kandırılmış ve gözlerden kaybolmuştur.

Nahit Sırrı Örik, *Kırmızı ve Siyah* (1929) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, cinsel cazibesi ile yuva yıkan Fransız Madam Harden’i anlatır. Hikâyenin merkezinde, Fransız Madam Harden ile Zonguldak’taki madenin müdürü Cemil Bey’in gayrimeşru ilişkisi vardır. Madam Harden, Zonguldak’taki madende çalışan Başmühendis Mösyö Harden’in eşidir. Anlatıcının “*pervasız bir kadın*” (1997: 22) olarak tanıttığı Madam Harden, “*uryan denecek bir kıyafette, gözü açılmamış ve yüzü yırtılmamış bir çocuğun dinlerken hicabından kıpkırmızı edecek şarkılar*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1997: 28) söyleyen biridir. “*Pek karışık mâzili bir mahlûk*” (1997: 28) olan Madam Harden, gün

geçtikçe Cemil'i kendine bağlamaya başlar. Cemil'in eşi Nedime, kocasının Madam Harden'e gönlünü kaptırdığından şüphe eder. Madam Harden'in geçmişini araştıran Nedime, onun kocası Mösyö Harden ile önce para için "bir gecelik münasebet" kurduğunu, bir hafta sonra da Mösyö Harden'le evlendiğini öğrenir. Nedime'nin yuvasını yıkan Madam Harden'i, anlatıcı uzun bir şekilde şöyle tasvir eder:

"Bu, uzun boylu, iri lacivert gözlü, saçlarının rengi altın tozuyla boyanmışa benzeyen, dudakları kan sürülmüş gibi kızıl ve beli kırılacak kadar ince bir kadındı. Yaşı hiç belli değil, fakat henüz çok güzeldi. Lâkin bu taravet ve ihtişam o olgun ve enfes meyvelere benziyordu ki, güzelliklerinin en son günlerini ve en son saatlerini yaşamaktadırlar. Henüz güzel olan, en müşkilpesent âşika hâlâ şâyân-ı takdim bir hüsne mâlik bulunan bu Madam Harden, nerede ise ziyâlardan korkmağa başlayacak, nerede ise sevgili dudaklarını uzatabilmek için loş odaların en karanlık köşelerine ilticâyâ mecbur kalacaktı! Acaba başmühendisle izdivacı kâbul etmesi bundan mıydı? Yakında geçkin bir kadın olacağını ve şimdi barlarda terennüm ettiği çılgın ve azgın şarkıları yarın kenarlarını buruşuklar kaplayacak bir ağızla söylemeğe başlayınca bunun hazin, bunun gülünç, bunun feci olacağını düşünmüş, henüz halkı kudurtan şarkılarının yarın lâkaydâne dinlenilip öbür gün ıslıklarla karşılanacağını hesap ederek mi Madam Harden olmağa rıza göstermişti?" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1997: 29).

"Hayatı her gece ve her saat çılgın bir velvele içinde geçmiş bir mahlûk" (1997: 32) olan Madam Harden, sık sık Cemil'le buluşmaya başlar. Cemil'i, "gözlerinin sihri ve handesinin füsûnuyla sanki binbir ağda sararak" (1997: 33-34) etkisi altına alır. Cemil ile Madam Harden, Türkçe dersi çalışmak maksadıyla daha sık bir araya gelmeye başlarlar. Cemil, Türkçe dersi vermek için Madam Harden'in yanına gittiği bir gün onunla sevişir. Cemil'i "dudakları kadar kırmızı ve tamamen kolsuz bir elbise" (1997: 35) ile karşılar. Derse başlamalarından bir müddet sonra, Madam Harden yoruldum diyerek "kırmızı, dolgun ve en giran-bahâ mücevherler gibi hututu işnelip oyulmuş dudaklar(ını)" (1997: 36) Cemil'e uzatır. Evli olan Cemil ise, sadece bir anlık tereddütten sonra, Madam Harden'i öper. Madam Harden ile Cemil arasındaki ilişki, herkes tarafından öğrenilir. "Ruhen fâhişe" (1997: 37) olan Madam Harden'in esas niyeti aşk değildir; o, Cemil gibi genç ve kuvvetli bir erkeğin iradesini, kendi elinde bulundurmak istemektedir. Cemil, onun "fâhişe" olmasını bilmesine rağmen, Madam Harden, "işvesiyle, rayihasıyla, ihtirasıyla (...) zina ve fuhşu hakir ve zelil derekesinden" (1997: 37-38) çıkarır ve dudaklarıyla onu büyüler. Madam Harden, vücudunu Cemil'e verirken egoist bir tavırla şöyle der: "Sana kendimi bir müddet daha vermekte devam edersem, bu nimetin kadrini bil, zavallı Cemil! Hayatta bundan başka tadacağı hiçbir saadet yoktur!" (1997: 38). Bu sözler üzerine

Cemil, Madam Harden’i bırakıp gitmek ister; fakat “*bir kedi kadar yaltak, bir köpek gibi muti*” (1997: 39) olan Madam Harden, Cemil’i “*çılgın ihtiraslarıyla*” tekrar kendine bağlar (1997: 38). “*Şehvet yatağında giyilmiş siyah elbise(si)*” (1997: 40) ile Cemil’e nüfuz eden Madam Harden, “*erkeklerin benim için arzu yanar, tutuşur ve kudururken*” Cemil’e, “*seni seçtim*” der. Anlatıcının “*zavallı âciz erkek*” diye nitelediği Cemil ise, Madam Harden konusunda hâlâ tereddüt etmektedir. Hikâyenin sonunda, tüm bu yaşananlar karşısında kendisine sahip olamayan Nedime Hanım, dağlarda gezmekte olan Madam Harden’i kayalıklara doğru atar. Madam Harden ile beraber Nedime Hanım da, “*kayalıkların üzerine düşüp öl(ür)*” (1997: 49-50). Hikâyede mekân olarak Zonguldak ele alınır. Kayahan Özgül, Nahit Sırrı’nın her ne kadar, Fransız sömürgecilerinin Zonguldak’ta yaptıklarını yansıtmak enstanteneleri “*elinin tersiyle ittiğini*” söylese de, Nahit Sırrı’nın 1926’tan sonraki Zonguldak Kozlu’daki Kozlu Kömür İşleri şirketindeki Fransız sermayesinden haberdar olduğunu ifade eder (Örik, 1997: 13-14). Böyle bir realist temele de yaslanan hikâyede, kötü karakter Başmühendis Mösyö Harden değildir. Hatta o, olumlu bir karakter olarak da anlatılır. Mösyö Harden, “*derin ve tatlı ihtizazlara*” mâlik, beyaz saçlarıyla “*hususî bir cazibesi*” olan yaşlı bir Fransızdır (1997: 29-30). Hikâyedeki kötü Fransız, cinsel cazibesini yuva yıkmak için kullanan Fransız Madam Harden’dır. Madam Harden’in “*fâhişe, yaltak, köpek, mâhluk, çılgın ve azgın*” gibi ifadelerle nitelendirilmesi dikkat çekicidir.

Hikmet Munir, genç ve diri olan Kenan Hulusi’nin mevzularında genellikle genç kızları kullandığını söyler (Münir, 1953: 17). Kenan Hulusi’nin *Bir Yudum Su* (1929) adlı kitabındaki “*Kemiksiz Kadın*” hikâyesinde anlatılan genç kız, Rum Tasula’dır. Hikâyenin başkahramanı olan ve ismi zikredilmeyen kahraman, sayfiyedeki bütün delikanlıların Tasula’dan etkilendiklerini söyler. Sayfiyede rağbet gören iki şey vardır: “*Biri plaj, öteki de Tasula’nın çalıştığı muhallebici dükkânı!*” (1944: 114). Sarışın Tasula, muhallebici Hasan Usta’nın dükkânında çalışmaktadır. Geçen yaz, neredeyse hiç iş yapamayan Hasan Usta’nın dükkânı bu sene çok kalabalıktır. Bütün sayfiye Tasula’nın orada çalıştığını bilmektedir. Birbirlerine şöyle sormaktadırlar:

“*Aman(...), muhallebici Hasan’daki pilici gördünüz mü?*”

-*Nasıl pilic?*

- *Sorma azizim, bir Rum kızı, şeker!*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1944: 115).

Bütün sayfiye, muhallebici Hasan'ın "açıkgözlülüğünü" konuşmaktadır: "-Vay canına diyorlardı, o Müslüman adam bunu yapsın" (1944: 115). Tasula, dükkânda kasa başında durur. Anlatıcının onu tasvir ederken kullandığı ifadeler, dikkat çekicidir: "Göğsünde küçük altın bir put gözükiyordu. Ve orada ayaklanmış bir şeytan gibi duruyordu. Sayfiyenin delikanlılarına ise en fazla bu ikisi dokunuyordu: Tasula'nın bakışları ile altın pulu" (1944: 116). Tasula'nın dükkânı, artık delikanlıların buluşma yeri olur. Tasula'dan sayfiyenin genç kızları rahatsız olmaya başlar. Çünkü, "kollarında birer delikanlı ile gelen genç kızlar, kapıdan içeri adım atar atmaz flörtlerini birdenbire kaybediyorlardı. Bu delikanlılar nereye gidiyorlardı? Belki de hemen yanı başlarında, aynı bir masa etrafında oturuyorlardı", "(delikanlıların) gözleri Tasula'da idi ve insan ruhlarının giriş ve çıkış kapısı da galiba gözlerden başka hiçbir şey değildiler" (1944: 116). Delikanlılar, sırf Tasula dükkânda olduğu için deniz kenarına gezintiye çıkmak bile istemezler. Delikanlılar, yalnız olarak Tasula'nın dükkânına geldikleri zaman, Tasula "açılmaya" başlar ve erkeklerle işveleşir:

"Tasula bu dakikalarda yakadan açık siyah elbisesini çıkarır, onun yerine kısa kollu robunu giyer, bambaşka bir şey olurdu. Delikanlılar ile daha serbest konuşur, onların flörtlerine karşı gururlanan ve emirlerine başını çevirmekle iktifa eden Tasula, bu sefer bizzat kendisi dondurma taşır ve çorapsız bacalarının altında hiç ökçesiz bir sandal, Tasula'nın küçük ve kırmızı parmaklarını gösterirdi. Tasula bu dakikalarda erkeklere karşı mültefit olur, eğer kendisini başka bir sayfiyeye davet ederlerse güler, boynundaki altın put ile oynamalarına ses çıkarmazdı" (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1944: 117).

Tasula, bir sabah aniden sayfiyeden ayrılır. Genç kızlar, erkekleri ellerinden alan Tasula'nın gitmesine sevinir. "Açıkgözlü" (1944: 117) Tasula, drahoma parasını sayfiyenin delikanlılarından iki ayda biriktirmiş ve gözlerden kaybolmuştur. Bu durumdan en çok zarar gören ise, Muhallebici Hasan Usta olur. Gelen müşterilerine, "Beyim, Tasula mı? Maalesef! Şimdi yalnız sütlaç ile muhallebi var" (1944: 117) demek zorunda kalır.

Sadri Ertem, *Korku* (1934) adlı kitabındaki "Kefereden Bir Veliyullah!" hikâyesinde, "ihtiyar Rum kokonasından" bahseder. Medreseden ve imamlıktan el çektirilen Mehmet Efendi, ailesine bakmak zorunda olduğu için, Madam Katina'nın tuğla atölyesinde gece bekçisi olarak işe başlar. Mehmet Efendi, bir "gavurun" yanında çalışmaktan memnun değildir. Katina'nın hâlini, kılık kıyafetini hiç mi hiç beğenmemektedir. "O ihtiyar, o buruşuk yüzdeki pudra, allık dehşeti surette sinirine dokunuyordu. Bu neyse ne, ya kartaloş karının delikanlı kâtiplerle iri yarı işçilerle **fingirdeşmesine** ne demeli?" (Vurgulama bana

ait, E.K.) (1934: 160). Mehmet Efendi, gayriahlâkî bulduğu Katina için şöyle düşünmeye başlar: “*Kim bilir derdi, bu karı şurada burada ne kadar göbek atmıştır... Kim bilir Galata’nın hangi sokağından herifin birine yamanarak meydana çıkmıştır...*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1934: 160). “Dini bütün Müslüman” olan Mehmet Efendi, Katina’yı “bu hâlde” tekrar görmesi durumunda, “*onu recmetmeyi*” bile düşünür (1934: 160). Mehmet Efendi, bir sabah Madam Katina’nın öldüğünü öğrenir. Mehmet Efendi, o gece rüyasında Madam Katina’yı görür. Abdülkadir Geylanî hazretleri, Mehmet Efendi’ye, onu “zevcem” diye takdim eder. Sabah olup uyanınca Mehmet Efendi, Katina’nın Müslüman hatta bir veliyullah olduğuna inanır. Mehmet Efendi’nin Katina’nın veliyullah olduğunu dillendirmeye başlaması üzerine, herkes ona güler; çünkü Katina “*kerhane işleten bir*” (1934: 163) kadındır. Mehmet Efendi’nin söyledikleri müftünün de kulağına gider. Müftü, kesin bir şekilde hükmü verir: “*Has Müslüman olsa evliya olamaz, çünkü mezbure¹³ kadındır. Dinî İslâm kadının evliyalığını kabul etmez.(...) iddia batıldır*” (1934: 163).

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Tünelden İlk Çıkış* (1934) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde de, Rum kadınlar “düşkün kadındır”. 1912-1944 yılları arasında Heybeliada’da ikâmet eden (Gürpınar, 1998: 8) Hüseyin Rahmi, “*kadınların içinde büyüdüğüm için kadın ruhunu iyi bilirim*” (Yücebaş, 1964: 15) der. Hikâyenin başkahramanı olan Safi, “*Fransızların tabirince ‘Farsör’lerden, yani her vakit aldatma ile ahbabına büyücek oyunlar eden takımdan*”dır (1972: 9). Beyoğlu’ndaki eğlence mekânlarını mesken tutan Safi, Eftimya adındaki bir “*orospuya*” (1972: 10) gönlünü kaptırır. Safi, “*her akşam kaleminden çıkınca soluğu doğru Beyoğlu*”nda, Eftimya’nın yanında alır. Babasının hiddetinden çekinen Safi, geceleyin eve geç gelemeyeceğinden dolayı, “*Eftimya’sı ile kurduğu sohbet ve eğlence hep gündüzün*” olur (1972: 10). Eftimya, Beyoğlu’ndaki Mariça’nın evinde “*orospuluk*” yapmaktadır (1972: 20). Safi, İstanbul’a indiği vakitler, babasından emanet aldığı kardeşlerini arkadaşına bırakıp Eftimya’ya kaçar. Safi’nin kardeşlerini bıraktığı arkadaşı, anlatıcıdır. Safi’nin Eftimya’ya kaçamak yaptığını anlayan anlatıcı, Safi’ye bir oyun oynar. Safi’nin kardeşlerini yine anlatıcıya teslim ettiği bir günde, anlatıcı, Safi’nin “hiddetli” babasına olan biteni anlatır. Bunun üzerine “ihtiyar adam”, Safi’nin peşinden Beyoğlu’na gider. Fakat işler anlatıcının planladığı gibi gitmez. Sınırlı bir şekilde Mariça’nın “genelevine” giren ihtiyarı, Rum fahişeler kandırır. İhtiyar,

¹³ Adı geçen, sözü edilen.

içeri girer girmez “içlerinden bir tatlı esmer, daha doğrusu bal gibi buğday renginde, fakat hoşur mu hoşur, nazenin” bir kadın ihtiyarın koluna girer ve “Efendi baba, sinirlerin oynamış... Ah benim genç bakışlı tontonum, biraz aklın başına gelsin, diyip” ihtiyarın ağzına “bir kadeh içki” sunar. Kadehi sunan kadın, gözlerini süzerek “Oh afiyet olsun... O içki boğazından nasıl aktıysa benim gönlüm sana, senin aşkın da bana öyle aksın” der. İhtiyar, etrafını saran kızların onu “okşamayı” sonucu, iyice gevşer (1972: 24). Tüm bunlar yaşanırken odaya birden ihtiyarın oğlu Safi girer. İhtiyar ile Rum kadınlarını bir arada gören Safi, bu fırsatı değerlendirerek Eftimya’yı babası ile tanıştıır. Hep beraber “içki sehpasının başına” geçerler. İhtiyar ve Safi, Mariça’nın evinden beraber çıkarken “Jozef’in bahşişi de içinde olarak yetmiş altı lira üç kuruş” borç öderler. Artık sadece Safi’nin değil ihtiyar babanın da bir sevgilisi vardır: Eleni. Gürültünün büyüğü ise, ihtiyarın evinde kopar. İhtiyarın eşi, kocasının ve çocuğunun Mariça’nın evindeki “eğlence”den haberdar olur. Evde tam bir “kıyamet” havası eser (1972: 25).

Sait Faik Abasıyanık’ın hikâyelerinde, fizikî güzelliği ve şehveti ile ön plana çıkan gayrimüslim kadınlara rastlamak mümkündür. *Semaver* (1936) adlı kitaptaki “İhtiyar Talebe” hikâyesinde anlatıcı, İsveç’te bir “ihtiyar talebe” ile yaşadıklarını anlatır. İhtiyar talebenin zengin arkadaşları, züppe içkilerini âdeta oyuncağa benzeyen Fransız kadınlara içirirler. “Cins ve terbiye bakımından Fransız olan kadınlar, içtikçe coşuyorlar, sululaşıyorlar; kan kırmızı kahpeliklerini billûr kadehlere doldurup” beraber oldukları erkeklere sunuyorlar (1965: 133). Macar kızları ise, hikâyenin başkahramanına göre, “bir bisküvi kadar ktır ktır ve ağza alınınca bir bisküvi kadar yumuşaktır” (1965a: 133). Avrupalı çingenenin tadı ise, “İsviçre dağlarının karışksız sütünden yapılmış; sağlam ve gürbüz kadınların yoğurduğu hamurdan olmuş halis bir çikolata tadındadır” (1965a: 133). Tüm bu kızların içinde Sait Faik, gözlerini İsveç kızlarından alamaz. Macar kızı ile şarap içen Sait Faik’in gözleri, İsveç kızlarına takılır; “bu dağ sporlarının, karlı çamların, karlı, sarp ve buzlu tepelerin, altları yer yer uçurumlu cumudiyelerin cesur ve sarı kızlarını öpüyor gibi”dir (1965a: 133-134). İsveçli kızlar, “donmuş bir kaynak. Gece güneşi gibi sarı kızlar”dır (1965: 137); “İsveçli kızlar hep bir ağızdan beyaz bir dağdan skilerle inmişler gibi, beyaz bir yokuştan donmuş bir göl sırtına yerli ve beyaz kuşlarla beraber düşmüşler gibi, bir şimal iklimi türküsü söylemeğe başlamışlardı” (1965: 137). İsveç’te kahvelerin sahipleri, çoğunlukla dul kadınlardır ve hizmetçiler ise, “vücutları, yalnız beyaz ve pembe, mahcup arzulu köylü kızlar”dır (1965: 139).

Sait Faik, *Semaver*'in “Bir Vapur” hikâyesinde ise, içerisinde birçok milletin olduğu “Tadla” adlı vapurla İtalya ve Fransa adalarına yaptığı ziyaretleri anlatır. Bu vapurda hafifmeşrep Rum kadınlar vardır. Sait Faik, vapurda “*birinci mevkiden üçüncü mevkideki sevgililerini görmeğe gelen anormal prensesler, on altı yaşında rüya kadar güzel çocukların gözü önünde flört yapan Rum kadınları(nı)*” (1965a: 168) görür. Oktay Akbal, *Aşksız İnsanlar* adlı kitabındaki “Kendimden Bahsediyorum” hikâyesinde, kendisinden çok Sait Faik'ten bahseder. Sait Faik'in hikâyelerinde Galata Köprüsü'nden, Yüksekaldırım'dan ya da Burgaz Adası'ndan söz ettiğini ve buralardaki “*güzel kadınları konuşturduğu, güzel bacakları*” (Akbal, 2010: 48) yürüttüğünü belirtir. Sait Faik'in “Bir Vapur” ve “İhtiyar Talebe” hikâyelerinde, İsveç, Macar ve Rum kadınlarının “cinsel yönüne” vurgu yapması, Akbal'ın tespitini örnekler mahiyettedir.

Rum kadınlar, Sabahattin Ali'nin *Kağrı* (1937) adlı eserindeki “Pazarcı” hikâyesinde, eğlence mekânlarının bir metâdır. Hikâyede ismi zikredilmeyen başkahraman, askerlikten tekaüt ettikten sonra, pazarcılık ile geçimini sağlar. Pazarcı, akşamüzeri işi bitince sürekli “*hatıralarıyla oynamaya başlar*” (Sabahattin Ali, 2011a: 49). Harbiye'de okurken, okuldan kaçarak Beyoğlu'nda yaptıkları çapkınlıkları hatırlayan pazarcının, unutamadıklarından biri de, Rum kızlardır. Pazarcının, “*İstanbul'un o zamanki Levantenlere mahsus eğlence yerlerinde birinde Rum kızları*” (Sabahattin Ali, 2011a: 49) ile geçirdiği âlem, hâlâ hafızasındadır.

Sabahattin Ali'nin *Ses* (1937) kitabındaki “Köstence Güzellik Kraliçesi” hikâyesinde, anlatıcı, Berlin'de gördüklerinden söz eder. Berlin'de bir gazinoya giren anlatıcının dikkatini, buradaki düşkün kadınlar çeker. Gazinoda, “*müzik ara sıra altmış senelik bir vals çalmaya başlıyor, iriyarı herifler masalardaki sarhoş kadınlardan birini alarak zıplamaya başlıyordu. Bu kadınlar, yüzlerinde bir bıkkınlık ve çürüklük ifadesi taşıyarak, ayaklarına basan bu bir gecelik hovardalara gülümsüyorlardı*” (Sabahattin Ali, 2011a: 150). Gazinoda, masadan masaya dolaşan kadınlardan biri de, Marina'dır. Romanyalı olan bu kadının, güzel bir yüzü, ilgi çekici bir cazibesi vardır. Bu cazibe “*eski ve metruk şatoların dış manzarasına benzeyen, biraz da ürkütücü bir*” (Sabahattin Ali, 2011a: 150) cazibedir. Marina, masada oturduğu bir erkeğin omzuna vurduktan sonra başka masaya atlar; yeni masada “*yaşlı ve şişman adamın yanına*” oturur (Sabahattin Ali, 2011a: 151). Sarhoş insanların masasında, “*göğsü başı açık ve fitil gibi sarhoş*” (Sabahattin

Ali, 2011a: 156) bir vaziyette bulunabilen Marina'nın rahat tavırları, hikâye boyunca anlatıcı tarafından vurgulanır.

Kemal Bilbaşar, *Anadolu'dan Hikâyeler* (1939) adlı kitabının “Amasralı Gemiciler” hikâyesinde, “soyunacak yer arayan” Rus “karılarını” anlatır. Hikâyenin başkahramanı Hüseyin, Ali Reis'in oğludur. Hüseyin, Tortu adındaki bir Rizeli gemici ile, el altından barut satışı yapan Dimitri'nin yanına giderler. Hüseyin daha yola çıkmadan düşkün Rus kızlarının namını duyar. Gemi, henüz iskeleden ayrılmadan gemiciler, kendi aralarında kahkahalar eşliğinde “*bir buçuk manada sevilen Rus kızlarından, oynaklığı ile meşhur Rumen dilberlerden*” (1939: 35) söz etmeye başlarlar. Tayfalar, yolda giderken “*kazanacakları manadlardan ziyade beyaz tenli Rus kızlarının tombul göğüslerine, Rumen orospularının ince bellerine duydukları iştihak(ı)*” (1939: 36) hayal ederler. Hayal kuranlardan biri de, Hüseyin'in babası Ali Reis'tir. Ali Reis, “salyaları” akar bir vaziyette Romen kızları ile Rus kızlarını karşılaştırmaktadır. Gemi, “*gavur köyüne*” (1939: 37) vardığı vakit, Tortu ve Hüseyin, Dimitri'nin yanına gider. Dimitri'nin yanında çalışan “*güzel orospu Marika*” (1939: 42), Tortu'nun Rus metresidir. Marika, daima Tortu'ya cilve yapan “*soyunacak yer arayan*” (1939: 54) bir kadındır. Tortu'yu, Dimitri'nin mekânında, Marfa adındaki bir Rus karısı karşılar. “*Hilekâr gözlere*” sahip Marfa, Tortu'yu görünce “*riyakâr*” bir tebessümde bulunur. Yaşı ilerlemiş olan Marfa, Tortu'yu Dimitri'nin yanına götürürken “*Yangın kıvılcımdan çıkar dedi. Gençlerin gözlerinde de bu kıvılcımdan vardır. Senin ateşin de benimki gibi nerede ise küllenecek*” (1939: 49) der. Tortu, Dimitri'yle işini halledip geri dönmek için hazırlıklara başlar. Hüseyin ise, buraya geldiğine pişmandır. Çünkü Hüseyin, “*bu memleketteki kadınların ya hep deli yahut da orospu olduğuna hüküm*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 55) etmektedir. Hüseyin, “*Bu cehennem yere niçün getirdin beni*” diyerek Tortu'ya sitem eder. Tortu ise, gülerek cevap verir: “*Kadının olduğu yer, cehennem olu mu?*” (1939: 56).

Refik Halit Karay, *Bir İçim Su* (1939) adlı kitabındaki “Kleopatra'nın Ziyafeti” hikâyesinde ise, Tarsus'taki bir tarihî olayı nakleder. Hikâyenin başına, “*Tarsus'u düşünürken*” (1939: 81) diye bir not düşen Karay, cinsel cazibesıyla Sezar'ı ve şark diktatörü Antuvan'ı “*kendisine bende*” (1939: 81) eden Mısır Melikesi Kleopatra'yı anlatır. Refik Halit'in Kleopatra'yı tasvir ederken kullandığı ifadeler çarpıcıdır: “*Kleopatra, tarihin kaydettiği bütün güzellik ve sefahet kadınlarından üstündür. Mesalina onun yanında bir hamam natırı, Pompadurlar, Rekamiyeler, Dubariler oda hizmetçisi gibi*

kalırlar” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 82). Kleopatra, tesiri altına almak istediği erkeklerle bir yandan şarkı söylerken diğer yandan “*ellerinin ve dudaklarının binbir türlü mahirane temasıyla*” erkeklerin “*vücudu üzerinde bir şestardan daha mükemmel gezinir, onları daha derin inletirdi*” (1939: 82). Kleopatra’nın ağızında “*Âdem ile Havva’yu cennetten koğduran meyvenin tadı*” vardır; sivri dili âşıklarını “*kâh yakar, kâh serinletirdi*” (1939: 82). Kleopatra’nın giyinişi de, şehvetlidir. “*Kleopatra elbise olarak çıplak vücuduna incecik bir tül örtü dolardı; sert ve toparlak memelerinin iri birer böğürtlene benzeyen başları daima sipsivri dikilir ve kumaşın ılık buğusu altından kuytu yerlerinin loşluğu sezilirdi*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1939: 82). Onun vücudu, görenleri kendine bağlamaktadır: “*Uzun boylu, narindi; bakarken yok gibi duran, fakat sarılırken var olan acayip bir ete malikti; teninden hiçbir çiçek kokusuna benzemeyen (...) kavrayıcı bir rayiha sızardı. Kayar gibi yürür, öper gibi konuşur, ölü gibi sevişirdi. Kalçaları sessiz bir beste, sükûfî bir mana, bir güfte idi. Gözlerinin bebeklerinde şehvetin sönmez bir ışığı yanar(dı)*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1939: 83). Jül Sezar’ın eğilmez başını secdeye kapatan Kleopatra, gemisiyle geldiği Tarsus’ta, Antuvan’ı da ayağına çağırır. Hikâyenin sonunda, kibirli ve cazibeli olan Kleopatra’nın “müsrif” ve “merhametsiz” olduğu da belirtilir (1939: 84).

Kenan Hulusi Koray, *Bir Otelde 7 Kişi* (1940) adlı kitabındaki “Vallah, Billâh Yok” hikâyesinde, Nataşa’ları anlatır. Anlatıcı, asker arkadaşlarıyla 917 senesinde Kafkas’larda, Ruslara esir düşer. “Totma” köyüne getirilen yazar ve arkadaşları, orada esir gibi değil, “bir Kazak beyi” gibi yaşarlar. Yazar, “*Totma’da en çok hoşlandığımız şey, Rus karlıları oldu*” der (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 154). Totma köylüleri, anlatıcı ve arkadaşlarına iyi davranır; hatta köyün Nataşa’larını bile onlara verirler. Köylünün biri, anlatıcının koluna girerek ona şöyle söyler: “*Haydi canım, dedi bırakın aptallığı! Nikola dayının iki kızı da piliçtir ha... Yalnız, bıçağı iyi kullanmak lazım! Bak işitiyor musunuz? Çitin arkasında sizi konuşuyorlar. Nasıl? Ben duyuyorum. Olga diyor ki, işte hani siyah kalpaklısı yok mu, esmer olan; hanginizin bakayım o; bravo... Bakın Nataşa cevap veriyor. Dokuzu da yaman diyor. Vay anasını; şu Nataşayı Ruslar bile doyuramayacak be?”* (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1940: 155). İsmail H. Biliş, onun hikâyelerinde sık sık “fanteziye” yer verdiğini söyler (Biliş, 1953: 16). Kenan Hulusi’nin savaş gibi trajik bir hadiseyi anlatırken bile cinsel cazibesıyla tebârüz eden Nataşa’ları mevzu bahis etmesi, Biliş’in söylediklerine işaret eder.

Sait Faik'in *Şahmerdan* (1940) adlı eserinin "Kaşıkadası'nda" hikâyesinde ise, fizikî güzelliğiyle tebarüz eden Rum kızı "Eftehia" mevzu bahis edilir. Sait Faik'in çocukluk arkadaşı Yakup, Eftehia'nın dış güzelliğinden etkilenir. "*Sarı bir kilise mumu kadar yanmaya hazır renkli bacakları*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 34), "*taze ceviz beyazlığıyla beyaz ve gevrek dişleri, mütemadiyen ağızla aranıp öpülecek elleri*" olan Eftehia, Yakup ile kocayemiş topladıkları ağaçlıklarda beraber olur. Esasında Eftehia'nın yüzü "*alelâde bir Rum yüzüdür*"; "*civelek o kadar*" (1982: 34). Fakat onun asıl güzelliği vücududur. "*Banyolar başladığı zaman lâcivert deniz mayosu içinde ışıklı, dümdüz bacakları, memeleri, bir erkeği bir dakikada yere yıkıp toprağa ellerini geçirtecek kadar insafsız, yuvarlak hatları...*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 34). Vücudu ile Yakup'u kendisine bağlayan Eftehia, bir gün ansızın "*Yakup'u ustalıkla, gürültüsüzce terk*" edip kayıplara karışır (1982: 34).

Şahmerdan adlı kitaptaki "Beyaz Pantolon" hikâyesinde de benzer bir durum söz konusudur. Beyaz Pantolon'da, "Kaşıkadası'nda" hikâyesinde olduğu gibi, Rum kız, cinsel bir metâ olarak görülür. Rum kızının ismi bile aynıdır: Eftehia. "Beyaz Pantolon"daki mesaj nettir: Rum kızı Eftehia, ancak şehvet verici bir metâ olabilir. "Kaşıkadası'nda", Eftehia'nın yüzü "*alelâde bir Rum yüzüdür*"; "*civelek o kadar*"; fakat onun asıl güzelliği vücududur denilmekteydi (1982: 34). "Beyaz Pantolon"da ise, Zehra'ya âşık olan Rüstem, Zehra'ya olan tutkunluğunun sadece bedensel bir haz olmadığını vurgulamak için bakkalın kızı Eftehia'dan yararlanır. "*Uzun, sıcak ve daimî aşkların vereceği heyecan(ın)*" başka olduğunu söyleyen Rüstem, Zehra'ya olan aşkını anlatmak için Zehra ile Eftehia'yı karşılaştırır: "*Meselâ köydeki bakkalın kızı Eftehia ile çalı süpürgelerine yattığı zaman, zaman ve mekân düşünülmez; iş, güç, para, şöhret, şeref feda edilebilirdi. Ama bununla...*" (1982: 126).

Şahmerdan adlı hikâye kitabındaki "Köye Gönderilen Eşek" hikâyesinde, "yüz kelimelik kamus içinde" konuşabilen, kara ve uzun bıyıklara sahip cam, pencere gibi kelimeleri bile Van'dan çıktıktan sonra öğrenen Kürt Hamal Ramo, hikâyenin başkahramanıdır (1982: 80-81). Bir gün Ramo'ya köyden bir mektup gelir. Ailesi mektupta, kardeşinin öldüğünü, ama işin daha kötüsü, kardeşinin eşeğinin de öldüğünü söyler. Aile, erkeksiz yapabiliyoruz; ama eşeksiz yapamıyoruz diyerek Ramo'dan acilen bir eşek göndermesini ya da eşek parası yollamasını ister. Ramo, bu mektuba çok kızar; çünkü yazın biriktirdiği paraları "Rum karılarına" yedirmiştir. Ramo, özellikle Çamlık

Mahallesi'ndeki "bir Rum karısının evine gizlice" gitmektedir (1982: 84). Rum karısının gizli kapaklı, yasak ticarî işlerine aracılık eden Ramo, Rum karısına yaptığı bu iyiliğin karşılığında "*kıymeti para ile ölçülemeyecek şeyler*" almaktadır. Rum kadınla beraber olmak için, "cebinde ne varsa" vermeye razı olan Ramo, Rum karısına her gittiğinde "üç lira" bırakmaktadır. Şehvet duygusuyla Ramo'yu kendine bağlayan Rum kadın, Ramo'ya yasak işini yaptırmakla kalmaz, Ramo'nun "*bütün parasını, üçer, beşer*" yiyip bitirir (1982: 84).

Şahmerdan adlı kitaptaki "Bir Define Arayıcısı" hikâyesinde ise, "*orospu*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 46) Rum karısının adı, "Sultana"dır. Sultana, "Fındık Ali" adındaki bir külhanbeyinin karısıdır. Sultana, "*delikanlı, boylu poslu adam düşkünü*" olan, "*rakı içip namahrem karşısında oynayan*" (1982: 46) düşmüş bir kadındır. Fındık Ali, mütareke döneminde, Anadolu'ya adam kaçırmak suçuyla İngilizler tarafından tutuklanır. Pestili çıkıncaya kadar dövülen Fındık Ali, Galata'daki bir mekâna hapsedilir. Sultana ile genç ve güzel kızı Dimitra, beraber yaşamaya devam ederler. Ancak, Sultana ile kızının "orospuluklarını" bütün mahalle bilmektedir. Bir gün hikâyenin anlatıcısı, balıkçılar kahvesinde çalışan "Madam Sultana'nın yanına gider. Sultana'ya kızının nerede olduğunu sorar. Sultana ise, "*Sultana'nın kızı nerede olacak? Nerede olur? Ah vre çapkini!*" diye cevap verir. Anlatıcı, "*senin kızın bir ada çayı kokusuyla burnumda tütüyor*" (1982: 49) diyerek kız ile daha önce münasebette olduğunu vurgular. Sultana'nın, kızını arzulayan anlatıcıya cevabı ise, sadece "*Ah vre çapkini!*"dir (1982: 49). Anlatıcının Sultana'ya ısrarla kızının yerini sorması üzerine Sultana, "*gitti vre... O herifin yanına gitti yine. Sonra bırakacak o herif. Yine düşecek kötü eve*" diyerek kızının "kötü eve" giden düşmüş biri olduğunu âşikar eder. Anlatıcı, kızının, "*o herifi*" belki de sevdiğini söyleyince Sultana itiraz eder: "*Yok vre sevmiyor. Niçin sevsin? Ama para... Ma rob, şapka, tuvalet, iskarpın...*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1982: 50). Kızının süs ve para düşkünü olduğunu söyleyen Sultana, anlatıcı ile dertleşmek ister. Ona kendi sergüzeştini Rumca anlatmaya başlar:

*"O zamanlar banyoları tutardık. Kocam müthiş bir kadın avcıydı (...)
Beni ve Dimitra'yı sarhoş ettiği geceler pataklardı. 'Orospular! derdi. Ben
burada yokken ikinizin yapmadığı kalmıyormuş. Eve adam alıyormuşsunuz'.
Doğru idi. O yapar ben durur muyum? O zaman para boldu. Benim kız on
yedi yaşında, ben otuz dördünde gül gibiyim. Elimden ne delikanlılar
geçerdi. Ne körpe delikanlılar. Ben onları banyoda seçerdim. Bir erkeğin
vücudunu görmeden koynuma hâlâ almam. Hele o zaman beni bir erkek
vücudu bir başka dünyaya taşırdı. Her Âdem bir ve ben bir tek Havva idim.*

Bu Havva'lığı hisseder, duyurdum ” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1982: 50).

Fındık Ali, bir gün karısını kendi evinde “Karadenizli iki gırgır kayıkçıyla” yakalar. Karısını her zaman döven Fındık Ali, Sultana'nın yüzüne uzun uzun bakar ve tekrar dönmek üzere evden gider (1982: 51). Hikâyede Rum kadınlar, anne-kız beraberce mahalleli tarafından “orospu” olarak bilinir. Ancak Rum anne ile kızı arasında fark vardır. Anne Sultana, erkekleri vücuduna bakarak seçer ve erkeklerin vücudu ile başka dünyalara giderken Dimitra ise, cinselliğini “para” ve “lüks” için bir araç olarak kullanır. Hikâyede dikkat çekici olan bir diğer husus, Sait Faik'in cinselliği anlatırken mizahtan yararlanmasıdır. Sultana'nın evine aldığı kayıkçılar, “*Karadenizli gırgır*” (1982: 51) adamlardır. Anlatıcı, Sultana'ya “*senin kızın bir ada çayı kokusuyla burnumda tütüyor*” (1982: 49) deyince Sultana, “*Ah vre çapkini!*” (1982: 49) diyerek güler.

Yedi Meşaleciler içinde yer alan ve şair kimliğinin yanı sıra hikâyeci kimliğine de sahip olan Kenan Hulusi Koray, İnci Enginün'e göre “*erotik hikâye peşinde(dir)*” (Koray, 2004: 11). *Yaz ve Aşk Hikâyeleri* adlı kitabın “R.B.K. Pansiyonu” (1942) hikâyesinde olaylar, Madam Gribaşof adlı bir Rus'un işlettiği, Rus Büyük Köşk'te (R.B.K.) geçer. Mekân ve zaman “cinselliğe” elverişlidir. Yirmi odalı pansiyon, deniz kenarında, Suadiye'dedir. Anlatıcı, bu pansiyona “*yazın*” gelir (2004: 13). Henüz hikâyenin ilk sayfasında, pansiyonun Rus sahibi Madam Gribaşof'un “cinsel” yönüne vurgu yapılır: “*Madam Gribaşof kırk yaşında gözüküyordu. Etine dolgun bir vücudu vardı. (Yirmi odalı büyük pansiyonu) âdeta bütün uzuvlarıyla idare ediyordu. Mesela odamı göstermek için yürürken bu basit harekete bacaklarından başka iri kalçaları, parmaklarının ucu, kafasındaki asap mekanizmaları, küçük kulaklarındaki memeler, belki tırnakları, hülasa onu meydana getiren her şey iştirak ediyor*” (2004: 13). Pansiyonu tek başına işleten Gribaşof, ayrıca cimridir. “Vergi memurlarını” pansiyonundan uzak tutmak için “*konu komşuya ikide bir ağlamaklı olur, kendini sıkıntıda göstermeyi sever*” (2004: 15). Pansiyonda mutlak hâkimiyete sahip olan Madam Gribaşof, otoriter bir kadındır. Her tarafa emir veren Gribaşof, kadınlar üzerine “*vaaz*” vermeyi de, ihmal etmez. Erkekler, kadınların “*yalnız hoşlarına giden taraflarıyla meşguldür*”. Kadınların “*bu tarafları*”, onların diğer bütün kabahatlerini örtmeye kâfidir (2004: 16). Gribaşof, kocası üzerinde de mutlak hâkimdir. Başkahraman olan anlatıcı ile pansiyonda kalan ve ismi zikredilmeyen emekli bir general, pansiyonun adından (Rus Büyük Köşk) rahatsızdır. Karısını ikna eder düşüncesiyle, bu rahatsızlık Mösyö Gribaşof'a söylenir. Ancak Gribaşof, “*biz Ruslar*

karılarımızın sözlerinden dışarı çıkmayız” diyerek teklifi reddeder. Bunun üzerine emekli general, “yabancılardan” ve “ekalliyetten” şöyle şikâyet eder: “*Ah beyciğim, Bu ekalliyetler, bu yabancılar, Türkçemizin elinden bunların çektiği? Acaba bir defa da Akşam gazetesinde Vâ-Nû’ya mı yazsak. Malumuâliniz kalemi kuvvetli bir genç. Yoksa İsmail Safa’dan mı telefonla rica edeyim?*” (2004: 20). Pansiyonda, anlatıcının dikkatini çeken bir diğer karakter, Anuçka’dır. Cinsel cazibesi ile dikkat çeken Anuçka, Madam Gribaşof’un kızıdır. Anlatıcı, genç ve güzel “*bütün Rus kadınları gibi ara sıra şeytan*” olan, “*hararetlî*”, “*bir deniz kadar oynak hareketlere sahip*” Anuçka’yı görür görmez ona bağlanmak hissini duyar (2004: 24-25). Anuçka, Fransız bir mühendisi evli olmasına rağmen, elli yaşında antika işleri ile uğraşan felsefe Profesörü Gizep’le ve yirmi beş yaşındaki Luka isimli İtalyan bir delikanlı ile münasebet kurar. Anuçka, cinsel cazibesi ile onları kendine hayran bırakmıştır. Anlatıcı, “*hararetlî*” Anuçka’yı şöyle tasvir eder: “*Anuçka, bu deniz kıyafetiyle bir biblo kadar zarıftı. Yeşil mayo altında, göğsü, hakiki bir dalgadan farksızdı. Mütemadiyen uzun bir teneffüs yapıyor gibiydi (...) Anuçka’nın kalçaları için ne söyleyebilirim? Üzerinde böyle bir uzuv yoktu. Bacakları belinden itibaren birdenbire aşağı dökülüyor yahut Anuçka küçük ayaklarından itibaren yukarı doğru büyüyordu*” (2004: 26). Anuçka’nın “*âşıklarından*” olan Gizep’in Anuçka’yla ilgili, fantezileri vardır. Profesör, “*ceviz bir masa yaptırmış. Masa çıplak bir kadın heykeline istinat ediyormuş. Gizep’in en büyük zevkiyse, Anuçka’yı bu masa üzerine çıkararak orada çıplak seyretmekmiş*” (2004: 26). Pansiyonda kalan Ermeni Mösyö Kokaryan, anlatıcıya Anuçka’nın “*avladığı*” bir diğer erkeğin, “*Rum delikanlısı Sava*” olduğunu söyler. Anuçka, bu Rum delikanlısına bayılır; Sava’yı, vücudunu belli eden “*denizde avlar*” (2004: 27). Anlatıcının odasına çekildiği bir akşam, kapıya biri vurur. Anlatıcının, kapısına gelen Anuçka’dır. “*Anuçka, bütün vücuduyla bir kadın gibi*” anlatıcının odasına girer. Odaya girince sigarasını yakan Anuçka, “*bacaklarını hiçbir hususta göstermekten*” çekinmez. Bu durum “*bir erkek için dayanılmaz bir şeydi(r)*” (2004: 30). Anuçka, anlatıcının hikâye kitaplarını karıştırmaya başlar. Reşat Nuri’den ve Sait Faik’ten konuşulduktan sonra, Anuçka, “*uyumaktan çok korktuğunu*” söyleyerek anlatıcının yatağına girer (2004: 32). Hikâyede farklı birçok millet vardır: Türk, Rus, Ermeni, Rum ve İtalyan. Ancak, sadece Rus kadınları cinsel cazibesi ile pansiyondakileri etkiler. Pansiyondaki çeşitli milletten erkekleri kendine bağlayan “*hararetlî*”, “*şeytan*” kızı Anuçka, “*etine dolgun vücudu olan ve bütün uzuvlarıyla pansiyonu*” yöneten Madam Gribaşof’un kızıdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, Abdullah Efendi arkadaşlarıyla beraber geneleve gider. Abdullah Efendi, genel evdeki odadayken ihtiyar bir Rum'un sesini duyar. "En aşağı yüz elli, iki yüz yaşlarında" olan bu ihtiyar, "*son derece korkunç, iğrenç ve sinsî*" bir gülüşle Abdullah Efendi'ye bakmaktadır. Kendisini Eleniça'nın dedesi olarak tanıtan ihtiyar, Abdullah Efendi'ye "*gençken senin yattığın yatakta pek çok Rum kızı ile beraber olduğunu*" söyler. Abdullah Efendi, "*ihtiyar zampanunun*" söylediklerini dinlemek istemez ve kendini genelevin dışına atar. Ardından bu geceyi unutmak istediğini şöyle söyler: "*Unutmak, diyordu, yarabbim bu geceyi, bu sinsî ihtiyarı onun yapışkan kahkahalarını, bir mezardan gelir gibi ölümü beraberinde taşıyan sesini unutmak için ne yapmalı?*" Abdullah Efendi, "*ruhunu bu geceden temizlenmiş olarak çıkarmak*" istemektedir. Aklından çıkarmak istediklerini elinden olmadan bir "deli gibi" sayıklamaktadır: "*Marika, Eleni, Kalyopi, Artemiz...*" (1943: 21). Abdullah Efendi, bu kızların "hiçbirini" beğenmemiştir (1943: 21).

Yakup Kadri'nin *Millî Savaş Hikâyeleri* (1947) kitabındaki "Katmerli Bir Hıyanet" hikâyesinde, fizikî güzelliğiyle ön plana çıkan, "şehvetli tebessümü" ile Nuri Efendi'yi kendine bağlayan Rum kadın, Despino dikkat çeker. Nuri Efendi, Despino'nun evinde kiracı olarak kalmaktadır. "*Bu kadın duldu; fakat henüz genç ve güzeldi; durgun ve esmer bir çehre üstünde yeşil ve tahrirli gözleri vardı; güldüğü vakit kızıl dudaklarının arasından beyaz dişleri, insanın etini gıcıklayan acayip bir pırıltı ile parladı. Beli ince, kalçaları dolgun ve göğsü bir genç kız göğsü gibi yuvarlacıktı. Sonra, o kadar oynak, o kadar şuh, o kadar cana yakın bir kadındı ki, beş on dakika yanında kalıp da tutulmamak kabil değildi*" (1981: 76). Despino'nun etkisinde kalan Nuri Efendi, kadının bütün masraflarını karşılamaya başlar. Despino da, "*Nuri Efendiye bu fedakârlıklarını fazlasıyla*" (1981: 76) öder. Despino, Nuri Efendi'yi kendisine o kadar bağlamıştır ki, Nuri Efendi, İstanbul'da bulunan, kimsesiz anasına para göndermeyi bile bırakır. "*Evlatlık vazifesini haince bir surette ihmal etmiş olmaktan hiçbir pişmanlık*" (1981: 77) duymaz. "*Despino'nun bir gülüşü ona bütün dünyayı*" unutturur. "*Ağzının, her tarafından daha güzel ve daha cazibeli olduğunu bilen Despino ise, Nuri Efendi'nin yüzüne bakarken insanın etini gıcıklayan o şehvetli tebessümü ile daima güler*" (1981: 77). Nuri Efendi ile Despino arasındaki "*gayrimeşru ve gayri-millî rabıta*" (1981: 77), gün geçtikçe artar. Ancak, Yunanlıların Anadolu'yu işgal etmesi ile Nuri Efendi-Despino ilişkisi bozulur. İşgalin üçüncü akşamı, Nuri Efendi, Despino'nun evine gider. İçeriden erkek sesi gelmektedir. Duydukları karşısında telaşa kapılan Nuri Efendi, Despino'nun evine girmek ister; ancak Despino onu

evine almaz. İçeride kimin olduğunu soran Nuri Efendi'ye, Despino “*Sana ne?... Çok sözün lüzumu yok... Geldiğin yere dön... Haydi bakalım oksi...*” (1981: 80) diye cevap verir. Hikâyede dikkat çekici olan hususlardan biri, Rum Despino'nun dul olmasına rağmen fizikî güzelliği ile Nuri Efendi'yi kendisine bağlamasıdır. Diğer bir nokta ise, ev sahibi olabilecek kadar varlıklı olan Despino'nun işgalden önce beraber olduğu Nuri Efendi'yi, şartlar değişince hemen aldatabilmesidir. Milliyetçi hassasiyetlerin gözetildiği hikâyede, tenkit edilen, sadece fizikî güzelliği ile ön plana çıkan Despino'nun ahlâkî düşkünlüğü değildir. Despino ile “gayrimeşru ve gayri millî rabıta” kuran Nuri Efendi de tenkit edilir. Evlatlık vazifesini “haince bir surette ihmal” eden Nuri Efendi, hikâyenin sonunda kapı dışına atılır.

Haldun Taner, *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi (1949), Tuş, Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu)* adlı eserindeki “Yağlı Kapı” hikâyesinde, ismi zikredilmeyen gavur dadıdan söz eder. Hikâyenin başkahramanı olan Rıza, “mahcup ve ağırbaşlıdır”; ancak Rıza'nın arkadaşı Sulu İskender, “yırtık bir oğlandır.” Anlatıcı, Rıza'yla İskender'i mukayese eder: “*İskender, Rıza gibi mahcup ve ağırbaşlı değildi, alabildiğine yırtık bir oğlandı. O burada olsaydı, bahçede kısıcak pantolonlarla dolaşan çıplak kızları doya doya seyreder, **donsuz gezen o gavur dadının, o içi çıkası kokananın en olmadık yerlerini gözetlerdi (...)** Ama işte Rıza onun gibi değildi. Ayıp bir şey gördü mü kulaklarına kadar kızarıyor, gözünü yerde bir noktaya dikip öylece kalakalıyordu*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1970: 25). Haldun Taner, Ayça Aktan'a verdiği röportajda, eski edebiyatçıların edebiyatın edepli olması gerektiğine inandıklarını; ancak edebiyatın edepten önce gerçek olması gerektiğine inandığını söyler. Taner'e göre “*seks, hayatın, gerçeğin bir parçasıdır, özüdür hatta. Es geçilemez. Hayattan soyutlanamaz*” (Taner, 1999: 177). Hikâyenin başkahramanı olan Rıza'nın kâbuslarında bile “cinsellik” vardır. Yırtık arkadaşı İskender, rüyasında ona, “*para ile gart garularla oynaşlık ediyormuşsun*” (1970: 26) diye iftira eder; Rıza ise, bu durumun doğru olmadığını ispatlamak isterken kan ter içinde uyanır. Cinselliğin işlendiği hikâyede vak'a, Sümbüllü Köşk'te cereyan eder. Sümbüllü Köşk'teki gavur dadının donsuz gezmesi ve “içi çıkası” bir “kokona” diye tanıtılması, dikkat çekicidir.

Orhan Kemal'in *Ekmek Kavgası* (1949) adlı eserindeki “Bir Yılbaşı Macerası” hikâyesinde, “Fani” adında düşmüş bir Ermeni kadın vardır. Mehmet Narlı, Orhan Kemal'in romanlarındaki kadın erkek ilişkilerinin çok büyük bir bölümünün gayrimeşru bir ilişki olduğunu vurgular (Narlı, 2002: 358). Orhan Kemal'de “*genç, yaşlı, dindar,*

dindar olmayan, evli, bekâr bütün kadın ve erkekler arasında gayrimeşru ilişki” (Narlı, 2002: 360) vardır. “Bir Yılbaşı Macerası” hikâyesinde de, işçilere fazla mesai yaptıran ve onların haklarını vermeyen fabrikatör Hurşit Ağa, düşmüş bir kadın olan Ermeni Fani’den bahseder. Hurşit Ağa, memleketin sayılı tüccarlarından birini ve Osman Ağa’yı evinde misafir eder. Yenilip içildikten sonra, eski devirlerden konuşulmaya başlanır. Hurşit Ağa, kahkahalar eşliğinde “*Ermeni kızı Fani’nin Gültepe’de nasıl basıldığını*” (Kemal, 1958: 53) anlatır. Hikâyenin kötü karakteri, şüphesiz, Hurşit Ağa’dır. Fabrikatör Hurşit Ağa, işçilerin hakkını yemektedir. Aynı Hurşit Ağa, Ermeni kız Fani’nin basılmasını, hem de iftar yemeğinin ardından, kahkahalar eşliğinde anlatır. Orhan Kemal’in düşmüş kadını Ermeni olarak göstermesi, toplumun kimi gayrimüslim kadınlara bakışını gösterir. Ancak, toplumsal gerçekçi bir bakış açısına sahip olan yazarın, hikâyede esas vurgulanmak istediği, kapitalist sistemin temsilcisi Hurşit Ağa’yı, okuyucunun nazarında kötü göstermektir. Narlı, Orhan Kemal’in bozulmayı ve yozlaşmayı **cinsellik** vasıtasıyla vurguladığını söyler (Narlı, 2002: 360). Hurşit Ağa, iftar sofrasında Ermeni kızı Fani’nin nasıl basıldığını keyifle anlatabilecek kadar yozlaşmış olumsuz bir karakterdir.

Tarık Buğra’nın *Oğlumuz* (1949) adlı kitabındaki “Fal” hikâyesinde, “*her apartmanına bir iki uygunsuz kadın*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1949: 56) düşen Beyoğlu’nda oturan Rozita’nın milliyeti zikredilmez. Rozita’nın komşuları da olumsuz sıfatlarla anlatılır. Komşu “*Evdoksi mi nedir? Elli, elli beşlik*” adam, sadece gündüzleri evde oturur. Evdoksi, “*insanı garip bir tarzda sinirlendiren, küfre heves uyandıran*” para düşkününü biridir. Evdoksi’nin oda komşusu da metelik vermeyen, eli sıkı bir Rum kızıdır. Aynı kattaki üçüncü oda ise, Mihailoviç adlı bir “ayyaşa” aittir. Rozita, kattaki bütün “oğlanları” evine alır. Onlarla oyunlar oynar; eğlenceli vakitler geçirir. Rozita, oyun oynarken oğlanlara “*çapkın gamzelerini*” (1949: 58) göstermeyi de unutmaz. Hikâyedeki çarpıcı nokta ise, çapkın gamzeli Rozita’nın “herkesin sevgilisi” konumunda olmasıdır. Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa* romanını azınlıklar bağlamında inceleyen Murat Belge (2013: 90), *Küçük Ağa*’da, “*iyiliğin, Türk olmak, bu olmuyorsa hiç değilse Türk dostu olmak dışında*” dışında bir tanımının olmadığını söyler. “Fal” hikâyesinde de, “apartmanlarında uygunsuz kadınların” yaşadığı Beyoğlu’ndaki “yabancı”lar içinde, “iyi” yoktur.

Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* (1950) kitabındaki “Güzel İhsan” hikâyesinde, genelevde çalışan Rum kız Rika, hikâyenin başkahramanı İhsan ile geceleyin beraber olur.

İhsan'ın dansından hoşlanan Rika önce, “*Kale! Ti ore a horevyis*”¹⁴ (2005: 141) der ve ardından “*Apopse me sena tha playaso*”¹⁵ (2005: 141) sözleriyle onunla ilişki kurmak istediğini açıktan belirtir.

Yine *İzmir Hikâyeleri* adlı kitabındaki “Deli Fato” hikâyesinde Halit Ziya, genç Yahudi hizmetçi Sara'nın güzelliğini anlatır. İmam efendinin hizmetçisi olan Sara, “*on altı yaşlarında sarışın, yumuk yumuk mavi gözlerle, yanaklarının iki tarafında iki çukurla, pembe beyaz, oldukça tombul, ince belli, yaşına göre uzunca boylu*” (2005: 213) biridir. Deli Fato, “*güzel endamının kıvraklığıyla acele merdivenlerden*” (2005: 213) çıkan Yahudi kıza daima imrenmektedir. Sara, güzel olmasının yanı sıra parayı da sevmektedir; imam efendiye aylığından başka, eline sık sık bahşiş geçmesi konusunda “*şeytanca bir mataala*”da (2005: 214) bulunmaktadır. Sara'yı kıskanan Deli Fato, onun bir gün “*yeni siyah benekli kırmızı, göğsü açık bir entari ile*” (2005: 216) eve geldiğini görünce, Sara'ya “*Elbisen yeni mi*” diye sorar. Sara, mağrur bir gülümseme ile “*hep elime geçen parayı anama verecek değilim ya...*” (2005: 216) diyerek cevap verir. Sara'nın fizikî güzelliğine hayran olan Deli Fato, Sara'nın arkasından, “*Yosma kız! Epeyce güzel!... Yeni entarisi de pek iyi olmuş...*” (2005: 216) sözleri ile kıskançlığını aşikâr eder. Sara'yı kıskanan sadece Deli Fato da değildir. İmamın yatalak karısı da, Sara'yı kıskanır. Günden güne serpilip ve şekerleşen Yahudi kız Sara yüzünden, imam ile karısının kavgaları aşırı bir hâl alır. Nihayet şiddetli bir kavganın sonunda imamın karısı ölür; bu olayın ardından Sara, eve “evvelkinden ziyade” yerleşir (2005: 228).

2.5.2. Fizikî Güzelliği İle Ön Plana Çıkan Gayrimüslim Kadınlara Olumlu Yaklaşım

Ele alınan hikâyelerde, azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin, fiziken güzel olmalarının yanı sıra şefkatli, saf ve mazlum olarak tasvir edilmeleri de dikkat çeker. Örneğin Mehmet Rauf'un *Aşk Kadını* (1923) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, ismi zikredilmeyen Viyanalı kadın, fizikî güzelliğinin yanı sıra mazlum ve “bîçare” biridir. İsmi zikredilmeyen hikâyenin başkahramanı, üç defa evlenip boşanır. Üçüncü eşinden boşandıktan sonra hem tıraş olmak hem de biraz ferahlamak için Beyoğlu ve Şişli taraflarını gezmeye çıkar. İsmi zikredilmeyen başkahraman, tramvayda üçüncü hanımının

¹⁴ “Yahu! Ne kadar güzel dans ediyorsun” (Uşaklıgil, 2005: 141).

¹⁵ “Bu akşam seninle yatacağım” (Uşaklıgil, 2005: 141).

piyano hocasını görür. “*Bu, bir Viyanalı genç kadın*”dır (1924b: 14). Viyanalı genç kadın, başkahramanı görür görmez ona tebessüm eder ve yanındaki boş koltuğa oturur. Viyanalı genç kadın, Şişli’deki ve Beyoğlu’ndaki hayat pahalılığından söz açar. Başkahraman ise, onun söylediklerine değil, vücuduna odaklanır. “*O söylerken ben ona bakıyordum ve onu rakîk cildi, tatlı mâî gözleriyle pek şayan-ı arzu buluyordum*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1924b: 14). Kadının şehvetine kapılan anlatıcı, üçüncü eşinden sonra, Viyanalı kadın için, “*Niçin olmasın?*” (1924b: 14) diye kendine sorar. “Ona daha sokulur” ve “daha mahrem görünür.” Başkahraman, Viyanalı kadına arkadaşından boşandığını ve yalnız olduğunu söyler. Başkahraman, kadına beraber gezmeyi teklif eder. Akşam olduğunda ise, Viyanalı kadın kendi evine değil başkahramanın evine gider. Başkahraman ile Viyanalı kadın, bir hafta aynı evde kalırlar (1924b: 15). Başkahraman, Viyanalı kadına, “ebeden” beraber yaşamayı teklif eder. Viyanalı kadın ise, günü yaşamaya baktığını, çok uzun soluklu planlar yapmadığını söyler. Başkahraman, “*şuh ve rakîk kadınlığa*” (1924b: 18) sahip bu kadının fizikî güzelliğinden hoşlandığı gibi, ilginç bir şekilde, fikirlerinden de hoşlanır. Boşandığı üç kadında bulamadığını, Viyanalı piyano hocasında bulduğunu ifade eder. Diğer üç eşinin aksine, bu kadının kendisine ebedîyen bağlanmak istememesi, başkahramanı, Viyanalı kadına daha çok bağlar. Viyanalı kadın olumlu sıfatlarla tasvir edilir: “*Bizim öteki hatun kerîmelerimizin hiç birinde bulunmadığı terbiye, nezâket, hassasiyet, şiir, aşk elhasıl bir kadın için kabil-i temeyyüz olan bütün meziyyât cümle bu kadında fazlasıyla mevcut!*” (1924b: 16). “*Bu kadın hilkatem nazik, hilkatem hassas bir kadın*”dır (1924b: 16). Kadının güzel hasletlerini sayan başkahraman, onun hayat tarafından mağdur edilmiş bir zavallı olduğunu da söyler. “Sefil” ve “biçare” olan kadın, hayattan çok çekmiştir (1924b: 16-17). Viyanalı kadın, eski eşlerinin tersine, başkahramanın bağırıp çağırılmalarını da sineye çeker. Anlatıcı, hikâyenin sonunda, arkadaşı, başkahramana, “hilm” ve “mazlum” olan bu kadının kendisini bahtiyar edeceğini söyler. Fizikî güzelliği ile ön plana çıkan Viyanalı kadının, arkadaşının eski eşiyle evlenmeden bir arada olması, “olumsuz” bir durumdur. Ancak, aynı kadının, üç defa boşanmış başkahraman için âdeta ideal bir eş olarak sunulması da dikkat çekicidir. Şuh güzelliği, “şayan-ı arzu vücudu” ile başkahramanın ilgisini çeken Viyanalı kadın, aynı zamanda “sefil”, “zavallı” ve “mazlum” gibi sıfatlarla nitelenerek okuyucunun nazarında olumlu gösterilmeye çalışılır.

Yine aynı kitaptaki “Hasta Aşkı” hikâyesinde de, cinsel cazibesiyle tebârüz eden kadın, Viyanalıdır. Yazarın sözcüsü konumunda olan kahraman, Viyana’daki bir

sanatoryumda Olga adlı Viyanalı bir kadına âşık olur. Viyanalı büyük bir tüccarın kızı olan “Viyanalı dilber”, bütün kadınlardan daha “*cazibeli idi*” (1924b: 28). Onun asıl cazibesi, “*dudaklarından*” ve “*şuh gamzelerinden*” gelmektedir (1924b: 28). Olga, şezlongun üzerine uzandığı zaman bütün erkekleri üzerine toplayabilecek kadar etkileyici olur. Yazarın sözcüsü konumundaki kahraman, Olga’ya o denli odaklanmıştır ki onun, “*nefis vücuduna temas etmiş*” bir havayı bile takip etmektedir (Vurgulama bana ait, E.K.) (1924b: 32). Cinsel cazibeye sahip Olga, ağır bir hastalık geçirmektedir. “*O kadar emsalsiz ipek vücut*” “*çürümeye*” başlamıştır (1924b: 43). Kahramanın âşık olduğu Olga için, kullanılan “olumlu” ifadeler şöyledir: “*Zavallı*” (1924b: 38), “*müstesna kadın*” (1924b: 37), “*Ah sevgili Olga*” (1924b: 42), “*bu kadar ilahî bir mevcudiyete malik olan bu şâyân-ı perestiş genç kız*” (1924b: 34). Kahraman ile Olga birbirlerine âşık olurlar. Ancak hikâyenin sonunda Olga hayatını kaybeder. Olga’nın ölümü üzerine kahraman, yüzünü kapar ve “*hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya*” başlar (1924b: 44). Hem “Hasta Aşk” hikâyesinde, hem de “Aşk Kadını” hikâyesinde, cinsel cazibesiyle ön plana çıkan kadınlar, Viyanalıdır. İki hikâyede de, fizikî güzelliği ile başkahramanları kendine bağlayan Viyanalı kadınlar, hem cazibelidirler hem de mazlum bir kimliğe sahiptirler. “Hasta Aşk”nda Olga’ya âşık olan kahramanın başka bir kadınla evli olması dikkat çekici. Esasında “Hasta Aşk”taki kahraman ile Mehmet Rauf’un kendisi de çok farklı değildir. Mehmet Rauf da gördüğü Batılı bir kadına âşık olabilmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Rauf’un “*Hristiyan yerli halkı ve yazın gelen yabancı kadınlarıyla*” bilinen Tarabya’da ikâmet ederken dürbünle gördüğü evli bir İtalyan kadınına âşık olduğunu söyler (Yalçın, 1975: 140-141). İki hikâyede de (Aşk Kadını, Hasta Aşk), cinsellik ve cinselliğe sahip olan kadınların Batılı kimliği dikkat çekici. Mehmet Rauf’un hayatına bakıldığında bu iki konu (cinsellik ve Batılılar) ön plandadır. Yakup Kadri, onun için şöyle söyler: “*Mehmet Rauf, Edebiyat-ı Cedideciler içinde Batı kültürüne ve Batı âdetlerine en çok yaklaşmış olanların biriydi (...)* bundan başka Mehmet Rauf, soluğunu Batı müziğinden alan bir melomandı” (Karaosmanoğlu, 2012b: 17). Ayrıca Mehmet Rauf’un “*Zambâk’ adlı yarı pornografik*” romanı, “*âmme ahlâkına aykırı görülerek*” (Karaosmanoğlu, 2012b: 19) toplattırılır.

Fahri Celâl Göktulga’nın *Kına Gecesi* (1927) adlı eserindeki “Fransızca Mektuplar” hikâyesinde, ismi zikredilmeyen Fransız madam, fizikî güzelliğiyle hem bölük kumandanı Rasim’i hem de Rasim’in eri olan Selim’i kendisine bağlar. Hikâyenin başkahramanı Selim’dir. Selim’in Fransızca bildiğini öğrenen bölük kumandanı Rasim, Selim’e âşık olduğu madama Fransızca mektuplar yazdırır. Rasim komutan Selim’e, Fransız madama

aşkının nasıl başladığını anlatır. Rasim komutan, set başındaki beyaz köşkteki madamı, bir gün bindiği kısırağın üzerinde görür. Kısrak aniden huysuzlaşır ve madamı savurmaya başlar. Madamı müşkül bir hâlde gören Rasim, hemen gidip kısırağı yakalar. Madam, kısraktan iner inmez bayılır. Dağ başında “göğüs, bağır açık” bir şekilde Rasim’in kollarında bayılan kadına ilişmemek için Rasim, kendini zor zapteder (1973: 154-155). Ancak, madamın güzelliğine iyice âşık olan Rasim, “çılgıncasına” ona bağlanır. Madamın fizikî güzelliği, “**canım baldırları**”, “**enfes**” **vücutu** da, Rasim’i etkilemiştir (1973: 154). Selim’in yazdığı Fransızca mektuplar sayesinde Rasim ile madam, beraber gezmeye başlarlar. Madam, hususiyle Selim’in “Müse’den, Alfred dö Vinyi’den ve Moreas’tan” yazdığı şiirlere hayran kalır. Bir gün, Rasim boş bulunarak madamın resmini, Selim’e gösterir. Selim, resmi görür görmez içinden şöyle tepki verir: “*Yarabbi (...) O ne endam, o ne gözlerdi Allahım!*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1973: 156). Hikâyenin sonunda, Selim yazdığı Fransızca mektuplarda, her şeyi madama anlatır. Artık madamdan randevu almak sırası Selim’e gelmiştir.

Kenan Hulusi Koray, *Bir Yudum Su* (1929) adlı kitabındaki aynı adlı hikâyesinde, Arap kızı Lübna’yı cazibedar bir şekilde tasvir eder. “Beni Huzaa” kabilesinden olan “çöl kızı Lübna”, hikâyenin başında okuyucuya “yarı çıplak” bir vaziyette tanıtılır (1944: 12). Kays, “bir yudum su” almak için Lübna’nın yarı çıplak yattığı çadırın yanına gelir. Kays, Lübna’nın ismini öğrendiği zaman, ona “*namusun kadar cazip, vücudun kadar güzel*” (1944: 14) bir ismi olduğunu söyler. Bu karşılaşmanın ardından Kays ile Lübna izdivaç eder. Ancak izdivaç edeli iki sene olmasına rağmen, çocukları olmamaktadır. Bu durumdan rahatsız olan Kays’ın annesi, gelininden dert yanar: “*Bütün düşüncelerini yalnız vücudunda toplayan bu kadın, zaman gelecek ki seni şehvetiyle öldürecek!*” (1944: 15). Kays’ın babasının da desteğini alan ve gelininden “nefret” eden kadın, derdinin sadece “neseb” olmadığını, aynı zamanda maddî kaygılarının da olduğunu, “-*Görüyorsun. Aradan iki sene geçmesine rağmen bir çocuğun bile olmadı. Ya ölürsen... O vakit ne yapacaksın? O vakit bütün develerin yalnız ona kalacak. Lâyık mı ki sen öldükten sonra emlâkin yalnız bir fahişeye kurban olsun*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1944: 15) sözleriyle aşikâr eder. Hatta anne bir adım daha ileri giderek “*Bu hâlin mutlaka önüne geçmek lâzım. Ya ‘Lübna’yı boşamalısın; yahut ‘Lübna’nın üstüne evlenmelisin*” (1944: 15). Kays’ın Lübna’yı çok sevdiğini söylemesi ve ondan ayrılmak istemediğini belli etmesi üzerine, anne bu defa oğlunu seçim yapmak zorunda bırakan şu sözleri söyler: “*Ya Lübna’yı boşayacaksın yahut üstüne evleneceksin. Yahut da, başka bir şeyin olması lazım gelir:*

Benden vazgeçmek” (1944: 16) Lübna’dan katiyen vazgeçmeyeceğini söyleyen Kays’a karşı, bu sefer baba devreye girer. Baba, oğlunun Lübna yerine evini terk etmesi “nankörlüğü” üzerine, çölün açık ve geniş gökyüzü altında itikâfa çekilir. Babasının çöl sıcağı altında bitip tükendiği gören Kays, bu duruma daha fazla dayanamaz ve Lübna’yı boşar. Lübna’yı boşayan Kays, her daim onu düşünmektedir. Nehir kenarında, “*çıplak yıkanan kadın vücutlarını*” (1944: 18) gördüğünde bile, Lübna’yı düşünür. Kays, bir gün tıpkı hikâyenin başında olduğu gibi susuz kalır. Çölde rastladığı “vücudu yarı çıplak” bir kızdan su ister. Kızın, “testimizdeki suyumuz bitti” demesi üzerine, Kays, “*Görüyorum. Testinde gerçi su kalmamış. Fakat ey çöl çiçeği dudaklarında da mı yok?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1944: 19) der. Devesinden eğilen Kays, ayakları üzerine yükselen kızın “*bir nar çatlağına benzeyen dudaklarından, içinde olgun bir nar saklayan ağzının usaresini emdi*” (1944: 20). Kays, “*yanan bağıma dudaklarının usaresi, ey bir Kevser gibi damlayan güzel... Benim ismim Kays’tır. Seninki?*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1944: 20) diye kıza sorar. “Vücudu yarı çıplak” olan “güzel” kızın cevabı, Kays’ı “*meçhul bir okla kalbinden*” vurulmuşa döndürür ve devesinden yıkar: “Lübna” (1944: 20). Hikâyede, şehvetiyle tebarüz eden Arap kızı Lübna, mağdur bir karakterde çizilir. Ancak, hikâyede, Kays’ın annesinden hareketle Araplara yönelik çarpıcı tenkitler vardır. Çocuğa ve develere verilen önem, oğullarının eşine verilenden daha fazladır. Anne, gelini Lübna’nın **şehvetiyle oğlunu öldüreceğini** düşünür. Arap kızı Lübna’nın sadece cinsel bir metâ olarak resmedilmesi, Kays’ın çölde gördüğü “vücudu yarı çıplak” kızların “dudaklarını emmesi” dikkat çekici hususlardır.

Kenan Hulusi’nin *Bir Yudum Su* adlı kitabındaki “Kemiksiz Kadın” hikâyesinde ise, güzelliğiyle tebarüz eden kadının ismi Polka’dır. Polka ile anlatıcı, Hollanda’da tanışırlar. “*Bir yaprak kadar taze*” taze gözüken Madam Polka, Orta Avrupa’da “*kemiksiz kadın*” diye nam salan hasta bir kadındır. Anlatıcı, Hollanda’da yıllar önce “*beraber sarhoş*” oldukları Polka’nın İstanbul’a geldiğini öğrenir. Madam Polka ile beraber İstanbul’da bara giden yazar, onu biraz değişmiş bulur. Fakat bütün erkeklerin gözü hâlâ ondadır. Anlatıcı, birdenbire yerinden kalkmak, “*onu alelâcele belinden yakalayarak öpmek*” ister (1944: 73). Anlatıcı, harekete geçmeden Polka onun yanına gelir. Anlatıcının “*Oturmayacak mısın?*” sorusuna, “*-Hayır, sizinle dans etmeyi tercih ediyorum*” diye cevap verir. Anlatıcı, “*vücudu ateş gibi, bir cehennemden daha sıcak*” olan Polka’nın hasta olduğunu düşünerek onu oturmaya ikna eder. Polka ile anlatıcı otururken etrafta, “*İspanyol dansözler*”, anlatıcının “*niçin bu kadar açıldıklarını*” anlayamadığı “*kalçalarını hemen belli eden*” ve

“yapacakları işi oturdukları yerde bitirmek isteyen” sarışın “bar kadınları”, eğlencelerine devam etmektedir (1944: 72-73). Anlatıcı, Polka’ya istirahat etmesi yönünde nasihatler verirken Polka, birden “Beni öpünüz” (1944: 74) der. Anlatıcı, Polka’nın omzuna yaklaşır; Polka ise, “Hayır, dedi; dudaklarımdan!” (1944: 74) diye anlatıcıya itiraz eder ve ekler: “Sabaha kadar sizinle dans etmek istiyorum” (1944: 74). Anlatıcı, doktorasını tamamlamak için gece yarısına kadar oturduğu bir gün, bahçe kapısının vurulduğunu duyar. Gelen, Polka’dır. Polka ona son bir kez gülümsedikten sonra orada ölür. Anlatıcı ise, son kez onu kolları arasına almak fırsatını kaçırdığı için üzgündür.

Ragıp Şevki Yeşim’in *Beni Yakan Bir Ateş Var* (1932) adlı eserinin “Beni Bir Ölü Sevdi” hikâyesinde, fizikî güzelliği ile ön plana çıkan Bulgar kızın ismi, Şenko’dur. Hikâyenin başkahramanı olan Doktor Zeki Bey, Şenko’yu Bulgaristan’ın Manastır şehrindeki bir eğlence mekânında görür. Genç Bulgar kızı, tutulan tempolar eşliğinde “kıvrak” ve “oynak” bir tavırla “zıplamaktadır” (1932: 172). Genç kadın, bir ara Zeki Bey’in oturduğu tarafa doğru gelir ve gözlerini Zeki Bey’in gözlerine diker, “ağır ve ahenkli oynayıyla” Zeki Bey’e başını sallar. Bu selamın ardından Zeki Bey, “ben onun o ateş gözleriyle bir anda sarhoş gibi olmuştum. Şuurum kaybolmuş, ona bakıyordum. Bana bakıyordu. Yüzünü çizgilerinde tuhaf, karışık ve muammalı hatlar vardı. Ve dudakları bütün kızılığı ile titriyordu” (1932: 172-173) diyerek Şenko’nun güzelliğinden etkilediğini ortaya koyar. Şuurunu kaybeden Zeki Bey, sadece zihnen değil beden de âdeta çarpılmıştır. “Bir anda (...) kanımın âniden bir volkan gibi fıskırıldığını hissettim” (1932: 173). Esasında, şuurunu kaybeden ve kanı depreşen sadece Zeki Bey değildir; Şenko da Zeki Bey’e âşık olmuştur. Ancak, Şenko’nun bir Müslüman erkek ile evlenmesine başta babası olmak üzere bütün Bulgarlar şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Şenka, o günden sonra hiçbir erkeğe yüz vermemiş, hatta kendisine zorla sahip olmak isteyen Bulgar komitacıların elinden bile silahını kullanarak kurtulmuştur (1932: 175). Zeki Bey’i seven ancak ona varamayan Şenko, verem hastalığına yakalanır. Hikâyenin sonunda Şenka, hayatını kaybederken yanında ona çaresizlik içinde bakan, Zeki Bey vardır. Türk tarafının mahrem algısı ile Bulgarlarınki aynı değil. Türkler, kızlarını Bulgar erkeklerine göstermekten çekinmektedirler. Zeki Bey, İstanbul’dan Bulgaristan’a geldiği zaman kız kardeşleri ile evde görüşür. Çünkü “onların dışarı çıkması maazallah ne büyük günahıtı. Etrafta bir sürü erkek vardı. Namahreme görünmek, bahusus bu namahrem **gâvur** olursa, büsbütün müthiş bir şeydi” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1932: 170). Bulgarlarda ise, kızlar çok rahat dışarı çıkabilmekte, eğlence mekânlarında Türk-Bulgar erkeklerinin bulunduğu

ortamlarda dans edebilmektedirler. Bulgarların namahremi ise, evlilik meselesinde ortaya çıkmaktadır. Neticede, Zeki Bey ve Şenko fizikî güzellikleri dolayısıyla birbirlerine âşık olurlar. Zeki Bey, kasabadaki tek doktordur ve kasabaya geldiği vakit, arkadaşı ona “*sen buraya bu kadar yakışıklı gelmeyecektin*” (1932: 169) der. Zeki Bey’in görür görmez vurulduğu Şenko da, “*kıvrak vücudu*”, “*siyah ve parlak gözleri*” (1932: 172) ile müstesna bir güzelliğe sahiptir. Ancak, fizikî güzellik üzerine kurulan aşk macerasını, din ve ırk farkı bitirir.

Sabahattin Ali’nin *Değirmen* (1935) kitabındaki “Komik-i Şehir” hikâyesinde, Yahudi kız Viktor’un fizikî güzelliği, başta kaymakam olmak üzere şehirdeki birçok erkeğin dikkatini çeker. İzmirli Yahudi bir zenginın kızı olan Viktor, babasının para meselesi yüzünden intihar etmesinin ardından, geçimini sağlamak için, Rahmi’nin yanında işe girer. Bir tiyatro kumpanyasıyla Anadolu’yu dolaşan Viktor, dört seneden beri kumpanyadan arkadaşı olan Rahmi ile beraberdir (1973: 167). Birbirlerini görür görmez âşık olup sevişmeye başlarlar. Viktor, öylesine güzeldir ki diğer aktrislerin yanında hemen göze çarpar. Rahmi, “*dolgun vücudunu kucakladığı zaman, mavi damarları belli olacak kadar şeffaf yüzüne bakıyor, sevincinden ağlamak istiyordu*” (1973: 168). Rahmi’nin nazarında “*en iyi sanatlar en kazançlı işler onun bir nüktesine, bir sahne irticaline feda edilir*” (1973: 168). Rahmi, Viktor’u giderek daha fazla kıskanmaya başlar ve piyeslerde ona ufak tefek roller verir. Ancak, Rahmi’nin Viktor’u gözlerden kaçırma çabaları fayda vermez. Namık Kemal’in *Zavallı Çocuk* piyesinin oynandığı sırada, Viktor, Çömlekçizade’nin başını çektiği eşkıya grubu tarafından kaçırlır (1973: 170). Rahmi, dağa kaçırılan Viktor’un ardından jandarmadan bir ekip göndermesini talep eder; ancak jandarma hem Çömlekçizade’den çekindiğinden hem de kışın zor şartlarından dolayı ekip göndermek istemez. Bunun üzerine Rahmi, kaymakamın yanına çıkar; ancak, kaymakam da Rahmi’ye yardım etmez. Hatta Viktor ile beraber kaçırılan kızın bırakıldığını, Viktor’un ise gelmediğini söyleyip “*canım herhalde kadının da gönlü vardı*” (1973: 172) diyerek Viktor için “ahlâksız” imâsında bulunur. Bu söz üzerine sinirlenen Rahmi, “*beyefendi... boş şeyler konuşuyoruz... Vakit geçecek!*” (1973: 173) diye sesini yükseltir. Rahmi’nin sözlerine kızan kaymakam, “*Boş şeyler mi konuşuyoruz?... Biliyor musun ne dediğini? Bir orospu için başımıza iş mi açacaksın?*” (1973: 173) diyerek Viktor’a hakaret eder. Rahmi, sevgilisine “orospu” denmesine kızıp “*Orospu... Orospu ha... Kaymakam Bey... O sizin namuslu geçinenlerinizden bile namusludur*” (1973: 173) diyerek tepki gösterir. Kaymakam, Viktor için takip çıkarmayacağını söyleyerek Rahmi’yi odasından kovar.

Devletten yardım alamayan Rahmi, Viktor’u tek başına bulup şehre getirir (1973: 175). Kaymakam, meseleyi ört bas etmediğini insanlara göstermek için, Viktor’u odasına çağırır. Viktor’a sadece “geçmiş olsun” demek isteyen kaymakamın, onu görünce bakışı bulanmaya başlar. Viktor ile odada yalnız kalan kaymakam, “*konuşma ilerledikçe tuhaf tuhaf bir şeyler olduğunu hissetti... Gözlerini Viktor’dan beyaz, solgun yüzünden, koyu mavi gözlerinden*” (1973: 177) ayıramaz ve “*içinden ‘amma nefis şey bu!...’ diye*” (1973: 177) geçirir. “*Bu kadına karşı zaptedilemez bir hırs duyuyordu... Koltuğundan kalkarak kızın yanındaki iskemleye oturdu. Elleri iradesini dinlemeyerek, onun aşağıya doğru mecalsizce sallanan uzun kollarını yakalamak istiyordu*” (1973: 177). Nefsanî duygularına hâkim olamayan kaymakam, en sonunda “*gel –dedi- gel!.. Bitirdin beni! Genç âzalarının kuvvetiyle onu kucakladı... Bazen solan, bazen kırmızılaşan titrek dudaklarını kadının gerdanına yapıştırdı*” (1973: 178). Viktor’un kaymakama bir tokat atması üzerine, “*aç bir köpek iştahla sarıldığı bir et parçası ağzından kapıldığı zaman, nasıl kızar ve vahşileşirse, kaymakam da öylece kızdı, vahşileşti ve kudurdu*” (1973: 178-179). Viktor’un kendisine iltifat etmediğini anlayan kaymakam, kapının önündeki hademeye “*bu kadını al... fahişelik yapıyormuş; Çömlekçizadelerle dağa filan kaçmış, evvelâ hükümet doktoruna, sonra da umumhaneye götürürsünüz*” (1973: 179) diyerek Viktor’a iftira atar. Hikâyenin sonunda, tüm bu olanları içine sindiremeyen Rahmi, kumpanyasını köprüden geçirirken atları uçuruma sürer. Rahmi vefat ederken Viktor, hastaneye kaldırılır. Hikâyede, fizikî güzelliğiyle tebarüz eden Viktor, anlatıcı tarafından okuyucuya mazlum bir karakter olarak takdim edilir. Dış güzelliğine eşkıyasından kaymakamına kadar herkesin hayran olduğu bu Yahudi kıza, istediğini elde edemeyenlerin hemen “orospu” ve “fahişe” yaftalarını yapıştırması, toplumun bakış açısını vermesi bakımından mühimdir.

Gayrimüslim kadınların fizikî özelliklerini hikâyelerinde tasvir eden bir diğer hikâyeci, Sait Faik Abasıyanık’tır. Abasıyanık, *Sarnıç* (1939) kitabındaki “Plaj İnsanları” hikâyesinde, İstanbul’daki bir plajda gördüğü Ermeni kızdan bahseder. “*Harikulade güzel*” olan bu kızın, “*bisiklete bindiği zaman, mevzun ayaklarını seyretmek, ipek kısa pijamasından uçup giden kokusunu arzu ile koklamak*”, sandalcıların mutlu olması için kâfidir (1965c: 123).

Aynı hikâye kitabındaki “Lohusa” hikâyesinde ise Sait Faik, Bosnalı kız Zehra’nın fizikî özelliklerinden bahseder. Hikâye, Sakarya yakınlarındaki Kumköy’de cereyan eder. Köyün zengini Hasan Ağa; zeki, hilekâr ve yorulmaz bir adamdır. 79 yaşındaki Hasan

Ağa, bir gün eve dördüncü karısı olarak “*sarı saçlı, burnunun üstü çilli, bilekleri mor damarlı 25 yaşlarında bir genç kız*” (1965c: 68) getirir. “*Hiç Türkçe bilmeyen sarışın Bosnalı, pembe teni güneşten biraz kararmış, kalçaları adamakıllı dolmuş, memeleri büyümüş*” (1965c: 68) bir kızdır. Hasan Ağa’nın gözü, Bosnalı kız Zehra’dan başkasını görmez. Altınlar yalnız onun için bozdurulur. Zehra’ya bu kadar iltifat edilmesi, Hasan Ağa’nın çocukları tarafından kıskanılır. Hele, Zehra’nın Hasan Ağa’dan hamile olduğu haberi konakta yayılınca Hasan Ağa’nın oğlu Rüstem, çok sinirlenir ve Zehra’ya yatağında işkence bile eder. Hikâye, Rüstem’in genç kadının karnına sopa ile vurduğundan bahsederek biter. Bosnalı Zehra, hikâyede, âdeta okuyucuda acıma hissi uyandıracak bir şekilde çizilir. Fakat aynı Zehra’nın vücudunun ayrıntılı olarak tasvir edilmesi ve “*su gibi berrak sarı kızlar*” (1965c: 67) gibi ifadelerle Boşnak kızlarının fizikî güzelliklerinin vurgulanması da dikkat çekicidir.

Refik Halit Karay, *Bir İçim Su* (1939) adlı kitabındaki “Harun ile Herakliya” hikâyesinde, fizikî güzelliğe sahip bir Rum kızından bahseder. Muzaffer Emir, İstanbul önlerine kadar gelir. Bağdat Emiri, “Kostantiniye’ye” giremez; fakat “Herakla”yı eline geçirir. Araplar, ele geçirdikleri esirleri Arap illerinde satmaktadırlar. Esirlerden bir de, patriğin “Herekle” adındaki güzel kızıdır. “*Bu asîl Rum dilberi misilsiz bir aşk filizi gibi o sarayın kuytulduğu arasında serpmiş, sarılacak bir âşık bulmak için dar pencerelerden dışarıya uzanmak çağına gelmişti. Kimbilir ne yay bir beli, ne hilâl bir yüzü, hurs ve arzu ile kabaran ne sedef bir göğsü vardı*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 52). “*Bir mal olarak*” görülen esir Herekliya, Arap illerinden Rakka’da çöl zenginlerinin gözdesi olur: “*Rakka’da onu, kimbilir kaç Rum yosmasıyla pazara çıkarıyorlardı. Çöl zenginleri esmer çehrelerinin ortasında zevkten parlayan gözler ve iştahtan nemlenen dişlerle bu kadınları soymuşlar, kalçalarını okşamışlar, memelerini yoklamışlar, saçlarını arşınlamışlar, arttırmadan önce malların kıymetini kestirmişlerdi. Herakliya muhakkak en güzeli, en bi bedeli idi*” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1939: 53). Harun Reşit’in kâhyası, Herakliya’yı görür görmez satın alır ve o gece Harun Reşit’in koynuna atar. Hikâyenin sonunda şehzade Harun Reşit, Herekliya’ya âşık olur. “*Halife oğlu ile patrik kızı aşk dininde ve şehvet cennetinde*” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1939: 53) birleşirler.

Kenan Hulusi Koray’ın *Bahar Hikâyeleri* (1939) adlı kitabındaki “Esmâ’nın Aşk” hikâyesinde, fizikî güzelliğiyle “Beni Murat kabilesinin” erkeğini etkileyen ve “*çöl kızlarının en güzeli ve en alımlısı*” olan Arap kızının adı Esmâ’dır (1939: 105). Kenan

Hulusi, hikâye başlar başlamaz, Esmâ'nın cazibesini, şöyle tasvir eder: *“Her sabah çadırında uyandığı vakit, çıplak kollarını yavaş yavaş arkaya doğru gerer”* (1939: 105). Esmâ, bir sabah uyandığında dudakları arasına bir gül ve yastığı üzerine de bir hançer görür. Gül ve hançer, “Beni Murat” kabilesinin “yakışıklı” erkeği tarafından konulmuştur. Fakat Esmâ, *“dudaklarının hakkı için, memelerinin hakkı için, yastığına koyulan bu hançerle kalbini parça parça eder de, namusunu, Beni Murat kabilesinin o kahpe erkeğine gene vermez”* (1939: 105). Esmâ'nın gönlünde *“Yemen Melikin'nin sarayında ‘methiye’ler söyleyerek hayatını kazanan şair ‘Murakkaş’”* vardır (1939: 106). Bir gün, “Beni Murat” kabilesinin erkeği, Esmâ'nın ansızın karşısına çıkar. Kendisini babasından satın aldığı; babasına “kendisini almak için” erzak ve altın verdiğini söyler. “Beni Murat” kabilesinin erkeği, Esmâ'ya, küpeler, bilezikler alacağını, hizmetine cariyeler vereceğini hatta ona saray bile yaptıracağını ifade eder. Esmâ'nın cevabı ise, serttir: *“Seni bir köpek olarak bile kullanmam (...) İstemiyorum! Anlamıyor musun; keçi sakallı bunak”* (1939: 107). “Beni Murat” kabilesinin erkeği, Esmâ'yı kaçırmayı göze alır. Çünkü Esmâ, uğruna saraylar yaptırılacak kadar güzel bir kızdır. Esmâ'nın fizikî güzelliği şöyle tasvir edilir: *“Vücudu otlar arasında fıskıran bir söğüt gibi ince gözükiyordu. Gür saçları beline kadar uzundu. Koyu siyah gözlerinin tatlı bir sıcaklıkla kırpılan ipek kirpikleri yaradılıştan sürmeliydi ve bu gözler çok yaramazdılar. Bir hurma ağacı altında, vücudunu saran şeyleri attı (...) vücudunu akan sulara attı”* (1939: 107-108). Esmâ, nehirden çıkar çıkmaz Beni Murat kabilesinin köleleri tarafından kaçırlır. Beni Murat kabilesinin meliki, Esmâ'yı *“kölelerine çıplak gösterecek kadar utanmaz”* (1939: 111) bir adamdır. Hikâyenin sonunda Melik, Esmâ'ya zorla sahip olur; Mürakkaş'ı öldürür. Melik ile istemeden yatmak zorunda kalan Esmâ ise, dişleriyle bir hançer gibi onun vücuduna zarar verir (1939: 111). Kenan Hulusi, Esmâ'yı “mazlum” bir karakterde çizdiği aşikârdır. Ancak hikâyenin mazlum kızı Esmâ'nın aşkına sadık kalmanın haricinde tek bir güzel hasleti yoktur. Bütün güzelliği cinsel cazibe kaynağı olan, “vücudunda” mündemiçtir. Kenan Hulusi'nin kimi hikâyelerinde anlattığı cinsel cazibeye sahip “yabancı” kadınlarına baktığımızda, bu kadınların vücutlarının yanı sıra huylarının da güzel olduğunu görülür. “R.B.K. Pansiyonu” hikâyesinde, *“bütün Rus kadınları gibi hararetlî”* olan *“güzel kız”* vücutça güzel olduğu gibi *“açık ve temiz kalpli”*, ayrıca masum ve *“saf”* (Koray, 2004: 24) biridir. Üstelik Anuçka, evli olmasına rağmen yakışıklı Rum Savo'yla ilişki kurmasına ve R.B.K. Pansiyonu hikâyesinin başkahramanı olan anlatıcının yatağına girmesine rağmen, *“temiz kalpli ve saf”* bir kızdır. *“Vücudu otlar arasında fıskıran bir söğüt gibi ince”* (1939: 107)

olan çöl coğrafyasının cazibedar Arap kızı Esmâ ise, erkekler tarafından satın alınan bir metâdır. Zahir Güvemli, *Yeni Adam*'da, Kenan Hulûsi Koray'ın "coğrafi" saha ile karakter uyumuna dikkat ettiğini söyler. "*Kenan'ın hikâyeleri, dekoru neresi olursa olsun, o coğrafi sahayı karakterlendiren hususiyetleri ihtiva eder*" (Güvemli, 1946: 7). Güvemli'nin tespitinden ve "Esmâ'nın Aşkı" hikâyesinden hareketle Kenan Hulûsi'nin Arap coğrafyasında kadınlara, alınıp satılan bir metâ olarak baktığını ve güzel hasletlerini "vücutunda" toplayan Arap kadınlarını, uğruna saraylar yapılacak, altınlar saçılacak ve cariyeler tutulacak kadar cazibeli bir nesne gibi gördüğünü söyleyebiliriz.

Refik Halit Karay, *Gurbet Hikâyeleri* (1940) adlı eserindeki "Çıban" hikâyesinde, "*cinsî cazibe ve cinsî rayiha serpen*" Sitti Afife adındaki Arap kadınından söz eder. Esasında hikâye anlatıcının, Hadramut çıbanından nasıl kurtulduğu üzerine kuruludur. Ölümle burun buruna gelen anlatıcıyı, bu çıbandan bir kocakarı kurtarır. Anlatıcı, başından geçen çıban hikâyesini anlatmadan önce, Halep çıbanı ile Hadramut çıbanını karşılaştırır. Halep çıbanının Hadramut çıbanı yanında çok hafif kaldığını söyleyen anlatıcı, Sitti Afife'nin yanağındaki çıbandan yola çıkarak Halep çıbanının âdeta "*bir süs, belki de seksapeli arttıran bir damga, çoğu defa bir şirinlik muskası*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 57) olduğunu belirtir. Sol yanağında, "bir süs" gibi Halep çıbanına sahip olan bu "seksapel" kadını, dans ederken izleyen anlatıcı, Sitti Afife'yi şöyle tasvir eder: "*Sitti Afife'nin sol yanağındaki minimini, sıcacık, sedef parıltılı çapkın kırışıklığa.. Derinin öpmiye, okşamıya, hattâ koklamıya davet eden bir cilvesi değil mi? Kadının ceylân gözlerine dalıp kaldığımız gibi pürüzsüz yanağının parşömeni üstündeki bu cazibeli aşk yolu krokisine bakıp aklımızdan iç bahçelerdeki kuytu, karanfilli manzaraları düşünmüyor muyuz?*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 57). Anlatıcıya göre Halep çıbanı, böyle "*bir güzelin*", yüzüne ve bütün vücuduna "*bir körpelik, cinsî cazibe ve cinsî rayiha*" serpmektedir (1940: 57).

Refik Halit Karay'ın fizikî güzelliklerine hayran kaldığı Arap kadınlarından bir diğeri ise, yine *Gurbet Hikâyeleri* adlı kitaptaki "Güneş" hikâyesindedir. Bir Osmanlı zabiti, "*iki heybe dolusu altını*" Emir Sadun'a teslim etmek vazifesi ile devlet tarafından Arabistan'a gönderilir (1940: 67). Emir'in yanına varır varmaz Osmanlı zabitinin dikkatini Emir'in yanındaki kadınlar çeker. Emir tarafından, anlatıcının şerefine tertip edilen vaha eğlencesinde Emir'in "*kırk kadar olan karıları*" güzellikleriyle nazarları üzerine çekmektedir. Dünyanın en seçme incilerini, elmaslarını bu Arap kadınlarının gerdanlarında

gören anlatıcı, hususiyle bu kadınlardan birinden gözlerini alamaz. Bu kadının “*körpe hurma ağacı gibi narin, ince endamlı, yarı çıplak bir vücudu*” (1940: 69) vardır. Bu kadın, “*gergin, dar bir Hint kumaşıyla örtülü ufacık, toparlacık kalçaları ahenkle yalpa vurarak*” (Vurgulama bana ait, E.K.) zabitin karşısına dikilir ve zabite “*buyurunuz, aslanım, hurma rakımızdan tadınız!*” der (1940: 69). Zabit, tüm bu olanlardan sonra kadına, “*Rüyada mıyım diye?*” sorar. Kadın, hurma rakısının gerçeği rüya gibi gösterdiğini söyler. Bu “peri masalı” gibi günler, tam “*kırk gün kırk gece devam*” eder (1940: 70). Hikâyedeki Arap imajı, iki kelimedede özetlenebilir: Şehvet ve eğlence. Emir’in kırk tane karısının olması, kırk karısından birinin, kendisine nâmahrem olan ve “aslanım” diye seslendiği Osmanlı zabıtine, “yarı çıplak bir şekilde” ve “kalçaları ahenkle yalpa vurarak”, “hurma rakısı” sunması ve çöl ortasında kırk gün kırk gece süren eğlencelerin düzenlenmesi, bu iki imajı ortaya çıkarır. Ancak, zabitin nazarında “şehvet” ve “seksapel” hâtıralar bırakan “rüya” günleri, “kötü” ya da “unutulması gereken” günler değildir. Hikâyenin bitiminde, görevi bitip geriye dönen zabit, otogarın penceresinden çöle bakıp o günlerin izini arar.

Refik Halit Karay’ın *Gurbet Hikâyeleri* adlı kitabındaki “Hülle” hikâyesinde de fizikî güzelliğiyle tebarüz eden bir Arap kadını olumlu çizilir. Anlatıcı, Şam’a ikinci ziyaretini gerçekleştirdiği sırada, ismi zikredilmeyen bir genç Arap kadını, anlatıcıdan bir ricada bulunur. “*Genç, güzel ve endamlı*” (1940: 73) olan bu kadın, utana sıkıla anlatıcıya, “*beni bir gece nikâh eder misin?*” (1940: 74) diye sorar. Esasında, Arap kadın, çok müşkül bir durumda kaldığı için böyle bir şeye tevessül etmektedir. “*Sevdiği kocasının nasılsa talâkı selâse ile boşadığı kadın, din ahkâmı icabınca, nikâhı yenilemek için bir hülle yapmıştı; sırrının şehir içinde duyulmaması için bir yabancı seçmişti*” (1940: 76). Bu müşkül durumu öğrenen anlatıcı, kadının “*masum yüzüne*” rikkatle bakıp isteğini kabul eder. Hemen bir dinî nikâh kıyılır ve artık Arap kadın, anlatıcının “*helâli*” olur. Ardından anlatıcı, “*mükemmel bir yer döşeği serilmiş yatak odasına*” gider ve “*kapalı bir gecelik elbisesiyle, saçları arkasına toplanmış, utana sıkıla*” (1940: 75) yanına gelen Arap kadın ile beraber olur. Hikâye, her ne kadar Arap kadın ile yazarın bir gecelik ilişkisi üzerine kurulsun da, anlatıcının Arap kadının “masumluğuna” yaptığı vurgu dikkat çekicidir. Arap kadının, anlatıcıya “*büyük bir insaniyet etmiş olacaksınız. Redderseniz ölümden başka çare kalmayacak!*” (1940: 74) demesi, tek gecelik ilişkiyi okuyucu nazarında daha masum kılmaya yönelik bir söz olarak düşünülebilir.

Kenan Hulusi'nin *Bir Otelde 7 Kişi* (1940) adlı kitabındaki "Sayfiyede Bir Numero" hikâyesinde, Agra Miçinska, cinsel cazibesiyle bütün sayfiye erkekleri "arkasından koşturur." Esasında, Agra Miçinska ya da "kısaca Miçya", sayfiyedeki arabaya yapıştırılan bir resimdir. Hikâyenin başkahramanı olan anlatıcı, arabada gördüğü bu deniz kızını hayalinde canlandırır. Anlatıcı, Miçya'yı hikâyenin girişinde şöyle tasvir eder: "*Islak sarı saçları omuzlarına dökülmüş bir kadın. Çıplaktı. Belinden aşağısı klâsik deniz kızı tablolarında olduğu gibi bir balık kuyruğu ile nihayetleniyordu*" (1940: 21), "***Oof Miçya... Kulaklarım ne kadar seninle dolu (...)*** ***Biz yerli erkekler, yabancı kadınları çok seviyoruz***" (Vurgulamalar bana ait, E.K) (1940: 23). Sayfiyede akşamları eğlence düzenlenmektedir. Anlatıcı, gazinoda bir yandan klarnet çalan Yahudi'yi dinlerken diğer yandan dans ettiğini düşündüğü Miçya'yı hayal etmektedir. "*Miçya'nun ince bir beli vardı. Göbeği bir avuç içi kadar küçüktü (...)* ***Miçya, bizim gözlerimizi bağlamıştı ve etrafımızda birdenbire denizden bitivermiş bin tane Miçya ile dans ediyorduk. Hepimiz Miçya'yı kolundan tutmak, deniz kızını denize bırakmak istiyorduk***" (Vurgulama bana ait, E.K) (1940: 24). Anlatıcı, eğlence devam ederken Miçya'ya tam, "*Benimle dans edecek misin?*" dediği sırada, Yahudi klarneti keser. Miçya, müziğin kesilmesini ardından çekip gider. Anlatıcı, bir daha Miçya'yı göremez; çünkü sayfiyedeki arabadan Miçya'nın resmi sökülüştür.

Yine *Bir Otelde 7 Kişi* adlı kitaptaki aynı adlı hikâyesinde, Beyaz Rus Madam Korpof, fizikî güzelliği ile dikkat çekicidir. Yaz kış, sayfiyedeki ihtiyar Rum Mari'nin otelinde kalan Madam Korpof, giyinişiyle de nazarları üzerine çekmektedir. "*Madam Korpof'un kısa, mavi pantolonu hakikaten tuhaftı. Bir kere çok kısa bir şeydi bu! Belinden bir buçuk yahut iki karış kadar uzun... Paçaları o kadar bol değildi. Ancak bir elin rahat rahat sokulacağı kadar bol... Bu kısa pantolonun altında bacakları daha kalın ve daha uzun duruyordu*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 85). Madam Korpof'un cinsel cazibesi, sayfiyedeki erkekleri etkilemektedir. "*Madam Korpof'un hareketlerini görmek için sayfiyede oturanların birçoğları*" Mari'nin oteline gelir. Denizden çıktıktan sonra Korpof'un merdivenlerden şehvetli bir şekilde yürüyüşü ayrıntılı olarak anlatılır: "*Madam Korpof bu dakikalarda uzun bacaklarından birini ikinci basamağa fırlatır ve kalın bacakları merdivenleri birer birer yukarı çıktığı saniyeler şayanı hayret bir büyüklükte gözükürdü*" (Vurgulama bana ait, E.K.) (1940: 86).

Ahmet Hamdi Tanpınar, günlüğünde "genç kızlar daima beni âlakadar ettiler. Müthiş şekilde cazibelerine kapıldığım oldu" der (Enginün ve Kerman, 2010: 333).

Tanpınar'ın günlüklerini yayımlayan Enginün ve Kerman, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa* kitabının sonunda, şu tespiti yaparlar: Tanpınar'da cinsellik çok önemli bir yer tutar; günlüklerinde sık sık “cinsel açlık” hissedilir (Enginün ve Kerman, 2010: 346). *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* (1943) kitabındaki “Geçmiş Zaman Elbiseleri”, Tanpınar'ın cinsel açlığını ifade ettiği hikâyelerden biridir. Hikâyenin başkahramanı, anlatıcıdır. Başkahraman, gece saat iki buçukta Alman kızı Ketî (1943: 51) ile buluşacaktır. Gece olmasını sabırsızlıkla bekleyen anlatıcı, Ketî'ye sahip olacağı dakikaları hayal etmektedir: “-Ketî diyordum, Ketî bu akşam benim olacak... Ve onun her türlü yıldız parıltısından yapılmış acayip **bir sanem gibi yatağımın içinde çıplak, hazza güleceği anı düşünerek sevincimden çıldırıyordum**” (Vurgulama bana ait, E.K.) (1943: 51-52). Mavi gözlere, altın sarısı uzun saçlara sahip olan Ketî'nin “çok bâkir kalmış bir vücudu” (1943: 52) vardır. “Emsalsiz bir güzelliğe” sahip olan Ketî, aynı zamanda güzel hasletlere de sahiptir. “Temiz, yumuşak ve insana yakındı” (1943: 52). Anlatıcı, put ve âbide olarak gördüğü Ketî'nin tesir gücünden de bahseder: “Dar tül elbisesi içinde tıpkı cam akvaryumunda dolaşan bir balık kadar **çıplak ve hayâsız vücudile** sizi en zayıf ve kaba tarafınızdan yakalamağa çalışan bu alelâde kadın birdenbire mânasını değiştirir (...) **dişi tanrısı olurdu**” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1943: 52). Anlatıcı, bu “dişi Tanrısı”nı, etinde hissetmektedir: “İstiyordum ki bu gece, o, **kollarımın arasında** yine bu uzak ve yabancı **Tanrı sırrıyla** yaşasın. Ve bu ümitle bütün bu uykusuz geceyi dolduracak ürpermeleri şimdiden **etimde duyuyordum**” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1943: 52). Anlatıcı, tapılması gereken bir mabudeye benzetilen cinsel objeyle “susuzluğunu” gidermek ister: “Evet diyordum; evet **bu gece Ketî benim olacak. Tanımadığım bir otel odasında onun çıplak vücudu** aydınlığın ve gençliğin biricik pınarı gibi parıldayacak... Ve ben bütün geceyi bu pınarın başında, ondan içtikçe artan bir susuzluk içinde geçireceğim” (Vurgulamalar bana ait, E.K.) (1943: 52). Tanpınar'ın, fizikî güzelliğiyle ön plana çıkmış “yabancı” kadına bakışı, diğer hikâyecilerimizden farklıdır. Kenan Hulûsi'nin Polka'sı, Arap kızı Lübna'sı; Mehmet Rauf'un Viyanalı kadını ya da Sabahattin Ali'nin Viktor'u, “fizikî güzelliğiyle ön plana çıkmış” olumlu gayrimüslim kadınlardan hiçbiri “tapınılacak” bir mabude değildir. Tanpınar'ın Ketî'si ise, “dişi bir Tanrı”dır. Günlüklerinden anlaşıldığı kadarıyla hiç evlenmemiş ve daima bir kadına ihtiyaç duymuş olan Tanpınar, güzel denen şeyin “kadın güzelliği” (Enginün ve Kerman, 2010: 260) olduğunu söyler. Tanpınar'ın hikâyedeki başkahramanını “cinsî” yönden doyuran,

“susuzluğunu” gideren, hatta beraber olduğu başka kadınlara bile “güzelliğini” anlattığı Ketî’yi “saneme” benzetmesi, ele alınan hikâyeler içinde farklı bir durumdur.

Sait Faik’in *Lüzumsuz Adam* (1948) kitabındaki aynı adlı hikâyede tasvir edilen Yahudi kız, anlatıcısı hem bedenen hem de ruhen etkiler. Anlatıcının yüreği, Yahudi kızı görünce ilk defa farklı çarpmaya başlar (1982: 143). Sait Faik, “Yahudi kızcağızı” kendi mahallesindeki bir evde görür: “*Ellerinin üstüne fındık oturtulacak kadar yumuk yumuk elli, büyük büyük memeli, entarisinin göğse açılana yerinde hafifçe kirli esmer bir ayrılıp birleşme, hoppa mı hoppa bir Yahudi kızcağızı vardı (...)* Bir de kalın kalın, yere sağlam basan bacakları vardı. Yahudi’nin esmeri de başka türlü güzel oluyor... Ne öpmek isterdim bacaklarından şu kıztı bir defacık ömrümde” (1982: 142-143). Sait Faik’in incelenen hikâye kitaplarından hareketle fizikî güzelliği ile ön plana çıkan kadınlar arasında “milliyetlerine göre” bir ayırım yaptığı söylenebilir. Fizikî güzelliğiyle tebâruz eden Rum kadınlar, genellikle “olumsuz” karakterdedir. *Şahmerdan* adlı eserinin “Bir Define Arayıcısı” hikâyesinde, Rum Sultana, “*orospu*”dur (1982: 46). *Şahmerdan* adlı kitabın “Kaşıkadası’nda” hikâyesindeki Eftehia (1982: 34), *Şahmerdan* adlı kitabın “Beyaz Pantolon” hikâyesindeki Eftehia (1982: 126) ve yine *Şahmerdan* adlı kitabın “Köye Gönderilen Eşek” hikâyesindeki ismi zikredilmeyen Rum karısı (1982: 84), sadece “bedenen” güzeldir. Ancak “Lüzumsuz Adam”daki Yahudi kız, hem bedenen hem de ruhen güzeldir.

Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitaptaki “Abdi ile Karanfil” hikâyesinde, genç ve güzel Karanfil’in fizikî güzelliğine vurgu yapılır: “*Karanfil de siyah filan ama pek hoş bir mahlûk!*”, “*Baharda buraya taşınınca Karanfil gözüme daha başka görünmeye başladı! Belki daha duymamışsındır, ama baharın bir garip tesiri vardır. İkide birde kızın göğsüne gözlerimin bir dikilişi vardı ki...*” (2005: 182, 183).

Yine *İzmir Hikâyeleri* adlı kitaptaki “Gerilere Doğru” hikâyesinde ise, anlatıcı, Paris’te “Madam Ango’nun Kızı” oyununu izlerken “*güzel ve taze görünen şuh ve şatır Clairette’i*” hâtırlar (2005: 38).

Halit Ziya’nın *İzmir Hikâyeleri* kitabındaki “Güzel İhsan” hikâyesinde anlattığı Katina ile Ahmet Mithat’ın (2000: 44) *Henüz 17 Yaşında* eserinde dile getirdiği fuhuş bataklığına sürüklenen güzel Kalyopi’nin masumluluğu benzerdir. Her iki hikâyede de “düşmüş kadınların” masumluluğuna vurgu yapılır. “Güzel İhsan” hikâyesinde, anlatıcı, İzmir’de Demiryolu Mahallesi’nde genelev işleten Katina’yı okuyucuya şöyle tanıtır:

“Kırkını aşkın ve epeyce geçkin olan bu kadın feleğin türlü çemberinden geçtikten sonra nihayet böyle bir ev işletmeye karar vermiş” (2005: 138). Katina, kendisine Tina denmesinden memnun olur; çünkü böylece ismi gibi yaşının da ikiye bölündüğünü farz eder. Katina, bir hayat kadını olmasına rağmen güzel hasletleri de vardır. Genelevdeki kızlara, “teyze şefkatiyle davranır. Herhangi bir müşteriye çıkmak istemeyen kıztı icbar etmez, misafiri de boş çevirmemek için yakın evlerden birinden başka bir kız celbeder” (2005: 138). Katina’nın Sarı Petri adında bir dostu vardır. Petri, Basmane civarındaki Ermeni mahallesinde, meyhane ve kumarhane işleten kabadayı bir Rum delikanlısıdır. Haftada bir iki defa Tina’nın evine uğrayan Petri için, “kadının dostu değil, kocasıdır diyenler” (2005: 139) de vardır. Güzel İhsan’ın da katıldığı bir geceye Katina, yanında çalıştırdığı Marika’yı, Eftimya’yı, Evredikya’yı ve Kozita’yı da getirir. Bu genç hayat kadınları da, düşkün olmalarına rağmen, sâf ve naif bir şekilde çizilir. “Yahudi kız Zita’nın¹⁶ güzel bir sesi vardı, bu şarkıyı pek iyi söyledi” (2005: 139) sözleri, düşmüş olan Yahudi kızın olumlu yönlerine işaret eder.

¹⁶ Zita: Yazar, Kozita’nın “Zita” diye kısa adıyla anıldığını ifade eder.

SONUÇ

Çalışmamızda ele aldığımız 1923-1950 yılları arasında, otuz sekiz hikâyecinin yayımlanmış doksan yedi hikâye kitabı tespit edilmiştir. Tespit edilen doksan yedi hikâye kitabındaki toplam 1669 hikâyeden 307 tanesi, bize konumuzla ilgili malzeme vermiştir. Hikâyelerdeki azınlık ya da yabancı karakterlerden hangilerinin olumlu veya olumsuz olarak çizildiği ve onlar için kullanılan sıfatlar, toplumsal yapıyla ilişkilidir. Bu toplumsal yapıyı oluşturan ise, Türk toplumun yaşadığı tarihî, kültürel, ekonomik ve siyasî gelişmelerdir. Azınlıklara mensup veya yabancı karakterlerin sunuluş biçimi, bu gelişmelerin sonucunda şekillenen toplumsal algıdan bağımsız düşünülemez. Hikâyecilerimizin, bu algılardan hareketle azınlıkları ve yabancıları beş yaklaşım etrafında değerlendirdiği görülmektedir: Milliyetçi Yaklaşım, İnsancıl Yaklaşım, Batılıyı Yücelten Yaklaşım, Dinî Yaklaşım ve Cinsel Kaynaklı Yaklaşım.

İncelenen hikâyeler içerisinde, en fazla azınlıklara mensup veya yabancı karakter, “milliyetçi yaklaşım” başlığı altında tespit edilmiştir. Doksan yedi hikâye kitabında, milliyetçi yaklaşım başlığı altında değerlendirilen (54’ü Yahudilere, 48’i yabancılara, 25’i Rumlara ve 9’u de Ermenilere) 136 hikâye tespit edilmiştir. Sadece Ercüment Ekrem’in *Güldüren Kitap*¹⁷ adlı eserinde, Yahudileri “milliyetçi” bir yaklaşımla ele alan 38 “küçürek” hikâye bulunur. “Milliyetçi yaklaşımla” ele alınan hikâyelerdeki “yabancı” ve “Rum” karakterler, genellikle savaştan dolayı “öteki” olarak görülür. Balkan Savaşları’nın, I. Dünya Savaşı’nın ve Kurtuluş Savaşı’nın hâtıraları, ele aldığımız 1923-1950 döneminde, henüz tazeliğini korur. Örneğin Ruslar, “cinsel yaklaşım” altında değerlendirdiğimiz Rus kadınlar bir kenara bırakılırsa, Türklere karşı savaşan “düşmanlardır”. “**Moskof gavuru**”, üstelik sadece Türklere de saldırmaz; Kenan Hulusi’nin *Bir Otelde 7 Kişi* adlı kitabındaki “Gece Servisi” hikâyesinde Polonyalılara, Refik Halit’in *Gurbet Hikâyeleri* adlı kitabındaki “Kaçak” hikâyesinde de Almanlara saldıran, “işgalci” bir millettir Ruslar. Rumlar için de benzer bir durum söz konusudur. Rum kadınları, genellikle “cinsel

¹⁷ Ercüment Erken Talu’nun *Güldüren Kitap* adlı kitabındaki metinlerin birçoğu beş veya altı satırı geçmez. Bu metinlere, Ramazan Korkmaz’ın ifade ettiği gibi, “küçürek öykü” (Korkmaz ve Deveci, 2011: 14) denilebileceği gibi, fıkra türünde yazılmış metinler de denilebilir. Fıkra ile hikâye arasındaki farkın karikatür ile resim arasındaki farka benzediği söylenebilir. Karikatürün amaçlarından biri de güldürmektir. Ancak, hem resimde hem de karikatürde görsellik esastır. Fıkra türünde de tıpkı karikatürde olduğu gibi güldürmek gayesi daha fazla ön plandadır. *Güldüren Kitap* adlı metinlere güldürmeyi amaç edinen “fıkralar” denilebilir. Ancak *Güldüren Kitap*’taki metinlerin, “küçürek öykünün” niteliklerine uyan mekân ve kişilere sahip olması, mensur oluşu, az sözle çok şey anlatmak ve hacimce az olma gibi özellikleri barındırması sebebiyle “küçürek öykü” olduğu da söylenebilir.

cazibeleri” ile dikkat çekerken Rum erkekleri, birçok hikâyede (Reşat Nuri-*Tehdit*, Sabahattin Ali-*Selam*, Peyami Safa-*Hınç*, Yakup Kadri-*Acımasız*, Yakup Kadri-*Utanç* ve Yakup Kadri-*Güvercin Avı* bunlardan birkaçıdır) “hain” olarak gösterilir. Ayrıca, hikâyelerde “gavur” olarak nitelenen ve bizim “milliyetçi yaklaşım” başlığı altına değerlendirdiğimiz kimi “ötekilerin”, “Hristiyan” oldukları da vurgulanır. Peyami Safa’nın *Siyah Beyaz Hikâyeler* adlı kitabındaki “Hınç” hikâyesinde, Yunanlılar, “*din ve iman düşmanıdır*” (1339-1342: 40). Ancak bu durum, birkaç örnek ile sınırlıdır. “Rumlara/Yunanlılara Karşı Milliyetçi Yaklaşım” bölümünde ele alınan hikâyelerden de anlaşılacağı üzere, Türk-Yunan/Rum savaşında, “din” faktörü çok vurgulanmaz; Rumlar/Yunanlılar, “*Türk düşmanı*”dırlar (Karaosmanoğlu, 1981: 44). Savaşın yanı sıra toplumsal algının bilinçaltına işlediği olumsuz azınlık veya yabancı imajı da, hikâyelerde görülür. Örneğin “Lüzumsuz Adam” hikâyesinde, Sait Faik’in Yahudi karakterin iyi olduğunu ispatlamak için, “*zengin takımı değil*” (1982: 144) demesi, dikkat çekicidir. Toplumsal algıda “para düşkünü ve kurnaz” olarak ön plana çıkan Yahudi’nin, iyi olabilmesi için “fakir” olması gereklidir.

Azınlıklar veya yabancılar arasında büyüyen ya da hayatının belirli bir bölümünü onların yanında geçiren kimi hikâyecilerin, azınlıklara mensup ya da yabancı karakterleri daha “insancıl” bir yaklaşımla ele aldıkları görülür. İncelenen hikâyelerin 80 tanesinde, azınlıklar ve yabancılar “insancıl” bir gözle anlatılmıştır. Bu 80 hikâyenin 36’sında yabancı karakterler, 20’sinde Rumlar, 13’ünde Ermeniler ve 11’inde de Yahudiler, “insancıl” bir perspektifle ele alınır. Halit Ziya, Sait Faik ve İlhan Tarus gibi isimlerin hikâyelerinde, “dinî” ve “millî” hassasiyetlerin geri planda kaldığı görülür. Sait Faik, İspanyolları; Halit Ziya, Rumları, Ermenileri ve Afrikalıları; İlhan Tarus da, Kübalı dostu “Monro”yu, sırf “insan” olduğu için sever. Ayrıca azınlıklara mensup veya yabancı karakterleri insancıl bir bakış açısıyla ele alan hikâyeciler, daha çok hayatının herhangi bir döneminde yurt dışına çıkmış olanlardır (Refik Halit, Halit Ziya, Sait Faik, Sabahattin Ali). Örneğin Libya’daki hâtıralarını hikâyeleştiren *Gurbet Hikâyeleri* yazarı Refik Halit’in, yaralı olan “*zavallı*” (Karay, 1940: 10) Arap’ı ile yurt dışına çıkmamış *Memleket Hikâyeleri* yazarı Bekir Sıtkı Kunt’un “*kapkara bir mahlûk*” (Kunt, 1933: 69) dediği Arap karakteri, aynı değildir. Beraber yaşama, “insanî” vurguyu pekiştirir; bu durum, hikâyelerdeki azınlık karakterlerin ele alınışında göze çarpar. Çocukluğu Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin arasında geçen Halit Ziya, başta *İzmir Hikâyeleri* olmak üzere

hikâyelerinde, “*pek sevgili karındaşım*” (Uşaklıgil, 2005: 128) dediği azınlık karakterleri anlatır. Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Ege Kıyılarından* adlı kitabındaki “Halikarnas” hikâyesinde, yüzyıllar boyu ortak bir mekânı paylaşan Türklerin ve Helenlerin “harman” olduklarını belirtir (1972: 54). Sait Faik ise, *Şahmerdan* adlı kitabındaki “Kaşıkadası’nda” Rum kızı Odysya “*kadar iyi çocuk dünyada*” (1982: 29) yoktur diyerek “kardeşlik” vurgusu yapar. “İnsancıl Yaklaşım” başlığı altında ele alınan azınlıklar içerisinde, en fazla Rum azınlığa yer verilmesi, XI. yüzyıla kadar dayandırılan (Bryennios, 2008: 39) Türk-Rum/Yunan ilişkilerine ve Rumların Anadolu’daki nüfus yoğunluğuna bağlanabilir.

Batılı okullarda eğitim alan, Batılı mürebbiyelerin elinde yetişen ve Batılı muhitlerde ikâmet eden isimlerin (Halit Ziya, Nahit Sırrı ve Sait Faik bunlardan bazılarıdır) hikâyelerinde, Batılı “yabancılar”, sanatları ve edebiyatları ile “yücedirler.” İncelenen hikâye kitaplarında, Batılıyı yücelten 22 hikâye tespit edilmiştir. Bu hikâyelerde; Batı’nın musikisi, edebiyatçıları, müzeleri, başta Paris olmak üzere şehirleri, hatta ürettikleri “enfes” bisküvilerine kadar her ayrıntısı “yüce” olarak anlatılırken Doğu, sadece bir benzetme unsurudur. Doğu’da yüceltilen, Acem’in halısı ya da Hint’in şalıdır. Ayrıca, Avrupa seyahatlerinin hikâyeleştirilmesi ile oluşan hikâye kitaplarında (İzzet Melih - *Her Güzelliğe Âşık*, Samet Ağaoğlu - *Strazburg Hâtıraları* ve Sait Faik - *Semaver*) da, Batılıyı yücelten birçok hikâyeye rastlamak mümkündür. Dikkat çekici olan bir diğer husus, Millî Mücadele gibi çok sıkıntılı bir dönemden sonra bile, Anadolu’yu işgal eden Batılıların “yüceltilmesidir.” Yunanlılar/Rumlar, birçok hikâyemizde hain, zalim, zorba ve işbirlikçi olarak gösterilip tenkit edilirken onlarla işbirliği yapan, onların ülkemize saldırmasına zemin hazırlayan, hatta bizzat Türkiye’yi işgal eden Fransızların ve İngilizlerin “yüceltilmesi”, çarpıcı bir durumdur. Servet-i Fünûncular, kendilerini doğrudan ilgilendiren bir durum olmamasına rağmen, İngiltere ile Boerler arasındaki bir savaşta İngiltere’nin lehine taraf olurlar. Tevfik Fikret’in kaleme aldığı mektubu (Yalçın, 1975: 132) İngiliz büyükelçiliğine iletmek için yürüyen Servet-i Fünûncuların, Batılılardan yana taraf olmaları, dikkat çekici bir durumdur. Servet-i Fünûnun en önemli hikâyecilerinden olan Halit Ziya’nın hikâyelerinde, Batılılar; edebiyatından, operasına, musikisinden tiyatrosuna hatta bisküvisine ve çikolatasına kadar hayranlık uyandırır. Sait Faik’e göre, “*sarı İngiliz çocukları*” (Abasıyanık, 1965c: 140) çok güzeldir. Hollanda’nın müzelerini çok beğenen Reşat Nuri, Avrupa’ya gitmeyi bir ayrıcalık olarak görür (Güntekin, 1980: 130). Ancak aynı Reşat Nuri, “Sevda ve Mantık” hikâyesinde, Yunanlıların “yalancı” ve

“hilekâr” olduklarını, hatta “âlimlerinden bile insana zarar” geleceğini söyler (Güntekin, 1980: 155). Anadolu’yu işgal eden Yunanlıların/Rumların, birçok hikâyede (Yakup Kadri’nin *Millî Savaş Hikâyeleri* adlı kitabındaki neredeyse bütün hikâyelerinde, Reşat Nuri’nin “Tehdit” ve “Sevda ve Mantık” gibi hikâyelerinde) olumsuz olarak çizildikleri; ancak, “işgalci” Batılıların “yüceltildikleri” görülür. Halit Ziya, Batılı bir eğitim veren “*Mechitariste okuluna*” (Huyugüzel, 2010: 16) gider; Reşat Nuri, İzmir’de Frerler Fransız mektebinde okur (Emil, 1989: 1), Sait Faik, Grenoble’de üç yıl edebiyat öğrenimi alır (Alangu, 1965: 104). Dolayısıyla, Batılıları yücelten bir yaklaşım içerisine giren bu yazarların, aldıkları Batılı eğitimin etkisinde kaldıklarından da söz edilebilir.

Azınlıklara mensup veya yabancı karakterlerin ele alınışı ve sayısı, 1923’ten 1950’ye gelen dönemde değişir. Örneğin, 1923-1930 yılları arasında azınlıklara mensup ya da yabancı karakterleri ele alan 100 hikâye bulunurken bu sayı 1931-1940 yılları arasında 97’ye, 1941-1950 yılları arasında ise, 75’e düşer (Bakınız: Ek, Grafik 5) Osmanlı Devleti döneminde de hikâye yazan Halit Ziya, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mehmet Rauf ile hikâye kitaplarını 1940 sonrasında neşreden Aziz Nesin, Haldun Taner ve Oktay Akbal’ın azınlıklara mensup veya yabancı karakter yoğunluğu aynı değildir. Bu durum, birçok milleti uhdesinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu’ndan, “ulus devlet” olan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçilmesiyle ilgilidir. Artık azınlıklar, Sabahattin Ali’nin “Çirkince” hikâyesinde anlattığı gibi, yerlerini Yunanistan’dan gelen muhacirlere bırakmışlardır.

Hikâyelerde, yabancı ya da azınlıklara mensup karakterlerin dinleri üzerinde de durulur. İrdelenen hikâye kitaplarında, “dinî yaklaşım” altbaşlığı altında görülebilecek 18 hikâye tespit edilmiştir. Yabancı ya da azınlığa mensup olumsuz karakterin, kimi hikâyelerde, ismi yerine dinî kimliğini belirten unvanı (papaz, hahambaşı) kullanılır. Sait Faik’in dünyaya kâm almak için gelen “papaz efendisi”, rakı içen, güzel kızlarla beraber olan bir karakterdir (1982: 218-219). Başka bir dine mensup olan yabancı ya da azınlığa mensup karakterler, Müslüman oldukları zaman olumludurlar (Yahudi kız Sara-*İzmir Hikâyeleri*). İncelenen hikâyelerde, olumlu papazlar da gözlenmiştir. Sait Faik, bir papazdan teselli bulur (Son Vapur-*Semaver*); Refik Halit, İspanyol papazın hüznünü içinde hisseder (Bir Münzevi-*Bir İçim Su*). İslâm’ın iffet anlayışına mesafeye yaklaşan, iffetin her devre göre değişmesi gerektiğine inanan (Uşaklıgil, 2008: 122) Halit Ziya’nın durumu ise, diğer hikâyecilerden biraz farklıdır. *İzmir Hikâyeleri* kitabındaki “Uzak Hâtıralar” başlıklı hikâyesinde, Hristiyanlık’tan Budizm’e kadar bütün dinleri araştırdığını söyleyen

Halit Ziya, dinlerden “*çıkaramadığı neticeyi*”, ateist Niedermeyer’da bulur (2005: 103-104). Ayrıca hikâyelerde, Uzak Doğu inanışlarından olan Budizm’le ve Totemizm’le ilgili satırlar da vardır. Buda, ruhundan yardım istenilen bir “*sahip, hâmi*” (İlhan Tarus-*Casus*) iken Totemizm alay edilen bir inanış olarak çizilir (Sadri Ertem-*Seylânda Aşk ve Cinnet*).

1923-1950 yılları arasında yayımlanan hikâyelerde, başta Rum kadınları olmak üzere, yabancı veya azınlıklara mensup karakterlerin birçoğu “şehvet” ile anılırlar. İncelenen doksan dört hikâyeye kitabında, azınlık mensubu ya da yabancı “cazibeli kadın” karakterlerini anlatan toplam 50 hikâyeye tespit edilmiştir. Bu hikâyelerdeki cazibeli kadınlardan 29’u olumsuz, 21’i ise olumlu olarak tasvir edilir. Fizikî güzelliğiyle tebarüz eden bu kadınlardan; yuva yıkan, cinsel cazibesini erkekleri bağlamak için kullanan, “orospuluk yapan, kerhane işleten, ahlâksız tavırlarıyla evin huzurunu bozan, soyunacak yer arayan, kibirli ve cazibedar olan çılgın mahlûklar”, “olumsuz” bir karakterde çizilirken cinsel çekiciliğinin yanı sıra, “şefkatli, saf ve mazlum” olanlar, “olumlu”dur. “Cinsel Kaynaklı Yaklaşım” başlığı altında değerlendirilen ve olumsuz olarak çizilen azınlığa mensup veya yabancı karakterlerin çoğu, Rumlar ve Ruslardır. İncelenen hikâyelerde, Ermenilerden ve Yahudilerden sadece birer tane olumsuz kadın karakter vardır. Ayrıca Batılı cazibedar kadınlarla Rum cazibedar kadınların durumu da aynı değildir. Batılı cazibedar kadınlar, şehvetlerinin yanı sıra asil ve narin iken Rum cazibedar kadınlar, genellikle kerhane işleten (Sadri Ertem-*Kefereden Bir Veliyullah*), rakı içip nâmahrem karşısında oynayan (Sait Faik-*Bir Define Arayıcısı*) veya bir evde hizmetçilik yapan (Selâhaddin Enis-*Lambo Usta*) sıradan kadınlardır. Benzer bir ayırım, Batılı cazibedar kadınlar ile Doğulu cazibedar kadınlar arasında da mevcuttur. Cinsel cazibeye sahip olan Arap kadınları, daha çok bir metâ olarak görülürler. Hususiyle Kenan Hulusi’de Arap kadınlarına oryantalist bir bakış gözlemlenir. Arap kızları (“Esmâ’nın Aşkı”, “Bir Yudum Su”) “şehvetiyle erkekleri öldüren” kadınlardır. Batılı kadınlar, cazibedar olmalarının yanında asil, kibar ve hanımefendi olabilirler; ancak, Doğulu kadınların tüm maharetleri, “vücutlarında” mündemiçtir. *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*¹⁸ adlı çalışmayı, azınlıkları “ahlâksız” ve “fahişe” gösterdiği için tenkit eden Murat Belge (2013: 26), şöyle bir soru sorar: “*Bu gayrimüslim kadınların hepsi mi fahişe, yoksa öyle olanları mı bize geliyor?*” Elbette gayrimüslim kadınların hepsi ahlâksız değildir; ancak Kenan Hulusi’nin “Gece Servisi” hikâyesinde, Türkiye’ye gelen Rus ve Polonyalı kadınlar hakkında

¹⁸ Ali Şükrü Çoruk (1995). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul

söyledikleri, Murat Belge'nin sorusuna cevap olarak düşünülebilir. Kenan Hulusi (1940: 130), Türkiye'ye gelen Rus ve Polonyalı kadınların, Türkiye'de "plaj modasını icat ettiklerini" ve "eroïn kullanmayı öğrettiklerini" söyler.

Yazarların topluma model olarak sunacakları karakterleri tersi modelleme yöntemi ile oluşturduklarını söyleyebiliriz. Azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin olumsuz olarak sunulanlarından hareketle okuyuculara nasıl olunmaması gerektiği mesajı verilir. Yani ötekinin üzerinden bir model çizilir. Genç Türk kızlarında görölmek istenmeyen ahlâksızlık ve namus düşkünlüğü gibi kötü hasletler, Rum ya da Rus düşmüş kadınlar gibi "öteki" karakterler "kullanılarak" gösterilir. Bu durum, sadece "namus" ile de sınırlı değildir. Örneğin hikâyelerde hiç tiksindirici bir çirkinliğe sahip, vücudunun her tarafı kıllarla çevrili olan Türk kızı yoktur; ancak Haldun Taner'in "Beatris Mavyan" hikâyesinde anlattığı Ermeni kız Beatris böyle bir "öteki"dir (1970: 46-47). Bizim nasıl olmadığımız, kimi azınlıklara mensup ya da yabancı erkek karakterler üzerinden de anlatılır. Salamon ve Mişon gibi Yahudi erkekleri, genellikle para düşkünü ve menfaatperest iken Hristo ve Haralambo gibi Rum erkekleri, yalancıdır. Nasıl ki tersi modelleme ile genç Türk kızlara Rum ya da Rus düşmüş kadınlar gibi olunmaması mesajı verilirse Türk erkeklerine de Salamon gibi para düşkünü veya Haralambo gibi yalancı olunmaması gerektiği hissettirilir. Çirkin, ayıp ve kötü meziyetler genellikle azınlıklara mensup ya da yabancı karakterler üzerinden verilir. İncelenen hikâyelerde, kimileri aynı hikâye içerisinde olmak üzere, toplam 34 adet Rum kadını vardır. Bu 34 Rum kadınının 28'i olumsuzdur. Bu 28 kadın içinde, orospu olanların haricinde, konaktaki evli beyefendiler ile ilişkiye giren, metres olan ve yuva dağıtan Rum kadınları da vardır. 34 Rum kadınından sadece 6'sı olumludur. Ele alınan hikâyelerde, Rum kadınları içerisinde ev hanımı, öğretmen, avukat ve doktor olanı yoktur. Acaba, 1923-1950 arasındaki dönemde, toplumda ev hanımı, öğretmen veya doktor olan Rum kadını yok muydu? Hikâyelerde, Rum kadınlarının genellikle düşmüş kadın olarak çizilmesinden hareketle 1923-1950 arasında hikâye kaleme alan yazarlarımızın azınlıklara yönelik bakış açılarının taraflı olduğunu söyleyebiliriz.

Azınlıklara mensup ya da yabancı karakterlerin sayısı ile mekânın da ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; genellikle köyü anlatan hikâye kitaplarında (Kemal Bilbaşar-*Cevizli Bahçe*; Samim Kocagöz-*Tellikavak*), "yabancı" ya da "azınlıklara" mensup karakterler ya hiç yoktur ya da ikinci dereceden öneme sahiptirler. Ancak İzmir'i,

Bodrum'u, Heybeliada'yı, Burgazada'yı ve yabancı bir ülkeyi hikâyelerine mekân olarak seçen Halit Ziya, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Hüseyin Rahmi, Sait Faik ve İzzet Melih gibi yazarlarımızın hikâyelerinde pek çok “yabancı” ya da “azınlıklara” mensup karaktere rastlanır.

Görüldüğü gibi, 1923-1950 yılları arasında yayımlanan hikâyelerde, “yabancı” veya “azınlık”lara mensup karakterin kimliği, Türk toplumundaki algıdan ve yaşanan tarihî gelişmelerden beslenir. Salim Şengil'in kaleme aldığı “Kafasını Törpüleyen Adam” hikâyesindeki bir Türk karakter, Rum “Eleniçe” ile baş başa kaldığında, ona dokunmaz. Ancak, anlatıcı bu “ilginç” duruma okuyucuyu inandırmak için Türk karaktere şöyle söyler: “*Dokunduysam Allah belamı versin*” (Şengil, 1943: 80). Salim Şengil'in, Rum kızına cinsel bir temasın olmadığına inandırmak için karakterine yemin niyetine “bela okutması”, toplumsal algının yazar üzerindeki tesiridir. Yazarların Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklarını ya da yabancı milletten olan karakterleri tasvir ederken kullandıkları sıfatlar, toplumsal algıdan beslenir. Neticede, toplumun laboratuvarlarından biri hükmünde olan “hikâyeler” aracılığıyla Türk toplumunun 1923 ile 1950 yılları arasında “azınlık”lara veya “yabancı”lara nasıl baktıklarını anlayabiliriz.

Bu çalışmada, Türkiye'nin gündeminde inişli çıkışlı bir şekilde yer bulan ve edebiyatımızda da ele alınan azınlıklar ve yabancılar konusu, Türk hikâyesi (1923-1950) merkezinde incelenmiştir. 1950 sonrası Türk hikâyesinde de, bu konu çalışılıp yazarların konuyla ilgili yaklaşımlarında ne tür stratejiler izlediği, herhangi bir değişiklik olup olmadığı, olduysa sebepleri tespit edilebilir. Ayrıca bu konu hakkında, 1923-1950 yılları arasında kaleme alınmış tiyatro eserleri esas alınarak da çalışılabilir. 1950 sonrası Türk hikâyesinin ve tiyatrosunun bu konu ekseninde çalışılmasının, azınlıklar ve yabancılarla ilgili fotoğrafın daha net ortaya çıkmasına imkân sağlayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

A. İNCELENEN HİKÂYE KİTAPLARI

ABASIYANIK, Sait Faik (1965a). *Semaver, Kumpanya*, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

ABASIYANIK, Sait Faik (1965b). *Mahalle Kahvesi*, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

ABASIYANIK, Sait Faik (1965c). *Sarnıç*, Varlık Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

ABASIYANIK, Sait Faik (1982). *Şahmerdan, Lüzumsuz Adam*, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul.

AĞAOĞLU, Samet (1945). *Strazburg Hatıraları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.

AĞAOĞLU, Samet (1950). *Zürriyet*, Varlık Yayınları, İstanbul.

AKBAL, Oktay (2008). *Önce Ekmekler Bozuldu*, Cumhuriyet Kitapları, 12. Baskı, İstanbul.

AKBAL, Oktay (2010). *Aşksız İnsanlar*, Cumhuriyet Kitapları, 8. Baskı, İstanbul.

BAŞAR, Şükûfe Nihal (1928). *Tevekkülün Cezası*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul.

BİLBAŞAR, Kemal (1939). *Anadolu'dan Hikâyeler*, Türkiye Basımevi, İzmir.

BİLBAŞAR, Kemal (1941). *Cevizli Bahçe*, Yeni Yol Basımevi, İzmir.

BİLBAŞAR, Kemal (1944). *Pazarlık*, Güneş Basın ve Yayınevi, İzmir.

BUĞRA, Tarık (1949). *Oğlumuz*, Ege Matbaası, İstanbul.

ERTEM, Sadri (1933a). *Bacayı İndir Bacayı Kaldır*, İstiklâl Lisesi Talebe Kooperatifi Neşriyatı, İstanbul.

ERTEM, Sadri (1933b). *Silindir Şapka Giyen Köylü*, İstiklâl Lisesi Talebe Kooperatifi Neşriyatı, İstanbul.

ERTEM, Sadri (1934). *Korku*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ERTEM, Sadri (1935). *Bay Virgül*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.

ERTEM, Sadri (1938). *Bir Şehrin Ruhu*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- ESENDAL, Memduh Şevket (1946). *Hikâyeler*, Ankara.
- GÖKTULGA, Fahri Celal (1973). *Bütün Hikâyeler (Talâk-ı Selâse, Kına Gecesi, Eldebir Mustafendi, Avur Zavur Kahvesi, Rüzgâr)*, (Hazırlayan: Mustafa Baydur), Cem Yayınevi, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Aka (1928). *Hayattan Hikâyeler*, İkdam Matbaası, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Aka (1953). *Demirel, Meçhul Asker, Gazinin Gizli Ordusu (Millî Hikâyeler)*, Güven Basımevi, 2. Baskı, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1960). *Tanrı Misafiri*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1980). *Sönmüş Yıldızlar*, İnkılâp ve Aka Basımevi, 7. Baskı, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1981). *Leylâ ile Mecnun*, Gül Matbaası, 6. Baskı, İstanbul.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1990). *Olağan İşler*, Sekizinci Baskı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1939). *Gönül Ticareti*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1947). *Meyhanede Hanımlar*, Hilmi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1960). *İki Hödüğün Seyahati*, Hilmi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1971). *Katil Bûse (Öldüren Öpücüük)* Özaydın Matbaası, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1972). *Tünelden İlk Çıkış*, Oya Matbaası, İstanbul.
- İzzet Melih (1938). *Her Güzelliğe Âşık (Hikâyeler, Görüşler, Seyahatler)*, Halk Basımevi, İstanbul.
- KABAĞAÇLI, Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı) (1972). *Ege'den (Ege Kıyılarından, Ege'nin Dibi, Gülen Ada, Merhaba Akdeniz, Yaşasın Deniz, Yeni Hikâyeler)*, Fono Matbaası-Milliyet Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1923). *Rahmet*, Orhaniye Matbaası, 2. Baskı, İstanbul.

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1981). *Millî Savaş Hikâyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KARAY, Refik Halit (1939). *Bir İçim Su*, Semih Lütfi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.
- KARAY, Refik Halit (1940). *Gurbet Hikâyeleri*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (1925a). *Eşkîya Güzeli*, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (1925b). *Çingene Kavgası*, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
- KAYGILI, Osman Cemal (1938). *Sandalım Geliyor Varda*, Çığır Kitabevi, İstanbul.
- KEMAL, Orhan (1958). *Ekmek Kavgası*, Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2012). *Hikâyelerim*, Büyük Doğu Yayınları, 20. Baskı, İstanbul.
- KOCAGÖZ, Samim (1941). *Tellikavak*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- KOCAGÖZ, Samim (1946). *Sığınak*, F - K Basımevi, İstanbul.
- KORAY, Kenan Hulusi (1939). *Bahar Hikâyeleri*, Sertel Matbaası, İstanbul.
- KORAY, Kenan Hulusi (1940). *Bir Otelde 7 Kişi*, Vakıf Matbaası, İstanbul.
- KORAY, Kenan Hulusi (1940). *Son Öpüş*, Kenan Matbaası, İstanbul.
- KORAY, Kenan Hulusi (1944). *Bir Yudum Su*, Kenan Matbaası, İstanbul.
- KORAY, Kenan Hulusi (2004). *Yaz ve Aşk Hikâyeleri (R.B.K. Pansiyonu)*, (Hazırlayan: İnci Enginün), İstanbul.
- KUNT, Bekir Sıtkı (1933). *Memleket Hikâyeleri*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- KUNT, Bekir Sıtkı (1937). *Talkınla Salkım*, Bozkurt Matbaası, İstanbul.
- KUNT, Bekir Sıtkı (1941). *Herkes Kendi Hayatını Yaşar*, Vakıf Basımevi, İstanbul.
- KUNT, Bekir Sıtkı (1948). *Yataklı Vagon Yolcusu*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Mehmet Rauf (1924a). *Gözlerin Aşkı*, Amedi Matbaası, İstanbul.
- Mehmet Rauf (1924b). *Aşk Kadını*, Matbaa-yı Cihan, İstanbul.
- Mehmet Rauf (1927). *Eski Aşk Geceleri*, Yeni Kitap Matbaası, İstanbul.
- MORKAYA, Burhan Cahit (1341). *Hüsâm Efendi'nin Kızı*, Suhûlet Matbaası, İstanbul.

- NESİN, Aziz (2012). *Geriye Kalan*, Nesin Yayınevi, 16. Baskı, İstanbul.
- ÖRİK, Nahit Sırrı (1932). *San'atkârlar*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- ÖRİK, Nahit Sırrı (1932). *Eski Resimler*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, İstanbul.
- ÖRİK, Nahit Sırrı (1934). *Eve Düşen Yıldırım*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- ÖRİK, Nahit Sırrı (1997). *Kırmızı ve Siyah*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Sabahattin Ali (1973). *Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr*, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.
- Sabahattin Ali (1975). *Sırça Köşk*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- Sabahattin Ali (2011). *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- Sabahattin Ali (2011a). *Kağrı, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- Selâhaddin Enis (1342-1345). *Bataklık Çiçeği*, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
- Selâhaddin Enis (2012). *Bataklık Çiçeği*, (Hazırlayan: M. Kayahan Özgül), Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- SAFA, Peyami (1339-1342). *Siyah Beyaz Hikâyeler*, Orhaniye Matbaası, İstanbul.
- ŞENGİL, Salim (1943). *Kafasını Törpüleyen Adam*, Ulusal Matbaa, Ankara.
- TALU, Ercüment Ekrem (1926). *Kız Ali*, Sebat Matbaası, İstanbul.
- TALU, Ercüment Ekrem (1927). *Güldüren Kitap*, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul.
- TALU, Ercüment Ekrem (1947). *Meşhedî'nin Hikâyeleri*, Şaka Matbaası, İstanbul.
- TARUS, İlhan (1938). *Doktor Monro'nun Mektubu*, Vakıf Matbaası, İstanbul.
- TARUS, İlhan (1947). *Tarusun Hikâyeleri*, Ticaret Dünyası Basımevi, İstanbul.
- TARUS, İlhan (1950). *Apartment*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- TANER, Haldun (1970). *Hikâyeler (Yaşasın Demokrasi, Tuş, Şişhane'ye Yağmur Yağlıyordu)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1943). *Abdullah Efendinin Rüyaları*, Kenan Matbaası, İstanbul.
- TİRALİ, Naim (1983). *Yirmibeş Kuruşa Amerika*, Yelken Matbaası, 2. Baskı, İstanbul.
- TİRALİ, Naim (1998). *Park*, Yön Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul.

- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2005). *İzmir Hikâyeleri*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2007). *Aşka Dair*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2008). *İhtiyar Dost*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2010). *Sepette Bulunmuş, Hepsinden Acı*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2011a). *Onu Beklerken*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2011b). *Kadın Pençesi*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- YEŞİM, Ragıp Şevki (1932). *Beni Yakan Bir Ateş Var*, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul.
- YİĞİTER, Umran Nazif (1941). *İçimizden Birkaçı*, Zonguldak Halkevi Yayınları, Zonguldak.
- YİĞİTER, Umran Nazif (1948). *Yaşamak İçin*, Varlık Yayınları, İstanbul.

B. FAYDALANILAN ESERLER

- ADIVAR, Halide Edip (2010). *Mor Salkımlı Ev*, Can Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Ahmet Mithat (2000). *Henüz 17 Yaşında, Acâyib-i Âlem, Dürdane Hanım* (Hazırlayanlar: Nuri Sağlam-Kazım Yetiş-M. Fatih Andı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmet Mithat (2001). *Letaif-i Rivayat*, (Hazırlayan: Fazıl Gökçek ve Sabahattin Çağın), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Rasim (1967). *Ramazan Sohbetleri*, Kitapçılık Limited Şirketleri Yayınları, İstanbul.
- AKBAŞ, A. Vahap (2011). *Mehmet Akif, Düzyazılar Makaleler-Tefsirler-Vaazlar*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- AKTAR, Ayhan (2012). *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif (1986). *Refik Hâlid Karay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- AKYOL, Taha (2009). *Ortak Acı 1915, Türkler ve Ermeniler*, Doğan Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- AKYILMAZ, Gül (2001). “Tanzimat’tan Önce ve Sonra Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Hukukî Statüsü”, *Yeni Türkiye Ermeni Sorunu Özel Sayısı II*, S: 38, s. 671-686.
- AKYÜZ, Kenan (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitapevi Yayınları, 18. Baskı, İstanbul.
- ALANGU, Tahir (1959). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 1 (1919-1930)*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- ALANGU, Tahir (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 2 (1930-1940)*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- ANDI, Fatih (2010). *Roman ve Hayat*, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul.
- ANDERSON, Benedict (2011). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İskender Savaşır), Metis Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- ARİSTO (2010). *Politika*, (Çev. Ersin Uysal), Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- ATABAKİ, Touraj (2010). *Devlet ve Maduniyet Türkiye ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1997). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2011). *Nutuk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- AYDIN, Mehmet (1997). *Din Felsefesi*, Selçuk Yayınları, 6. Baskı, Ankara.
- AYHAN, Sacit (2008). *Türk Romanında Azınlıklar (1872-1950)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- AYLA, Acar (2012). “Basında ‘Tan Olayı’ - 4 Aralık 1945”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S: 43, s. 1-22.
- BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ (2005). *Dünyada Türk İmgesi*, 1. Tarih Sempozyumu, Bahçeşehir Üniversitesi, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- BALİ, Rıfat (2004). *Devlet’in Yahudileri ve “Öteki” Yahudi*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

- BALİ, Rifat (2010). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami (2004). *Edebiyat Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul.
- BAŞKAL, Zekeriya; ÖZDEMİR, Niyazi; MERCAN, Mehmet; BEŞİRLİ, Mehmet; VURAL, Hanifi; DEMİRCİ, Süleyman; KARATAŞ, Turan; LAÇİNER, Sedat (2009). *Ninelerimizin Komşuları Türk-Ermeni İlişkilerinin Barışçı Yönleri*, Liberte Yayınları, Ankara.
- BAYDUR, Mustafa (1960). *Edebiyatçılarımız Ne Diyor*, Ahmet Halil Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul.
- BAYDUR, Mithat (2005). “Her Yerde Olmak Hiçbir Yerde Olmamak”, *Dünyada Türk İmgesi*, 1. Tarih Sempozyumu, Bahçeşehir Üniversitesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 169-172.
- BELGE, Murat (2013). *Edebiyatta Ermeniler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BENBESSA, Esther; RODRİGUE, Aron (2003). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, (Çev. Ayşe Atasoy), İletişim Yayınları 2. Baskı, İstanbul.
- BERKES, Niyazi (2011). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.
- BEZİRCİ, Asım (1991). *Oktay Akbal*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- BEZİRCİ, Asım (1997). *Sabahattin Ali*, Evrensel Basın Yayın, 5. Baskı, İstanbul.
- BİLİŞ, İsmail H. (1953). “Kenan Hulûsi”, *Varlık*, S: 394, s. 16.
- BİNYAZAR, Adnan (1975). “Sait Faik Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* (Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), Türk Dil Kurumu Yayınları, S: 286, s. 94-103.
- BOZTEMUR, Recep (2006-2007). “İrak Milliyetçiliği: Toplumsal Bütünleşmede Ordunun Rolü ve Devletin Meşruluk Temelleri”, *Doğu-Batı Dergisi* (Milliyetçilik II Özel Sayısı), S: 39, s. 59-81.
- BRYENNİOS, Nikephoros (2008). *Tarihin Özü*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Büyük Türkçe Sözlük* (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara.
- Cenap Şahabeddin (2012). *İstanbul'da Bir Ramazan*, (Hazırlayan: Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ÇAMUROĞLU, Reha (2009). "İslâm'ın Egemen Olmadığı Hiçbir Coğrafyada Alevîlik Yoktur", *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, (Röportaj: Ramazan Akkır), S: 6, s. 40-50.
- ÇARKÇIYAN, Rahip Gomidas (2006). *Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, Yakup (2002). *Sait Faik ve İnsan*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÇİTÇİ, Selahattin (2011). *Türk Romanında Yabancı Okullar ve Kültürel Değişimdeki Roller (1881- 1950)*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul.
- ÇORUK, Ali Şükrü (1995). *Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DADYAN, Saro (2011). *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*, Everest Yayınları, İstanbul.
- DANTE (2008). *İlahi Komedyâ*, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- DEĞERLİ, S. Esra (2006). "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 15, s. 239-262.
- DELLAL, Nevide Akpınar (2002). *Alman Kültür Tarihi'nden Seçme Tarihi ve Yazınsal Ürünlerde Türkler (Avrupa'da Türk İmgesi'ne Bir Katkı)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DEMİREL, Feriha Işıl (2010). *Çanakkale Yahudi Cemaati ile Gayrimüslim Politikaların İzinde*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- DOĞAN, Abide (1989). *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DUYMAZ, Recep (2007). "Romancı Gözüyle Ermeniler-1", *Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu (Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği)*, Kayseri, s. 55-74.
- DÜNDAR, Fuat (2000). *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, Çizgiyazıları Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- EMİL, Birol (1989). *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- ENGİNÜN, İnci (2009). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2010). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci; KERMAN, Zeynep (2010). *Günlüklerin Işığında TANPINAR'LA BAŞBAŞA*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci; KERMAN, Zeynep (2011a). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 2 Hikâye (1860- 1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci; KERMAN, Zeynep (2011b). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 3 Nesir 2 (1860- 1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ERCİLASUN, Bilge (2001). "Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı", *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S: 2, s. 40-45.
- ERGİN, Murat (2009). "Bizden Irkçı Olmaz, Türk Kimliği ve Irksal Sözlükler", *Dönemler ve Zihniyetler*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 386-412.
- ERSOY, Mehmet Âkif (2009). *Safahat*, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düздаğ), Sütun Yayınları, İzmir.
- GALANTİ, Avram (1947). *Türkler ve Yahudiler Tarihî, Siyasî Tetkik*, Tan Matbaası, 2. Baskı, İstanbul.
- GELLNER, Ernest (2012). *Milliyetçiliğe Bakmak*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- GÖÇGÜN, Önder (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÖKALP, Ziya. (1329). "Türklüğün Başına Gelenler", *Türk Yurdu*, Yıl: 2, C: 4, S: 22, s. 753-760.
- GÖKALP, Ziya (1990). *Türkçülüğün Esasları*, MEB Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (2010). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Gençlik Kitabevi Yayınları, Konya.
- GÖKALP, Ziya (1980). *Makaleler IX, Yeni Gün - Yeni Türkiye - Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*, (Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- GÖKÇEK, Fazıl (2006). *Osmanlı Kapısında Büyüme: Ahmet Mithat Efendi'nin Hikâye ve Romanlarında Gayrimüslim Osmanlılar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖYÜNÇ, Nejat (2005). *Türkler ve Ermeniler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- GUTTSTADT, Corry (2012). *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÜLENDAM, Ramazan (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya.
- GÜLENDAM, Ramazan; ÇETİN, Nurullah; NARLI, Mehmet (2009). *Tanzimat'tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (2006). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- GÜRBİLEK, Nurdan (2007). *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe*, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1998). *Cadı Çarpıyor, Şakavet-i Edebiyye*, (Hazırlayan: Kemal Bek), Özgür Yayınları, İstanbul.
- GÜVEMLİ, Zahir (1946). "Eşleme, Kenan Hulusi Koray", *Yeni Adam*, S: 598, s. 7.
- GÜZEL, Ragıp (2009). *Yunus Emre Divanı*, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- HABERMAS, Jürgen (2012). "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, (Çev. İlknur Kaya), Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1957). "Reşat Nuri Güntekin", *Türk Dili Dergisi*, C: 6, S: 65, s. 252-255.
- HANİOĞLU, Şükrü (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih*, Bağlam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (2010). *Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- İLERİ, Celâl Nuri (1331). *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmanîye Mukadderât-ı Tarihîye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul.
- İLHAN, Atilla (2010). *Hangi Batı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- İSKEFİYELİ, Zeynep (2007). "Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sakarya

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Tarih ve Kimlik Özel Sayısı), C: 2, S: 1, s. 231-299.

İSLİMYELİ, Nüzhet (1973). *Sanat Terimleri Ansiklopedisi, C. 1, Ankara.*

KABAKLI, Ahmet (2008). *Türk Edebiyatı, C. 3, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı, İstanbul.*

KAISER, Hilmar (2011). “1915-1916 Ermeni Soykırımı Sırasında Ermeni Mülkleri, Osmanlı Hukuku ve Milliyet Politikaları”, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, (Der. Erik Jan Zürcher), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, s. 154-155.

KALAYCI, Hüseyin (2006-2007). “Batılı Demokrasilerde Ayrılcı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği”, *Doğu Batı Dergisi, (Milliyetçilik II Özel Sayısı), S: 39, s. 9-30.*

KANTARCI, Şenol (2011). *Tarih ve Uluslar Arası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.*

KANTER, M. Fatih (2006). *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.*

KAPLAN, Mehmet (2012). *Büyük Türkiye Rüyası, Dergâh Yayınları, 6 . Baskı, İstanbul.*

KAPLAN, Mehmet (1997). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.*

KAPLAN, Mehmet; ENGİNÜN, İnci; EMİL, Birol; KERMAN, Zeynep (1979). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi III, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.*

KARAL, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi, 8. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.*

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1933). “Bir Kıssa Bir Hisse”, *Kadro Dergisi, S: 14, s. 25-27.*

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1972). *Yaban, Remzi Kitapevi, 10. Baskı, İstanbul.*

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; ADIVAR, Halide Edip; ATAY, Falih Rıfkı; US, Mehmet Asım (1980). *İzmir’den Bursa’ya, Atlas Kitapevi, 3. Baskı, İstanbul.*

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2010a). *Ergenekon, İletişim Yayınları, İstanbul.*

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2010b). *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2012a). *Hikâyeler*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2012b). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- KARPAT, Kemal (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KAVAZ, İbrahim (1999). *Sait Faik Abasıyanık*, Şûle Yayınları, İstanbul.
- KAYNAR, Reşat (1991). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2010). *Yahudilik - Masonluk - Dönmelik*, Büyük Doğu Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- KİTSİKİS, Dimitri (1996). *Türk-Yunan İmparatorluğu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KOCAGÖZ, Samim (2004). *Bu da Geçti Yahu*, Dünya Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- KORKMAZ, Ramazan; DEVELİ, Mutlu (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçürek Öykü*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1999). *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- KUDRET, Cevdet (1981). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, Varlık Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- KUDRET, Cevdet (1999). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*, İnkılâp Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul.
- KUMRULAR, Özlem (2005). "Köpekler ve Domuzlar Savaşında Kanunî'nin Batı Siyasetinin Bir İzdüşümü Olarak Türk İmajı", *Dünyada Türk İmgesi*, 1. Tarih Sempozyumu, Bahçeşehir Üniversitesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 109-127.

- KURT, Özgür (2009). *Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Ömer Seyfettin'in Romanlarında, Öykülerinde ve Tiyatro Eserlerinde Azınlıklar ve Yabancılar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- KUTALMIŞ, Mehmet (2003). "Ermenistan ve Ermeni Diasporasında Türkçe Türkiye'de Ermenice", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 5, s. 45-62.
- KUTLU, Mustafa (1960). *Sait Faik'in Hikâye Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KÜMBÜL, Bengi (2006). *Tercüman-ı Hakikat Gazetesine Göre Osmanlı Ermenileri (1914-1918)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya.
- JUSDANIS, Gregory (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Millî Edebiyatın İcat Edilişi*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- LAÇİNER, Sedat (2004). *Türk-Ermeni İlişkileri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- LARRAIN, Jorge (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, (Çev. Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınları, İstanbul.
- LEKESİZ, Ömer (1997). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 1*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- LEKESİZ, Ömer (1998). *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 2*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1964). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- LEVİ, Avner (1998). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- LEWIS, Bernard (1996). *İslam Dünyasında Yahudiler*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- MAHÇUPYAN, Etyen (2005). *İçimizdeki Öteki*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MANGIR, Mediha (2011). "Osman Cemal Kaygılı-Hayatı-Edebî Kişiliği ve Eserleri", *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/4, Fall 2011, p. 755-768, Turkey.
- MANTRAN, Robert (2007). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, (Çev. Server Tanilli), Alkım Yayınları, İstanbul.

- MEMİŞ, Ekrem (2005). “Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkileri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 7, s. 1-11.
- MERİÇ, Cemil (2005a). *Kırk Ambar Rümuz-ül Edeb*, C. 1, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2005b). *Jurnal*, C. 1, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2006). *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, 27. Baskı, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2007). *Umrandan Uygarlığa*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul.
- MİLAS, Herkül (2002). *Daha İyi Türk Yunan İlişkileri İçin Yap Yapma Kılavuzu*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- MİLAS, Herkül (2003). *Geçmişten Bugüne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MİLAS, Herkül (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MOLİVYATİS, Agapi (2005). *On Günün Günlüğü*, (Çev. Kosta Sarioğlu), Albatros Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.
- MORAN, Berna (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, 20. Baskı, İstanbul.
- MURSHİD, M. Tazen (2010). “Tasarlanmış ve Parçalanmış Uluslar: Bengalliler ve Pakistan’ın Bölünmesi”, *Orta Asya ve İslâm Dünyasında Kimlik Politikaları*, 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek, (Der. Williem Van Schedel, Erik J. Zürcher), (Çev. Selda Somuncuoğlu), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 113-139.
- MÜNİR, Hikmet (1953). “Hulûsi İçin”, *Varlık*, S: 394, s. 17.
- NACİ, Fethi (2008). *Sait Faik’in Hikâyeciliği*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- NAHUM, Henri (2000). *İzmir Yahudileri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Namık Kemal (1978). “Renan Müdâfaa-Nâmesi”, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s. 320-324.

- NARLI, Mehmet (2002). *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ODACI, Nuray (2001). *Bekir Sıtkı Kunt'un Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Basılmanış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- OKAY, Orhan (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- OKAY, Orhan (2008a). *Beşir Fuat, İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti*, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- OKAY, Orhan (2008b). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- OKİÇ, M. Tayyip (1960). "İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 7, s. 11–20.
- OKUTAN, M. Çağatay (2004). *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ORAN, Baskın (1991). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- ORAN, Baskın (2010). *Türkiye'de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya (1960). *Bir Varmış Bir Yokmuş Portreler*, Yeni Matbaa, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber; AKYOL, Taha (2010a). *Osmanlı Mirası*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2010b). *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2010c). *Avrupa ve Biz*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2010d). *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2011). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖNAL, Hatice İlknur (1997). *Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı (Hayatı-Kişiliği-Eserleri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- ÖNERTOY, Olcay (1979). *Reşat Nuri Güntekin*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- RECEP, Fuat; KAHRİMAN, Salih (2012). *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (H. 1073-1074 / M. 1663)*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail; ENGİNÜN, İnci; OKAY, Orhan; KERMAN, Zeynep; YETİŞ, Kazım; BİRİNCİ, Necat (1997). *Güzel Yazılar, Röportajlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAFA, Peyami (1970). *Seçmeler*, (Hazırlayanlar: Faruk K. Timurtaş – Ergun Göze), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- SAFA, Peyami (1999). *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul.
- SAĞIR, Meral Öztoprak; AKILLI, Serkan (2004). *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Siyasal Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SAYAR, Süleyman (2000). “Yahudi Karakteri (Tarihî ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 9, s. 307–324.
- SERVANTIE, Alain (2005). “Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler”, *Dünyada Türk İmgesi*, 1. Tarih Sempozyumu, Bahçeşehir Üniversitesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 21-85.
- SEVİM, Bilgen Aydın (2010). “Fahri Celâlettin Göktulga’nın Öyküleri: Toplumsal Anomi ve Kadınla Erkek Arasındaki İletişimsizlik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Journal of International Social Research)*, C: 3, Konu: 13, s. 16-32.
- SEZEN, Yümni (2005). *Hümanizm ve Türkiye*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SINAR, Alev (2007). *Aka Gündüz’ün Romanlarında Kadın*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- SIRMA, İhsan Süreyya (2012). *Tanzimat’ın Götürdükleri*, Beyan Yayınları, 10. Baskı, İstanbul.
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat (1965a). *Semaver, Kumpanya* (Sait Faik’in Semaver, Kumpanya Kitabının Ön Sözü), Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- SMITH, Anthony (2010). *Milli Kimlik*, (Çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- SOLAK, Ömer (2008). *Romanda Öteki Ötekinin Romanı – Osmanlı Romanında Yabancılar ve Azınlıklar (1896- 1914)*, Tablet Yayınları, Konya.

- SÖNMEZ, Sevgül (2007). *A'dan Z'ye Sait Faik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SÖZEN, Edibe (1995). “Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması”, *Türkiye Günlüğü*, S: 33, s. 111-116.
- ŞAMSUTDİNOV, A. M. (1999). *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, (Çev. Ataoğul Behramoğlu), Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Şemsettin Sami (1996). *Kadınlar*, (Haz. İsmail Doğan), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- TANIRININKULU, Abdullah; TANRININKULU, Gülçin (2006). *Hüseyin Rahmi Gürpınar Gazetecilikte Son Yazılarım, Söyleşiler ve Paul Bourget'den Çevirdiği Andre Corneli Romanı*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (1985). “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 10-26.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2003). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Basımevi, 10. Baskı, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2005). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TAŞ, Fahri (1988). *Sait Faik Abasıyanık*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TEKİNOĞLU, Hüseyin (2007). *Geçmişten Günümüze Ermeniler, Ermeni Sorunu*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- TİMUR, Taner (2007). *Türkler ve Ermeniler 1915 ve Sonrası*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- TİMUR, Taner (2010). *Osmanlı Kimliği*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- TOLEDO, Paulino (2005). “‘Türkler ve Hıristiyanlar’ Arasında Adlı Komedide Türk İmgesinin Biçimlenmesi”, *Dünyada Türk İmgesi*, 1. Tarih Sempozyumu, Bahçeşehir Üniversitesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 267-282.
- TUNCER, Hüseyin (1998). *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Akademi Kitabevi, 3. Baskı, İzmir.
- TURAN, Mustafa (1999). *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli – 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2006). *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

- TÜRKMEN, Zekeriya (1995). “Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (OTAM), S: 6, s. 325-341.
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er (1992). *Siyasî İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- URAS, Esat (1987). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (1969). *Kırk Yıl*, İnkılâp Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya (1991). *Bir Acı Hikâye*, İnkılâp Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- UYANIK, Seda (2007). *19. yüzyıl Osmanlı Türk Romanında Gayrimüslim İmgesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2008). *Millet ve Tarih Şuuru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- VAHAPOĞLU, M. Hidayet (1992). *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- VARLIK Dergisi (1951). “Bekir Sıtkı İle Bir Konuşma”, *Varlık*, 1951, S: 374, s. 8-9.
- VARLIK Dergisi (1953). “Sait Faik’le Bir Konuşma”, *Varlık*, S: 395, s. 6.
- VARLIK Dergisi (1957). “Samet Ağaoğlu Anlatıyor”, *Varlık*, S: 451, s. 6.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (1975). *Edebiyat Anıları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Hilmi (2009). *İslam’ın Zihin Tarihi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (2007). *Hak Dini Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul.
- YETİŞ, Kazım (1996). *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Alfa Basım ve Dağıtım, 2. Baskı, İstanbul.
- YETİŞ, Kazım (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Seçme Metinleri*, Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

- YETKİN, Çetin (1996). *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2. Baskı, İstanbul.
- YILDIZ, Ahmet (2007). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- YILMAZ, Bayram (1996). *Goethe ve İslamiyet*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Ayfer (2006). *Nahit Sırrı Örik (Hayatı-Sanatı-Eserleri)*, Ürün Yayınları, Ankara.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1959). *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz (Hayatı- Hatıraları-Eserleri)*, Ahmet Halit Yayaroğlu Kâğıtçılık, İstanbul.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1964). *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- YÜCEL, Tahsin (1976). *Yazın ve Yaşam*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- ZEKİYAN, Boğos (1982). *Hümanizm (İnsancılık) Düşünsel İçlem ve Tarihsel Kökenler*, Yelken Matbaası, İstanbul.
- Ziya Paşa (1978). "Mes'ele-i Müsâvât", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s. 82-89.
- ZÜRCHER, Erik Jan (2010). "Kemalist Cumhuriyet'te Osmanlı Mirası", *Devlet ve Maduniyet Türkiye ve İran'da Modernleşme, Toplum ve Devlet*, (Der. Touraj Atabaki), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 130-147.
- ZÜRCHER, Erik Jan (2012). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 27. Baskı, İstanbul.
- QUATAERT, Donald (2010). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde İşçiler ve Devlet", *Devlet ve Maduniyet Türkiye ve İran'da Modernleşme, Toplum ve Devlet*, (Der. Touraj Atabaki) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 35-46.
- WELLEK, René; WARREN Austin (2013). *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

İNTERNET

<http://www.diyamet.gov.tr/yayin/basiliyayin/yweboku.asp?sayfa=26&yid=1>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dy/Diyamet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-128.aspx>

http://www.diyamet.gov.tr/turkish/hutbe/veda_hutbesi.asp

<http://kuran.diyamet.gov.tr/Kuran.aspx#4:160>

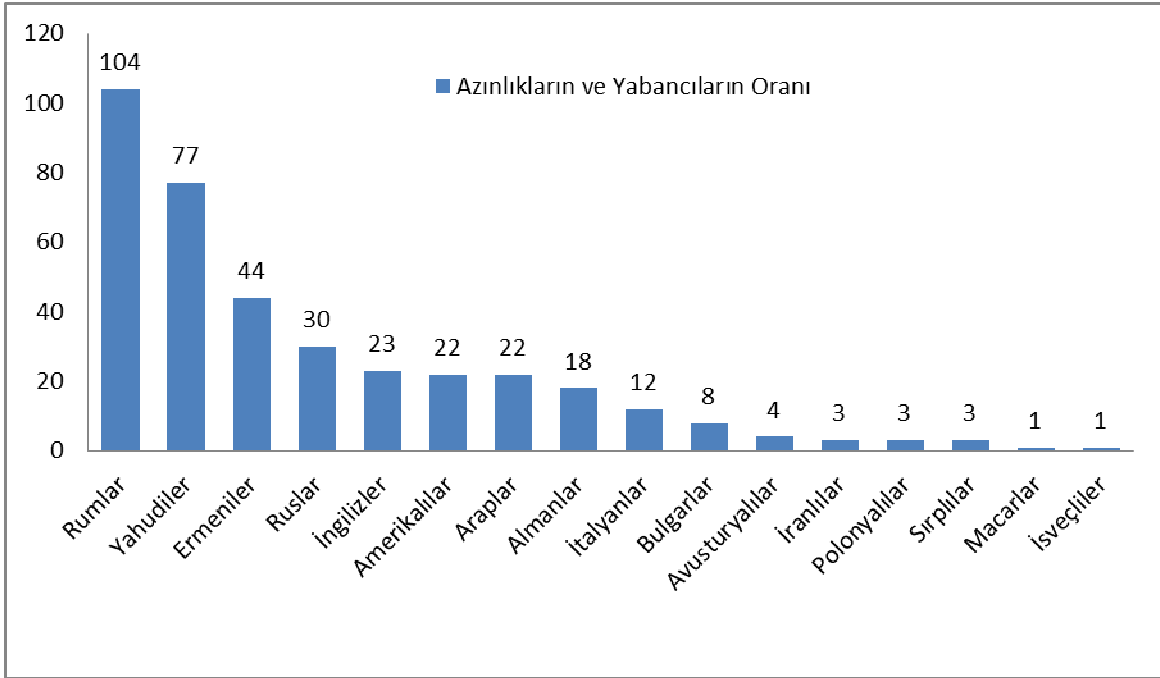
<http://kuran.diyamet.gov.tr/Kuran.aspx#5:64>

http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf

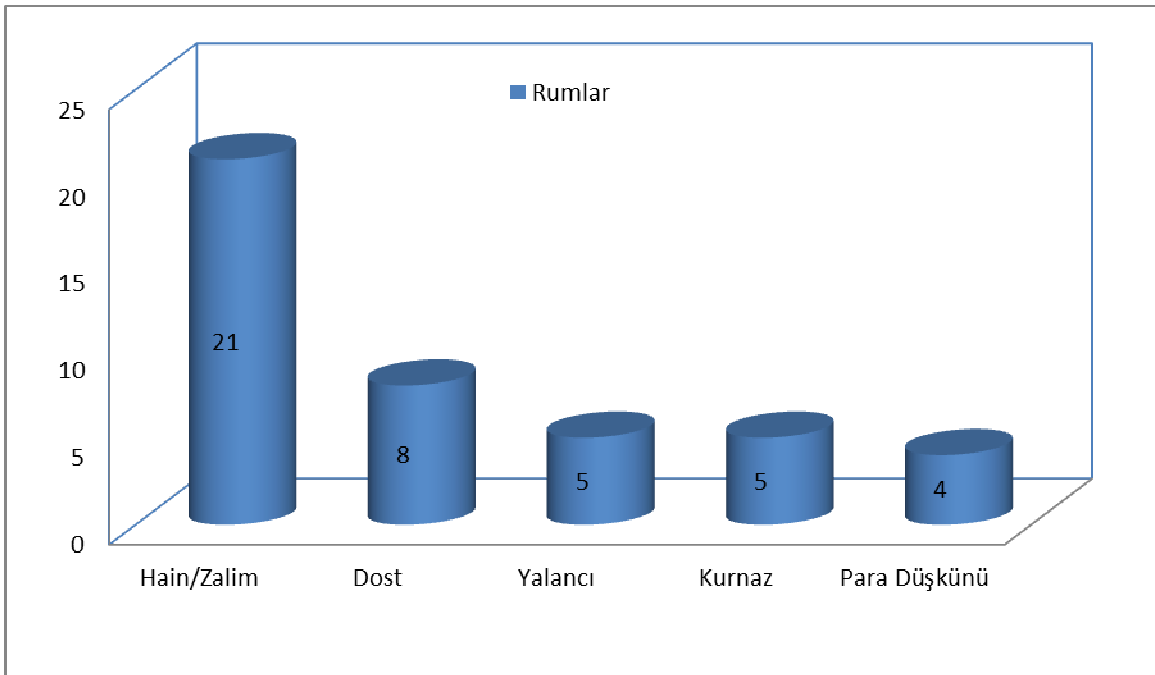
<http://video.ntvmsnbc.com/#her-zaman-3-aralik-2012.html>

http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf

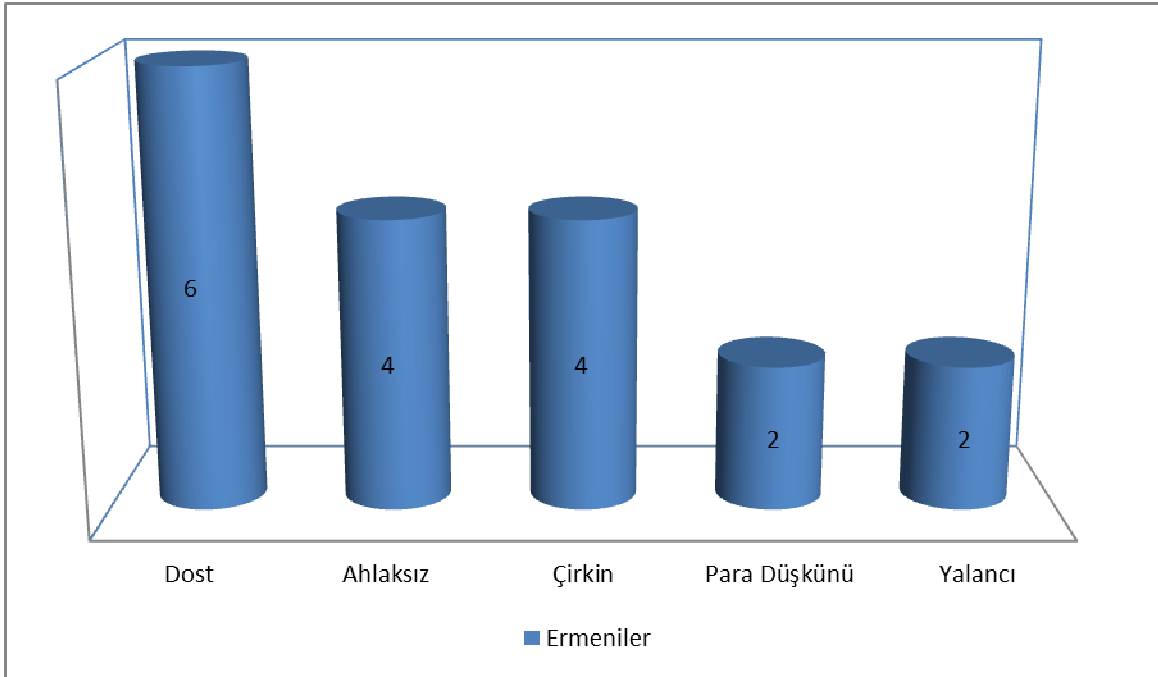
EK

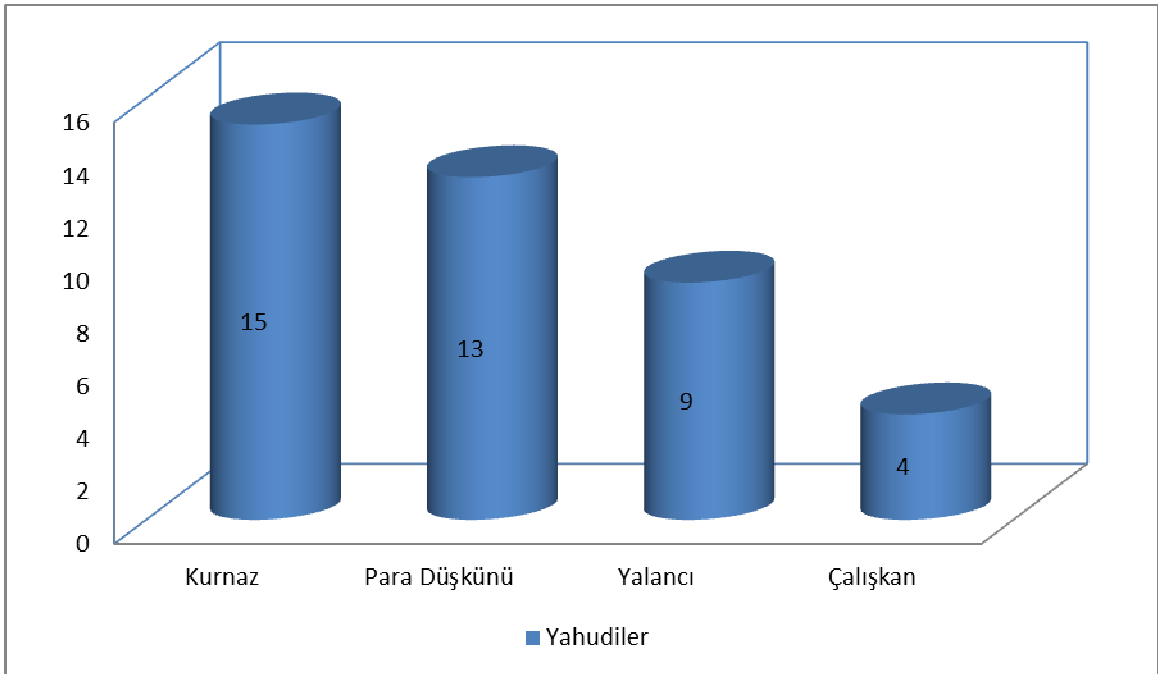
Grafik 1. 1923–1950 Arası Türk Hikâyesindeki Azınlıkların ve Yabancıların Sayıca Oranı

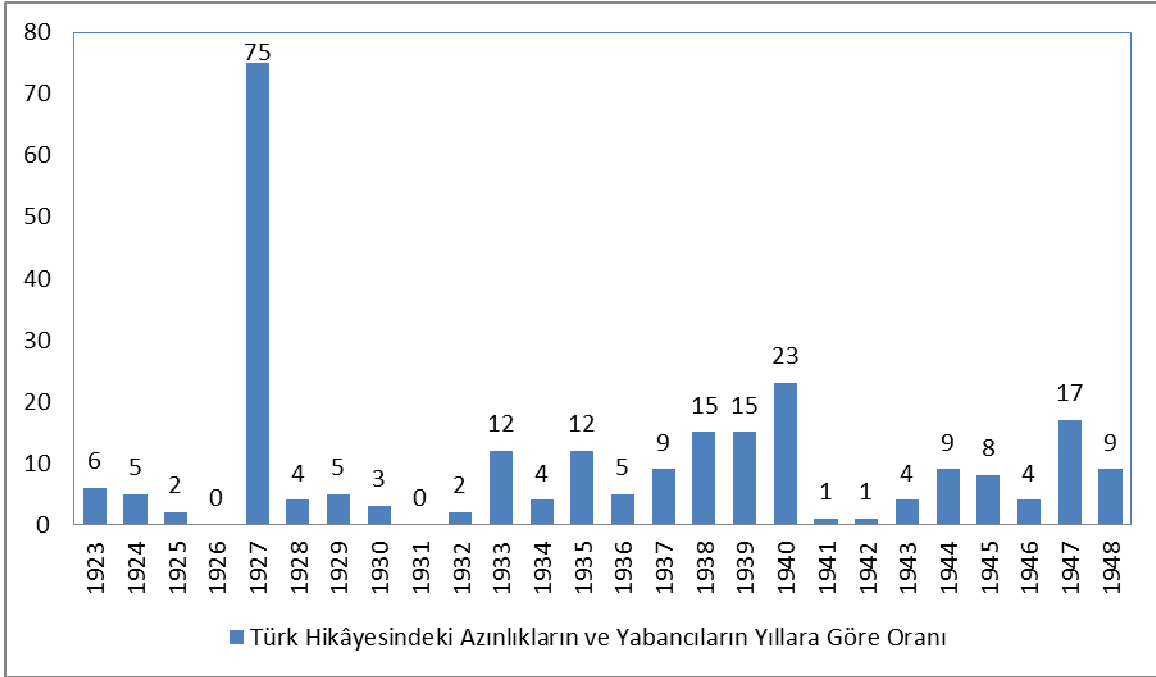
Grafik 2. 1923–1950 Arası Türk Hikâyesindeki Rum Karakterlerin Tipolojisi

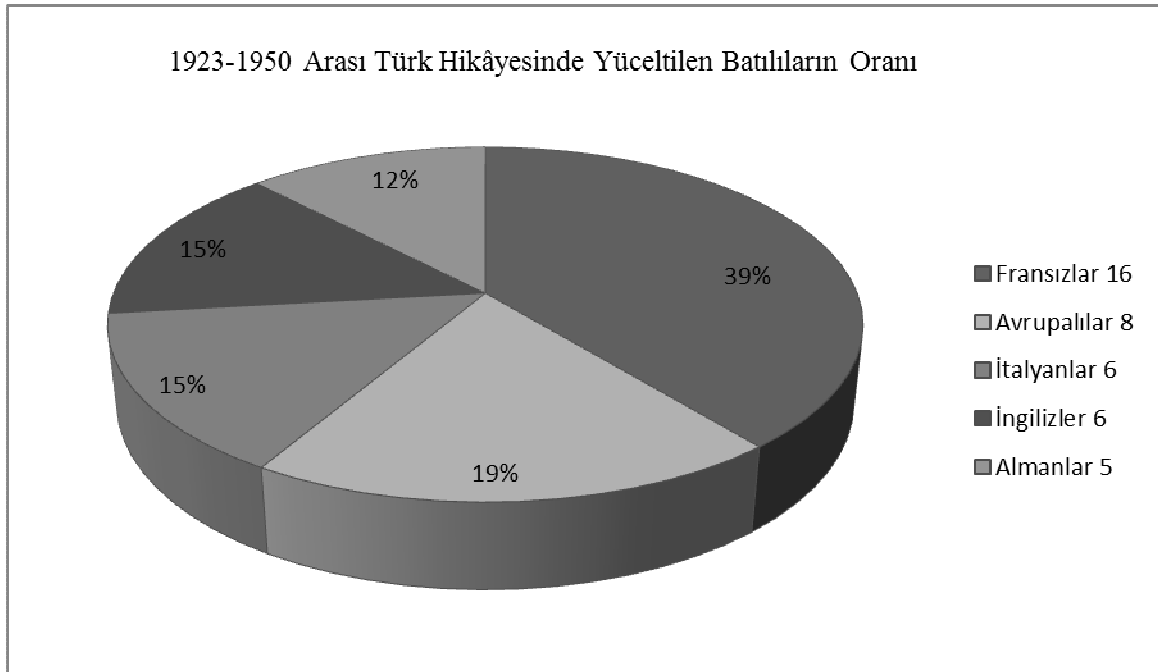
Grafik 3. 1923–1950 Arası Türk Hikâyesindeki Ermeni Karakterlerin Tipolojisi

Grafik 4. 1923–1950 Arası Türk Hikâyesindeki Yahudi Karakterlerin Tipolojisi

Grafik 5. 1923–1950 Arası Türk Hikâyesindeki Azınlıkların ve Yabancıların Yıllara Göre Oranı

Grafik 6. 1923-1950 Arası Türk Hikâyesinde Yüceltilen Batıların Oranı